

Försök

till en

Svensk Språ

jemte

INLEDNIN

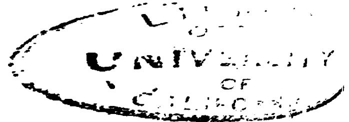
innehålland

Allmänna Gram

OMARBETAD UPPLA

AF

P. G. BOIVI
RECTOR SCHOLÆ

UPSALA,
PALMBLAD & C
1834.

INLEDNING.

FÖRSTA KAPITTLET.

Om Språks Uppkomst.

1. Menniskan är på en gång en sinnlig en förnuftig varelse. Så vida hon är sinn verka de yttre föremålen på hennes yttre s nesorganer, så att hon blifver varse, hvad om henne föregår; föreställningar väckas, hennes själsförmögenheter sättas i verksamhet. vida åter hon är förnuftig, verkar själen tillb på hennes sinnliga natur; begär öfvergå till y handlingar, och förnuftet vill meddela sig n ett annat förnuftigt väsende. Men hvad n del kan menniskan nyttja, för att yttry sina tankar för andra? Af hvilka begrip tecken kan hon betjena sig?

2. Det ges två slags språktecken: nat liga och villkorliga. Naturen har lärt men skan vissa tecken, begripliga för alla: gläd sorg, förundran, vrede och förskräckelse; u ett ord, hvarje sinnesrörelse kan läsas i v ansigte eller uttryckas i våra åtbörder. barn, innan det ännu lärt sig bemärkelsen ett enda ord, förstår dock dessa naturliga ken; det ler åt en vänlig uppsyn och skräcks för en hotande. Af samma slag vissa menniskan egna djurläten: skratt bete

113510

Försök
till en
Svensk Språklära

jemte

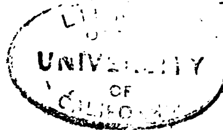
INLEDNING,
innehållande

Allmänna Grammatikan.

OMARBETAD UPPLAGA.

AF

P. G. BOIVIE.
RECTOR SCHOLÆ.

UPSALA,
PALMBLAD & C.

1834.

Andra Delen.

Svenska Syntaxen

Tredje Delen

Fjerde Delen

INLEDNING.

FÖRSTA KAPITTLET.

Om Språks Uppkomst.

1. Menniskan är på en gång en sinnlig och en förnuftig varelse. Så vida hon är sinnlig, verka de yttre föremålen på hennes yttre sinnesorganer, så att hon blifver varse, hvad utom henne föregår; föreställningar väckas, och hennes själsförmögenheter sättas i verksamhet. Så vida åter hon är förnuftig, verkar själen tillbaka på hennes sinnliga natur; begär öfvergå till yttre handlingar, och förnuftet vill meddela sig med ett annat förnuftigt väsende. Men hvad medel kan menniskan nyttja, för att yttrycka sina tankar för andra? Af hvilka begripliga tecken kan hon betjena sig?

2. Det ges två slags språktecken: *naturliga* och *villkorliga*. Naturen har lärt menniskan vissa tecken, begripliga för alla: glädje, sorg, förundran, vrede och förskräckelse; med ett ord, hvarje sinnesrörelse kan läsas i vårt ansigte eller uttryckas i våra åtbörder. Ett barn, innan det ännu lärt sig bemärkelsen af ett enda ord, förstår dock dessa naturliga tecken; det ler åt en vänlig uppsyn och förskräcks för en hotande. Af samma slag äro vissa menniskan egna djurläten: skratt beteck-

när glädje, en gråtande eller qvidande ton ger tillkänna sorg eller smärta. Men detta språk är fattigt och uttömdt med antalet af våra sinnesrörelser, ej heller svarar det tillräckligt mot förnuftets fordringar. Såsom en kraft, som verkar efter egna, eviga lagar, fordrar förnuftet frihet i valet och användandet af de medel, det nyttjar för att uttrycka sig: det fordrar med ett ord villkorliga tecken. Sådana kunna ges af flera slag. En döfstum uttrycker sig visserligen villkorligt, då han med tecken och åtbörder söker meddela sina föreställningar och tankar; en målare och en bildhuggare uttrycker, hvar och en på sitt vis, sina tankar i bilder. Dessa tecken och bilder äro väl till en del naturliga, emedan de äro efterhärmningar af naturen; men så fullkomliga efterhärmningar äro de dock icke alltid, att de af hvar och en förstås, och äro således äfven till en del villkorliga. Men ehuru villkorliga, hafva de alla den ofullkomligheten, att de tala till ett sinne, som icke alltid är i tillstånd att uppfatta dem, och kunna icke utan svårighet uttrycka abstraktare tankar. Målarens och bildhuggarens bilder hafva äfven den, om man så får säga, ovigheten, att de, utom mycken vidlöftighet i föreställningssättet, behöfva någon materia (träd, sten, duk) för att kunna föreställas. De fullkomligaste och lättaste villkorliga språktecknen äro de articulerade språkljuden, som äro menniskans egna. Huru de, när man antager språkorganerna såsom gifna, kunnat uppfinnas, är det, som här korthet skall förklaras.

3. Då man talar om Språks uppkomst, måste man försätta sig med sina tankar i menniskoslägtets första barndomsålder. Förståndet låg ännu liksom i en dvala, men *inbildningen* var som lifligast. De yttre föremålen fästade först menniskans uppmärksamhet, och allt, som omgaf henne, egde för hennes inbildning *lif och sjelfverksamhet*. Hvarje föremål var ett sjelfständigt föremål (en substans), men hos dessa substanser upptäckte hon egenskaper, verkningar eller handlingar (med ett ord: accidenser). Den allmännaste egenskapen är ljudet, antingen sjelfvilligt, såsom hos djuren, eller förorsakadt af någon yttre orsak, såsom hos de liflösa tingen. Detta ljud, olika hos olika föremål, sökte nu menniskan, så vidt hon förmådde, att härma, för att dermed beteckna sjelfva föremålet. På samma sätt gör ännu ett barn. En tupp t. ex. heter i dess språk: *kukeliku*. Nu är väl icke barnets första afsigt att med detta ord beteckna sjelfva tuppen, utan endast att härma dess läte. Så gjorde äfven de första menniskorna. Deras ord voro i början endast efterhärmningar af föremålens ljud, och betecknade troligen endast dessa ljud, och voro så till vida blott naturliga tecken; men snart nog betecknade de dermed äfven sjelfva föremålen, och då förvandlades dessa naturliga tecken till villkorliga, emedan efterhärmningen af en enda accidens, nemligen ljudet, tjente såsom tecken för hela substansen med alla de accidenser, som hos den funnos. Begge egenskaperna af naturligt och villkorligt tecken kunde ock någon

tid bibehålla sig hos samma ord, och (för att hålla oss vid det valda exemplet) *kukeliku* kunde i ett fall betyda: gala, och i ett annat: tuppen; således om detta ord upprepades, kunde det betyda: *tuppen gal.* Häraf ser man, att de slags ord, som framdeles komma att beskrifvas under namn af substantiver och attributiver (namn på sjelfva substanserna, och namn på accidenserna), måste i språket hafva varit de äldsta, och att de sednare torde hafva blifvit uppfunna åtminstone så tidigt, om icke tidigare, än de förra.

§. 4. Att efterhärmningen af ljudet varit en rik källa till ords uppfinning, är mer än sannolikt, emedan språken ännu i sitt utbildade tillstånd, då de mera äro lämpade efter förståndets än inbildningens behof, hafva bibehållit flera spår af denna ljudhärmning (onomatopojia). Sålunda kan man säga, att icke blott *kuku*, utan äfven *ufven* och *korpen* ropa sina egna namn; *kråkan* ropar *krak* eller *kraksar*; *dufvan* (*turturn*) *kuttrar* eller *knurrar*; skatan *squattrar*; svinet *grymtar*; ormen *hvåser*; haglet *smattrar*; en fallande tyngd *krossar* (*kratsch*), o. s. v.

§. 5. Men bland de yttre föremålen verka icke alla på hörseln, utan en del verkar endast på någotdera af de öfriga yttre sinnena (synen, smaken, lukten, känslan). Vid beteckningen af sådana föremål är det således icke möjligt att härma något ljud. Men såsom hvarje sinne är endast ett olika sätt, hvarpå den allmänna retbarheten i nerverna yttrar

sig; så finner man åtminstone möjligheten, huru de första menniskorna, genom iakttagande af de intryck, som ett yttre föremål gjorde på något annat sinnesverktyg, t. ex. ögat, kunde uppfinna ett språkljud, som på örat gjorde enahanda intryck. Det, som är behagligt för någotdera af de öfriga [illegible] om; snabbhet i rörelse med ett hastigt ljud, långsamhet med ett långsamt. Att i sammansättningen af flera ord, och i synnerhet i poetens musikaliska språk, ligger en sådan målande egenskap, erkännes af en hvar; t. ex. då *Virgilii* öfversättare låter:

Hästarne stampa med fyrfota språng på det dammiga fältet,

röjes omisskänneligt hans bemödande att lika mycket genom versens takt, som sjelfva ordens betydelse, beskrifva rytteriets lifliga tåg utåt fältet. Men icke blott i sammansättningen af flera ord, utan äfven i enskilda ord, röjer sig samma kraft, härledande sig från vokalernas naturliga höjd eller djuphet, deras öppna eller slutna uttal, genom konsonanternas hårdhet eller lenhet, och de olika intryck, som åstadkommas genom konsonanternas och vokalernas olika inbördes ställning och sammansättning. Detta låter lättare känna, än beskrifva sig, t. ex. ljungeldens skarpa, hastiga sken målas icke illa genom ordet *blixt*; frånvaron af ljus genom ordet *mörker*. Uttalet af ordet *slinta* tyckes ge tillkänna snabbheten i rörelsen, och det plötsliga i fallet; *skrida* deremot en långsammare och trögare rörelse. *Beskt*

eller *surt* låter visserligen icke behagligare för örat, än det smakar för tungan. *Söt* är smaken på honingen, och namnet på denna egenskap svarar äfven deremot. Huru *skorrar* icke ordet *skroflig* i örat? Huru lätt *flyter* icke deremot ordet *slät*? Men att efterhärmningen af ljudlösa föremål skall blifva svagare, och [illegible] än då ljudet låter härma sig, i förra fallet äro svårare att uppleta, emedan språken, likasom menniskoslägtet, växt ifrån sitt barndomstillstånd.

6. Man ser af det hittills anförda, huru alla slag af yttre föremål kunnat betecknas med ord; en annan fråga är, huru det, som föregår inom själen, kunnat med ord göras begripligt.

En stor del af viljans yttringar, begären och sinnesrörelserna, åstadkomma icke sällan i vårt nervsystem en häftigare dallring, än de yttre föremålen. Således gäller för de ordens uppkomst, som måla dessa sinnesrörelser, samma förklaringsgrund, som för de yttre ljudlösa föremålen: man skapar ett ord, som på örats nerver förorsakar samma intryck, som sjelfva sinnesrörelsen på den inre känslan. Sträfva och tunga för örat äro t. ex. orden *raseri*, *vrede*, *sorg*; flytande och lätta deremot orden *glädje*, *hopp*, *förnöjelse*. Hit höra ock vissa enkla utrop, som fått namn af interjektioner; t. ex. ack! aj! ve!

7. Men för själens allmänna egenskaper, t. ex. förstånd, inbildning, urskiljning, om-

dõme o. s. v. gör icke denna förklaring tillfyllest. Här måste språket blifva figurligt, d. v. s. använda bilder, som äro tagna ifrån sinnliga föremål, på intellektuela föremål. Likesom en hand fattar eller griper, så *fattar*, griper, eller rättare, *begriper* (comprehendit) förståndet, eller gör sig *begrepp*; och för att komma till tydliga begrepp, granskar det substansernas egenskaper och *skiljer* mellan de tillfälliga och väsendtliga, och kallas då *urskiljning*; eller fäller det, likt en domare, *omdömen*, fäller *domslut*, gör *slutsatser*: inbildningen *bildar*, lik en konstnär. På samma sätt förhåller det sig med alla öfriga själens förmögenheter och verkningar, eller andra blott intellektuela föremål; det återstår således intet slag af ord, som man icke visat, huru de möjligen kunnat uppfinnas, och sannolikt blifvit uppfunna.

8. Man har velat härleda språkens uppkomst ifrån aftal eller öfverenskommelse; men denna förslagsmening, om man derigenom vill förklara språkens allraförsta upphof, är uppenbart orimlig; ty huru kan man träffa aftal, innan man kan tala? Först sedan en mängd af ord redan är funnen, är aftal möjligt. — Det första språket var fattigt och outbildadt; men huru nya ord efterhand kunnat skapas och utbildas utur den äldsta stammen genom metaforer, härledningar, sammansättningar och lån från främmande språk; och huru ett språk ifrån att börja oredigt beteckna de sinnliga föremålen med deras egenskaper, slutligen kan bestämdt beteckna äfven de finaste förhållanden

mellan föremålen, bör utan någon särskild förklaring kunna förstås.

9. Vid det ofvanstående har man rätteligen icke tagit i betraktande mer än *en* menniska, och dervid eftersinnat, huru hon sannolikt gått tillväga, för att uppfinna ord. Men menniskan är icke skapad för att lefva allena, ej heller kan hon, i en fullkomlig enslighet, hafva behof af språk. Först, då hon träffar en like, vill hon meddela honom sina tankar eller sin erfarenhet, vill begära något af honom, eller leda honom efter sina afsigter. Det är egentligen endast under ömsesidigt meddelande af tankar och önskningar, som språk kunna uppkomma. Likväl finner man, att *en* måste göra början med ordens uppfinning, och denne är den tilltalande. Den tilltalade torde väl till en början icke tydligt förstå hvad som säges, utan måste gissa sig fram; men snart lär han sig dock att begränsa och berigtiga ordaförståndet, och kan då genom något tecken gifva tillkänna, att han fattat rätta meningen. Den tilltalade kan sedan i sin ordning blifva den tilltalande, och under ett sålunda uppkommet ömsesidigt meddelande af tankar och föreställningar ökas förrådet af ord. Detta förhållande, som här antages mellan två personer, och som är så vigtigt, att det lemnat några spår efter sig i vissa språk, kan tänkas utvidgadt till flera, och ju större vidsträckthet denna krets får, och ju närmare den är sluten inom sig sjelf, desto större allmänhet och bestämdhet får också språket. Denna anmärk-

ning förer naturligtvis tanken på det sammanhang, som är emellan språk och samhälle.

10. Den första och naturligaste samhällsföreningen mellan enskilda menniskor är den, som uppkommer mellan makar genom äktenskapet, och, innefattande makar, föräldrar och barn, kallas familj. Utaf en enda familj uppkomma sedan efter hand flera: utaf flera familjer formera sig särskilda stammar, som antingen lefva oberoende jemte hvarandra, eller förena sig under gemensam styrelse till en stat. I början bestå de enskilda personernas språk af råa, outbildade toner; men genom ömsesidigt meddelande afnötes småningom råheten, ett visst närmande till likhet i de enskilda språkformerna röjer sig, och dessa språkformer utbilda sig efterhand. Likheten blir likväl icke fullkomligt allmän, om familjerna eller folkstammarne sprida sig åt flera håll, och sällan hafva gemenskap med hvarandra; eller om de, ehuru boende i hvarandras grannskap, genom intet samhällsband äro förenade. Men om flera familjer sammansmälta till en stam, som håller sig nära och fast tillsammans, och ännu mer, om flera folkstammar sammansmälta till en stat under gemensamma lagar och gemensamt öfverhufvud, med enahanda seder och inrättningar; om inom denna stat samhällsförhållandena mångfaldigas och erfarenhetens krets utvidgas; så utvidgas tillika språkets omfång, och antager slutligen, i synnerhet sedan skrif- och tryckningskonsten uppkommit, en allmänhet och fasthet, som gör det till ett folkspråk. Såsom sådant uttrycker det summan af hvad ett folk

erfarit och tänkt, och bär, i afseende på sin större eller mindre uttrycksfullhet, sin större eller mindre smidighet att lämpa sig till olika ämnen och behof, en icke otydlig stämpel af folkets lynne och förnuftsodling. Ett folk, som vårdslösar sitt språk, ger således tillkänna sin liknöjdhet för odlandet af sina själsförmögenheter.

11. Skulle man fråga, huru det varit möjligt, att flera än ett språk uppkommit, så är svaret lätt. Man behöfver endast besinna, att efterhärmningen blifvit antagen såsom första källan till uppfinnandet af ord, och att denna efterhärmning i ganska få fall kunnat vara noga. Så långt som ljudet kunnat härmas, har man merendels gifvit akt derpå; och om i något fall detta ljud varit tydligt utmärkt och lätt härmadt, har det tämligt allmänt kunnat tjena till namn för det ljudande föremålet. Sålunda behåller t. ex. *kuku* med ganska liten förändring sitt namn i flera språk. Likväl äro de händelser få, då föremålets ljud är så lätt härmadt, eller sig alltid så lika, som i detta fall. *Hinnire* på Latin, *wiehern* på Tyska, och *gnägga* på Svenska, skola alla vara en efterhärmning af hästens läte, och hafva ändock icke mycken likhet med hvarandra. Då denna olikhet kan finnas mellan ljudande föremål; så inser man tydligt, att olikheten måste vara ännu större i anseende till ljudlösa föremål. Den ena språkuppfinnaren fäster sin uppmärksamhet vid en egenskap hos ett föremål, och söker efter sin enskilda känsla uttrycka den;

en annan fäster sig vid en annan. Lägger man nu härtill, att på olika delar af jorden olika föremål finnas, och bland olika folkslag olika seder, bruk och inrättningar; så tyckes det följa af sig sjelft, att icke ett och samma språk kan finnas öfver hela menniskoslägtet. Men förnuftet är öfver allt ett och detsamma, och nyttjar språket såsom ett medel att uttrycka — Språken böra således bära stämpel af sitt förnuftiga ursprung, och vara underkastade lagar, hvilka, ehuru de undergå några modifikationer hos särskilda folkslag, kunna anses för allmänna, och såsom sådana förklaras: en allmän språklära, likasom en allmän logik, bör med ett ord vara möjlig.

Andra Kapitlet.

Språk. Omdöme. Sats. Allmän öfversigt af Ordklasserna.

§. 1.

1. Med *Språk i vidsträckt bemärkelse* förstår man: hvart och ett sätt, som menniskan nyttjar att uttrycka sina föreställningar och tankar, i afsigt att meddela dem med andra. Sålunda kan man tala med miner, åtbörder och genom tecknande. Man säger t. ex. ett talande ansigte, ögonens språk, o. s. v.

2. Men med *Språk uti inskränkt eller egentlig bemärkelse* menar man: de artickulerade ljud, hvarmed menniskan uttrycker sina föreställningar och tankar.

3. Man skiljer individuela (enskilda) språk ifrån hvarandra, t. ex. det Franska, Tyska, Italienska och Svenska, och menar då dermed ingen ting annat, än den [illegible] rade ljud, hvilka ett folkslag nyttjar att uttrycka sina tankar, och som äro olika de artickulerade ljud, hvilka ett annat folkslag nyttjar.

§. 2.

Så vida Spåkets ändamål är att uttrycka föreställningar och tankar, måste språket vara en trogen afbild af det, som föregår inom föreställnings- och tankeförmågan. Sådane som våra föreställningar och tankar äro, sådant måste äfven språket vara. Nu förekommer oss allt, hvad vi föreställa oss, under form antingen af substans eller accidens, d. v. s. antingen sjelfständiga föremål; eller egenskaper, förändringar, verkningar af dessa föremål. Detta föreställningssätt är nödvändigt att anmärka i en språklära, för de vigtiga följder, som deraf kunna dragas.

§. 3.

Genom sinnligheten får menniskan *åskådningar;* af det mångfaldiga i åskådningarna bildar förståndet sedermera *begrepp.* Begrepp och åskådningar kallas med ett ord: *Föreställningar.* Så väl substanser som accidenser äro fö-

reställningar. En förening åter af föreställningar kallas *Omdöme*. T. ex. *Häst* är en föreställning (neml. en substans); *stor* är en annan föreställning (neml. en accidens). Sammanställer nu förståndet begge dessa föreställningar, och finner, att de öfverensstämma, och således kunna förenas; så uppkommer ett omdöme, sådant som detta: *Hästen är stor.* Finner åter förståndet, att föreställningarne icke öfverensstämma, så uppkommer ett sådant omdöme som: *Hästen är icke stor.* På samma sätt äro: *Hästen springer*, *Hästen springer icke*, omdömen.

2. Ett omdöme grundadt på *öfverensstämmelse* kallas *jakadt*; uppkommet af *icke-öfverensstämmelse*, kallas *nekadt*.

3. Ett omdöme, uttryckt i ord, kallas *Sats*.

4. Allt, hvad man talar, kan upplösas i satser. Hvarje sats består af tre delar; 1:o *Subjekt* (subjectum), det, hvarom något säges; 2:o *Predikat* (prædicatum) det, som säges om subjektet, och 3:o *Kopula* (copula) det, som utgör föreningen mellan subjektet och predikatet.

Anm. 1. Alla dessa delar stå icke alltid så tydligt åtskiljda, som i satsen: Hästen är stor, der *häst* är subjekt, *stor* predikat, och *är* kopula. Ofta sammansmälter kopula i ett ord med predikatet, såsom i satsen: Hästen springer, der ändelseformen *er* starkare uttrycker sambandet mellan subjektet och predikatet, än om kopula varit uttryckt i ett särskildt ord. Stundom sammansmälta alla tre delarna af satsen, så att de innefattas under predikatsordet; t. ex. *Spring.*

Anm. 2. Negationen *icke* uti ett nekad satt anses höra till kopula.

§. 4.

1. Det är förut fastställdt, att Språk endast uttrycka föreställningar och tankar. Således kan man rätteligen icke upptaga bland språkdelarna eller ordklasserna andra ord, än sådane, som uttrycka föreställningar och tankar. Alla ord äro, egentligen att säga, *Tankeord.* Ljud, som endast uttrycka känslor, böra rätteligen icke kallas ord. Ett glädjeskratt, ett barns gråt, ett klagande skrik, äro icke mera ord, än en oxes råmande eller ett fårs bräkande. De äro endast oartickulerade djurläten. Det ges likväl i hvarje språk några artickulerade ljud, som likna sådana läten deri, att de uttrycka sinnesrörelser, åtföljda af mer eller mindre starka känslor. Man har deraf börjat kalla sådana ljud för *Känsloord.* I bruket är det dock en tydligare skillnad mellan tankeorden och dessa så kallade känsloord; ty då tankeorden genom ett nära sammanhang äro förenade med hvarandra inom satsen; så stå de så kallade känsloorden likasom inkastade i satsen, och kunna borttagas utan att sammanhanget deraf brytes; t. ex. Din berättelse är (*ty värr!*) sann. Namnet *Interjektion* (interjectio, mellankastning) är derföre likaså lämpligt, som känsloord; Begge kunna likväl brukas, ehuru det sednare endast i motsats af tankeord.

2. Såsom motsats mot namnet interjektion skulle man kunna kalla de öfriga orden

(tankeorden) med ett gemensamt namn: *Satserd.*

§. 5.

1. Då all ting kan betraktas såsom substans eller accidens, bör också en deremot svarande skillnad finnas i språket. Denna skillnad är den, som göres mellan substantivum och attributivum.

Substantivum betecknar en substans; t. ex. Djur.

Attributivum betecknar en accidens; t. ex. Gammal, Lefva.

2. Substantivum plägar ock kallas nomen (namn). Substantivum innefattar likväl något mer än nomen (se 3 Kap.).

3. Attributiverna tilläggas substantiverna antingen *omedelbarligen*, såsom: *vacker* fågel, fågeln *flyger*; eller *medelbarligen* (förmedelst andra attribntiver), såsom: *ganska* vacker fågel, fågeln flyger *högt*. De medelbara attributiverna kallas *Adverber* (adverbia).

4. De omedelbara attributiverna skiljas i två tydliga klasser: *Hvilande* och *Energiska.* De förra uttrycka en egenskap, befintlig hos en substans, t. ex. En *rik* bonde; de sednare något, som tilldrager sig hos eller med en substans, likasom en derifrån utgående, eller deråverkande, kraft; t. ex. Bonden *plöjer* sin åker, åkern *plöjes* af bonden. Det förra slaget kallas *Adjectivum*, och det sednare *Verbum.* Adjektiverne uttrycka således *hurudan* en substans är; verberna hvad substansen *gör* eller

erfar.: I ett verbs bemärkelse ligger alltid begreppet af *Tid*, som icke finnes i bemärkelsen af ett adjectivum; t. ex. Bonden plöjer, har plöjt, skall plöja; Åkern plöjes, har blifvit plöjd, skall plöjas.

5. Bland de omedelbara attributiverna räknas äfven *participium*, som icke annat är, än ett verbum till bemärkelsen (genom det dermed förenade begreppet af Tid) och till formen ett adjectivum.

§. 6.

1. Ändamålet af språk är att meddela föreställningar, och tankar: att tala. I ett tal måste man iakttaga: 1:o En person, som talar; 2:o En person, till hvilken talet är ställdt; 3:o Den person, eller den sak, hvarom talas. Dessa hänseenden böra, så ofta det behöfs, i språket kunna uttryckas. Om det t. ex. skulle sägas: Carl beder Gustaf komma; så låter detta likasom en tredje person skulle omtala, att Carl beder Gustaf komma. För att utmärka, att Carl är den som talar, och Gustaf den tilltalade, kunde den talande hjelpa sig fram med åtbörder, eller kunde han säga: den talande Carl beder den tilltalade Gustaf komma. Man finner likväl, huru obeqväma dessa utvägar äro. För att undvika denna obeqvämhet har hvarje språk ett slags ord, kallade pronomina: Jag, Du, Han, Hon, Det, De, Vi, m. fl., och genom bruket af dem blifver talet bestämdare och tydligare. Jag (Carl som talar) beder dig (Gustaf som tilltalas) komma.

Anm., Af det ofvanstående synes, att *Person* betecknar ett föremåls förhållande till talet, såsom talande, tilltaladt, eller omtaladt; och att det för öfrigt icke är fråga om, antingen detta föremål är en blott sak eller en egentlig person.

2. De nyss anförda pronomina äro personela pronomina, d. v. s. antyda personer, eller ett föremåls förhållande till talet. 1:o Första personen: *Jag* (den som talar); *Vi* (flere personer, bland hvilka den talande äfven inbegripes); 2:o Andra personen: *Du* (den som tilltalas); *I* (flere, som tilltalas); 3:o Tredje personen: *Han*, *Hon*, *Det*, *De* (den eller de, om hvilken, eller hvilka, det talas).

3. Utaf de personela pronomina härledas andra slag af pronomina. En hufvudegenskap hos dem alla är, att de *stå i stället för* (pro) nomen.

4. Pronomina personalia beteckna substanser; de äro således lika väl substantiver, som de nomina, för hvilka de stå.

§. 7.

De ordklasser, som hittills blifvit förklarade, äro antingen substantiver (nomen och pronomen) eller attributiver (adjectivum, verbum, participium och adverbium) Genom dem kan man bilda en sats, till hvilkens fullständighet de tyckas vara tillräckliga. De hafva alla den egenskapen, att de, tagna hvar för sig, utan sammanhang med andra ord, hafva en betydelse (*de hafva en absolut betydelse*). Det ges likväl andra ord, som utom sammanhang

med andra, egentligen icke hafva någon betydelse (*de hafva en relativ betydelse*), och som tjena antingen att närmare förklara och bestämma ord inom satsen, eller att sätta satser i förhållande till hvarandra. De delas i tvenne hufvudklasser: *definitiver* och *konnektiver*.

§. 8.

1. Man kan betrakta alla nomina såsom ursprungligen ämnade att beteckna individuela föremål, ehuru de flesta med tiden kommit att beteckna ett större omfång, och derigenom blifvit förvandlade till allmänna. När man nu vill inskränka till ett eller flera individuer ett namn, som annars tillkommer alla af samma slag; så betjenar man sig af det slags ord, som kallas *articklar;* t. ex. *Ett* djur, *Das* Thier, djur*et*, djur*en*.

2. De egentliga articklarne kunna aldrig stå ensamma, utan måste alltid hafva ett substantivum jemte sig. Men det ges äfven oegentliga articklar, som kunna förekomma utan ett utsatt substantivum. Desse äro pronomina, brukade såsom adjektiver (*eller pronominal adjektiverna)* t. ex. *Min*, *Din*, *Sin*, *Denne*, *Den* m. fl. och Räkne-orden *(som uppgifva antal)*, t. ex. *En*, *Två*, *Tio*, *Hundra* m. fl.

3. Pronominal adjektiverna upptagas vanligen i samma klass, som de till substantiverna räknade pronomina, och räkneorden hänföras vanligen till adjektiverna. Detta kan anses för rätt, så snart man låter substantivum och adjectivum utgöra en och samma ordklass, och

dessutom betänker, att åtskilliga pronominal adjektiver ofta förekomma utan substantiver, och så brukade kunna såsom substantiver anses, samt att vissa pronomina (t. ex. *Hvilken*, *Som*, *Hvilken? Ho?* i Svenskan), likasom räkneorden, somliga hafva den substantiva, somliga den adjektiva formen. Men om man gör afseende på deras vanliga bruk att sättas ihop med ett substantivum, och deras gemensamma egenskap att individualisera: så hafva de mycken likhet med articklarna. Detta bevisas också af de språk, som i brist på egentliga articklar måste stundom i deras ställe nyttja pronominaladjektiver. Man kan derföre bringa alla dessa ord under en gemensam klass, kallad *definitiver* (bestämningsord).

§. 9.

1. Uti sådan sats som denne: *Solen lyser ifrån morgonen till aftonen*, förekomma flera ord, som icke äro nödvändiga för satsens fullständighet. *Solen lyser* är en fullständig sats. De öfriga orden tillägga någon omständighet till predikatsordet *lysa*. Morgonen, Aftonen, äro substantiver eller nomina: *Ifrån*, *Till* utmärka dessa substantivers förhållande till hvarandra eller, förmedelst verbet lysa, till subjektet *Solen*. Detta slags ord kallas prepositioner. *Prepositioner äro nemligen sådana ord, som utmärka ett substantivs förhållande till andra ord inom satsen.*

2. Substantivernas förhållande till andra ord inom satsen kunna också betecknas genom

ändelseförändringar hos substantiverna; t. ex. Solens sken sprider sig öfver hela verlden. Dessa ändelser kallas då *Kasualändelser* eller blott *Casus*, hvilka namn aldrig borde förblandas. Till begreppet är det således ingen skillnad mellan prepositioner och casus.

§. 10.

1. Men icke endast ord inom satsen kunna sättas i förhållande till hvarandra, utan äfven hela satser sins emellan; t. ex. Dygden är det högsta goda, *och* Lasten är det högsta onda. Här äro tvenne satser förenade genom ordet *och*. Ett sådant ord kallas *Konjunktion* (conjunctio, förening). *Med konjunktioner menas sådana ord, som sätta satser i hvad förhållande som helst till hvarandra.*

2. Konjunktioner och prepositioner kunna med ett gemensamt namn kallas *konnektiver* (connectivum, sammanbindningsord).

§. 11.

Lägger man tillsammans hvad som blifvit afhandladt i detta kapittel; så får man följande

Tabell öfver Ordklasserna.

- *I. Tankeord* (Satsord).
  - *A*) Substantiver
    - *a*) Nomen
    - *b*) Pronom.
  - *B*) Attributiver
    - *a*) Omedelbara
      1. Adjektivum.
      2. Verbum.
      3. Participium.
    - *b*) Medelbara eller Adverber
  - *C*) Definitiver
    - *a*) Egentliga Articklar
    - *b*) Oegentliga Articklar
      1. Pronominal-Adjektiver.
      2. Räkneord.
  - *D*) Konnektiver
    - *a*) Prepositioner
    - *b*) Konjunktioner
- *II. Känsloord* (Interjektioner).

Anm. 1. Då man gör afseende hvarken på *hvad* orden beteckna, eller *huru* de beteckna, utan endast på de ändelseförändringar, som de undergå; så får man följande Tabell:

Ord

- 1) Böjliga
  - *A*) Nomen
    - 1) Subst.
    - 2) Adj.
  - *B*) Pronomen
    - 1. Subst.
    - 2) Adj.
  - *C*) Verbum
    - hvartill äfven räknas Particip.
- 2) Oböjliga (Particklar)
  - *A*) Adverb.
  - *B*) Prepos.
  - *C*) Konj.
  - *D*) Interj.

I en sådan uppställning som den sista kan likväl icke den egentliga artickeln få någon tjenlig plats. Att till de oböjliga orden räkna adverberna kan också hafva sina betänkligheter, så vida många ibland dem, likasom adjektiverna, hafva ändelseförändringar i afseende på gradus. Imedlertid har denna fördelning af ordklasserna den stora förtjensten att snart och lätt kunna fattas, och bör derföre icke ogillas i läroböcker för nybegynnare.

Anm. 2. Om man utur den förra af ofvanstående tabeller utesluter den allmännaste fördelningen af orden i Tankeord och Känsloord; om man vidare icke gör afseende på Tankeordens fördelning uti Substantiver, Attributiver, Definitiver och Konnektiver; samt låter Pronomina, de må hafva den substantiva eller adjektiva formen utgöra en klass för sig sjelfva, och räknar de orden efter sin olika form räknas somliga till adjektiverna, somliga till substantiverna: så får man följande 10 ordklasser.

1. Substantivum eller Nomen; 2. Pronomen; 3. Artickel; 4. Adjectivum; 5. Verbum; 6. Participium; 7. Adverbium; 8. Præpositio; 9. Conjunctio; 10. Interjectio.

Utaf den sednare af de ofvanstående tabellerna kan man också få samma ordklasser eller partes orationis, såsom de kallas; och dessa äro också de, som i grammatikor vanligen uppräknas, ehuru i en något olika ordning. I Latinska grammatikor plägar man dock räkna både substantivum och adjectivum till samma klass, som kallas Nomen; och såsom i detta språk ingen egentlig artickel finnes, så blifva partes orationis för Latinet endast åtta. I Grekiskan, der artickeln utgör en särskild pars orationis, räknas icke heller mer än åtta ordklasser, emedan interjektionerne räknas bland adverberna.

§. 12.

1. Det ges, utom de anförda, äfven andra grunder att fördela orden, nemligen:

Allmän Öfversigt af Or.

a) Efter ordens ursprun
äro *Primitiva* (Stamord), sor
ljuden (eller roten) till and
(Härledda), som af stamorc
förändring eller tilläggning i
nom förändring af något lju
na härledas; t. ex. af *Un*
och *Yngling*; af *Fred* kom

b) Efter möjligheten
ord i två eller flera stamc
ende kan ett ord vara *Si*
icke låter sönderdela sig i
positum (Sammansatt), sor
t. ex. *Tanke* är ett enkel
men *Tankekraft* är ett sa
Hydda, *Hög* och *Tid* äro
hyddehögtid är ett ord; s
la fyra.

2. Fördelningen a
härledda, i enkla och
icke att känna några ny
tes Orationis; utan ut
punkter, utur hvilka o
lika, de må för öfrigt
lika ordklasser.

TREDJE

Subst

1. *Substantivum* ä
Det Latinska ordet

af kommer det, att ett egentligt substantivum och ett nomen i grammatikor äro ord af ungefär samma betydelse. Nomen är likväl egentligen endast namnet på substansen sjelf; substantivum har en vidsträcktare bemärkelse, och innefattar utom nomen äfven dess representant, pronomen.

2. Substantivum betecknar en substans; men substanserne äro af mer än ett slag, följaktligen äfven substantiverna. Såsom de yttre sinnliga föremålen först fästade de obildade språkuppfinnarnes uppmärksamhet; så ansågos de också för de första egentliga substanser, och namnen på dem blefvo de första substantiverna. Men efterhand började menniskan gifva akt på det, som föregick inom henne sjelf: hon kände inom sig något, som verkade och icke var hennes yttre, sinnliga natur; hon fick begrepp om en Gud utom henne och den öfriga naturen; hennes inbildning skapade dessutom en mängd andra väsen, begåfvade med sjelfständighet och sjelfverksamhet. *Själ*, *Ande*, *Gud*; *Vålnad*, *Spöke* m. fl. blefvo således för henne nya föremål, hvilka hon, likasom de åskådliga, ansåg för verkliga substanser. Den skillnad, som man i anledning häraf skulle kunna göra mellan substantiver, såsom betecknande antingen *Sinnliga* eller *Intellektuela* föremål, om den också alltid med tydliga gränser kunde utmärkas, medför dock ingen annan nytta, än att utvisa, hvilka substantiver i allmänhet förr blifvit uppfunna, och hvilka sednare.

...n) med ett gemensamt namn: Sakn-

§. 5.

...i all ting kan betraktas såsom sub-
...ccidens, bör också en deremot sva-
...d finnas i språket. Denna skillnad
...n göres mellan substantivum och
...vum betecknar en substans; t. ex.
...um betecknar en accidens; t. ex.
...a.
...ntivum plägar ock kallas no-
...Substantivum innefattar likväl
...omen (se 3 Kap.).
...tiverna tilläggas substantiver-
...elbarligen, såsom: vacker fågel,
...eller medelbarligen (förmedelst
...), såsom: ganska vacker fågel;
...r De medelbara attributiver-
...r (adverbia).
...elbara attributiverna skiljas
...er: Hvilande och Energiska.
...En egenskap, befintlig hos
...En rik bonde; de sednare
...r sig hos eller med en sub-
...rifrån utgående, eller der-
...t. ex. Bonden plöjer sin å-
...bonden. Det förra slaget
...ch det sednare Verbum sub-
...således hurudan en sub-
...vad substansen gör eller

så uppkommer ett nomen abstractum, sådant som *Skönhet*; t. ex. *Skönheten* är älskvärd. Likaså i satsen: Gud är *helig*, är *Helig* en egenskap, tänkt oskiljaktig från Gud, och *Helig* är ett adjectivum. Men denna egenskap kan också betraktas i och för sig sjelf, såsom i satsen: *Heligheten* har intet gemensamt med ondskan, och *Helighet* är ett nomen abstractum. På samma sätt: Fienden *förföljes*. Här är Fienden ett nomen concretum, *förföljes* ett verbum; men i satsen: *Förföljelsen* upphörde icke förrän på andra dagen, är ordet *Förföljelse* ett nomen abstractum.

4. De äldsta substantiverna, utom det att de betecknade sinnliga föremål, voro dessutom allraförst namn på individuer (enskilda föremål); men det dröjde icke länge, innan dessa namn på enskilda föremål kommo att beteckna hela slägten eller klasser, och förvandlades sålunda till allmänna namn. Den t. ex. som först hörde en gök ropa, och icke ännu visste om det fanns någon mer fågel af samma slag, gaf honom efter dess läte namn af *kuku*; och så länge var detta ord ett enskildt namn. Men med tiden, sedan flere fåglar med samma läte blifvit kända, blef detta ord ett allmänt namn. Öfverhufvud taget sträfva alla substantiver att blifva allmänna namn t. ex. familjenamn, ifrån början ämnade att beteckna stamfadren, men sedermera gemensamma för alla hans afkomlingar; men skillnad bör dock, och kan dock göras emellan ett *Nomen proprium* (*Namn* på *enskilda* föremål — i hvilkas beskrifning nödvän

Substantivum. §. 1. Nomen

digt måste ingå beståmmandet af Tid el
— såsom på personer, länder, floder
m. m.); t. ex. Carl, Motala, Sverige
holm; och ett Nomen Appellativum (A
allmänna föremål — i hvilkas beskrifn
nödvändigt behöfver ingå beståmmandet
och Rum — såsom slägten af djur,
och slag af föremål); t. ex. Menniska
Kropp, Metall, Guld.

Anm. 1. Både nomen proprium och appe
höra till den klassen af nomina, som blifvi
concreta. Nomen abstractum är rätteligen
proprium eller appellativum. Det har den
med ett nomen proprium, att det merendels
nar ett enskildt föremål; men det kan ick
proprium bestämmas till Tid och Rum. Me
lativum är det lika deri, att det icke kan be
till Tid och Rum; men olika deri, att de
betecknar hela klasser af föremål. Sådana or
som *Dygd* och *Last* närma sig väl i viss ben
till naturen af appellativum, såsom innefattan
enskilda dygder eller laster, t. ex. *Tapperhet,*
het, Gudsfruktan — Feghet, Gudlöshet, Fylle
vanligen likna dock nomina abstracta mera . P
än appellativer. Sjelfva de anförda orden
och Last hafva i viss bemärkelse denna eg
Helt annat betyder det, om man säger: En
ska har dygd, d. v. s. är dygdig — styres af
eller är lastbar, än om man säger: en mennis
många dygder eller laster.

Anm. 2. Bland appellativerna ges det åter
underafdelningar. Vanligen menar man det
med ett nomen appellativum och commune,
det sednare rätteligen är en art af det förra.
je begrepp af en klass, eller ett genus, inne
eller igenfinnes uti de derunder hörande speci
ler arter; hvarje begrepp af en art uti dess

er, och så immerfort ända ned till de enskild
-emålen, som derföre kallas individuer (odelbara)
ilkas begrepp icke innehålles uti något under den
rande. Deraf följer, att hvart och ett namn, som
lkommer ett genus, måste äfven tillkomma alla der
der hörande species och individuer. På detta sä
r man begrepp om ett *Nomen Commune* (gemen
mt namn), det är, *namnet på en hel klass, gemen
mt för alla de lägre klasser och enskilda föremå
m derunder höra.* T. ex. *Djur* är namnet på e
ögre klass, på ett genus; till denna klass höra Men
iskan, Lejonet, Hästen, med flera Djur; till klasse
Menniska höra Filosofer, Poeter, Vältalare, Krigare
önder, med flera slags Menniskor; bland *Filosofe*
iknar man Sokrates, Plato, Cicero, med flera enski
a Filosofer. Namnet Djur kan nu lämpas på Men
iskan, Lejonet, Hästen; vidare på Filosofer, Po
er, Vältalare, Krigare, Bönder; och sluteligen p
okrates, Plato, Cicero. Namnet Djur är således e
omen commune. På samma sätt äro Menniska, L
on, Häst, nomina communia; äfvenledes Filoso
oet, Vältalare, Krigare, Bonde; men namnen S
rates, Plato, Cicero, som under sig icke innefat
ågra underafdelningar, äro nomina propria.

Anm. 3. Ett annat slag af appellativer äro
å kallade *Nomina Collectiva* (Sammanfattningsnam
amn, som nämna *ett* föremål, men hänvisa tank
å *flera;* t. ex. *Krigshär*, *Hop*, *Samling*, *Menigh*
Det bör märkas, att ett nomen collectivum icke b
ecknar något genus, hvaraf begreppet igenfinn
os något derunder hörande individuum eller spe
s, och kan följaktligen icke lämpas på dem. T. e
ıan må med Krigshär mena ett stort antal af R
ementen eller Soldater; så kan man icke säga,
tt regemente är en krigshär, eller att en ensk
oldat är en krigshär. Krigshär är således icke
omen commune eller gemensamt namn.

I vanlig bemärkelse tager man likväl endast
ollektiver sådana ord, som hänvisa till något co

mune af samma stam i språket; t. ex. Sveri
derskap och *Adel*, *Presterskap* och *Borgersk*
s. Sveriges Riddare och Adelsmän, *Prester*
gare; Skolans *Ungdom*, d. v. s. Ynglingarne

Anm. 4. *Nomina Materialia* räknas vanl
så till appellativerna, och äro namn, som
en materia eller massa, utmärkt genom n
egenskap, eller vissa egenskaper; t. ex. *Bl*
Vatten. Likasom ett nomen commune ka
lika väl om individuer och species, som om
nus, hvarunder de höra; så kan ett nom
riale nyttjas om en massas minsta del lika
om hela massan, hvaraf den är tagen. Ett
är likaväl bly, som ett skeppund eller tus
pund bly. Men delarne skiljas här ifrån
genom vägning eller mätning; icke såsom
från genus. De skiljas qvantitativt, icke qu

Anm. 5. Man får äfven stundom höra
Nomen Iterativum och *Diminutivum* (Uppi
och Förminskningsnamn), såsom *Språng* ell
gande kunde kallas ett iterativum af Gång;
diminutivum af Köld, *Skrin* af Kista. M
vanliga begreppet böra dessa slags nomina
ifrån något annat nomen genom en lätt än
ändring; t. ex. af Tabula (tafla) kommer Ta
ten tafla). Tyskarne hafva sin förminsl
delse *chen*. Af Mariana kommer *Marianche*
ana lilla), af Kassen (kista) kommer *Kästche*
För öfrigt förtjenar erinras, att iterativern
gen, likasom deras stamord, höra till nomin
cta; men diminutiverne kunna vara både
communia eller abstracta, allt efter som de
ord äro: hvarjemte bör anmärkas, att itera
diminutiver icke endast kunna finnas bland
tiver, utan äfven bland verber, och att ite
äfven kallas frequentativer.

Svenskan har hvarken iterativer eller dim
såsom vanliga begreppet är om sådana nomi

5. Vill man på en gång öfverse alla sla-
gen af nomina; så kunna de sammanfattas
följande tabell:

Nomen.

1. Concretum. — 2. Abstractum.

A) Proprium. — B) Appellativum.

a) Commune. — b) Collectivum. — c) Materiale.

§. 2.

Pronomen.

1. Pronomen betyder efter orden: i stäl-
let för nomen. Hufvudegenskapen af hvart oc
ett pronomen är också att representera (stå
stället för) nomen; t. ex. Erik XIII var en u
sel regent; ty ehuru *Han* var en Konung öf
ver tre de mäktigaste riken i Norden, var *Ha*
olycklig i det krig, *Hvilket Han* förde med *Sin*
uppproriska undersåtare i Holstein. *Han* påla
de Sverige dryga skatter, tillsatte främmand
ämbetsmän, *Som* plågade landet och ökade d
allmänna missnöje, *Hvilket* konungen förut
dragit *Sig*; så att Svenskarne sluteligen uppr
ste *Sig* emot *Honom*, och uppsade *Honom* all ly
nad. *Detta* exempel följde sedermera Dan
skarne, och Erik dog i landsflykt.

De egentligaste och beqvämligaste repr
sentanter för nomen äro likväl de så kalla
pronomina substantiva, såsom i ofvanståen
exempel *Han* och *Sig*, (och i visst afseen
Som) och om dem är det som denna §. handla
De öfriga pronomina (pronomina adjectiva) s

Som *Hvilket*, *Detta*, kunna väl också ... stället för nomen; men de hafva alla sina särskilda bibegrepp, den gemensa... genskapen att individualisera det subst... till hvilket de hänföras, och höra såle... tast till definitiverna, bland hvilka ... namn af pronominal-adjektiver komma... mare beskrifvas. (Se 5 Kap. 2 §).

2. De vigtigaste bland pronom... ...an begreppet om dem innehålles i ...iga, äro de så kallade *Pronomina* ...om, utom sin egenskap att repres... ...men, äfven beteckna den represent... ...onens eller *föremålets* förhållande ...Se 2 Kap. 6 §).

Första personens pronomen ut... som talar, eller *dem* som ... *Jag*, *Vi*.

Andra personens pronomen utr... eller de tilltalade; t. ex. *Du*...

Tredje Personens pronomen u... person, eller det föremål, ... ne för talet; t. ex. *Han*, *H*...

3. Vill man utmärka den t... ...en såsom ett obekant eller obest... ...um; så nyttjar man ett *Pron*... ...m; t. ex. *On* dit (*Man* säger).

4. Tredje personens prono... ...nde till subjektet i satsen, ka... *...flexivum* (likasom Återböjdt); t. ...

Anm. 1. Pronomen reflexivum br... tredje personen, till undvikande af ...

Ej en sådan uppställning som den sista kan likväl icke den egentliga artickeln få någon tjenlig plats. Att till de oböjliga orden räkna adverberna kan också hafva sina betänkligheter, så vida många ibland dem, likasom adjektiverna, hafva ändelseförändringar i afseende på gradus. Imedlertid har denna fördelning af ordklasserna den stora förtjensten att snart och lätt kunna fattas, och bör derföre icke ogillas i läroböcker för nybegynnare.

Anm. 2. Om man utur den förra af ofvanstående tabeller utesluter den allmännaste fördelningen af orden i Tankeord och Känsloord; om man vidare icke gör afseende på Tankeordens fördelning uti Substantiver, Attributiver, Definitiver och Konnektiver; samt låter Pronomina, de må hafva den substantiva eller adjektiva formen utgöra en klass för sig sjelfva, och räkneorden efter sin olika form räknas somliga till adjektiverna, somliga till substantiverna: så får man följande 10 ordklasser.

1. Substantivum eller Nomen; 2. Pronomen; 3. Artickel; 4. Adjectivum; 5. Verbum; 6. Participium; 7. Adverbium; 8. Præpositio; 9. Conjunctio; 10. Interjectio.

Utaf den sednare af de ofvanstående tabellerna kan man också få samma ordklasser eller partes orationis, såsom de kallas; och dessa äro också de, som i grammatikor vanligen uppräknas, ehuru i en något olika ordning. I Latinska grammatikor plägar man dock räkna både substantivum och adjectivum till samma klass, som kallas Nomen; och såsom i detta språk ingen egentlig artickel finnes, så blifva partes orationis för Latinet endast åtta. I Grekiskan, der artickeln utgör en särskild pars orationis, räknas icke heller mer än åtta ordklasser, emedan interjektionerne räknas bland adverberna.

§. 12.

1. Det ges, utom de anförda, äfven andra grunder att fördela orden, nemligen:

a) Efter ordens ursprung, dä
äro *Primitiva* (Stamord), som inn
ljuden (eller roten) till andra; e
(Härledda), som af stamorden, g
förändring eller tillägning i ändel
nom förändring af något ljud inut
na härledas; t. ex. af *Ung* härle
och *Yngling*; af *Fred* kommer *F*

b) Efter möjligheten att sö
ord i två eller flera stamord. I
ende kan ett ord vara *Simplex* (E
icke låter sönderdela sig i stamord
positum (Sammansatt), som låter sö
t. ex. *Tanke* är ett enkelt ord,
men *Tankekraft* är ett sammansatt
Hydda, *Hög* och *Tid* äro enkla or
hyddehögtid är ett ord, sammansat
la fyra.

2. Fördelningen af ord i s
härledda, i enkla och sammansatt
icke att känna några nya ordklass
tes Orationis; utan utvisar endas
punkter, utur hvilka ord kunna a
lika, de må för öfrigt vara af sam
lika ordklasser.

TREDJE KAPITTLET

Substantivum.

§. 1.

Nomen.

1. *Substantivum* är *namnet* på
Det Latinska ordet *Nomen* betyder

af kommer det, att ett egentligt substantivum och ett nomen i grammatikor äro ord af ungefär samma betydelse. Nomen är likväl egentligen endast namnet på substansen sjelf; substantivum har en vidsträcktare bemärkelse, och innefattar utom nomen äfven dess representant, pronomen.

2. Substantivum betecknar en substans; men substanserne äro af mer än ett slag, följaktligen äfven substantiverna. Såsom de yttre sinnliga föremålen först fästade de obildade språkuppfinnarnes uppmärksamhet; så ansågos de också för de första egentliga substanser, och namnen på dem blefvo de första substantiverna. Men efterhand började menniskan gifva akt på det, som föregick inom henne sjelf: hon kände inom sig något, som verkade och icke var hennes yttre, sinnliga natur; hon fick begrepp om en Gud utom henne och den öfriga naturen; hennes inbildning skapade dessutom en mängd andra väsen, begåfvade med sjelfständighet och sjelfverksamhet. *Själ*, *Ande*, *Gud*; *Vålnad*, *Spöke* m. fl. blefvo således för henne nya föremål, hvilka hon, likasom de åskådliga, ansåg för verkliga substanser. Den skillnad, som man i anledning häraf skulle kunna göra mellan substantiver, såsom betecknande antingen *Sinnliga* eller *Intellektuela* föremål, om den också alltid med tydliga gränser kunde utmärkas, medför dock ingen annan nytta, än att utvisa, hvilka substantiver i allmänhet förr blifvit uppfunna, och hvilka sednare.

5. En vigtigare skillnad är den, som göres mellan concretum och abstractum.

Substans är ej annat, än en konkretion (*concretio*, sammanväxning, förening) af mångfaldiga accidenser till ett helt; derföre kallar man ett *substantivum*, *som betecknar en substans med alla dess mångfaldiga accidenser*, ett *nomen Concretum*. Härvid göres intet afseende derpå, om detta substantivum betecknar ett sinnligt eller intellektuelt föremål.

Men hos dessa substanser iakttager menniskan egenskaper, förändringar, verkningar eller med ett ord, accidenser. För dessa behöfvas också namn. Nu kan en egenskap tänkas såsom befintlig hos sin substans; eller en förändring och verkan såsom föregående hos denna (i hvilka fall accidensen betecknas med adjectivum eller verbum); eller kan accidensen tänkas i och för sig sjelf, såsom skiljd (abstraherad) ifrån substansen; och i detta fall är den i språket ett annat slag af substantivum, ehuru i oegentlig bemärkelse, och namnet derpå är ett substantivum, som, till skillnad från det egentliga substantivum eller nomen concretum, kallas *Nomen abstractum* (*Namn på accidens, tänkt såsom skiljd ifrån sin substans*). T. ex. *Blomma* är ett nomen concretum, d. v. s. betecknar en egentlig substans. Säger jag: *Skön* blomma, eller blomman är *Skön*; så betecknar jag en hos blomman befintlig egenskap, och ordet *Skön* är ett adjectivum; tänker jag denna egenskap i och för sig skiljd från sin substans, och ger namn deråt

så uppkommer ett nomen abstractum, sådant som *Skönhet*; t. ex. *Skönheten* är älskvärd. Likaså i satsen: Gud är *helig*, är *Helig* en egenskap, tänkt oskiljaktig från Gud, och *Helig* är ett adjectivum. Men denna egenskap kan också betraktas i och för sig sjelf, såsom i satsen: *Heligheten* har intet gemensamt med ondskan, och *Helighet* är ett nomen abstractum. På samma sätt: Fienden *förföljes*. Här är Fienden ett nomen concretum, *förföljes* ett verbum; men i satsen: *Förföljelsen* upphörde icke förrän på andra dagen, är ordet *Förföljelse* ett nomen abstractum.

4. De äldsta substantiverna, utom det att de betecknade sinnliga föremål, voro dessutom allraförst namn på individuer (enskilda föremål); men det dröjde icke länge, innan dessa namn på enskilda föremål kommo att beteckna hela slägten eller klasser, och förvandlades sålunda till allmänna namn. Den t. ex. som först hörde en gök ropa, och icke ännu visste, om det fanns någon mer fågel af samma slag, gaf honom efter dess läte namn af *kuku*; och så länge var detta ord ett enskildt namn. Men med tiden, sedan flere fåglar med samma läte blifvit kända, blef detta ord ett allmänt namn. Öfverhufvud taget sträfva alla substantiver att blifva allmänna namn t. ex. familjenamn, ifrån början ämnade att beteckna stamfadren, men sedermera gemensamma för alla hans afkomlingar: men skillnad bör dock, och kan dock, göras emellan ett *Nomen proprium* (*Namn på enskilda föremål* — i hvilkas beskrifning nödvän-

digt måste ingå bestämmandet af Tid eller Rum — såsom på personer, länder, floder, städer m. m.); t. ex. *Carl*, *Motala*, *Sverige*, *Stockholm*; och ett *Nomen Appellativum* (*Namn på allmänna föremål* — i hvilkas beskrifning icke nödvändigt behöfver ingå bestämmandet af Tid och Rum — såsom slägten af djur, klasser och slag af föremål); t. ex. *Menniska*, *Sten*, *Kropp*, *Metall*, *Guld*.

Anm. 1. Både nomen proprium och appellativum höra till den klassen af nomina, som blifvit kallade concreta. Nomen abstractum är rätteligen hvarken proprium eller appellativum. Det har den likheten med ett nomen proprium, att det *merendels* betecknar ett enskildt föremål; men det kan icke såsom proprium bestämmas till Tid och Rum. Med appellativum är det lika deri, att det icke kan bestämmas till Tid och Rum; men olika deri, att det icke betecknar hela klasser af föremål. Sådana ord, t. ex. som *Dygd* och *Last* närma sig väl i viss bemärkelse till naturen af appellativum, såsom innefattande flera enskilda dygder eller laster, t. ex. *Tapperhet*, *Fromhet*, *Gudsfruktan* — *Feghet*, *Gudlöshet*, *Lytleri*; men vanligen likna dock nomina abstracta mera proprie än appellativer. Sjelfva de anförda orden Dygd och Last hafva i viss bemärkelse denna egenskap. Helt annat betyder det, om man säger: En menniska har dygd, d. v. s. är dygdig — styres af lasten, eller är lastbar, än om man säger: en menniska har många dygder eller laster.

Anm. 2. Bland appellativerna ges det åter flera underafdelningar. Vanligen menar man detsamma med ett nomen appellativum och commune, ehuru det sednare rätteligen är en art af det förra. Hvarje begrepp af en klass, eller ett genus, innehålles eller igenfinnes uti de derunder hörande species, under hvarje begrepp af en art uti dess lägre arter; hvarje begrepp

arter, och så immerfort ända ned till de enskilda föremålen, som derföre kallas individuer (odelbara), hvilkas begrepp icke innehålles uti något under dem hörande. Deraf följer, att hvart och ett namn, som tillkommer ett genus, måste äfven tillkomma alla derunder hörande species och individuer. På detta sätt får man begrepp om ett *Nomen Commune* (gemensamt namn), det är, *namnet på en hel klass, gemensamt för alla de lägre klasser och enskilda föremål, som derunder höra.* T. ex. *Djur* är namnet på en högre klass, på ett genus; till denna klass höra Menniskan, Lejonet, Hästen, med flera Djur; till klassen *Menniska* höra Filosofer, Poeter, Vältalare, Krigare, Bönder, med flera slags Menniskor; bland *Filosofer* räknar man Sokrates, Plato, Cicero, med flera enskilda Filosofer. Namnet Djur kan nu lämpas på Menniskan, Lejonet, Hästen; vidare på Filosofer, Poeter, Vältalare, Krigare, Bönder; och sluteligen på Sokrates, Plato, Cicero. Namnet Djur är således ett nomen commune. På samma sätt äro Menniska, Lejon, Häst, nomina communia; äfvenledes Filosof, Poet, Vältalare, Krigare, Bonde; men namnen Sokrates, Plato, Cicero, som under sig icke innefatta några underafdelningar, äro nomina propria.

Anm. 3. Ett annat slag af appellativer äro de så kallade *Nomina Collectiva* (Sammanfattningsnamn) namn, som nämna *ett* föremål, men hänvisa tanken på *flera;* t. ex. *Krigshär*, *Hop*, *Samling*, *Menighet* Det bör märkas, att ett nomen collectivum icke betecknar något genus, hvaraf begreppet igenfinnes hos något derunder hörande individuum eller species, och kan följaktligen icke lämpas på dem. T. ex. man må med Krigshär mena ett stort antal af Regementen eller Soldater; så kan man icke säga, att ett regemente är en krigshär, eller att en *enskild* soldat är en krigshär. Krigshär är således icke ett nomen commune eller gemensamt namn.

I vanlig bemärkelse tager man likväl endast för kollektiver sådana ord, som hänvisa till något *com*

mune af samma stam i språket; t. ex. Sveriges *Ridderskap* och *Adel*, *Presterskap* och *Borgerskap*, d. v. s. Sveriges Riddare och Adelsmän, Prester och Borgare; Skolans *Ungdom*, d. v. s. Ynglingarne i Skolan.

Anm. 4. *Nomina Materialia* räknas vanligen också till appellativerna, och äro namn, som beteckna en materia eller massa, utmärkt genom någon viss egenskap, eller vissa egenskaper; t. ex. *Bly*, *Jern*, *Vatten*. Likasom ett nomen commune kan nyttjas lika väl om individuer och species, som om det genus, hvarunder de höra; så kan ett nomen materiale nyttjas om en massas minsta del lika väl som om hela massan, hvaraf den är tagen. Ett lod Bly är likaväl bly, som ett skeppund eller tusen skeppund bly. Men delarne skiljas här ifrån sitt hela genom vägning eller mätning; icke såsom species ifrån genus. De skiljas qvantitativt, icke qualitativt.

Anm. 5. Man får äfven stundom höra talas om *Nomen Iterativum* och *Diminutivum* (Upprepningsoch Förminskningsnamn), såsom *Språng* eller springande kunde kallas ett iterativum af Gång; *Kyla* ett diminutivum af Köld, *Skrin* af Kista. Men efter vanliga begreppet böra dessa slags nomina härledas ifrån något annat nomen genom en lätt ändelseförändring; t. ex. af Tabula (tafla) kommer *Tabella* (liten tafla). Tyskarne hafva sin förminskningsändelse *chen*. Af Mariana kommer *Marianchen* (Mariana lilla), af Kassen (kista) kommer *Kästchen* (skrin). För öfrigt förtjenar erinras, att iterativerna vanligen, likasom deras stamord, höra till nomina abstracta; men diminutiverne kunna vara både propria, communia eller abstracta, allt efter som deras stamord äro: hvarjemte bör anmärkas, att iterativer och diminutiver icke endast kunna finnas bland substantiver, utan äfven bland verber, och att iterativerna äfven kallas frequentativer.

Svenskan har hvarken iterativer eller diminutiver, såsom vanliga begreppet är om sådana nomina.

5. Vill man på en gång öfverse alla slagen af nomina; så kunna de sammanfattas i följande tabell:

Nomen.

1. Concretum. 2. Abstractum.

A) Proprium. B) Appellativum.

a) Commune. b) Collectivum. c) Materiale.

§. 2.

Pronomen.

1. Pronomen betyder efter orden: i stället för nomen. Hufvudegenskapen af hvart och ett pronomen är också att representera (stå i stället för) nomen; t. ex. Erik XIII var en u sel regent; ty ehuru *Han* var en Konung öf ver tre de mäktigaste riken i Norden, var *Ha* olycklig i det krig, *Hvilket Han* förde med *Sin* upproriska undersåtare i Holstein. *Han* påla de Sverige dryga skatter, tillsatte främmand ämbetsmän, *Som* plågade landet och ökade de allmänna missnöje, *Hvilket* konungen förut dragit *Sig*; så att Svenskarne sluteligen uppr ste *Sig* emot *Honom*, och uppsade *Honom* all ly nad. *Detta* exempel följde sedermera Dan skarne, och Erik dog i landsflykt.

De egentligaste repr sentanter för nomen äro likväl de så kalla pronomina substantiva, såsom i ofvanståen exempel *Han*, *Sig*, och (och i visst afseen *Som*) och om dem är det i denna §. handla De öfriga pronomina (pronomina adjectiva) s

Som *Hvilket*, *Detta*, kunna väl också stället för nomen; men de hafva all sina särskilda bibegrepp, den gemens genskapen att individualisera det subst till hvilket de hänföras, och höra såle tast till definitiverna, bland hvilka namn af pronominal-adjektiver komma mare beskrifvas. (Se 5 Kap. 2 §).

2. De vigtigaste bland pronomi ...an begreppet om dem innehålles i ...iga, äro de så kallade *Pronomina* ...om, utom sin egenskap att represe ...men, äfven beteckna den represente ...onens eller föremålets förhållande (Se 2 Kap. 6 §).

Första personens pronomen utm som talar, eller *dem* som ta *Jag*, *Vi*.

Andra personens pronomen utmä eller de tilltalade; t. ex. *Du*,

Tredje Personens pronomen utm person, eller det föremål, so ne för talet; t. ex. *Han*, *Hon*,

3. Vill man utmärka den trec ...en såsom ett obekant eller obestäm ...*um*; så nyttjar man ett *Pronom* ...*m*; t. ex. *On* dit (*Man* säger).

4. Tredje personens pronomen ...nde till subjektet i satsen, kallas *reflexivum* (likasom Återböjdt); t. ex.

Anm. 1. Pronomen reflexivum brukas tredje personen, till undvikande af tvetyd

I en sådan uppställning som den sista kan likväl icke den egentliga artickeln få någon tjenlig plats. Att till de ovilliga orden räkna adverberna kan också hafva sina betänkligheter, så vida många ibland dem, likasom adjektiverna, hafva ändelseförändringar i afseende på gradus. Imedlertid har denna fördelning af ordklasserna den stora förtjensten att snart och lätt kunna fattas, och bör derföre icke ogillas i läroböcker för nybegynnare.

Anm. 2. Om man utur den förra af ofvanstående tabeller utesluter den allmännaste fördelningen af orden i Tankeord och Känsloord; om man vidare icke gör afseende på Tankeordens fördelning uti Substantiver, Attributiver, Definitiver och Konnektiver; samt låter Pronomina, de må hafva den substantiva eller adjektiva formen utgöra en klass för sig sjelfva, och räkneorden efter sin olika form räknas somliga till adjektiverna, somliga till substantiverna: så får man följande 10 ordklasser.

1. Substantivum eller Nomen; 2. Pronomen; 3. Artickel; 4. Adjectivum; 5. Verbum; 6. Participium; 7 Adverbium; 8. Præpositio; 9. Conjunctio; 10. Interjectio.

Utaf den sednare af de ofvanstående tabellerna kan man också få samma ordklasser eller partes orationis, såsom de kallas; och dessa äro också de, som i grammatikor vanligen uppräknas, ehuru i en något olika ordning. I Latinska grammatikor plägar man dock räkna både substantivum och adjectivum till samma klass, som kallas Nomen; och såsom i detta språk ingen egentlig artickel finnes, så blifva partes orationis för Latinet endast åtta. I Grekiskan, der artickeln utgör en särskild pars orationis, räknas icke heller mer än åtta ordklasser, emedan interjektionerne räknas bland adverberna.

§. 12.

1. Det ges, utom de anförda, äfven andra grunder att fördela orden, nemligen:

a) Efter ordens ursprung, som i
äro *Primitiva* (Stamord), som i
ljuden (eller roten) till andra;
(Härledda), som af stamorden,
förändring eller tilläggning i änd
nom förändring af något ljud in
na härledas; t. ex. af *Ung* hä
och *Yngling*; af *Fred* kommer

b) Efter möjligheten att
ord i två eller flera stamord.
ende kan ett ord vara *Simplex*
icke låter sönderdela sig i stamo
positum (Sammansatt), som låter
t. ex. *Tanke* är ett enkelt ord,
men *Tankekraft* är ett sammansa
Hydda, *Hög* och *Tid* äro enkla o
hyddehögtid är ett ord, sammansa
la fyra.

2. Fördelningen af ord i
härledda, i enkla och sammansa
icke att känna några nya ordklass
tes Orationis; utan utvisar enda
punkter, utur hvilka ord kunna a
lika, de må för öfrigt vara af sa
lika ordklasser.

Tredje Kapitlet.

Substantivum.

§. 1.

Nomen.

1. *Substantivum* är *namnet* på
Det Latinska ordet *Nomen* betyder

af kommer det, att ett egentligt substantivum och ett nomen i grammatikor äro ord af ungefär samma betydelse. Nomen är likväl egentligen endast namnet på substansen sjelf; substantivum har en vidsträcktare bemärkelse, och innefattar utom nomen äfven dess representant, pronomen.

2. Substantivum betecknar en substans; men substanserne äro af mer än ett slag, följaktligen äfven substantiverna. Såsom de yttre sinnliga föremålen först fästade de obildade språkuppfinnarnes uppmärksamhet; så ansågos de också för de första egentliga substanser, och namnen på dem blefvo de första substantiverna. Men efterhand började menniskan gifva akt på det, som föregick inom henne sjelf: hon kände inom sig något, som verkade och icke var hennes yttre, sinnliga natur; hon fick begrepp om en Gud utom henne och den öfriga naturen; hennes inbildning skapade dessutom en mängd andra väsen, begåfvade med sjelfständighet och sjelfverksamhet. *Själ*, *Ande*, *Gud*; *Vålnad*, *Spöke* m. fl. blefvo således för henne nya föremål, hvilka hon, likasom de åskådliga, ansåg för verkliga substanser. Den skillnad, som man i anledning häraf skulle kunna göra mellan substantiver, såsom betecknande antingen *Sinnliga* eller *Intellektuela* föremål, om den också alltid med tydliga gränser kunde utmärkas, medför dock ingen annan nytta, än att utvisa, hvilka substantiver i allmänhet förr blifvit uppfunna, och hvilka sednare.

3. En vigtigare skillnad är den, som göres mellan concretum och abstractum.

Substans är ej annat, än en konkretion (*concretio*, sammanväxning, förening) af mångfaldiga accidenser till ett helt; derföre kallar man ett *substantivum, som betecknar en substans med alla dess mångfaldiga accidenser, ett nomen Concretum.* Härvid göres intet afseende derpå, om detta substantivum betecknar ett sinnligt eller intellektuelt föremål.

Men hos dessa substanser iakttager menniskan egenskaper, förändringar, verkningar eller, med ett ord, accidenser. För dessa behöfvas också namn. Nu kan en egenskap tänkas såsom befintlig hos sin substans; eller en förändring och verkan såsom föregående hos densamma (i hvilka fall accidensen betecknas med ett adjectivum eller verbum); eller kan accidensen tänkas i och för sig sjelf, såsom skiljd (abstraherad) ifrån substansen; och i detta fall anses den i språket såsom ett annat slag af substans, ehuru i oegentlig bemärkelse, och namnet derpå är ett substantivum, som, till skillnad från det egentliga substantivum eller nomen concretum, kallas *Nomen abstractum (Namn på en accidens, tänkt såsom skiljd ifrån sin substans).* T. ex. *Blomma* är ett nomen concretum, d. ä. betecknar en egentlig substans. Säger jag nu: *Skön* blomma, eller blomman är *Skön*; så betecknar jag en hos blomman befintlig egenskap, och ordet *Skön* är ett adjectivum; men tänker jag denna egenskap i och för sig sjelf, skiljd från sin substans, och ger namn deråt;

så uppkommer ett nomen abstractum, sådant som *Skönhet*; t. ex. *Skönheten* är älskvärd. Likaså i satsen: Gud är *helig*, är *Helig* en egenskap, tänkt oskiljaktig från Gud, och *Helig* är ett adjectivum. Men denna egenskap kan också betraktas i och för sig sjelf, såsom i satsen: *Heligheten* har intet gemensamt med ondskan, och *Helighet* är ett nomen abstractum. På samma sätt: Fienden *förföljes*. Här är Fienden ett nomen concretum, *förföljes* ett verbum; men i satsen: *Förföljelsen* upphörde icke förrän på andra dagen, är ordet *Förföljelse* ett nomen abstractum.

4. De äldsta substantiverna, utom det att de betecknade sinnliga föremål, voro dessutom allraförst namn på individuer (enskilda föremål); men det dröjde icke länge, innan dessa namn på enskilda föremål kommo att beteckna hela slägten eller klasser, och förvandlades sålunda till allmänna namn. Den t. ex. som först hörde en gök ropa, och icke ännu visste, om det fanns någon mer fågel af samma slag, gaf honom efter dess läte namn af *kuku*; och så länge var detta ord ett enskildt namn. Men med tiden, sedan flere fåglar med samma läte blifvit kända, blef detta ord ett allmänt namn. Öfverhufvud taget sträfva alla substantiver att blifva allmänna namn t. ex. familjenamn, ifrån början ämnade att beteckna stamfadren, men sedermera gemensamma för alla hans afkomlingar: men skillnad bör dock, och kan dock, göras emellan ett *Nomen proprium* (*Namn på enskilda föremål* — i hvilkas beskrifning nödvän-

digt måste ingå bestämmandet af Tid eller Rum — såsom på personer, länder, floder, städer m. m.); t. ex. *Carl*, *Motala*, *Sverige*, *Stockholm*; och ett *Nomen Appellativum* (*Namn på allmänna föremål* — i hvilkas beskrifning icke nödvändigt behöfver ingå bestämmandet af Tid och Rum — såsom slägten af djur, klasser och slag af föremål); t. ex. *Menniska*, *Sten*, *Kropp*, *Metall*, *Guld*.

Anm. 1. Både nomen proprium och appellativum höra till den klassen af nomina, som blifvit kallade concreta. Nomen abstractum är rätteligen hvarken proprium eller appellativum. Det har den likheten med ett nomen proprium, att det *merendels* betecknar ett enskildt föremål; men det kan icke såsom proprium bestämmas till Tid och Rum. Med appellativum är det lika deri, att det icke kan bestämmas till Tid och Rum; men olika deri, att det *sällan* betecknar hela klasser af föremål. Sådana ord t. ex. som *Dygd* och *Last* närma sig väl i viss bemärkelse till naturen af appellativum, såsom innefattande flera enskilda dygder eller laster, t. ex. *Tapperhet*, *Fromhet*, *Gudsfruktan* — *Feghet*, *Gudlöshet*, *Fylleri*; men vanligen likna dock nomina abstracta mera proprier än appellativer. Sjelfva de anförda orden Dygd och Last hafva i viss bemärkelse denna egenskap. Helt annat betyder det, om man säger: En menniska har dygd, d. v. s. är dygdig — styres af lasten, eller är lastbar, än om man säger: en menniska har många dygder eller laster.

Anm. 2. Bland appellativerna ges det åter flera underafdelningar. Vanligen menar man detsamma med ett nomen appellativum och commune, ehuru det sednare rätteligen är en art af det förra. Hvarje begrepp af en klass, eller ett genus, innehålles eller igenfinnes uti de derunder hörande species eller arter; hvarje begrepp af en art uti dess under-

arter, och så immerfört ända ned till de enskilda föremålen, som derföre kallas individuer (odelbara), hvilkas begrepp icke innehålles uti något under dem hörande. Deraf följer, att hvart och ett namn, som tillkommer ett genus, måste äfven tillkomma alla derunder hörande species och individuer. På detta sätt får man begrepp om ett *Nomen Commune* (gemensamt namn), det är, *namnet på en hel klass, gemensamt för alla de lägre klasser och enskilda föremål, som derunder höra.* T. ex. *Djur* är namnet på en högre klass, på ett genus; till denna klass höra Menniskan, Lejonet, Hästen, med flera Djur; till klassen *Menniska* höra Filosofer, Poeter, Vältalare, Krigare, Bönder, med flera slags Menniskor; bland *Filosofer* räknar man Sokrates, Plato, Cicero, med flera enskilda Filosofer. Namnet Djur kan nu lämpas på Menniskan, Lejonet, Hästen; vidare på Filosofer, Poeter, Vältalare, Krigare, Bönder; och sluteligen på Sokrates, Plato, Cicero. Namnet Djur är således ett nomen commune. På samma sätt äro Menniska, Lejon, Häst, nomina communia; äfvenledes Filosof, Poet, Vältalare, Krigare, Bonde; men namnen Sokrates, Plato, Cicero, som under sig icke innefatta några underafdelningar, äro nomina propria.

Anm. 3. Ett annat slag af appellativer äro de så kallade *Nomina Collectiva* (Sammanfattningsnamn): namn, som nämna *ett* föremål, men hänvisa tanken på *flera;* t. ex. *Krigshär*, *Hop*, *Samling*, *Menighet*. Det bör märkas, att ett nomen collectivum icke betecknar något genus, hvaraf begreppet igenfinnes hos något derunder hörande individuum eller species, och kan följaktligen icke lämpas på dem. T. ex. man må med Krigshär mena ett stort antal af Regementen eller Soldater; så kan man icke säga, att ett regemente är en krigshär, eller att en enskild soldat är en krigshär. Krigshär är således icke ett nomen commune eller gemensamt namn.

I vanlig bemärkelse tager man likväl endast för kollektiver sådana ord, som hänvisa till något com-

mune af samma stam i språket; t. ex. Sveriges *Ridderskap* och *Adel*, *Presterskap* och *Borgerskap*, d. v. s. Sveriges Riddare och Adelsmän, Prester och Borgare; Skolans *Ungdom*, d. v. s. Ynglingarne i Skolan.

Anm. 4. *Nomina Materialia* räknas vanligen också till appellativerna, och äro namn, som beteckna en materia eller massa, utmärkt genom någon viss egenskap, eller vissa egenskaper; t. ex. *Bly*, *Jern*, *Vatten*. Likasom ett nomen commune kan nyttjas lika väl om individuer och species, som om det genus, hvarunder de höra; så kan ett nomen materiale nyttjas om en massas minsta del lika väl som om hela massan, hvaraf den är tagen. Ett lod Bly är likaväl bly, som ett skeppund eller tusen skeppund bly. Men delarne skiljas här ifrån sitt hela genom vägning eller mätning; icke såsom species ifrån genus. De skiljas qvantitativt, icke qualitativt.

Anm. 5. Man får äfven stundom höra talas om *Nomen Iterativum* och *Diminutivum* (Upprepnings- och Förminskningsnamn), såsom *Språng* eller springande kunde kallas ett iterativum af Gång; *Kyla* ett diminutivum af Köld, *Skrin* af Kista. Men efter vanliga begreppet böra dessa slags nomina härledas ifrån något annat nomen genom en lätt ändelseförändring; t. ex. af Tabula (tafla) kommer *Tabella* (liten tafla). Tyskarne hafva sin förminskningsändelse *chen*. Af Mariana kommer *Marianchen* (Mariana lilla), af Kassen (kista) kommer *Kästchen* (skrin). För öfrigt förtjenar erinras, att iterativerna vanligen, likasom deras stamord, höra till nomina abstracta; men diminutiverne kunna vara både propria, communia eller abstracta, allt efter som deras stamord äro: hvarjemte bör anmärkas, att iterativer och diminutiver icke endast kunna finnas bland substantiver, utan äfven bland verber, och att iterativerna äfven kallas frequentativer.

Svenskan har hvarken iterativer eller diminutiver, såsom vanliga begreppet är om sådana nomina.

5. Vill man på en gång öfverse alla slagen af nomina; så kunna de sammanfattas i följande tabell:

Nomen.

1. Concretum. 2. Abstractum.

A) Proprium. *B*) Appellativum.

a) Commune. *b*) Collectivum. *c*) Materiale.

§. 2.

Pronomen.

1. Pronomen betyder efter orden: i stället för nomen. Hufvudegenskapen af hvart och ett pronomen är också att representera (stå i stället för) nomen; t. ex. Erik XIII var en usel regent; ty ehuru *Han* var en Konung öfver tre de mäktigaste riken i Norden, var *Han* olycklig i det krig, *Hvilket Han* förde med *Sina* upproriska undersåtare i Holstein. *Han* pålade Sverige dryga skatter, tillsatte främmande ämbetsmän, *Som* plågade landet och ökade det allmänna missnöje, *Hvilket* konungen förut ådragit *Sig;* så att Svenskarne sluteligen uppreste *Sig* emot *Honom*, och uppsade *Honom* all lydnad. *Detta* exempel följde sedermera Danskarne, och Erik dog i landsflykt.

De egentligaste och beqvämligaste representanter för nomen äro likväl de så kallade pronomina substantiva, såsom i ofvanstående exempel *Han* och *Sig*, (och i visst afseende *Som*) och om dem är det som denna §. handlar. De öfriga pronomina (pronomina adjectiva) så-

som *Hvilket*, *Detta*, kunna väl också sättas i stället för nomen; men de hafva alla, jemte sina särskilda bibegrepp, den gemensamma egenskapen att individualisera det substantivum, till hvilket de hänföras, och höra således rättast till definitiverna, bland hvilka de under namn af pronominal-adjektiver komma att närmare beskrifvas. (Se 5 Kap. 2 §).

2. De vigtigaste bland pronomina, emedan begreppet om dem innehålles i alla de öfriga, äro de så kallade *Pronomina Personalia*, som, utom sin egenskap att representera nomen, äfven beteckna den representerade personens eller föremålets förhållande till talet. (Sé 2 Kap. 6 §).

Första personens pronomen utmärker *den* som talar, eller *dem* som tala; t. ex. *Jag*, *Vi*.

Andra personens pronomen utmärker den eller de tilltalade; t. ex. *Du*, *J*.

Tredje Personens pronomen utmärker den person, eller det föremål, som är ämne för talet; t. ex. *Han*, *Hon*, *Det*, *De*.

3. Vill man utmärka den tredje personen såsom ett obekant eller obestämdt individuum; så nyttjar man ett *Pronomen Indefinitum;* t. ex. *On* dit (*Man* säger).

4. Tredje personens pronomen, återvisande till subjektet i satsen, kallas *Pronomen Reflexivum* (likasom Återböjdt); t. ex. *Sig*.

Anm. 1. Pronomen reflexivum brukas endast för tredje personen, till undvikande af tvetydighet. Om

man t. ex. sade: Cato dödade *honom*; så vore det ovisst, om man menade, att Cato dödade Cato eller någon annan; men säger man: Cato dödade *sig*, så upphör all tvetydighet; emedan detta pronomen *sig* icke blott såsom *honom* utmärker tredje personen, utan äfven återvisar till satsens subjekt, Cato. En sådan tvetydighet kan aldrig uppkomma vid första och andra personen (t. ex. Jag dödade mig, Du dödade dig), hvadan de, ehuru de ofta förekomma i reflexiv ställning, uti intet språk betecknas med något eget pronomen reflexivum.

Anm. 2. Såsom man med prepositioner menar ett substantivs förhållande till andra ord inom Satsen, och pronomen reflexivum *sig*, likasom dess motsvarande pronomen adjectivum *sin*, äfven betecknar ett förhållande till ett substantivum i satsen, nemligen subjektet; så kan man säga, att detta pronomen innehåller uti sig en preposition. Derföre förekommer det också alltid i någon casus obliquus. Detsamma kan också sägas om det nästföljande pronomen reciprocum.

5. *Pronomen Reciprocum* uttrycker en vexelverkan, och tillhör alla tre personerna; t. ex. *Hvarandra.* Vi älska hvarandra, J älsken hvarandra, De älska hvarandra.

Anm. Pronomen reciprocum förblandas i flera språkläror med reflexivum; emedan de i tredje personen oftast betecknas med samma ord; t. ex. i Latinet med *Sui*, *Sibi*, *Se.* Till begreppet äro de likväl olika, likasom de äfven i vissa språk, t. ex. Svenskan, betecknas med olika ord.

Svenskan har äfven ett Pronomen Relativum *Som*, och Pronomen Interrogativum *Ho*, hvilka äro substantiva. Om dessa slags pronomina skall talas i Kapittlet om definitiverna.

§. 3.
Substantivets Genus.

1. Naturen är uppfylld antingen af lefvande eller liflösa föremål. Hos allt hvad lif hafver, ända ned till plantan, upptäcker man kön (Genus): *hankön* eller *honkön*. Då språken hafva något sätt att beteckna föremålens kön, kallas det i språklärorna Genus. *Genus Masculinum* (Manligt kön) nyttjas om Hanar; t. ex. Karl, Gosse, Oxe. *Genus Femininum* (Qvinnligt kön); t. ex. Qvinna, Flicka, Ko. Det gifves språk, t. ex. Franskan och Italienskan, som icke hafva flera genera, än dessa. Men i den liflösa naturen kan man icke upptäcka något kön. I de flesta språken finnes derföre ännu ett tredje genus, som kallas *Genus Neutrum* (Intetdera könet d. v. s. hvarken masculinum eller femininum); så att vanligen räknar man tre genera: 1:o *Masculinum*, om hvilket kan sägas *Han*, 2:o *Femininum*, om hvilket kan sägas *Hon*, 3:o *Neutrum*, om hvilket kan sägas *Det*.

2. Denna naturliga fördelning af föremålen, i afseende på deras kön, borde äfven tjena till en tydlig och bestämd regel för substantivernas genus; men, utom Engelskan, som äfven har några undantag, känner man intet språk, som följer denna naturliga regel. Substantiver, som beteckna liflösa föremål, förekomma i språken stundom såsom maskuliner, stundom såsom femininer, och stundom såsom neutra. Ibland har ordets blotta ändelse be-

stämt valet; ibland har det berott af en oredig känsla af ordets bemärkelse. Sålunda händer ofta, att det som tänkes aflande eller meddelande; det som är starkt; som verkar godt eller ondt; det som gör anspråk på företräde i rang o. s. v. förekommer såsom masculinum. Det åter som tänkes emottagande, framfödande, älskvärdt och mildt; mera af en passiv än aktiv natur, eller öfverträffande i någon qvinnlig egenskap, förekommer såsom femininum. Sålunda är Solen, som lyser med ett eget skén och framkallar jordens alster ur dess sköte, i många språk (ehuru icke i Svenskan) ett maskulint ord; Månen deremot, som endast lyser med ett lånadt svagt sken, är (i andra språk, ehuru icke i Svenskan) femininum; den mäktiga, stormiga Oceanen är masculinum; Jorden, allas vår moder, femininum. Men såsom språkens uppfinnare icke varit ledda af någon säker känsla, så kan denna förklaring öfver de liflösa föremålens genus endast någon gång upplysa, hvarföre ett visst gifvet ord har sitt genus; men innebär ingen bevisande nödvändighet, att det så skall vara. Deraf den beständiga olikheten i olika språk.

3. Vissa ord äro af den beskaffenheten, att de ömsom kunna brukas såsom maskuliner och femininer; t. ex. Gemål, Kusin, Slägting: dessa kallas *Communia* (Gemensamma), eller sägas hafva ett *Genus Commune* (gemensamt kön).

4. Vid djurens namn bör man märka, att såsom en del djur äro mera kända än an-

öra, eller hanar och honor ibland dem äro lättare åtskiljda genom sin storlek, skapnad eller färg, så hafva språkupphofsmännerne gifvit hvardera könet sitt särskilda namn; t. ex. Gumse, Tacka, Oxe, Ko, Tupp, Höna. Andra åter, antingen såsom mindre kända eller svårare att åtskilja, äro endast betecknade till sitt slägte; t. ex. Myra, Örn, Räf. Det naturligaste vore, att dessa sednare brukades såsom communia; men man finner dem ofta under något visst genus; t. ex. Örn, Räf äro maskuliner; Myra, Skata äro femininer. Sådana substantiver sägas hafva ett *Genus Epicœnum*, eller vara *Epicœna* (Gemensamma, likväl i en annan bemärkelse än communia; de borde vara communia, men förekomma under något visst genus).

§. 4.

Substantivets Numerus.

1. De flesta nomina appellativa beteckna föremål, som kunna räknas; de beteckna En, Ett eller Flera. Detta beteckningssätt, uttryckt i språket, kallas *Numerus*, och *Numerus Singularis* (Ental) brukas, då man talar om En eller Ett; *Numerus Pluralis* (Flertal), då man talar om flera än en. I ett och annat äldre språk förekommer också en *Numerus Dualis* (Tvåtal), antingen deraf att man vid språkens uppkomst måste tänka sig två talande (Se 1 Kap. 9 mom.), eller med hänsigt till de begge könen hos djuren, eller med afseende på de lemmar, som hos de flesta individuer, i synnerhet menniskor, förekomma partals, såsom

Händer, Ögon, Öron o. s. v., men i de nyare språken förekommer icke denna numerus.

2. Nomina propria, som beteckna enskilda föremål, och Abstracta, som i detta afseende nära likna Propria, hafva rätteligen icke pluralis: ibland Appellativerna tillkommer pluralis rättast de så kallade Communia (Se 5 Kap. 1 §. 4 mom. 1 och 2 anm.).

3. Numerus betecknas genom ändelser; t. ex. *Sing.* En Konung, *Plur.* Flere Konungar, och tjenar endast att utmärka den större skillnaden mellan En, (Två) eller Flera. Vill man åter beteckna ett bestämdt antal, så begagnar man sig af räkneorden (se 5 Kap. 5 §.).

4. Utom Substantivets genus och numerus borde man äfven här för ordningens skull närmare förklara Casus (eller kasual-ändelser), än som skett i 2 Kap. 9 §. 2 mom.; men såsom detta ämne hänger nära tillhopa med läran om prepositionerna, så spares det till längre fram. Likaledes borde bruket af bestämnings-ändelserna, och följaktligen af articklarna, förklaras i sammanhang med substantivum; men detta ämne spares äfven till längre fram, då kapitlet om definitiverna förekommer.

Fjerde Kapittlet.

Attributivum.

§. 1.

Adjectivum.

1. Adjectivum betecknar en egenskap såsom befintlig hos (eller såsom inhererande) en substans. På det att adjectivum skall rätt förstås, måste det läggas till ett substantivum; t. ex. *Fri* medborgare, *Nytt* hus. Namnet adjectivum kommer af Latinska ordet *adjicere*, tillägga.

2. Ibland händer likväl, att substantivet icke är utsatt, antingen derföre att det nyss förut är nämndt och icke behöfver upprepas; t. ex. En rättskaffens medborgare lyder samhällslagarna af känsla för pligt, en *egennyttig* i beräkning på någon fördel; eller emedan substantivet anses vara så bekant, att det icke behöfver uttryckeligen nämnas; t. ex. De *Svarta* (nemligen menniskorna) äro till ett större antal i Afrika, än i Europa; Gud belönar de *Rättfärdiga* och straffar de *Orättfärdiga*. I sednare fallet säges det, att ett adjectivum står eller nyttjas såsom ett substantivum.

3. Stundom upphöra till och med adjektiver att brukas i sin egentliga egenskap, utan förekomma vanligast såsom verkliga substantiver; t. ex. i Latinet: *Serpens* (ett krälände djur, d. v. s. en orm), *Adolescens* (en som uppväxer, d. v. s. en yngling), *Volucris* (flygsnabb, d. v.

a. fågel), och i Svenskan: *Anhörig*, *Kristen*, *Reformert*, *Främmande*, *Resande*.

4. Såsom ett adjectivum betecknar en egenskap, och en egenskap kan egas i högre eller mindre grad; så säger man också, att adjectivum har grader. De äro till antalet tre, nemligen Gradus *Positivus*, *Comparativus* och *Superlativus*, uppkomna genom jemförelse (comparatio), och kallas derföre *komparations-* eller *jemförelse-grader*. Vanligast uttryckas dessa olika grader genom ändelseförändringar, men äfven i somliga språk genom adverber. Att genomgå de ändelseförändringar, ett adjectivum får i afseende på gradus, kallas att *komparera* adjectivum.

5. *Gradus Positivus* (framställande grad) är i visst fall ingen jemförelsegrad*), emedan den framställer egenskapen utan all jemförelse, t. ex. *Älskvärdt* Barn; *Comparativus Gradus* (jemförande grad), då en egenskap vid jemförelse befinnes egas i högre grad af ett föremål än af ett annat, t. ex. Fredrik är *Älskvärdare* än Gustaf; *Superlativus Gradus* (öfverträffande grad), då ett föremål i en viss egenskap öfverträffar

*) Visserligen kan en jemförelse äga rum äfven i gradus positivus, t. ex. Sonen är lika så älskvärd som Dottren; men jemförelsen är här icke nödvändig, som vid de öfriga gradus. Ett föremål måste också, för att varseblifvas, genom sina egenskaper göra intryck på de yttre sinnena, och detta intryck måste hafva någon grad af styrka. I detta afseende kan adjectivum, som betecknar detta intryck, äfven i positivus sägas hafva en grad, men detta är rätteligen icke jemförelsegrad.

alla andra, med hvilka det *jemföres*, t. ex. Gustaf är det *Älskvärdaste* barn af alla *).

6. Man får understundom höra nämnas en gradus *ampliativus*, som icke är annat än en intention eller förstärkning uti positivus, och uttryckes i Svenskan med adverberna, *Ganska*, *Mycket*, m. fl. I denna bemärkelse brukade Latinarne ofta superlativus; t. ex. *Doctissimus* vir, ganska lärd man; och Svenska talesättet: Jag är eder *ödmjukaste* tjenare, kan icke annat betyda, än: Jag är eder ganska ödmjuke tjenare (Je suis votre trés-humble serviteur).

7. Att några adjektiver icke kunna kompareras, är ganska tydligt; om nemligen egenskapen, som med dem betecknas, icke kan tänkas i olika grader. Så t. ex. kan man icke tänka sig grader i *Höger*, *Venster*, *Fyrkantig*, *Klotrund*, *Tysk*, *Svensk*, *Sju*, *Åtta* och alla egentliga räkneord.

8. Genus och Numerus tillkomma rätteligen icke adjektiverna. Det är endast substanserna, som kunna räknas, och som kunna hafva kön; men accidenserne icke. T. ex. den egenskapen att vara *God*, är icke mer än *en* egenskap, fastän den finnes hos flera substanser; icke heller kan man deri upptäcka något kön. Att adjektiverna i de flesta språk hafva både numerus och genus, tjenar endast

*) Jemförelsen kan äfven göras hos ett och samma föremål; t. ex. Diocletianus var *lycklig* på thronen; *lyckligare* under sitt privata tillstånd i Salona; och *lyckligast*, då han fick dö.

att *hjelpa* tanken att finna sammanhanget mellan ord, som höra tillsammans. Af samma orsak, då substantiverna hafva kasual-ändelser, tilläggas de äfven adjektiverna. Det ges likväl språk (t. ex. Engelskan), i hvilka adjektiverna hafva hvarken genus, numerus eller kasualändelser; t. ex. a *Fine* man, (en vacker man); a *Fine* woman, (en vacker qvinna); a *Fine* flower (ett vackert blomster); a *Fine* man's wife (en vacker mans hustru); a *Fine* woman's husband (en vacker qvinnas man); a *Fine* flower's smell, (ett vackert blomsters lukt), o. s. v.

---

§. 2.

Verbum.

A.

Olika slag af Verbum.

1. Verbum innefattar satsens predikat jemte kopula. Nu kan kopula vara jakad eller nekad (se 2 Kap. 5 §); således äfven verbum; t. ex. Trädet *växer;* Sanningen *segrar* sluteligen; Gud *gillar icke* det onda. Denna språkdel har blifvit ansedd för en så hufvudsaklig del af satsen, emedan den förutan det icke kan finnas någon sats, att den företrädesvis blifvit kallad *verbum* (ord).

2. Hvad som hufvudsakligen skiljer verbets bemärkelse ifrån de andra språkdelarnes (utom participiets) är begreppet om *Tid*, som dermed är förenadt. Ett verbum beteck-

nar nemligen en *händelse*, som måste tilldraga sig i tid.

3. En Händelse kan tänkas (nästan såsom ett blott tillstånd eller) såsom en handling utan verkan utom det handlande subjektet; eller såsom en handling, förenad med en omedelbar verkan, som öfvergår ifrån ett föremål till ett annat. Häraf kommer verbernas fördelning, i anseende till bemärkelsen, uti *Intransitiver* och *Transitiver*.

4. Ett *Verbum Intransitivum* (Intransitivt, icke öfvergående) betecknar (ett blott tillstånd eller rättare) en handling, hvarmed man icke tänker sig någon verkan, som omedelbart öfvergår ifrån det handlande subjektet till något föremål utom detsamma; t. ex. Jag *vakar*, Jag *sitter*, Jag *går*.

5. Ett *Verbum Transitivum* (Transitivt, öfvergående verbum) betecknar en verkan, som omedelbart öfvergår ifrån det handlande subjektet till något föremål utom detsamma. Man tänker sig dervid nödvändigt: 1:o En *Agent*, eller ett handlande, verkande subjekt; 2:o Sjelfva *Verkan*; 3:o Ett *Föremål* eller objekt, på hvilket verkan öfvergår; t. ex. Gud har skapat verlden. I denna sats är *Gud* agenten; *har skapat* betecknar sjelfva verkan; och *Verlden* föremålet eller objektet för verkan.

6. Då ett transitivt verb är så brukadt, att agenten (eller det handlande, verkande subjektet) tillika står såsom subjekt i satsen, så kallas verbet *aktivt* eller *activum* (handlande, verkande); men om det verkande subjektet,

en förkortning är här både möjlig och äfven ofta bruklig. Man besinne blott, att verbum, sålunda brukadt, är i visst hänseende aktivt och i visst hänseende passivt. Anser man den aktiva egenskapen rådande, och icke fäster någon uppmärksamhet vid den passiva; så blir verbum ett neutrum, eller endast brukligt i den aktiva formen; t. ex. *Cavere* (*akta sig*); *Tveka* (likasom *besinna sig*); *Förtrösta* (*förlita sig*); *Fästna* vid (*fästa sig* vid); *rysa* (*ruska sig*); *Uppbrinna* (*uppbränna sig*). Tänker man sig åter den passiva egenskapen såsom öfvervägande, och åsidosätter den aktiva såsom mindre märkbar; så uppkommer ett sådant verbum som Grekernas *Medium* (medelslag mellan activum och passivum) eller rättare de Svenska så kallade *deponentia*, som endast hafva den passiva formen; t. ex. *Hämna sig* eller *Hämnas*; *Harma* sig eller *Harmas*; *Nöja sig* eller *Nöjas*. *Nalka sig* eller *nalkas*. Egentliga passiver kunna äfven antaga denna reflexiva bemärkelse; t. ex. *Crucior* (*Jag plågas* eller *plågar mig*); *Delector* (*Jag förnöjes* eller *förnöjer mig*); *Inclinor* (*Jag är böjd* eller *böjer mig*); *Videor* (*Jag tyckes* eller *tycker mig*): *Homines effunduntur* (*Folket utgjutes* eller *utgjuter sig* d. v. s. utströmmar). Otvifvelaktigt kan man på detta sätt förklara orsaken, hvarföre åtskilliga Latinska deponentier, enligt bruket i detta språk, såsom det heter, regera ablativus; t. ex. *Laetor*, (*Jag glädes mig* öfver något); *Glorior*, (*Jag berömmer mig* af något); *Utor*, (*Jag betjenar mig* af något); *Fruor*, (*Jag godtar mig* af, eller *njuter*, något), o. s. v.

Anm. 1. Grekernes verba media voro till en del aktiver och till en del passiver, såsom en naturlig följd af deras vacklande natur mellan activum och passivum. De Svenska deponentierna bibehålla den passiva formen alltigenom.

Anm. 2. Att alla Svenska deponentier uppkommit på ofvan anförda sätt, kan icke bevisas; men det är sannolikt med de flesta. Några uttrycka en vexelverkan, och kunna upplösas med ett pronomen reciprocum; t. ex. Nils och Erik *slå hvarandra*, d. v. s. *De slåss*; De *hugga mun med hvarandra*, d. v. s. De *munhuggas*. Af enahanda beskaffenhet äro *Käbblas*, *Gnabbas*, m. fl.

Anm. 3. Namnet deponens tillhör rätteligen Latinska verber, som endast hafva den passiva formen. De anses från början hafva varit verkliga passiver med sina motsvarande aktiver; men de hafva aflagt (deponere, aflägga) den passiva bemärkelsen och antagit den aktiva. Namnet deponens är således mindre lämpligt för Svenska verber, men nyttjas såsom stadgadt af bruket.

B.

Verbets Person, Numerus, Genus.

1. Likasom anmärkt blifvit om adjektiverna (se 4 Kap. 1 §. 8. mom.), tillkomma numerus och genus rätteligen icke verberna, som beteckna accidenser; men för att utmärka sammanhanget mellan verbet och verbets, eller satsens, subjekt, antager verbet en dubbel numerus, *singularis* och *pluralis* (och i de språk, der *dualis* finnes, äfven denna numerus). Likaså måste subjektet vara utaf någon *person*, den första, andra eller tredje; och för att lätt se sammanhanget mellan subjektet och verbet, antager verbet tre personer, stundom uttryckta med särskilda ändelser både i singularis och

pluralis; t. ex. *Amo*, Jag älskar; *Amas*, Du älskar; *Amat*, Han älskar; *Amamus*, Vi älske; *Amatis*, J älsken; *Amant*, De älska. Hvad subjektets genus åter beträffar, är det öfverflödigt att uttrycka det hos verbet; emedan sammanhanget med subjektet är tillräckligt utmärkt genom numerus och person. Genus uttryckes derföre vanligen icke oftare, än då verbet är sammansatt med ett participium, som i likhet med adjectivum vanligen antager olika genus; t. ex. Vägen har blifvit reparerad; Huset har blifvit repareradt. I något enda språk finnes dock genus uttryckt hos verbum äfven i dess enkla former.

2. Då ett verbum har alla tre personerna både i singularis och pluralis, kallas det *Personale*; men stundom händer, att ett verbum kan brukas endast i tredje person i singularis, med ett obestämdt subjekt, såsom det i Svenskan uttryckes med *Det*, och då kallas det *Impersonale*; t. ex. i Svenskan *Det regnar*, *Det snögar*; i Latinet *Poenitet (det ångrar)*; i Franskan *Il faut (det är nödvändigt)*; *Det händer*, *Det höfves*.

C.

Tid. *Verbets Tempora.*

1. *Tiden*, det nödvändiga villkoret för föreställningen af Händelse, kan föreställas såsom en rak linie, uppkommen genom det beständiga framskridandet af en punkt ifrån oändlighet till oändlighet. Tiden är en ström, säga Poeterne; tiden flyter fram, heter det i

dagligt tal, och ingen bild kan vara mera träffande. Hvarje punkt på linien svarar mot ett ögonblick i Tiden, en *Tidspunkt*, ett *Nu*. Men likasom en punkt icke är någon del af en linie, utan endast gränsen emellan afmätta, bestämda delar af en oändlig linie; likaså är ett ögonblick icke någon del af Tiden, utan endast en gräns mellan tvenne bestämda tider: hvarje *Nu* ligger emellan en framfluten tid och en tillkommande, men är sjelf ingen tid. Låt A B vara en determinerad del af en oändlig linie x y, uppkommen genom en punkts beständiga framskridande. När punkten kommit till C; så är delen C B. och det återstående ända till oändlighet, till y, ännu icke till. Punkten vid C är endast gränsen mellan

x --------A------C------B-------- y

AC och CB, men tillhör intetdera stycket, och utgör ingen del af hela linien. Om nu AB föreställer den framskridande tiden, och C ett närvarande ögonblick, ett *Nu*; så föreställer AC det förflutna, och CB det tillkommande. Mellan det förflutna och tillkommande ligger det närvarande på gränsen, men tillhör intetdera, och utgör ingen del af hela tiden.

2. Enligt detta föreställningssätt blir den närvarande tiden, såsom tidspunkt, alldeles ingen ting. Detta är också på visst sätt rätt i afseende på de yttre sinnena. För dem ges det ingen tid, hvarken förfluten, närvarande eller tillkommande. I afseende på dem säges det rigtigt: man märker icke hvart tiden ta-

ger vägen. Men för våra själsförmögenheter, för minnet, inbildningen och förnuftet, ges det tid. Låt linien x y föreställa en oändlig tid.

A B Vid A är
c d e f g h i k l m n o p q r det en
x y närvarande tidspunkt, som försvinner för de yttre sinnena, men bevaras i minnet. Vid B är en annan närvarande tidspunkt. Man sammanbinder i tanken hela tidslängden mellan A och B; A är dess början, och B dess slut. Mellan A och B ges det oändligt många Nu, oändligt många närvarande tidspunkter; t. ex. vid c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, och i afseende på dessa Nu, som derunder innefattas, kallas hela stycket AB närvarande tid. Denna närvarande tid är likväl icke en tidspunkt, utan en tidslängd. Sålunda säger man den *närvarande timmen, dagen, månaden; det närvarande året, århundradet;* o. s. v.

3. På samma sätt får man begrepp om den förflutna och tillkommande tiden. Den förflutna sträcker sig antingen från oändlighet, eller från någon determinerad tidspunkt, till den punkt, vid hvilken den närvarande tidslängden börjar: den tillkommande tiden börjas vid den punkt, hvarest den närvarande tiden slutas, och sträcker sig vidare, antingen ända till oändlighet, eller blott till någon viss determinerad tidspunkt.

4. Ett redigt begrepp om tiden är nödigt för förklaringen af Verbets Tempora. *Tempus* (Tid) kallas det sätt, hvarpå ett ver-

bum betecknar olika slag af tid hos en handling, och är trefaldigt: *Praesens* (Närvarande), *Praeteritum* (Förfluten), *Futurum* (Tillkommande).

5. Hvardera af dessa tempora (tider) kan betraktas: 1:o obestämdt, hela tidslängden såsom en tidspunkt; 2:o i afseende på den tidspunkt, som börjar en händelse; 3:o såsom en utsträckt tid mellan de begge ändepunkterna; 4:o i afseende på den tidspunkt, som slutar. Häraf skulle uppkomma innalles tolf tempora, om hvilka följande uppställning kan gifva ett ungefärligt begrepp.

Närvarande Tid. Praesens.

Obestämd — Jag skrifver — scribo.

Början de — Jag ämnar mig just nu skrifva — scripturus sum.

Fortsatt — Jag är sysselsatt med att skrifva — scribens sum.

Fulländad — Jag upphör just nu att skrifva, eller jag har skrifvit ifrån mig. I have done writing — scripsi.

Förfluten tid. Praeteritum.

Obestämd — Jag skref — scripsi.

Början de — Jag ämnade mig skrifva — scripturus eram.

Fortsatt — Jag var sysselsatt med att skrifva — scribens eram eller scribebam.

Fulländad — Jag hade skrifvit ifrån mig — scripseram.

Tillkommande Tid. Futurum.

Obestämd — Jag skall skrifva — scribam.
Början de — Jag skall ämna mig skrifva — scri-
pturus ero.
Fortsatt — Jag skall vara sysselsatt med att
skrifva — scribens ero.
Fulländad — Jag skall hafva skrifvit ifrån
mig — scripsero.

Dessa tolf tempora kunna också på följande sätt uppställas.

1:o *En händelse kan betraktas såsom obestämdt*
Närvarande — Jag skrifver — Scribo.
Förfluten — Jag skref — Scripsi.
Tillkommande — Jag skall skrifva — Scribam.

2:o *En händelse kan betraktas såsom en tidslängds början.*
Närvarande — Jag ämnar mig just nu skrifva
— Scripturus sum.
Förfluten — Jag ämnade mig skrifva — Scri-
pturus eram.
Tillkommande — Jag skall ämna mig skrifva
— Scripturus ero.

3:o *En händelse kan betraktas såsom utsträckt mellan början och slutet af en tidslängd.*
Närvarande — Jag är sysselsatt med att skrif-
va — Scribens sum.
Förfluten — Jag var sysselsatt med att skrifva
— Scribens eram, eller Scribebam.
Tillkommande — Jag skall vara sysselsatt med
att skrifva — Scribens ero.

4:o *En händelse kan betraktas såsom tidslängdens ändepunkt.*

Närvarande — Jag har skrifvit ifrån mig — Scripsi.

Förfluten — Jag hade skrifvit ifrån mig — Scripseram.

Tillkommande — Jag skall hafva skrifvit ifrån mig — Scripsero.

6. Intet språk betecknar likväl genom sina tempora dessa fina skillnader i tid. Grekiskan har väl sin *aoristus* för den obestämdt förflutna tiden; men andra språk hafva inga aorister (eller obestämda tempora), så framt man icke vill antaga, såsom i ofvan anförda exempel blifvit antaget, att praesens, praeteritum och futurum, då man betraktar en handling såsom absolut eller utan jemförelse med någon annan handling, kunna anses för obestämda. Hvad början af en handling beträffar, hafva några språk för dess betecknande egna verbalformer; t. ex. i Latinet *Verba Inchoativa* (börjande verber) med ändelsen *sco* i praesens, och i Svenskan med ändelsen *nar*, såsom: *Albesco* (Jag börjar bli hvit, *Jag hvitnar*); *Jag vaknar*, *Jag bleknar*, *Jag svartnar* (Jag börjar bli vaken, blek, svart). Af nästan enahanda natur äro de så kallade *Desiderativa* (åstundande), t. ex. *Esurio* (Jag åstundar äta, eller Jag är hungrig). Men dessa sednare, likasom den sammansatta formen i Latinet med futurum participii på *urus*, beteckna snarare en åstundan eller afsigt att börja en handling, än sjelfva handlingens början, och ligga således egentligen endast i föreställningen. Likväl ser man häraf, att olika former af ett verbum, som vanligen hänföras till samma tempus, rät-

teligen icke äro alldeles samma tempus. Sålunda får man t. ex. i Latinet icke förblanda *Amatus sum* och *Amatus fui*; icke *Amatus eram* och *Amatus fueram*; icke *Amabo* och *Amaturus sum*, *ero*. I Svenskan är det icke detsamma, om man säger: *Jag älskas*, *Jag är älskad* eller *Jag blir älskad*. Det första är en obestämdt närvarande tid, det andra en fortsatt, och det tredje en börjande. På samma sätt betyda *Jag har älskats*, *Jag har varit älskad* och *Jag har blifvit älskad*, icke fullkomligt detsamma.

7. I det ofvan anförda har man betraktat en handling ensam, och de tempora, som derigenom uppkomma, äro absoluta tempora; således: ett *Praesens absolutum*, ett *Praeteritum absolutum* och ett *Futurum absolutum*. Men man kan ock jemföra en handling med en annan handling, som tilldrager sig inom samma slags tid, och derigenom får man begrepp om relativa tempora.

8. Praesens, den närvarande tiden, genom hvilken man får begrepp om den förflutna och tillkommande, betraktas endast på ett sätt, och förekommer alltid såsom absolutum.

9. Praeteritum, den förflutna tiden, betraktas på tre sätt, och deraf uppkomma tre praeterita: Praeteritum *Perfectum*, *Imperfectum* och *Plusquamperfectum*.

Perfectum (fullkomligt förfluten tid) brukas, då en händelse anses såsom förfluten endast med afseende på den närvarande tiden; t. ex. Titus *har regerat*, Titus *regnavit*. Perfectum är således ett tempus absolutum.

Imperfectum (ofullkomligt förfluten tid) brukas om en förfluten händelse, som, jemförd med en annan förfluten händelse, icke hinner vara fullkomligt slutad, innan den sednare börjar; t. ex. Medan Titus *regerade* (dum regnabat), förstördes Herculanum (— *deletum est*). Här äro begge händelserna, Titi regering och Herculani förstöring, fullkomligt förflutna i afseende på den närvarande tiden; men, jemförda med hvarandra, var den förra äldre, ehuru icke fullkomligt slutad, då den sednare inträffade. Imperfectum är således ett tempus relativum.

Plusquamperfectum (mer än fullkomligt förfluten tid) brukas om en förfluten händelse, som, jemförd med en annan förfluten händelse, är fullkomligt slutad, då den sednare börjar; t. ex. Sedan Titus *hade regerat*, kom Domitianus på thronen. Plusquamperfectum är således äfven ett tempus relativum.

10. Den tillkommande tiden skulle på samma sätt kunna betraktas på tre sätt; men man räknar vanligen icke mer än två futura, nemligen:

Futurum Absolutum, då en händelse betraktas såsom tillkommande endast med afseende på den närvarande tiden; t. ex. Gud *skall uppväcka* de döda på den yttersta dagen; Gud *skall dömma* alla menniskor på yttersta dagen;

Futurum Exactum eller *Perfectum* (fulländadt futurum), eller, såsom det annars kallas, *Relativum*, hvilket brukas om en tillkommande händelse, som, jemförd med en annan tillkommande händelse, hinner vara slutad, innan den

sednare börjar; t. ex. Sedan Gud på yttersta dagen *skall hafva uppväckt* de döda, skall han dömma dem.

Det skulle kunna ges ett futurum imperfectum; t. ex. Jag ämnar resa ifrån Stockholm till Götheborg; Jag ämnar också skrifva ett bref till min vän. Begge händelserna äro tillkommande. Sammanbinder man nu begge således: Då jag *på min tillkommande resa ifrån Stockholm till Götheborg*, inträffar i Örebro, ämnar jag skrifva till min vän: så blir den förra händelsen, i afseende på den sednare, en ofullkomligt tillkommande händelse. Men för ett sådant futurum ges det vanligen ingen särskild form.

Anm. Den här näst ofvanföre gifna förklaringen på tempora har i synnerhet afseende på tempora i Latinska språket, icke endast derföre att det är det allmännast kända, utan derföre att de flesta språk äro dermed i detta afseende lika. Det ges likväl språk, som icke hafva dessa tempora så fullständiga, som de här blifvit uppräknade, såsom t. ex. Hebreiskan, som endast har praeteritum och futurum: andra deremot hafva flera; t. ex. Franskan och Grekiskan. Det tillhör hvarje enskildt språks grammatik att förklara dessa afvikelser; men för att ådagalägga den logiska rigtigheten af de Latinska tempora, må följande uppställning tjena.

1:o *Börjande handling.*
Närvarande — Scripturus sum.
Förfluten — Scripturus eram.
Tillkommande — Scripturus ero.

2:o *Ofulländad handling.*
Närvarande — Scribo — (Praesens).
Förfluten — Scribebam — (Imperfectum).
Tillkommande — Scribam — (Futurum absolutum).

3:o *Fulländad handling.*
Närvarande. — Scripsi — (Perfectum).
Förfluten — Scripseram — (Plusquamperfectum).
Tillkommande — Scripsero — (Futurum Exactum).

Men såsom den perifrastiska formen för en handlings början rätteligen endast betecknar en afsigt att handla, men icke sjelfva handlingens början, och deremot en handling, såsom verkeligen påbörjad, ehuru ännu i sjelfva begynnelsepunkten, kan anses höra till den närvarande tiden; så kan man utesluta de tre första tempora, och de sex, som återstå, äro just de, som finnas i Latinet.

D.

Verbets Modi.

1. Verbum är den språkdel, som uttrycker hufvudvillkoret, under hvilket alla föremål måste tänkas: *existens, tillvarelse.* Alla föremål *existera* eller *äro till* för Tanken, antingen såsom *verkliga, möjliga* eller *nödvändiga.* Den form, ett verbum antager, för att uttrycka vårt föreställningssätt af ett föremåls eller en händelses verklighet, möjlighet eller nödvändigdet; kallas dess *Modus* (sätt); eller *Modus* hos ett verbum *uttrycker det sätt, hvarpå man tänker sig en händelse.*

2. Man räknar vanligen tre Modi: *Indicativus, Conjunctivus* och *Imperativus;* i Grekiskan (och man kan äfven säga i Svenskan) tillägges äfven *Optativus*; och såsom en motsats mot dem alla kallas äfven *Infinitivus* en modus.

3. Då man talar om en sak såsom *verklig,* brukar man *Modus indicativus,* Man likasom ger tillkänna (indicatur), att en sak verkligen

är till. Det, som innebär en nödvändighet, förekommer äfven stundom såsom en verklighet; deraf händer, att nödvändigheten ofta uttryckes med modus indicativus. Så t. ex. säger man uti indicativus: De, som äro lika stora med ett och samma, *äro* sins emellan lika stora; alla tre vinklarne uti en liksidig triangel *äro* lika stora.

4. Då man talar om en händelse såsom *möjlig* eller *tillfällig*, brukas *modus conjunctivus*; t. ex. Ut *jugulent* homines, surgunt de nocte latrones, (Röfrarne uppstå om natten, på det de *må mörda* folk). Att röfrarne uppstå säges såsom verkligt, derföre brukas modus indicativus; men deras afsigt att mörda kan både lyckas och misslyckas, och är i verkställigheten endast möjlig, derföre uttryckes den med conjunctivus.

5. Grekarnes *optativus* uttrycker möjlighet eller tillfällighet i ett visst fall, nemligen då man yttrar en önskan, hvilkens uppfyllande naturligtvis hör till möjligheter. Den optativa modus innefattas vanligen i de nyare språken under conjunctivus.

6. *Imperativus* är uttrycket af nödvändighet i ett visst fall, nemligen af befallning; t. ex. *Gå! Kom!*

7. För att närmare förklara detta ämne, må för öfrigt följande anmärkningar tjena:

a) Själens både kunskaps- och begärelseförmåga måste kunna uttryckas i verbet, såsom den satsdel, som i synnerhet antyder ett tän-

kande, förnuftigt väsende. Med afseende härå blifver ett tydligt och bestämdt tillkännagifvande af något, som man verkligen vet, eller verkligen vill, en modus indicativus; t. ex. Brutus *mördade* Caesar; Jag *hafver lust* att läsa Caesars skrifter.

b) Om man icke bestämdt tillkännagifver hvad man vet eller vill, utan endast uttrycker det såsom villkorligt eller möjligt; så uppkommer en modus *conjunctivus*, stundom äfven kallad *potentialis* (af posse, kunna), stundom *subjunctivus* eller *conditionalis*. Den kan vara den rådande modus i en hel mening; t. ex. om Caesar hade lydt sin gemåls och sinå vänners varningar, så *hade* han *icke blifvit mördad af* Brutus (det hade *kunnat* hända, att han icke blifvit mördad), Satsen kan vara afhängig (subjunctus) af en annan, eller dermed förenad (conjunctus), hvadan namnen subjunctivus och conjunctivus; t. ex. Brutus med de sammansvurna väntade i rådsamlingen, *på det de skulle mörda* Caesar. Möjligheten uppfyllande beror ofta på ett villkor (conditio), deraf namnet conditionalis; t. ex, *Om jag hade tid*, skulle jag läsa Caesars skrifter.

c) Men icke nog med att vi kunne villkorligt eller ovillkorligt förklara hvad vi veta eller vilja; vi behöfve också stundom underrätta oss af andra om hvad vi icke veta, eller af andra fordra tillfredsställandet af en vilja. Häraf skulle, tyckes det, två nya modi uppkomma: en Modus *Interrogativus* (frågande Modus) och en Modus *Requisitivus* (fordrande mo-

dus). Men hvad modus interrogativus beträffar, finnes den uti intet språk; utan en bestämd, direkt, fråga uttryckes alltid med indicativus. Det är ofta tillägget eller frånvaron af en liten partickel, en ändrad ordning af orden, eller endast en liten förändring i uttalets ton, som utgör skillnaden; t. ex. *Var Brutus* en dygdig man? Sv. *Brutus var* en dygdig man.

d) Hvad åter modus requisitivus beträffar, igenfinnes den i sina afdelningar, *Optativus*, önskande, fordrande af en superior, och *Imperativus*, befallande, fordrande af en inferior.

e) Imperativus och optativus, såsom afdelningar af samma modus, förväxlas ofta med hvarandra. Man kan önska eller bedja i en befallande ton, och man kan befalla i en önskande; t. ex.:

O Gudinna! *besjung* den förödande harm hos Akillevs,
Pälevs' son, som tusende qval åt Akajerna gifvit!

Gud sade: *Varde* (måtte det varda) ljus!

f) Då man befaller, åsyftar man något tillkommande; således kan imperativus aldrig vara praesens eller praeteritum. Häraf ser man också, hvarföre imperativus kan, uttryckas med futurum. Sålunda heter det: Du *skall* inga andra Gudar *hafva* för mig; Du *skall icke dråpa*, i stället för: *Haf* inga andra Gudar för mig; *Dråp icke!*

g) Optativus hänföres vanligen under conjunctivus; och när således interrogativus och

optativus bortgå, återstå endast *Indicativus*, *Conjunctivus* och *Imperativus*.

8. Verbum kallas i ofvannämnda Modi *Finitum* (begränsadt). Allt, hvad man tänker och talar, kan upplösas i satser; hvarje sats måste hafva ett subjekt, och med afseende på detta subjekt blir verbet *begränsadt till person* och *numerus*, utom det att verbet, i afseende på det sätt, hvarpå den betecknade händelsen tänkes, kan anses vara begränsadt i anseende till *verklighet*, *möjlighet* eller *nödvändighet*.

9. Men verbet kan betraktas utan allt afseende på något subjekt, utan afseende på verklighet, möjlighet eller nödvändighet, endast såsom förenadt med begreppet af *Tid*. Det är i en sådan ställning obegränsadt, och säges derföre stå i en Modus *Infinitivus*; t. ex. *att Dö*, *att Äta*, *att Lefva*.

10. Att Infinitivus rätteligen icke är någon modus inses lätt; men kallas modus såsom motsats af modi finiti.

11. Det ges vissa verber (sådana som *Må*, *Torde*, *Skola*, och i allmänhet alla de verber, som uttrycka en vilja), som ge tillkänna något allmänt, obestämdt vilkor för en handling, och icke kunna få någon betydelse utan tillägget af ett annat verbum, som då blir likasom fyllnaden i det begrepp, de uttrycka. De äro likasom ett eget slag af aktiver, som hafva till föremål för sin verkan ett annat verbum. Detta sednare verbum sättes då uti in-

finitivus; t. ex. Jag *vill äta*, Jag *bör hoppas*, Jag *måste lyda*, Jag *skall komma*, Jag *torde bedraga* mig, o. s. v.

12. Infinitivus närmar sig till naturen af substantivum, nemligen nomen abstractum. Det är endast tidsbegreppet, som skiljer dem. T. ex. *att dö* är *att lefva* på nytt i häfdernas sånger; *att äta* är nödvändigt för lifvets bibehållande; men *att äta för mycket* är skadligt.

13. Tiden uti infinitivus är ett obestämdt praesens, praeteritum eller futurum.

14. Infinitivus, ehuru ett slags nomen abstractum, förlorar icke sin egenskap af verbum. Den kan vara transitiv eller intransitiv; och såsom transitiv kan den vara aktiv eller passiv; t. ex. *att Gå; att älska* sin nästa; *att älskas* af sin nästa.

15. I egenskap af substantivum antager infinitivus ett genus, och alltid neutrum; och i de språk, som framför substantivum uttrycka artickeln med ett särskildt ord, äfven artickeln. I de språk, som kunna sätta artickeln framför infinitivus, antager infinitivus sjelf inga kasualförändringar, utan endast artickeln. Deremot i ett sådant språk, som det Latinska, der inga artecklar finnas, ersättas kasus genom *gerundia* och *supina*.

---

§. 3.

Participium.

1. Om man ifrån ett verbum borttager kopula, som deruti alltid innehålles, men låter

det behålla sin inhererande egenskap jemte begreppet om *Tid*; så återstår participium. Participium liknar således ett adjectivum, utom i Tidsbegreppet, hvilket det har qvar af verbum.

Anm. Likasom Infinitivus är den substantiva formen af verbum, så är participium den adjektiva.

2. Det ord, hvarigenom kopula betecknas (i Sv. verbum *Vara*) har i alla språk, utom kraften att kopulera eller sammanbinda, äfven bemärkelsen af *Tillvarelse*. Dessa begge egenskaper hos verbum *vara*, ehuru de i tanken kunna åtskiljas, äro likväl i bruket aldrig åtskiljda. Tager man nu bort begreppet om tillvarelse, och dess antydning till ett tänkande väsende; så tager man äfven bort begreppet om Modus. Således kan participium icke hafva någon Modus. Icke heller kan det hafva någon person; men genus och numerus, på sätt som de kunna tillkomma adjectivum, kunna äfven finnas hos participium.

3. Tempora böra tillkomma participium, emedan det uttrycker begreppet om Tid; men språken äro i detta afseende, det ena mer, det andra mindre, ofullkomligt utbildade. Det participium, som kallas praesens, betecknar likväl icke endast en närvarande tid, utan i allmänhet en *fortfarande* handling; Participium Praeteritum en *fulländad*; och Participium Futurum en *begynnande*.

4. Participium är, likasom verbum, antingen Intransitivum eller Transitivum; kan beteckna en handling, som föregår inom det handlande subjektet, eller en verkan, som öf-

vergår på något föremål utom detsamma. Det kan vara activum eller passivum; t. ex. *Gående, Älskande, Älskad.*

3. Ett eget bruk af praeteritum participium passivum förekommer i de nyare språken, då praeteritum skall formeras i activum, och kallas *supinum*, eller bättre: *obestämda praeteritum;* t. ex. Jag har *ätit* bröd, d. v. s. Jag har bröd *ätet;* Jag har *fångat* en fågel, d. v. s. Jag har en fågel *fångad.*

§. 4.

Adverbium.

1. *Adverbium* (till verbum) är en attributiv språkdel, som närmare förklarar Verbum, Adjectivum, Participium eller ett annat Adverbium; med ett ord: *Adverbium är ett attributivt ord till ett annat attributivt ord* — det är endast ett *medelbart attributivum.*

2. Hos adjektiverna finnas grader. Desse kunna, till en del, hos adjektiverna sjelfva betecknas genom vissa ändelseformer, som kallas jemförelsegrader (Se 4 Kap. 1 §. 4 mom.), t. ex. af Lycklig har man Lyckligare, Lyckligast; eller också genom sådana adverber som *mer, mest. Lyckligare* är det samma som *mer lycklig; lyckligast* detsamma som *mest lycklig.* Vill man utmärka grader utan jemförelse; så måste man bruka adverber, sådana som *Adverbia Intendendi* och *Remittendi* (som stärka eller försvaga bemärkelsen); t. ex. *Mycket, Ganska, Högeligen, Oändeligen; Litet, Föga, Knappt.*

Jemförelse utan intension uttryckes genom *Adverbia Similitudinis* (likhets adverber); t. ex. *Likasom*, *Likaså*.

3. Hos verbum ligger begreppet om Tid. De allmännare skillnaderna i tid uttryckas genom verbets tempora; de mera bestämda genom *Adverbia Temporis* (tidsadverber); t. ex. *När*, *Nu*, *Fordom*, *Snart*, *Genast*; *En gång* (*Semel*), *Två gånger* (*Bis*).

4. Begreppet om *Rum* tillkommer, skulle det tyckas, egentligen icke attributiverna; men så vida substantiver existera i Rum, och attributiverna inherera substantiver, som beteckna substanser: så kunna attributivernas bemärkelser modifieras genom de så kallade *Adverbia Loci* (Rum-adverber); t. ex. Jag kommer *derifrån*; Jag går *dit*; Sitter *här*; Reste *derigenom*.

Anm. Adverber kunna hänföras till substantiver, om dessa kunna utbytas med verber, eller också adverberne med adjektiver; t. ex. *Beklädningen* af trädhus *utvändigt* med tegel skyddar i sin mån för eldsvåda i st. f. *Att beklåda hus utvändigt*, eller *Den utvändiga beklädningen*.

Till adverbia loci kunna ock räknas de så kallade *Adverbia Ordinis* (ordnings-adverber); t. ex. *Primo* (för det första), *Secundo* (för det andra), *Vidare*, *Sedermera*, *Ändteligen*, *Slutteligen*, *Sist*.

5. Hvarje sak eller händelse kan betraktas såsom verklig eller icke verklig; möjlig eller icke möjlig; nödvändig eller icke nödvändig; eller med andra ord: hvarje attributivum kan förekomma i en jakande eller nekande be-

märkelse; t. ex. Menniskan är *dödlig*, Gud är *icke dödlig*. För att uttrycka denna jakande eller nekande bemärkelse betjenar man sig stundom af *Adverbia affirmandi* (jakande), *Negandi* (nekande), och under denna klass höra *Optandi* (önskande), *Dubitandi* (tvekande), *Interrogandi* (frågande); t. ex. *Visserligen; Icke, Ingalunda; O! att; Näppeligen, Till äfventyrs, Möjligen; Månne? Hvarföre?*

Sådana adverbia affirmandi, som *Ja*, och negandi, som *Nej*, äro rätteligen inga adverber, utan förkortade satser; t. ex. Återkom Carl den Tolfte till Stockholm efter krigets början? Sv. *Nej*, d. v. s. Han återkom icke till Stockholm; Segrade Svenskarne vid Lützen? Sv. *Ja*, d. v. s. Svenskarne segrade vid Lützen.

6. Ganska många adjektiver kunna förvandlas till adverber; t. ex. af adjektiverna: Förträfflig, skön, God, Vacker, har man adverberna: *Förträffligt, Skönt, Godt, Vackert.*

7. Vissa adverber kunna kompareras likasom adjektiverna; t. ex. *Skönt, Skönare, Skönast; Nära, Närmare, Närmast; Mycket, Mer, Mest.* Andra åter äro till sin bemärkelse så bestämda, att de icke kunna kompareras; t. ex. *Dersammastädes.*

8. Adverberne kunna merendels upplösas i en preposition med substantivum, eller i adjectivum och substantivum; t. ex. *Lyckligen*, d. v. s. med lycka; *Dagligen*, d. v. s. för hvarje dag; *Nu*, d. v. s. på denna tiden. Af denna

beskaffenheten äro adverbiala talesätten: *I Går, I Dag; I Sommras; En Gång; Två Gånger*, m. fl.

Ofta kan adverbium utvidgas till en hel sats; t. ex. *Noctu* (om natten), d. v. s. medan natten varade; Han talade *oupphörligt*, d. v. s. Han talade, utan att han upphörde.

Femte Kapitlet.

Definitiverna.

§ 1.

Artickeln.

1. Artickeln brukas för att återge åt ett allmänt namn egenskapen af ett enskildt, d. v. s. att individualisera ett nomen appellativum.

2. Man räknar två slags articklar. Den ena kallas *Obestämd* (articulus Indefinitus), t. ex. i Svenskan *En, Ett*; den andra *Bestämd* (articulus Definitus), t. ex. i Svenskan *Den, Det, De*, eller ändelserna *en, et, ne, na.*

Den obestämda artickeln *bestämmer endast det genus eller den species, hvartill ett individuum hörer, men lemnar sjelfva individuum, såsom individuum, obestämdt och obekant.*

Den bestämda artickeln *gör sjelfva indivi-*

dumm bestämdt eller bekant, ehuru detta betecknas endast med samma namn som det genus, eller den species, hvartill det hörer.

Om någon t. ex. frågar: hvilken är den *obekanta* personen, som går förbi? och det svaras: *En* köpman, *En* resande; så hänföres han endast såsom ett individuum, hörande under en viss klass, men förblifver likafullt *obestämd* eller *obekant*. Men går han åter förbi, och någon säger: der går köpmann*en* eller *den* resande; så anses han såsom ett *förut bekant*, och således *bestämdt*, individuum, ehuru han icke benämnes med något annat namn, än sitt klassnamn.

4. Att i vissa språk, t. ex. det Latinska, inga articklar finnas, är en ofullkomlighet; att i Grekiskan den obestämda saknas, kan förklaras deraf, att den mindre fullkomligt uppfyller fordringarna af en artickel, och dess frånvaro i detta språk tjenar till samma ändamål, som dess närvaro i ett annat. Franskan räknar enligt äldre språkläror fyra articklar; men dess articulus indefinitus är rätteligen ingen artickel; articulus unitatis är den rätta indefinitus, och qvantitativus en egen art deraf. Med detta språks articulus definitus förhåller det sig likasom i andra språk.

5. Man har velat öfversätta articulus med *könsord*, såsom skulle den tjena till att utmärka ett substantivs genus. Att denna funktion äfven borde tillkomma artickeln kan ej nekas, men iakttages icke i alla språk, i synnerhet icke i dem, i hvilka könsskillnaden icke iakttages vid adjektiverna.

6. Articklarne, i de språk der de finnas, uttryckas merendels med särskilda ord; men deras nära samband med substantivum antydes bäst, då de, likasom den bestämda artickeln i Svenskan, förenas med substantivet medelst egna ändelseformer, hvilka man derföre kunde kalla bestämnings-ändelser.

7. Den bestämda artickeln, brukad till ett nomen appellativum, kan ock beteckna ett totalitets-begrepp, d. v. s. behandlar en hel klass af föremål, såsom ett enda individuum. Detta gäller i synnerhet om den särskilda klass af nomina, som blifvit kallade communia; t. ex. *Menniskan* (d. v. s. alla menniskor) är dödlig. I afseende på dessa förfara de nyare språken i detta fall temligt lika; Grekiskan deremot uttrycker icke alltid totalitets-begreppet med bestämda artickeln, t. ex. ξένος ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς (Menniskan är en främling på jorden); τῆς ἔρας βασιλεὺς ἄνθρωπος (Menniskan är jordens konung). Hvad materialia och collectiva beträffar, der totalitets-begreppet icke så egentligen kan komma i fråga, kan man icke vänta en fullkomlig likhet i alla språk. Man säger t. ex. på Svenska: *Papper* har varit i bruk sedan flera sekler; på Franska: *Le* papier a été d'usage &c. På Svenska heter det: *Ungdomen* (unga personer) är häftig; på Engelska: *Youth* is violent.

8. Att nomina propria, så vida de sjelfva äro namnen på individuer, icke böra hafva någon artickel, är tydligt. Om de likväl hafva

artikel, bör det förklaras af andra grunder. Så, t. ex., kan man säga om en man, att han är en Cicero, och menar dermed, att han liknar Cicero i någon egenskap, t. ex. vältaligheten. I Svenskan lägger man bestämnings-ändelsen till vissa enstafviga och tvåstafviga namn, dels för ett lättare uttals skull, dels för att genom härmningen af hvardagsspråket göra dem för oss mera familiera och derigenom ännu mera bekanta; t. ex. *Sturen*, *Trollen*, *Brömsen*, i stället för Sture, Trolle, Bröms. I Tyskan nyttjas stundom bestämda artickeln, för att utmärka kasus hos nomina propria; t. ex. *Des Romulus*, i stället för Romuli. Att Fransoserne så ofta nyttja den bestämda artickeln för nomina propria, låter svårligen förklara sig; t. ex. *La Suède*, Sverige.

9. Såsom i visst fall liknande nomina propria, borde äfven abstracta icke hafva artickeln; men häri äro språken olika. Då ett nomen abstractum brukas i en allmän sats, har det t. ex. i Svenskan nästan alltid den bestämda artickeln, i Engelskan deremot aldrig. Kärleken är blind, heter på Engelska: *Love is blind*.

10. Om det skulle finnas något individuum alldeles ensamt i sitt slag, tyckes det vara naturligt, att för detsamma ingen artickel behöfves. Detta är också orsaken, hvarföre ordet *Gud*, då dermed förstås den enda sanna Guden, icke i något språk antager den bestämda artickeln.

§. 2.

Pronominal-adjektiverna.

Ibland pronominal-adjektiverna är det intet, som mera liknar artickeln, än *Pronomen Determinativum.* Någon skillnad i anseende till begreppet kan man likväl upptäcka, nemligen: Bestämda artickeln bestämmer ett individuum såsom *förut* bekant, utan ytterligare bestämning; t. ex. Der går köpmann*en* eller *den* resande (se 5 Kap. 1 §. 3 mom.). Pronomen Determinativum åter utmärker väl ett individuum icke såsom obekant, men så, att det strax *efteråt* behöfver närmare bestämmas, eller af någon tillagd omständighet göras närmare bekant; t. ex. *Den* köpman, *som förgäter att hushålla*, är lätt ruinerad; *Den* resande, *med hvilken du i går gjorde bekantskap*, har i dag lemnat staden. En annan skillnad är den, som iakttages i bruket mellan alla egentliga och oegentliga articklar, att bestämda artickeln aldrig kan brukas ensam utan ett tillagdt substantivum, men att pronomen determinativum kan brukas ensamt. Denna omständighet gör, att pronomen determinativum lätteligen förvexlas med ett annat pronomen adjectivum, som straxt nedanför kommer att beskrifvas under namn af demonstrativum. De språk nemligen, som icke hafva något särskildt pronomen determinativum, t. ex. Franskan och Engelskan, nyttja i stället pronomen demonstrativum; t. ex. *Den*, som talar, är min broder: *Celui* qui parle, est mon frère. Engelskan kan ock bruka pronomen personale i detta fall, således: *This*

eller *He*, who speaks, is my brother: Till studerandet af historien bör man lägga *det* af geografien; A l'étude de l'histoire il faut joindre *celle* de la géographie; To the study of history one must add *that* of geography.

Anm. Likasom bestämda artickeln har mycken likhet med pronomen determinativum, kunde man nästan säga, att obestämda artikeln hör bland pronominal-adjektiverna ett pronomen indeterminativum, som svarar deremot. Ett sådant är i Svenskan *Någon*. Man kunde äfven kalla det ett obestämdt räkneord; så svåra äro gränsorna stundom att åtskilja mellan definitiverna.

2. *Pronomen Demonstrativum* utmärker ursprungligen tredje personen till *rum;* t. ex. *Denne*, *Dessa*. I de flesta språken utmärkas tvenne rumförhållanden, nemligen: ett längre bort och ett närmare till; ett *der* och ett *här;* t. ex. *Ille* på Latin, *Jener* på Tyska, *That* på Engelska (den der, denne som är längre bort); *Hic* på Latin, *Dieser* på Tyska, *This* på Engelska (den här, denne som är närmare till).

Anm. 1. För den första och andra personen, alsom till sin natur i sig sjelfva bestämda till rum, behöfves icke, och finnes icke, i något språk något pronomen demonstrativum.

Anm. 2. Af den ofvanföre gifna definitionen synes det, att pronomen demonstrativum innehåller uti sig ett adverbium, nemligen ett adverbium loci.

3. *Pronomen Possessivum* uttrycker en egendom (possessio) hos någondera af personerna, och är likasom en ersättning för en casus, som kallas possessivus, eller vanligare genitivus; t. ex. *Min*, *Din*, *Vår*, *Eder*, *Sin*.

4. *Pronomen Relativum* hänföres till något, som nyss förut är nämndt; t. ex. *Hvilken, Som.*

Pronomen Relativum skiljer sig hufvudsakligen ifrån alla andra pronomina deruti, att det alltid innehåller uti sig en konjunktion och ett pronomen personale, hvadan det af somliga kallas pronomen *conjunctivum;* t. ex. Denne är min käre son, *i hvilken* jag hafver ett godt behag, d. v. s. *och* jag hafver i *honom* ett godt behag; Du, *som* skryter af din oförskräckthet, drager dig dock undan, när det gäller, d. v. s. *fastän du* skryter &c. Föreningen satserna emellan blir likväl innerligare genom bruket af relativum, än om det upplöses genom någon konjunktion, och detta märkes i synnerhet efter determinativum, der man ofta får svårt att finna någon konjunktion, genom hvilken upplösningen kan ske t. ex. *Den, som fruktar Gud,* har lagt en säker grund för sitt väl.

5. *Pronomen Interrogativum* är ett pronomen, hvarmed man frågar; t. ex. *Ho? Hvem? Hvilken?*

Märkligt är, att pronomen interrogativum i många språk är lånadt ifrån relativum. Orsaken torde vara, att de begge hafva afseende (relation) till ett och samma föremål, nemligen interrogativum till ett okändt, och relativum till ett kändt; t. ex. *Hvilken* hafver skapat verlden? Genom frågan uttryckes föremålet (Gud) såsom okändt; genom svaret blir det först

kändt. Gud är den, *hvilken* hafver skapat verlden.

6. I Latinska språket förekommer ett besynnerligt slag af pronomina, kallade *Gentilia*, syftande på slägt eller fädernesland; t. ex. *Nostras*, af vår slägt eller vårt fädernesland. *Cujas?* af hvilken slägt? eller af hvilket fädernesland?

§. 3.

Räkneorden.

1. Det är förut sagdt (se 3 Kap. 4 §. 5 mom.), att numerus utmärker hos substantivet den stora skillnaden mellan En och Flera; men för att beteckna ett bestämdt antal, begagnar man sig af Räkneorden.

2. Räkneorden äro af flera slag; men af de egentliga räkneorden räknar man endast tvenne, nemligen *Cardinalia*, Numeri Cardinales (Grundtal), som uppge ett bestämdt antal af en eller flera på en gång; t. ex. *En*, *Två*, *Fyra*, *Femtio*, *Hundra*, *Tusen*, *Million*, och *Ordinalia*, Numeri Ordinales (Ordningstal), som uppge en viss i ordningen; t. ex. *Den förste*, *Andra*, *Fjerde*, *Femtionde*, *Hundrade*, *Tusende*.

3. Till räkneorden höra dessutom *Distributiva* (fördelande), som beteckna, huru många tillkomma vid en fördelning, hvar och en, eller huru många böra räknas i sönder; t. ex. i Latinet *Terni*, tre på hvar och en, eller tre och tre i sönder; *Quaterni*, fyra på hvar och en, eller fyra och fyra i sönder; *Multiplicativa* (för-

dubblingstal), t. ex. *Enkel*, *Dubbel*, *Tredubbel*; *Halfverande Tal*, t. ex. *Halfannan*, *Halftredje*; *Slägt-Tal*, t. ex. *Enahanda*, *Tvåggehanda*, d. v. s. af ett slag, af två slag; *Proportions-Tal*, t. ex. *Tvåfaldig*, *Trefaldig*.

4. Alla ofvannämnda räkneorden uppge något visst och bestämdt; det ges likväl andra, som skulle kunna kallas obestämda räkneord, t. ex. *Obestämda Cardinalia*: *Alla*, *Många*, *Flera*, *Flesta*, *Hvarje*, *Somlige*, *Någon* (se anm. till 6 Kap. 2 §. 1 mom.), *Ingen*, *Eho*, *Ehvad*. *Obestämda Ordinalia*: Den *Förre*; Den *Senare*, Den *Siste*; *Obestämda Fördubblings-Tal*: *Mångdubbel*, *Flerdubbel*; *Obestämda Slägt-Tal*, *Allahanda*, *Mångahanda*; *Obestämda Proportions-Tal*; *Flerfaldig*, *Mångfaldig*.

5. Vanligen förekomma räkneorden såsom adjektiver; likväl händer det, att några förekomma såsom substantiver; t. ex. *Mille* i Latinet är adjectivum; *Millia* deremot, ehuru det betecknar samma antal, Tusen, är substantivum. *Tolf* i Svenskan är adjectivum; *Tolft* substantivum; *Tusen* är adj., *Million* subst.; *Half* är adj., *Hälft*, *Tredjedel* med flera äro substantiver.

Sjette Kapitlet.

Konnektiverna.

§. 1.

Præpositio — Casus.

1. En substans kan vara *öfver*, *under*, *bredvid*, *jemte* en annan substans; kan närma sig *till*, aflägsna sig *ifrån*, frambringas *utaf*, o. s. v. Dessa olika förhållanden, som ursprungligen hafva afseende på *Rum*, betecknas genom prepositioner. Nu äro substantiverna namn på substanser, och begreppet om Rum har med tiden blifvit utsträckt till blott intellektuela förhållanden; häraf kan man definiera præpositio såsom ett ord, som betecknar allt slags, både medelbart och omedelbart, förhållande, hvaruti ett substantivum kan komma till ett annat substantivum inom samma sats, eller i allmänhet: *Ett substantivs förhållande till andra ord inom satsen.*

2. Adverbia loci utgöra gränsen mellan adverberna och prepositionerna.

3. Namnet præpositio är taget af den tillfälliga omständigheten, att dessa ord merendels hafva sin ställning (positio) framför (præ) substantivum.

4. Substantivets förhållanden kunna också betecknas genom ändelser hos substantivet, som kallas kasual-ändelser eller blott *Casus* (kasus). Det är således till begreppet ingen egentlig

skillnad mellan preposition och kasus, utan endast i beteckningssättet. Förhållandena äro nästan otaliga; och att beteckna dem alla genom ändelser vore omöjligt. Det är således endast några få utmärkta och allmänna förhållanden, som i vissa språk hafva egna kasual-ändelser, eller kasus. De nyare språken äro merendels ganska fattiga på kasus; i Grekiskan räknar man fem, i Latinet sex; Finskan och Ryskan sägas hafva ännu flera.

Anm. I anseende till det missförstånd, som icke sällan uppkommer genom den dubbla bemärkelsen af kasus, borde rätteligen sjelfva de *förhållanden*, i hvilka ett substantivum står till andra ord inom satsen, kallas *kasus;* men de *ändelser*, som beteckna dessa förhållanden kallas *kasualändelser.* Då likväl denna skillnad i benämningen icke alltid kan iakttagas, måste läsaren pröfva, i hvilkendera meningen ordet kasus, då det förekommer, bör tagas.

5. Latinarnes sex kasus äro: *Nominativus*, *Genitivus*, *Dativus*, *Accusativus*, *Vocativus*, *Ablativus*. Man skall söka förklara dem på följande sätt:

Nominativus. Ett substantivum säges stå uti casus nominativus, då det blott nämnes (nominatur). Men såsom blott nämndt, utgör det ingen del af satsen, eller står icke i något förhållande till något annat ord, och kan således egentligen icke kallas någon kasus. Men om ett substantivum står såsom subjekt i en sats; så kan det komma i ett medelbart förhållande till ett annat substantivum; och såsom detta förhållande icke betecknas annorlunda, än då substantivet blott nämnes; så har

det äfven blifvit kalladt casus nominativus; t. ex. *Gossen* läser boken; *Fadren* älskar sonen. Man skulle kunna säga, att *nominativus betecknar ett förhållande utaf oafhängighet.*

Genitivus brukas att beteckna allt slags omedelbart förhållande mellan substantiver. Det begrepp, från hvilket man utgår, och således liksom frambragt (genuit) det andra, säges stå i genitivus; t. ex. *Gossens* bok; *Fadrens* son; *Sonens* fader*). Stundom får äfven denna casus namn af possessivus, emedan derigenom ofta betecknas en egendom (possessio). I Svenskan kan genitivus ofta uttryckas genom någon preposition, som sättes mellan de begge substantiverna; t. ex. Libri possessor kan öfversättas med Bokens egare, eller Egaren *till* boken. Grekerne brukade genitivus äfven medelbarligen, d. v. s. i afseende på ett attributivt ord; t. ex. *δέομαι σου*, Jag beder dig, eller begär af dig; *ακουω σου*, Jag hör dig; [illegible], det är gjordt af sten; [illegible], på Franska, *je bois de l'eau;* och i likhet dermed hafva Latinarne *Plenus irarum*, fullt af vrede; *Dives pecoris*, rik på boskap; *Oblivisci in*

*) I dessa exempel sättas *Gossen* och *Boken*, *Fadren* och *Sonen* i omedelbart förhållande till hvarandra. I första exemplet utgår förhållandet ifrån *Gossen* till *Boken*, (d. v. s. likasom föder en tanke på något, som är gossens); i det andra ifrån *Fadren* till *Sonen*, och i det tredje ifrån *Sonen* till *Fadren*. Bok i första exemplet, Son i det andra, Fader i det tredje sägas stå oafhängiga, emedan de icke bero af något förhållande till något annat ord. De motsvarande genitiverna deremot kallas afhängiga, emedan deras bruk beror af ett förhållande.

furiarum, glömma oförrätter; och Virgilius nyttjar på ett ställe: Implentur *veteris Bacchi*, *pinguisque ferinæ*, de pläga sig med gammalt vin, och fett villebråd.

Anm. Genitivus är af två slag: antingen *subjektiv* eller *objektiv*. I förra fallet hänvisar den tanken på något, som en substans *eger* eller *gör*, och kan då kallas *possessivus*; t. ex. En *gosses* bok, En *faders* kärlek, En *hjeltes* bedrifter: i sednare fallet betecknar den *föremålet för en handling* eller *känsla*; t. ex. Amor *virtutis* (kärlek till dygden); Tædium *laboris* (ledsnad vid arbete).

Dativus (gifvande) betecknar ett medelbart förhållande, nemligen det mål, åt hvilket begreppet syftar; — likasom — åt hvilket något gifves (datur) eller tillegnas; t. ex. Boken tillhör *gossen*.

Accusativus (hos likasom *sin*, *causa*, bredt, bredevid) betecknar det medelbara förhållande, hvari ett substantivum står, då det är föremålet för den verkan, som med ett verbum activum uttryckes; t. ex. Gossen läser *boken*, Sonen älskar *Fadren*.

Anm. Man kunde anmärka, att Dativus *ursprungligen* betecknar ett medelbart förhållande till person, och Accusativus ett medelbart förhållande till sak; t. ex. *Credere alicui*, (att sätta tro till någon person); men *credere aliquid*, (att tro något, att tro någon sak). Men denna skillnad, i början snarare otydligt anad än redigt tänkt, har likväl under språkens utbildning, då person och sak ofta blifvit, och måste blifva, förvexlade, icke alltid kunnat iakttagas. Skillnaden mellan Accusativus och Dativus är egentligen den, att Accusativus betecknar *det närmaste, omedelbara objektet* för en verkan eller handling; Dati-

vus åter *ett aflägsnare objekt*, för hvars skull, i afseende på hvilket, eller till hvars nytta något sker, eller *på hvilket, man syftar med ett attributivt ord*; t. ex. Jag bygger *detta hus* (accus.) *åt mig*, eller till min nytta (dat.); Credo *hoc* Jag anförtror *detta* (accus.) *tibi* — *åt dig* (dat.); Benignus *alicui* — välvillig *mot någon* (dat.).

Vocativus (kallande) brukas, då man tilltalar eller kallar någon; t. ex. *Gosse*, läs! Såsom subjekt till imperativus liknar denna casus nominativus, hvadan nominativus och vocativus merendels äro lika. Ofta står vocativus såsom en interjektion, inkastad utan sammanhang i satsen; t. ex. Stora, *o Gud!* äro dina verk.

Ablativus (fråntagande). Det är svårt att uppge ett hufvudkännemärke på den kasus, som Latinarne kallade ablativus; emedan den betecknar många förhållanden, såsom medel, verktyg, sätt, orsak, aflägsnande ifrån, hvila, m. m. och uttryckes i Grekiskan stundom med genitivus, stundom med dativus. Det skall i vissa språk ges en casus localis och en casus instrumentalis, och kanske ännu flera, som torde vara utgreningar af Latinarnes ablativus. Den enda förklaring, tagen från satsens natur, som kan gifvas på ablativus, är, att den är agentens förhållande i en passiv sats; t. ex. Verlden är skapad *af Gud*.

6. Casus (på Grekiska πτωσις) betyder Fall, Fallande. Substantivum föreställes såsom fallande från tankeförmågan. När substantivet blott nämnes, eller står såsom subjekt i satsen, föreställes det falla fritt, eller lodrätt;

häraf kallas nominativus och vocativus — Casus Recti (Rätta Fall). Deremot, om substantivet förekommer i någon annan kasus; så har dess fria lodrätta direktion i fallet likasom blifvit böjd på sned af ett annat ord; hvadan de öfriga kasus (genitivus, dativus, accusativus och ablativus) kallas *Casus Obliqui* (Sneda eller Böjda Fall). Häraf säges man ock deklinera eller böja ett substantivum, då man genomgår dess kasus både i Singularis och Pluralis. Då ett språk, likasom Svenskan, har bestämningsändelser i stället för artickeln, upptagas ock dessa under deklinationen.

7. I de språk, som hafva kasual-ändelser, säger man, att prepositionerna regera kasus; t. ex. i Latinet regera somliga prepositioner ablativus, somliga accusativus. Detta talesätt är så vida rigtigt, att prepositionerna alltid ställas tillsammans med någon casus obliquus; men hvilken denna casus obliquus bör vara, det beror af det förhållande hvarje preposition betecknar, och till hvilket kasualförhållande hon står i närmaste förvantskap. Någon regerande kraft kan rätteligen icke tilläggas prepositionerna, om man icke vill förfalla i för fina klyftigheter. Man kunde med lika mycket skäl säga, att prepositionerna stå i öfverensstämmelse med casus obliqui, som att de regera dem.

§. 2.

Conjunctio.

1. Likasom prepositionerna sätta de sub-

stantiver, som stå inom samma sats, i förhållande till hvarandra, antingen omedelbarligen eller förmedelst andra ord; så sätta konjunktionerna antingen hela satser i förhållande till hvarandra, eller delar af en sats i förhållande till hela satser. T. ex. Solen är förmörkad; Månen skymmer bort solen. Dessa satser stå nu utan allt sammanhang med hvarandra, men kunna sättas i förhållande genom konjunktionen *emedan*: Solen är förmörkad, emedan månen skymmer bort henne.

2. Hvarje sats uttrycker en existens, tillvarelse, förmedelst sin kopula, d. v. s. genom verbum *vara*, som deruti alltid innehålles, och det är just i afseende på denna kopula, som satserne sättas i förhållande till hvarandra.

3. Alla de sätt, på hvilka en substans kan vara till, d. v. s. alla de Modi, under hvilka man kan tänka sig verbum *vara*, böra och igenfinnas i satsernas förhållanden till hvarandra, således Verklighet, Möjlighet, Nödvändighet.

4. Verbets modi beteckna Verklighet, Möjlighet och Nödvändighet endast i allmänhet; konjunktionerna deremot mera bestämdt, och i förening med något bibegrepp. Häraf finner man den nära förvantskap, som är mellan konjunktionerna och verbets modi, och hvarföre konjunktionerna, såsom det vanligen heter, regera någon viss modus.

5. Adverbia affirmandi, dubitandi, optandi m. fl. af samma slag (se 4 Kap. 4 §. 5 mom.) utgöra öfvergången mellan adverberna och konjunktionerna.

6. Det tyckes, såsom rätteligen borde de olika slagen af modi hos verbum kunna tjena till fördelningsgrund för konjunktionerna, så att somliga hörde till möjligheten, andra till verkligheten, och åter andra till nödvändigheten: men detta skulle inleda i spetsfundigheter, svåra att fatta, ännu svårare att fullkomligt reda, och derjemte af ringa nytta, emedan de reglor, hvilka man i grund af denna fördelning kunde försöka att i allmänhet uppställa, skulle vid tillämpningen finna afvikelser i hvart enda språk. Man vill således försöka en lättare förklaring.

7. Namnet conjunctio betyder förening. Satserna sättas nemligen genom konjunktionerna i förening eller förhållande till hvarandra, men det kan likväl vara en fullkomlig stridighet eller oförenlighet mellan satsernas mening eller innehåll. T. ex. Pålen har förlorat sin sjelfständighet, *emedan* det var oenighet bland Folket. Förlusten af sjelfständighet är en naturlig följd af oenigheten; således äro dessa satser förenade äfven till sitt innehåll. Deremot: Varen enige, *annars* skolen J förlora eder sjelfständighet. Här utmärker konjunktionen *annars* en oförenlighet eller stridighet mellan satsernas mening. I anledning af denna egenskap, att förena eller söndra satsernas mening, kan man fördela konjunktionerna i två hufvudklas-

6.

ser: Conjunctiones *Conjunctivæ* och *Disjunctivæ*. De förra förena både satserna och deras mening; de sednare förena endast satserna, men beteckna en stridighet eller oförenlighet mellan meningarna.

8. De som förena satser och deras meningar äro af flera slag:

Conjunctio copulativa sammanfogar alla slags satser, som till sin mening icke äro alldeles oförenliga; t. ex. Gustaf Adolf var en konung, *och* Oxenstjerna var en minister; Aetna är ett berg, *och* Sicilien är en ö.

Conjunctio Causalis sammanfogar satser såsom verkan och orsak; och kallas causalis i inskränkt, egentlig bemärkelse, då genom densamma en *verklig* orsak uppgifves till en *verklig* händelse; t. ex. Du är aktad, *emedan* du är dygdig. Den kallas *Conclusiva*, då man sluter till en *nödvändig* verkan af en känd orsak; t. ex. Du är dygdig, *derföre* är du aktad.

Conjunctio Conditionalis brukas, då en händelse anses *möjlig*, i kraft af ett *villkor*; t. ex. Du vore aktad, *om* du vore dygdig.

Conjunctio Consecutiva sammanfogar satser genom begreppet om tidsföljd; t. ex. Romulus byggde Rom, *sedan* han uppsatt Numitor på Albas thron.

Conjunctio Continuativa är ett allmänt namn för konjunktioner, som genom ett innerligt samband förena satser och meningar; men i inskränkt bemärkelse betecknas dermed ett

sammanträffande i tid; t. ex. Gud skapade Eva, *medan* Adam sof.

Conjunctio Explanativa tillägger någon kort förklaring till en sats; t. ex. Gud, *såsom* vår skapare, bör vara föremålet för vår barnsliga kärlek. Jag ropar Carl, *nemligen* min son.

9. De som förena satser, men söndra deras meningar, äro också af flera slag:

Conjunctio Disjunctiva Simplex (enkelt disjunktiv konjunktion) söndrar satsernas mening utan någon egentlig motsägelse; t. ex. London är den största staden i Europa, *eller* är Paris den största.

Conjunctio Adversativa betecknar en motsägelse, så att antagandet af den ena satsen nödvändigt utesluter den andra; t. ex. Det är icke dag, *utan* det är natt.

Conjunctio Concessiva (medgifvande) betecknar ett otillräckligt hinder; t. ex. *Fastän* Frans den förste stridde tappert vid Pavia, blef han dock tillfångatagen.

Conjunctio Exceptiva (undantagande) uttrycker ofta ett tillräckligt hinder; t. ex. Sverige hade förblifvit under Danska oket, *så framt ej* Gustaf Eriksson uppträdt till fäderneslandets räddning.

Conjunctio Comparativa uttrycker motsats, funnen genom jemförelse; t. ex. Stockholm är större, *än* Götheborg.

10. Att utmärka alla skillnader mellan konjunktionerna är nästan en omöjlighet; e-

medan de ofta närma sig i begreppet alldeles intill hvarandra. Det ena språket har dem mera bestämda, än det andra.

11. Någon konjunktion innehålles alltid uti pronomen relativum (Se 5 Kap. 2 §. 4 mom.), och likaså i alla de adverber och prepositioner, som derifrån härledas; t. ex. *Hvaraf, Hvarigenom, Hvadan, Hvarföre.*

SJUNDE KAPITTLET.

Interjectio.

Det är redan sagdt (2 Kap. 4 §.), att, egentligen att tala, ges det inga andra ord, än tankeord. Hvad man kallar känsloord är i sig sjelf ingen ting. Om äfven vissa menskliga uttryck, vissa ord, beteckna sinnesrörelser, som vanligen äro förenade med starkare känslor, så beteckna de likafullt någon tanke. *Fruktan, Ångest, Oro, Hopp, Glädje* med flera andra ord beteckna sinnesrörelser likaså väl, som någon interjektion, men likafullt har ingen bestridt dem deras plats bland tankeorden. Deremot räknar man till interjektionerna sådana talesätt, som: *Må Ske! Friskt Opp! Nå! Väl An!* och man kan just icke upptäcka, hvilken sinnesrörelse de skola beteckna. Hvad äro då interjektionerna? — In-

tet annat, än förkortade eller stympade satser, eller ock stundom hela satser; t. ex. *St!* (var tyst!); *Dieu Merci!* (Gud ske lof!); *Per Deos!* (vid Gudarna, jag svär vid Gudarna); *Tyvärr!* (det är beklagligt); och likaså kunde man nästan säga, att orden *Ja* och *Nej*, som icke annat äro än förkortade satser (Se 4 Kap. 4 §. 5 mom.) egentligen böra betraktas såsom interjektioner. De gamla språklärarne räknade interjektionerna bland adverberna; men de höra till ingen viss ordklass, utan hvad ord som helst, som utan sammanhang med andra ord inkastas i en sats, betraktas, på det stället, der det står, såsom en interjektion.

Åttonde Kapittlet.

Om Satsen och Perioden.

1. *Sats* är ett omdöme, uttryckt i ord; t. ex. *Solen är klar.*

Anm. *Solen*, *Är* och *Klar*, äro hvart för sig ingen sats, utan enskilda *ord*, d. v. s. *uttryck för föreställningar.*

2. Hvarje fullständig sats består af tre delar, 1:o *Subjekt*: den eller det, hvarom omdömet fälles, eller hvarom något säges; t. ex. *Solen*; 2:o *Predikat*: det som säges om subjektet (vanligen någon handling eller egenskap, som tillägges subjektet); t. ex. *Klar*; 3:o *Ko-*

påst (copula): det föreningsord, hvarigenom predikatet tillägges subjektet; t. ex. är.

Anm. 1. Om man tager bort kopula, så utgöra de återstående orden inget fullständig sats; t. ex. *Solen Klar*, eller: *Klar Sol.*

Anm. 2. Stundom vill man med ett omdöme gifva tillkänna, att ett visst predikat icke passar till ett visst subjekt, eller att predikatet och subjektet icke öfverensstämma. Detta sker på det sättet, att kopula i satsen uttryckes på ett nekande sätt; t. ex. Luften *är icke* klar. Kopula uttrycker således *förenligheten* eller *oförenligheten* mellan subjektet och predikatet.

3. Alla satsens delar stå sällan tydligt utsatta; emedan kopula merendels innefattas uti predikatet; t. ex. Solen *lyser* i st. f. Solen *är lysande* (klar). Någon enda gång innefattas både subjekt och kopula i predikatsordet *); t. ex. då man i en befallande ton säger: *Lys* (var du lysande).

Anm. 1. Då kopula sammansmälter med predikatsordet, uppkommer ett vanligt verbum.

Anm. 2. Om verbets personal-ändelser vore fullständiga och tydligt utmärkta från hvarandra; skulle man kunna säga, att kopula uttrycktes i dessa ändelser; t. ex. Solen *lyser*; men detta förställningssätt kan icke tjena till mycken upplysning i sådana språk, som Svenskan, i anseende till fattigdomen på ändelseförändringar för verbernas personer. Nu kan man endast säga, att kopula innefattas i verbum.

4. Då uti en sats predikatet uttryckes med ett särskildt ord, står (*i Grammatikaliskt hänseende*) såsom kopula ett verbum neutrum eller

*) I Svenskan sällan, i de gamla språken ofta.

passivum; t. ex. Jag *står* stadig; Alexander *kallades* stor; Huss *brånndes* lefvande.

Anm. 1. Somliga verber, som i den ena satsen kunna betraktas såsom kopula, kunna i en annan sats stå såsom fullständiga predikatsord (tillika innefattande kopula), och ge en fullständig mening, t. ex. *Jag står*, *Huss brånndes*, äro till meningen fullständiga satser, i hvilka *står* och *brånndes* äro till meningen fullständiga predikatsord, ehuru de i ofvanstående exemplen endast betraktas såsom kopula. Andra verber åter förekomma merendels i en viss bemärkelse endast såsom kopula mellan ett tydligt utsatt subjekt och ett tydligt utsatt predikat; t. ex. *kallas*: Alexander *kallades* (hette) är, utan ett särskildt predikat, t. ex. *stor*, till meningen ingen fullständig sats.

Anm. 2. *Man måste göra skillnad mellan kopula i logiskt och grammatikaliskt hånseende.* Intet verbum finnes så fritt från alla bibegrepp, som kopula i logiskt hänseende bör vara. Vanligtvis anser man verbum *vara*, antingen tydligen utsatt eller innesluten uti ett annat verbum, såsom den egentliga kopula i hvarje sats; men äfven detta verbum innefattar uti sig tvenne bibegrepp, som icke tillhöra kopula, nemligen: *Tid* och *Tillvarelse*, ock kan således någon gång stå ensamt både såsom predikat och kopula; t. ex. i satserna: Gud *är*, Gud *har varit*, Gud *skall vara* (Deus *est*, Deus *fuit*, Deus *erit*), d. v. s. Gud *är nu existerande*, Gud *har tillförene varit existerande*, Gud *skall hädanefter vara existerande*.

Anm. 3. Inom samma sats förekomma i vissa språk tvenne subjekt, af hvilka det ena tyckes stå öfverflödigt, nemligen utom det egentliga subjektet äfven pronomen personale neutrius generis (i Svenskan *Det*); t. ex. *Det* har händt *en olycka* i st. f. *En olycka* har händt; *Det* gifves *menniskor* i st. f. *Menniskor* gifvas.

5. Subjektet och predikatet äro antingen *rena* eller *blandade*.

6. Ett subjekt eller predikat kallas *rent*, då det består af ett enda ord, eller uttrycker en enda föreställning; t. ex. *Sokrates* var *vis*; *Gud* är *helig*.

7. Ett *blandadt**) subjekt eller predikat är antingen *utbildadt* eller *utvidgadt*.

8. Ett *utbildadt* subjekt eller predikat består af flera ord, och uttrycker flera föreställningar, som dock tillsammanstagna utgöra ett enda subjekt eller predikat; t. ex. *Den uppgående Solen* är *ganska klar; Den klara Solen upplyser med sitt sken den mot henne vända sidan af jorden.*

Tillämpning. Solen är klar, Solen upplyser, äro de egentliga satserna i ofvanstående exempel. Alla de öfriga orden tjena till att utbilda antingen subjektet eller predikatet, eller också att utbilda hvarandra. T. ex. *Uppgående* i första satsen utbildar subjektet *Solen*, *Den* utbildar *Uppgående*, och *Ganska* utbildar predikatet *Klar*. I andra satsen utbildas subjektet *Solen* af adjectivum *Klara*, adjectivum *Klara* af artickeln *Den*: predikatet *Upplyser* utbildas af objektet *Sidan*; objektet *Sidan* deremot utbildas dels af participium *Vända*; dels af substantivum *Jorden* förmedelst prepositionen *Af*. Participium *Vända* åter utbildas dels af artickeln *Den*, dels af pronomen *Henne* förmedelst prepositionen *Mot*. Vidare utbildas predikatsordet *Upplyser* af substantivum *Sken* förmedelst prepositionen *Med*; och substantivum *Sken* utbildas af pronomen *Sitt*,

*) Skulle också kunna kallas *utförligt*,

Anm. 1. Om verbum *vara*, som till sin bemärkelse ligger innefattadt i hvarje annat verbum, någonsin kunde förekomma såsom en ren kopula, utan alla bibegrepp; så kunde det endast genom negation utbildas. Men de begge bibegreppen *Tid* och *Tillvarelse*, som deruti alltid innefattas, kunna utbildas, utom genom negation, äfven genom adverbia temporis, affirmandi, dubitandi, optandi och dylika; och i afseende på dessa bibegrepp kan äfven kopula sägas vara utbildad; t. ex. Solen lyser *nu* (Solen *är nu* lysande); Solen lyser *icke* (Solen *är icke* lysande); Solen *blir kanske* betäckt af moln.

Anm. 2. En sats, i hvilken kopula är utbildad genom adverbium negationis *icke*, kallas *nekad*; och en sats, i hvilken kopula icke är nekad, kallas *jakad.*

Anm. 3. Konjunktionerna, som sammanbinda satser, hafva väl det närmaste afseendet på kopula, emedan de regera modus; men betraktas likväl icke såsom utbildningsord dertill.

Anm. 4. De ord, genom hvilka satsens delar utbildas, kallas *utbildningar* eller *utbildningsord.*

Anm. 5. Utbildningar äro af flera slag:

a) *Articklarne utbilda substantiver, adjektiver och participier*; t. ex. *En* man; Mannen; *Den* mäktige, *Den* segrande.

b) *Adjectivum utbildar substantivum*; t. ex. *Rik* man, *Stort* hus.

c) *Substantivum utbildar* (vanligen förmedelst en preposition), *ett adjectivum*; t. ex. Skyldig *till döden*; Girig *på guld*; Nyttig *för samhället.*

d) *Substantivum utbildar substantivum* (stundom förmedelst en preposition); t. ex. *Guds* godhet; (Fruktan *för straff*).

e) *Substantivum* (eller något annat ord, nyttjadt såsom substantivum) *utbildar såsom objekt, eller ac-*

accusativus, (ett *verbum activum*; t. ex. Den brottslige fruktar *straffet*. (Man högaktar *den dygdige*).

f) *Substantivum utbildar alla slags verber*, då det, med eller utan preposition, sättes i något annan casus obliquus, än accusativus; t. ex. jag anförtror *dig* min egendom, eller: Jag anförtror min egendom *åt dig*; Du räknar *med färdighet*; Vi hoppas *på Gud*; Vi böre icke kufvas *af motgången*.

g) *Verbum utbildar* såsom infinitivus, *ett annat verbum*, t. ex. Jag fick *höra*, Jag upphör *att arbeta*.

h) *Verbum*, ställdt uti infinitivus, *utbildar ett substantivum eller adjectivum*; t. ex. Lust *att läsa*; Nöjd *att dö*.

i) *Preposition utbildar substantivum* (eller såsom substantiver nyttjade ord); t. ex. *Med* säkerhet, *Till* skogs, (*För att* läsa).

k) *Adverbium utbildar ett attributivt ord*; t. ex. Springa *fort*; *Icke* flitig; *Ständigt* sysselsatt; *Visserligen* sant.

9. Ett subjekt eller predikat säges vara *utvidgadt*, då dermed en sats är förenad förmedelst pronomen relativum (*som*, *hvilken*) eller förmedelst en relativ partickel (*hvarmed*, *hvarigenom* m. fl.); t. ex. *Solen*, *som upplyser jorden* (utvidgadt subjekt), var den *gud*, *som Perserne tillbådo* (utvidgadt predikat); Solen är den *himlakropp*, *hvaraf jorden upplyses* (utvidgadt predikat).

Anm. 1. Då pronomen determinativum (i Svenskan *Den*, *Det*, *De*) utvidgas genom en relativ sats, sammansmälter det så nära dermed, att det svårligen kan frånskiljas; t. ex. *Den som tror blir salig*. Rätteligen äro här två satser: *Den blir salig*: och:

som tror; men man kunde ock så säga, att dessa ord så vida utgöra en enda sats, som orden *Den som tror* kunde tillsammantagne anses för ett subjekt, hvartill orden *blir salig* äro kopula och predikat.

Anm. 2. Stundom har icke pronomen relativum afseende på sjelfva subjektet eller predikatet, utan på någon dess utbildning; t. ex. Fruktan för det *straff, som* åtföljer brottet, tvingar mången till laglydighet; Laglydighet åstadkommes ofta genom fruktan för det *straff, som* åtföljer brottet.

Anm. 3. De satser, som tjena till utvidgning af subjektet eller predikatet, kallas i allmänhet *Bisatser.* Om de utvidga subjektet, och skilja det ifrån predikatet; så kallas de *Mellansatser.* Den satsen, som på något sätt är söndrad genom en mellansats, eller också hvars predikat är utvidgadt, kallas *Hufvudsats.* Då predikatet genom en relativ sats är utvidgadt, kallas denne uti inskränkt mening *Bisats*; t. ex. *En sakförvaltare,* som försvarar orättvisa mål (mellansats), *är en man utan heder* (hufvudsats); *Cæsar älskade Brutus* (hufvudsats), som mördade honom (bisats).

Anm. 4. Då pronomen relativum icke tjenar till att bestämma, utan endast *beskrifver* eller *förklarar* det föregående substantivum, kan det utbytas med någon konjunktion, hvarigenom då äfven en bisats eller mellansats uppkommer; t. ex. Domaren, *som* (*då han*) *såg advokaten vränga lagen,* tilltalade honom skarpt derföre.

Anm. 5. Man kallar en bisats, börjad med pronomen relativum, *relativ sats*; och en sats, börjad med en konjunktion, *konjunktiv sats.*

16. Subjektet är vanligen ett substantivum; predikatet ett attributivum *); men detta inträffar icke alltid; emedan allahanda ord, ja, till och med hela satser, understundom kunna

*) Adjektivum, Verbum eller Participium.

betraktas såsom subjekt; och substantiver, med eller utan utbildning, och äfven andra ord i elliptiska*) talesätt kunna stå såsom predikat; t. ex. *Af* (subjekt) är en preposition; *Men* (subj.) är en konjunktion; *Ja* (subj.) kan understundom innefatta en hel sats, *Ja* (subj.) kan understundom betraktas såsom en interjektion; *Lefva* (subj.) är ett verbum; *Att dö för fäderneslandet* (subj.) är ärofullt; *Att du talar osanning* (subj.) är tadelvärdt. —. Oegennyttan är en *dygd* (predikat); Nero var en *tyrann* (pred.); Cicero var *konsul i Rom* (pred.); Armen är *af* (bruten) (pred.); knifven är (gjord) *af jern* (pred.).

11. *Apposition* (tillsats) kallas en ofullständig sats, som vanligen uppkommer deraf, att pronomen relativum**) jemte kopula borttages uti en bisats, och predikatet ensamt qvarstår; t. ex. Nomen proprium är ett namn, (som är) *gifvet* åt ett enskildt föremål; Köpmannen, (som var) *stadd* på en resa, blef öfverfallen af röfvare.

Anm. 1. Stundom qvarstår den konjunktion, som innefattas uti pronomen relativum, men subjektet och kopula uteslutas; t. ex. Carl, *ehuru* (han var) *ung*, förklarades dock myndig.

Anm. 2. Ett slags mycket korta appositioner förekomma oftast, då tvenne substantiver (vanligen ett appellativum och proprium), betecknande samma föremål, sättas tillhopa; t. ex. *Konung Carl*; *Staden Stockholm*.

*) I hvilka något ord är utelemnadt.

**) Eller någon konjunktion i förening med pronomen personale.

12. *Absoluta satser* äro ett slags *ofullständiga* satser, som icke kunna hänföras till något ord i en annan sats. De bestå alltid af ett nomen eller pronomen och participium, och kunna göras till fullständiga satser genom någon konjunktion jemte kopula; t. ex. Jag inträffade dig *ovetande* (ehuru du var ovetande).

Anm. 1. Dessa absoluta satser tyckas hafva uppkommit genom uteslutandet af någon preposition; t. ex. Jag inträffade (*med*) eller *för* eller *hos* dig *ovetande*.

Anm. 2. Dessa absoluta satser böra icke förblandas med *parenteser*, som äro *fullständiga* satser, inkastade utan något sammanhang med andra satser; t. ex. Han är, (*jag känner honom noga*), en vettig man.

13. Satser äro i anseende till betydelsen af det verbum, som deri finnes, antingen *Intransitiva* (eller neutrala), *Aktiva* eller *Passiva*.

Förklaring 1. En *Intransitiv sats* kallas en sådan, i hvilken något verbum intransitivum förekommer såsom kopula eller predikatsord; t. ex. Elden *är* het, Lågan *lyser* klar; Gossen *heter* Nils; Ljuset *brinner*.

Förkl. 2. En *Aktiv sats* kallas en sådan, i hvilken ett verbum activum är predikatsord; t. ex. Elden *uppvärmer* rummet; Elden *förtär* veden; Gossen *skrifver*.

Förkl. 3. En *Passiv sats* kallas en sådan, i hvilken ett verbum passivum antingen kan betraktas såsom kopula, eller är det egentliga predikatsordet; t. ex. Margareta *kallades* Nordens Semiramis; Veden *förtäres* af elden; Lasten *straffas*.

Anm. 1. Satser kunna också utaf de i dem förekommande *verber* få andra namn, såsom *deponen-*

tiala, *inchoativa*, *reflexiva*, o. s. v., men till bemärkelsen måste de dock vara antingen Intransitiva, Aktiva eller Passiva.

Anm. 2. Satser kunna också få andra namn efter någon viss beskaffenhet, eller något visst i dem förekommande ord; sålunda kallar man en sats *relativ*, som börjas med ett relativt ord; *appositionssats*, då satsen är blott en apposition; *nekad sats*, uti hvilken kopula är nekad; *Allmän sats*, då subjektet är ett helt genus o. s. v.

14. **Satser äro i anseende till de föreningar, som ega rum mellan satserna sjelfva eller deras delar, antingen *Enkla* eller *Sammansatta**).**

Anm. 1. Dylika föreningar ske genom konjunktioner, antingen tydligt utsatta eller förstådda under.

Anm. 2. Man brukar ibland utan åtskillnad orden *Sats* och *Mening*. Men en *Mening*, som man skulle kunna kalla *en sammanfattning af flera ord till ett begripligt och fullständigt helt*, kan bestå af en enda sats, eller också af flera med hvarandra förenade satser.

*) I *logikan*, der endast omdömets *form* kommer i fråga, kan ett omdöme anses för *enkelt*, ehuru det i *syntaxen*, som har att göra med omdömets eller satsens *materia*, måste anses för *sammansatt*. Sålunda måste i logiskt hänseende den hypotetiska satsen: *Om en figur är tresidig, så är han trehörnig*, anses för enkel, emedan sammanbindningen af grund och följd är enkel, i syntaxen deremot måste samma sats betraktas såsom sammansatt; emedan den består af två satser. Likaså är den disjunktiva satsen: *En triangel är antingen liksidig eller oliksidig*, i logiskt hänseende enkel, emedan disjunktionens form är enkel; men i syntaxen betraktas den såsom sammandragen, emedan den kan upplösas i satser.

15. *Enkel sats* är en sådan, uti hvilken finnes ett enda subjekt och ett enda predikat; t. ex. *Solen värmer; Vexterne* äro *torra.*

Anm. 1. I enkla satser eger naturligtvis *ingen* förening rum (hvarken mellan satser eller satsers delar), och således finnes icke heller der någon konjunktion.

Anm. 2. Satser äro enkla, äfven då subjektet och predikatet äro utbildade, om allenast det är ett af hvardera slaget; t. ex. Det välgörande *regnet uppfriskar* de af solens hetta förtorkade vexterna.

16. *Sammansatta satser* äro af två slag: *Sammandragna* och *i egentlig mening Sammansatta.* I de förra äro satsdelar förenade, i de sednare äro fullständiga satser förenade.

17. *Sammandragna satser* äro sådana, uti hvilka finnas flera än ett subjekt, eller flera än ett predikat, förenade genom någon konjunktion; t. ex. *Solen och Månen* (2 subj.) upplysa jorden; Solen *upplyser* och *värmer* (2 pred.) jorden; *Jorden* ock *Månen* (2 subj.) äro till sin form *runda* och *löpa* i nästan cirkelformiga banor (2 pred.).

Anm. 1. Sådana sammandragningar ega likväl rum icke blott emellan sjelfva subjekterna och predikaterna, utan äfven mellan deras utbildningar; t. ex. Luftens renhet är nödvändig för *menniskornas, djurens* och *vexternas lif* och *trefnad.*

Anm. 2. De konjunktioner, genom hvilka sammandragningar göras, äro vanligast Copulativæ och Disjunctivæ (både — och, hvarken — eller, antingen — eller); stundom äfven Adversativa *utan;* Comparativæ (likaså — som); t. ex. Han är stundom *god och* stundom *elak;* Han är *både god och rättvis;* Han är *hvarken god eller rättvis;* Han är *an-*

tingen god eller elak; Han är icke *god utan elak*; Han är *likaså god som sträng*.

Anm. 5. För hvarje subjekt eller predikat, och för hvarje särskild utbildning, som med konjunktioner äro förenade i en sammandragen sats, kan man få en särskild sats; t. ex. Luftens renhet är nödvändig för *menniskornas* (och) *djurens* och *vexternas lif* och *trefnad*. Denna enda sammandragna sats kan upplösas i 6 satser, om man upprepar orden: *luftens renhet är nödvändig för* framför *menniskornas lif*, *djurens lif*, *vexternas lif*, *menniskornas trefnad*, *djurens trefnad*, *vexternas trefnad*.

18. *Egentligen sammansatta satser* bestå af tvenne oskiljaktiga satser (försats och eftersats), hvilka tillsammanstagna betraktas såsom ett enda fullständigt helt: t. ex. *Emedan solen har gått upp* (försats); *så har natten försvunnit* (eftersats).

Anm. 1. Strängt taget skulle hvarje *mening*, i hvilken flera fullständiga satser finnas förenade, kunna kallas en *sammansatt mening*. Således skulle hvarje *mening*, i hvilken ett eller flera slags bisatser (relativa satser, konjunktiva satser, appositionssatser och absoluta satser) förekomma, kunna kallas en sammansatt mening, och denna benämning borde kunna antagas, för att beteckna satsers förening i allmänhet; men då man vill tala om ett sådant helt, som uppkommer af *försats* och *eftersats*, der meningen utgöres af två tydliga från hvarandra oskiljaktiga hälfter, torde man bäst bibehålla för detta enskilda fall benämningen: *Sammansatt sats*.

Anm. 2. Föreningen mellan de begge delarne af en sammansatt sats (mellan försats och eftersats) ligger uti någon konjunktion, som betecknar *Orsak*, *Villkor*, *Tidsföljd*, *Fortfarande i tid* eller *Jemförelse*, (Conjunctiones Causales, Conditionales, Consecutivæ, Continuativæ, Concessivæ, Comparativæ).

Sådana äro: *Emedan, Ty, Så vida, Om, Så framt; Så ofta, Sedan, Medan, Under det att; Fastän, Ehuru; Likasom,* m. fl.

Anm. 3. Den satsen, som börjas med någondera af de konjunktioner, som beteckna dessa begrepp, kallas *Försats*, ehuru han ofta står efteråt; och den andra satsen kallas *Eftersats*, om han också står förut; t. ex. *En man kan alltid vara förvissad om sina likars aktning* (eftersats); *om han utmärker sig genom rättskaffenhet* (försats).

Anm. 4. Så väl försatsen som eftersatsen kan vara en sammandragen sats; men hela meningen består dock endast af två hufvuddelar; t. ex. *Om en man utmärker sig genom drift och duglighet, och i allt sitt uppförande ådagalägger hederliga tänkesätt* (sammandragen försats); *så kan han i allmänna angelägenheter räkna på sina medborgares förtroende, och göra sig förvissad om deras aktning och vänskap* (sammandragen eftersats).

Anm. 5. Så väl i försatsen som eftersatsen kan det finnas bisatser, och således begge, hvar för sig, utgöras af en sammansatt mening; men de begge hufvuddelarne, försats och eftersats, utgöra dock tillsammanstagna endast en sammansatt sats; t. ex. *Om en man utmärker sig genom drift och duglighet i allt, hvad han företager sig; och i allt sitt uppförande ådagalägger hederliga tänkesätt, äfven om han skulle uppoffra egna fördelar* (försats, bestående af en sammansatt mening): *så kan han i allmänna angelägenheter räkna på förtroende af sina medborgare, som lärt sig att värdera hans förtjenst, och göra sig förvissad om deras aktning och vänskap, både medan han vistas ibland dem, och sedan han skiljt sig ifrån deras umgänge* (eftersats, bestående af en sammansatt mening).

19. *Period* (på Grekiska περίοδος, om väg) uppkommer derigenom, att delarne uti en sats, *som då kallas hufvudsats*, skiljas ifrån hvarandra genom en eller flera mellansatser; t. ex. *En rättegångstvist*, om den icke föres mellan saktmodiga och våltänkande menniskor, *väcker lätteligen hat och fiendskap*; *En man*, som samvetsgrant uppfyller sina pligter, om han för en tid misskännes, *skall dock slutligen njuta fullkomlig rättvisa*; *Om*, såsom hvar och en måste medgifva, *själen är odödlig*; så &c.

Anm. 1. Enligt denna definition, kan icke hvarje sammansatt mening kallas period. Om nemligen hufvudsatsens delar icke skiljas genom någon mellansats; utan denne i annan ordning förenas med hufvudsatsen: så är meningens ställning icke periodisk; t. ex. *En rättegångstvist väcker lätteligen hat och fiendskap, om den icke föres mellan saktmodiga och våltänkande menniskor.* I stället för period blir det då en sats, sammansatt af eftersats och försats.

Anm. 2. Man finner af ofvanstående exempel, att försats och eftersats kunna förvandlas till period, och tvertom.

Anm. 3. Icke blott fullständiga satser, utan äfven appositioner och mycket utbildade adverbiala talesätt, kunna skilja hufvudsatsens delar från hvarandra, och tjena derigenom att bilda perioder; t. ex. Hvarje man, *värdig att lefva*, saknas efter sin död; Sjelfhämden, *om också vanlig*, är dock alltid straffvärd; Ungdomen, *ehuru förmåten*, är dock sällan vis; Sverige var länge, *ännu några hundra år efter Christi födelse*, nästan okändt för den öfriga verlden.

Men när tvenne substantiver sättas tillsammans i en mycket kort apposition, uppkommer deraf ingen period; t. ex. *Staden Stockholm* ligger på gränsen mellan Upland och Södermanland.

20. *Perioder* äro antingen *Enkla* eller *Sammansatta*.

21. En *Period* säges vara *Enkel*, då den innehåller en enda egentlig hufvudsats, ehuru mellansatserne kunna vara icke blott en, utan flere, och på många sätt med hvarandra förenade; t. ex. *Portugal, bekant under namn af Lusitania, då detta land egdes af Romarne, blef i femte seklet tillika med Spanien, hvaraf det utgjorde en del, intaget af Vestgöterna, som i början af det åttonde seklet måste lemna rum för Araber och Morer.*

Tillämpning. Här finnes blott en hufvudsats, nemligen *Portugal blef intaget af Vestgöterna.* De öfrige satserne äro mellansatser eller andra bisatser och appositioner. Således är det en enkel period.

Anm. I ofvanstående exempel är perioden rätteligen slutad med orden *intaget af Vestgöterna.* Den bisats, som sedermera tillägges (*som i början af det åttonde seklet måste lemna rum för Araber och Morer*) kallas på Grekiska *ἐπιφώνημα*, och på Latin *Lacinia* (tillfogad sats).

22. *Sammansatt Period* kallas en egentligen sammansatt sats, der försats och eftersats, antingen begge eller endera, innehålla perioder; t. ex. *Sedan Portugal, bekant under namn af Lusitania, då detta land egdes af Romarne, blifvit i femte seklet tillika med Spanien, hvaraf det utgjorde en del, intaget af Vestgöterna* (periodisk försats): *måste detta i början af åttonde seklet lemna rum för Araber och Morer* (eftersats utan period). Eller (med bibehållande af samma försats): *Sedan Portugal etc. - - blifvit - - - intaget af Vestgöterna: måste detta i åttonde sek-*

tet, då landet sönderslets af inre oroligheter, och den ene konunga-ättlingen med tillhjelp af det katolska presterskapet, som under denna villervalla sökte utvidga sin makt, trängde den andra af thronen, lemna rum åt Araber och Morer, som inkallades från Afrika (så blir äfven eftersatsen periodisk).

Tillämpning. Äfven i förra exemplet, der blott försatsen är periodisk, kan man kalla perioden sammansatt. Dock fordrar den oratoriska nummern en viss likmätighet emellan försats och eftersats.

Anm. 1. Man ser af det förra exemplet, att en enkel period kan genom en obetydlig ändring förvandlas till en sammansatt, och tvertom.

Anm. 2. Det sätt, på hvilket läran om perioden här ofvanföre blifvit förklarad, ehuru icke saknande all auktoritet, torde dock icke vinna bifall af en och annan, som nitälskar för gamla definitioner och förklaringar. Cicero har gifvit en definition på period, så lydande: Est periodus oratio in quodam quasi orbe inclusa, procurrens, quoad persistat in singulis perfectis absolutisque sententiis. (Period är ett tal, som likasom sluter sig i en cirkel, och fortgår, till dess det stannar, sedan hvarenda mening blifvit fullt färdig). — Efter Aristoteles har man en annan definition, som, öfversatt på Latin, anföres i följande ord: Voco periodum orationem, habentem principium et finem ex se ipsa et conspicuam magnitudinem (Period kallar jag ett tal, som har både början och slutet inom sig sjelf, och en betydlig längd). — Utan att brista i vördnad för de gamla, kan man dock icke dölja för sig, att dylika definitioner äro något sväfvande och obestämda. De, som anfört dem, pläga derföre tillägga följande förklaringar, för att göra dem tydliga. 1:o *All period måste göra en omväg.* (just detsamma, som vid den ofvanföre gifna definitionen på en period anses såsom ett huf-

vudvillkor). T. ex. *M. Fabio, viro optimo et homine doctissimo, familiarissime utor* (Med M. Fabius, en ganska redlig patriot och lärd man, umgås jag på det förtroligaste sätt). Om man här borttager det, som förorsakar omvägen, säga desse språklärare, så försvinner perioden, och en vanlig sats uppstår. Det förtjenar härvid anmärkas, att just detta ofvananförda exempel på period icke har någon synnerlig längd, och att det är mellanmeningen, som förorsakar perioden. — 2:o Den andra hufvudfordran af en period är, *att dess mening icke är fullständig, förrän man kommer till dess slut*, d. v. s. man nödgas vänta på något, ända till dess man hunnit fram till punkt. Sålunda, om man tager det nyss anförda exemplet: *Med Fabius, en ganska redlig patriot och lärd man*, och stannar der; så är meningen ofullständig. Man har något att vänta på; t. ex. *umgås jag på det förtroligaste sätt.* Men sätter jag orden i en annan ordning, t. ex. *Jag umgås på det förtroligaste sätt med M. Fabius*; så är meningen redan der fullständig, och man behöfver icke vänta på något mer. Om man tillägger orden: *en ganska redlig patriot och lärd man*; så stå de der såsom något, som man glömt bort, och först vid meningens slut erinrat sig och velat tillägga. — Vidare plägar följande mening utur Sallustius anföras till pröfning: *Concordia parvæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur* (Genom endrägt tillvexa små stater; genom tvedrägt försvagas de största); så är det ingen period, heter det, emedan hvar sats för sig kan förstås. Men om man skulle säga: *Likasom små stater tillvexa genom endrägt, så försvagas genom tvedrägt de största*; så blir det en period, emedan meningen icke är full, förrän man hunnit till punkt. Anmärkningen är rigtig; men man finner lätt, att i detta sista exemplet period förblandas med en i egentlig mening sammansatt sats.

Anm. 3. Med sammansatt period mente de gamle, hvad som i denna lärobok blifvit kalladt sam-

mansatt sats, bestående af försats och eftersats. Dessa af dem så kallade perioder sades bestå af två *membra*, om så väl i försatsen som eftersatsen icke fanns mer än en sats, hvarvid de likväl icke gjorde någon skillnad, antingen dessa membra voro rena satser, eller genom relativa satser och andra mellanmeningar, fått en periodisk ställning. Bestod åter försatsen af två membra, och eftersatsen af ett, eller tvertom; så kallades perioden *trimembris*. Funnos åter i försatsen och eftersatsen tillsammans fyra membra; så kallades perioden *quadrimembris*. Flera membra ville man ej gerna hafva.

Anm. 4. Detta ofvanstående har man velat anföra såsom ett försök att förlika äldre och nyare definitioner på perioden, och att framställa det, som hos de förra tyckes vara mörkt och obestämdt, på ett mera tydligt och bestämdt sätt. Detta har synts så mycket nödvändigare, som vid ett noggrant skärskådande af de meningar, hvilka flere äldre författare anföra såsom exempel på perioder, man icke kan undgå att finna, huru de ofta icke äro annat, än flera med ackusativer, eller andra casus obliqui, började meningar, som alla hafva det styrande ordet sist, hvilket man således måste vänta på, ända till dess man hunnit till punkt. Detta beror hufvudsakligen af de gamla språkens inrättning, som tillåta en mängd inversioner, som i de nyare språken icke låta härma sig. Deraf kommer, att deras definition på period icke kan för de nyare språken bli nog tydlig.

NIONDE KAPITLET.

Syntax.

§. 1.

1. Genom ordens sammanställning i satser får man begrepp om Syntax. *Syntaxis* (Ordfogning) *är* nemligen *läran om ordens förening till satser, för att deraf få en begriplig mening.*

2. Det ges en syntax, som kan härledas ifrån satsens natur, och följakteligen är allmän, ehuru särskilda språk, efter sina olika lynnen, deraf göra olika tillämpningar, och stundom äfven af vårdslöshet begå verkliga afvikelser.

3. Man plägar, efter en i ögonen lätt fallande fördelningsgrund, fördela syntaxen i syntaxis *convenientiæ* och *regiminis*, allt som orden *öfverensstämma med* eller *styra* hvarandra. Deremot skulle väl kunna invändas, att det, som kallas *öfverensstämmelse* (convenientia), är ett eget slag af *styrelse* (regimen), och att *styrelse* tvertom stundom kan betraktas såsom *öfverensstämmelse*. Öfverensstämmelsen mellan adjectivum och substantivum t. ex. plägar aldrig betraktas såsom styrelse: och likväl är substantivum på visst sätt styrande ord till adjectivum, emedan det förra styrer det sednare till likhet eller öfverensstämmelse med sig. Å en annan sida säger man visserligen med rätta, att t. ex. prepositioner regera kasus hos substantiverna och konjunktioner modi hos verberna. Likafullt kunde det invändas, att till begreppet bör

det vara en öfverensstämmelse mellan det förhållande, som med en viss preposition betecknas och det, som betecknas med en viss kasualändelse; mellan modaliteten i en viss konjunktion och en viss modus hos verbum. Men dylika klyftigheter, som kunde väcka en egentlig språkforskare till hvarjehanda djupsinniga betraktelser, skulle dock icke leda till något nyttigt ändamål; och skulle för en nybörjare vara svårfattliga, om ej alldeles förvillande. Om imedlertid denna fördelningsgrund här icke följes; så härrör det af dess oanvändbarhet, då man vill härleda reglorna för syntaxen från satsens natur.

4. Man kan indela syntaxen i 5 hufvuddelar. Den *Första* innehåller de reglor, som uppkomma genom de egentliga satsdelarnes inbördes förhållande till hvarandra; den *Andra* innehåller reglorna för utbildningarna inom en sats; den *Tredje* reglorna för satsers inbördes förhållande: och såsom ett bihang till dessa kan äfven tilläggas en *Fjerde* del om konstruktionsordningen eller ordföljden.

5. Det skulle förorsaka för mycken vidlöftighet, om man från deras grunder skulle söka härleda och bevisa nödvändigheten af de, för alla språk gemensamma reglor. Det skulle äfven vara öfverflödigt; emedan den, som läser en allmän språklära, bör vara någorlunda hemmastadd i något eller flera språk, utom sitt modersmål, och således utan svårighet kunna igenkänna hvad, som är allmänt eller en-

skildt. Derföre angifvas här, utan alla förklaringar eller bevis, de vigtigare allmänna reglorna.

§. 2.

Om Satsdelarnes Inbördes Förhållande.

Satsdelarne äro, såsom man vet, Subjekt, Kopula, Predikat.

För dem gälla alltid följande reglor.

1:o Subjektet är alltid nominativus; t. ex. *Equus* currit (*Hästen* löper).

2:o Satsens verbum finitum (antingen det är kopula sjelf, eller kopula innefattas i ett annat verbum) rättar sig alltid efter subjektet i nummer och person; t. ex. *Homo est* animal rationale (*Menniskan är* ett förnuftigt djur); *Labor* omnia *vincit* (*Arbete besegrar* allt). *Equi currunt* (*Hästarne löpa*).

3:o I satser, der ett verbum neutrum eller passivum står såsom kopula, är predikatet, likaväl som subjektet, nominativus; och det förra rättar sig efter det sednare i nummer och genus; t. ex. *Alexander* fuit *fortis* (*Alexander* var *tapper*); *Aristides* appellabatur *justus* (*Aristides* kallades *rättrådig*); *Mensa* est *rotunda* (*Bordet* är *rundt*); *Mensæ* sunt *rotundæ* (*Borden* äro *runda*).

Anm. 1. Subjektet antages här ofvanföre att *vanligen* vara ett substantivum; detta inträffar nemligen icke alltid; t. ex. i satsen: *Att dö är icke förskräckligt*, är subjektet ett verbum. Allahanda slags ord, ja, till och med hela satser, kunna stund-

om att såsom subjekt i en sats; men detta förändrar icke den gifna regeln; emedan subjektet i en sats, det må vara beskaffadt huru som helst, alltid betraktas såsom ett substantivum.

Anm. 2. Predikatet är icke alltid ett attributivt ord (adjectivum eller participium), utan äfven någon gång ett substantivum; t. ex. *Cyrus var konung*; *Denna qvinna är moder*. Ofta tänker man sig dervid en utbildning, sådan som bäst passar sig till ett substantivum; t. ex. Cyrus var konung *i Persien*; Denna qvinna är moder *till ett eller flera barn*. Men äfven i detta fall gäller den allmänna regeln: att kopula har en nominativus för sig och en nominativus efter sig.

§. 3.

Om Utbildningar inom Satsen.

1. Adjectivum rättar sig efter substantivum i anseende till genus, nummer, och i de språk, der kasusändelser finnas, äfven i afseende på dessa; t. ex. *Vir bonus (Redlig man); Casta uxor (Årbar hustru); Mare vastum (Stort haf); Viri boni (Redlige män); Castæ uxores (Årbara hustrur); Maria vasta (Stora haf); Virorum bonorum* approbatio (*Redliga måns* bifall).

Anm. 1. Till adjektiverna räknas då alla de ord, som hafva samma form som adjektiverna. Således äfven participier och definitiver.

Anm. 2. I de språk, der adjectivum och substantivum hafva bestämningsändelser, såsom i Svenskan, rättar det förra sig efter det sednare äfven i detta afseende.

2. Det ges vissa adjektiver (de så kallade adjektiva relativa), som icke hafva en fullständig betydelse, förrän de blifva utbildade. Först

i afseende på denna utbildning blir deras betydelse fullständig. Sådana adjektiver äro de som betyda ett begär, ifver, kunskap, medvetande, erfarenhet, deltagande, förmåga, myckenhet, öfverflöd, fruktbarhet m. m., eller tvertom. De utbildas vanligen i de gamla språken genom ett substantivum, ställdt i genitivus, och i Latinet stundom med ablativus; och i de nyare språken vanligen genom en preposition framför substantivum; t. ex. *Cupidus Contentionis* (Lysten efter trätor, eller trätgirig); *Nescius Fati futuri* (Okunnig om sitt tillkommande öde); *Expers Rationis* (Lottlös i förnuft, oförnuftig); *Contentus sua Sorte* (Content de son sort, nöjd med sin lott): *Plenus Errorum* (Full af villfarelser); *Refertus Divitiis* (Full af rikedomar). — Af enahanda bemärkelse äro också några verber; deraf *Oblivisci Injuriarum* (Glömma oförrätter, rätteligen: Vara glömsk i anseende till oförrätter); *Utor Armis* (Jag brukar vapen, rätteligen: Jag betjenar mig af vapen).

3. Då tvenne substantiver sättas i omedelbart förhållande till hvarandra, så att det ena anses afhängigt af det andra, så skall det, som tänkes afhängigt, sättas i genitivus; t. ex. *Gossens* flit berömmes; *Gustafs* minne är vördadt; Gustaf var sitt *Fäderneslands* räddare.

Afhängigheten kan äfven uttryckas genom prepositioner, och måste, på detta sätt uttryckas i de språk, som icke hafva kasusändelser; t. ex. Fliten *hos Gossen*; Minnet *af Gustaf*; Räddare *af sitt Fäderneslande*; La Vie *de Socrate*

(Sokratis lefnad); La renaissance des Lettres (Vetenskapernas återupplifvande).

Anm. I Latinet brukas vanligen genitivi kasualändelse, då genitivus tages i subjektiv bemärkelse; t. ex. *Patriæ* liberator (Fäderneslandets räddare); men i objektiv bemärkelse är bruket olika. Man säger väl på begge visen; t. ex. Timor *Dei* och Timor *in Deum* (*Guds*fruktan och fruktan *för Gud*); men man kan icke gerna säga Pietas *patriæ* i st. f. Pietas *erga patriam* (Kärlek *till fäderneslandet*).

4. Prepositioner regera alltid någon casus obliquus. Nogare kan man i allmänhet icke för dem uppgifva några reglor. I Latinet regera, såsom man vet, somliga accusativus, somliga ablativus; i Grekiskan, och likaså i det gamla Nordiska språket, regerade somliga prepositioner genitivus, somliga dativus, somliga accusativus. I dessa språk funnos nemligen särskilda *kasualändelser* för dessa *kasus*. Men att nu i ett språk, som förlorat sina flesta kasualändelser, såsom t. ex. Svenskan, säga, att somliga prepositioner regera accusativus, somliga ablativus, är att för slafviskt följa Latinska syntaxen. Ingen enda preposition kan på antagliga skäl sägas i Svenskan regera ablativus, om icke *af*, då denna preposition står framför agenten i en passiv sats. Deremot finnas spår till, att en och annan preposition ännu regerar genitivus.

5. Alla verber af aktiv bemärkelse fordra accusativus; t. ex. Brutus interfecit *Cæsarem* (Brutus mördade Cæsar).

Jemte accusativus kan ett aktivt verbum

äfven fordra någon annan kasus; men detta kan svårligen bestämmas genom några andra reglor, än dem, som innehållas i definitionerna på kasus (6 Kap. 1 §.).

Om predikats-ordet är ett passivt verbum; så kan det vidare utbildas stundom genom genitivus, stundom genom dativus, och oftast med en preposition och någon casus obliquus; t. ex. Impletur *temeritatis* (han uppfylles af öfverdåd); Hæc *mihi* inaudita sunt (detta är oerhördt för mig); Amor *a te* (jag älskas af dig). Härvid gäller ingen allmän regel.

6. Då tvenne verber komma tillsammans, af hvilka det ena står såsom fyllnad i det andras bemärkelse; så skall detta sättas i infinitivus; t. ex. Cupio *scire* (jag önskar *veta*); Alla menniskor måste *dö*.

7. Satsen kan utbildas genom adverber, och alla slags utbildningar kunna på flera sätt mångfaldigas; men deraf uppkomma inga nya anmärkningsvärda reglor.

§. 4.

Om Förhållande mellan Satser.

1. Om konstruktionen tänkes lika i fråga och svar, bör man svara i samma kasus, som frågeordet står; t. ex. *Utrum* magis diligis? *Patrem* an *Matrem*? (*Hvilkendera* älskar du mer? Din *Fader* eller din *Moder*?); Sv. *Patrem*, sc. diligo magis (Min *fader*, sc. älskar jag mer); *Cujus* est domus? (*Hvilkens* är huset?); Sv. *Fratris* mei, sc. domus est, (Min *brors*, sc. hus är det).

2. I sammandragna satser stå de förenade orden i den kasus, gradus, modus, eller tempus o. s. v. hvari orden böra stå i de enkla satser, i hvilka den sammandragna kan upplösas; t. ex. *Pulvis* et *umbra* sumus (Vi äro ett *stoft* och en *skugga*) d. v. s. sumus *pulvis* et sumus *umbra* (vi äro ett *stoft* och vi äro en *skugga*; *Mirabaris* et sane *Mireris* (Du *undrade* och *må väl undra* d. v. s. Du *undrade* och du *må väl undra*.

3. Pronomen relativum rättar sig efter sitt nästföregående substantivum i anseende till *Nummer*, *Genus* och *Person*, men dess *kasus* beror af det förhållande, pronomen relativum står uti till andra ord inom sin sats; t. ex. *Deus*, *qui* (Nom.) creavit mundum, — *cujus* (Genit.) imperio omnia subsunt, — *cui* (Dativ.) nemo resistit — *quem* (Acc.) adoro — *a quo* (Ablat.) omnia reguntur — ab omnibus colendus est; (Gud — *som* har skapat verlden — *hvilkens* välde all ting är underkastadt — *hvilken* ingen motstår — *hvilken* jag tillbeder — af *hvilken* allt styres — bör dyrkas af alla); *Ego*, *qui* (1 Pers. Sing.) scri*bo* (*Jag*, *som skrifver*); *Tu*, *qui* (2 Pers. Sing.) scri*bis* (*Du*, *som* skri*fver*); *Ille*, *qui* (3 Pers. Sing.) scri*bit* (*Han*, *som* skri*fver*); *Nos*, *qui* (1 Pers. Plur.) scri*bimus* (*Vi*, *som* skri*fva*) o. s. v.

4. Ord, ställda uti apposition, inherera något föregående substantivum, och måste derföre ställas med detsamma uti lika genus, numerus och casus; t. ex. *Darius*, *rex* Persarum, superatus est ab *Alexandro*, *rege* Macedoniæ;

(Darius, Persernas konung, öfvervanns af Alexander, konung i Macedonien); (*Alexander, rex* — — *superavit Darium, regem* (Alexander, konung — — — öfvervann Darius, konung — —).

Anm. Såsom apposition måste man anse participier och adjektiver, framför hvilka man skulle sätta pronomen relativum med verbet *vara*; t. ex. *Dominus navis, captus misericordia Themistoclis, clarissimi viri*, procul ab insula navem tenuit in ancoris; (Skepparen, (som blef) rörd af medlidande för Themistokles, den namnkunniga mannen, eller som var en så namnkunnig man, lade skeppet för ankar långt från ön); Hannibal *Alpes*, adhuc ex parte *invias*, sibi patefecit; (Hannibal öppnade för sig Alperna, (som voro) obanade förut på den sidan).

5. Konjunktioner, som beteckna möjlighet eller villkor, sättas naturligast med verbum finitum i conjunctivus; de, som beteckna verklighet eller nödvändighet, naturligast med indicativus; men denna allmänna regel tål vid tillämpningen många undantag.

§. 5.

Ordföljden (Konstruktions-ordningen).

1. Såsom en särskild del af Syntaxen kan man äfven räkna läran om ordföljden, eller den läran, som underrättar oss, huru ord och satser naturligast följa på hvarandra.

2. Den naturligaste ordningen mellan orden inom en sats är den, att subjektet, såsom det mest oafhängiga, sättes främst; att kopula, som utgör föreningen emellan subjektet och predikatet, sättes emellan dessa satsdelar; och

följakteligen att predikatet sättes sist; t. ex. *Europeerne*) *äro hvita*.

3. Utbildningarne böra sättas vid de utbildade orden; således:

a) Adjectivum bredevid sitt substantivum; t. ex. Den *gröna färgen*, är förfriskande (icke: den gröna är förfriskande färgen).

b) Tvenne substantiver, som antingen regera hvarandra, eller ställas uti apposition, böra hafva sin plats bredevid hvarandra; t. ex. *Sanningens seger* är viss (icke: sanningens är viss seger); *Gustaf Adolf, Tysklands räddare*, stupade vid Lützen (icke: Gustaf Adolf stupade vid Lützen, Tysklands räddare).

c) Prepositioner böra sättas framför sina substantiver; t. ex. Gud är god emot alla *menniskor* (icke: Gud är god alla menniskor emot.

d) Adverbium bör sättas vid sitt attributivum; t. ex. Den är *verkligen olycklig*, som förlorat hoppet (icke: den verkligen är olycklig, som förlorat hoppet).

e) Casus verbi bör sättas efter verbum; t. ex. Den fattige *åt smulorna* af den rika mannens bord (icke: den fattige smulorna åt af den rika mannens bord).

f) Då utaf tvenne verber det ena står såsom fyllnad i det andras mening, bör det, som utgör fyllnaden, sättas efteråt; t. ex. Barnet *börjar* redan *tala* (icke: barnet tala börjar redan).

4. Pronomen relativum bör sättas så nära som möjligt efter det substantivum, hvilket det representerar; t. ex. *Hannibal, som* såg sig förrådd åt sina fiender, tog in det *förgift, hvilket* han alltid bar hos sig (icke: Hannibal, förrådd som såg sig åt sina fiender, tog in det förgift, han bar hvilket hos sig).

5. Försatsen borde sättas framför eftersatsen; t. ex. *Om Coriolanus icke låtit beveka sig af sin moders och sin makas tårar;* så hade Rom sannolikt blifvit intaget.

6. Konjunktioner i allmänhet stå naturligast emellan de sammandragna och sammansatta satser, hvilka de förena; och konditionella, komparativa, kausala och konsekutiva konjunktioner börja den sats, i hvilken de stå; t. ex. Dag *och* natt äro om våren *och* hösten lika långa; Glädjen ökar lifskraften, *men* sorgen försvagar den; *Om* alla menniskor kände värdet af ett godt samvete; *så* skulle de alla beflita sig om dygden.

7. Den naturliga ordningen rubbas likväl ofta. Sålunda kan t. ex. predikatet anses vigtigare för tanken, och derföre fordra sin plats främst; t. ex. *Tala* kan du, men *tiga* icke; *Rik* är du, men *högmodig* också. Eftersatsen sättes ofta framför försatsen; t. ex. Rom hade sannolikt blifvit intaget, om *Coriolanus varit obeveklig.* Dessa och flera inversioner äro vanliga uti alla språk, i synnerhet i vers; t. ex. *Åt den, hvilken naturen nekat snille, har hon nekat rättigheten att blifva en lycklig vit-*

verhetsidkare (naturliga ordningen vore: naturen har nekat rättigheten att blifva en lycklig vitterhets-idkare åt den, hvilken hon nekat snille).

Behag var i dess gång, i ögat himlen,
Och i hvar åtbörd värdighet och ömhet.

— — — — — — — — Begge
De hand i hand, med sen och oviss vandring,
Sin väg igenom Edens enligt togo.

De äldre språken kunna i synnerhet genom sina mångfaldiga ändelseförändringar, som utvisa ordens inbördes sammanhang, äfven om de skiljas ifrån hvarandra, vid satsens utbildningar bruka en mängd omkastningar eller transpositioner, som i de ändelsefattiga nyare språken icke äro möjliga; t. ex. *Omnes homines, qui sese student præstare ceteris animalibus, summa ope niti decet, ne vitam silentio transeant, veluti pecora, quæ natura prona, atque ventri obedientia, finxit.* (Efter Latinska ordningen vore det: Alla menniskor, som sig vilja gifva företräde framför de öfriga djuren, med all ifver bemöda sig höfves det, att icke lifvet de i overksamhet tillbringa, likasom boskap, hvilka naturen framlutande, och magen lydiga, skapat hafver).

8. När man återställer den naturliga ordningen, som blifvit rubbad i en sats eller period, säges man konstruera meningen.

SVENSKA SPRÅKLÄRAN.

Allmänna Grammatikaliska Begrepp och Fördelningar.

En Språklära (Grammatica — af Grekiska ordet γραμμα — ord) är icke endast läran om enskilda ord, utan innehåller äfven reglorna för språk, såsom de böra talas och skrifvas, för att kunna förstås.

Språkläran är antingen *Allmän* eller *Enskild.*

Den *allmänna språkläran* förklarar lagarne för språk i allmänhet, utan afseende på något visst folks språk.

Den *enskilda språkläran* tillämpar den allmänna språkläran på något visst folks språk, och visar detta språks öfverensstämmelse med, eller afvikelse från, de allmänna språklagarne.

Hvarje enskild språklära innehåller fyra hufvuddelar.

1:o *Etymologi* (Läran om ordens ursprung och härledning), hvaraf *Formläran*, som hand-

lar om ordens böjningar och stafvelseförändringar utgör den hufvudsakligaste delen.

2:o *Syntaxis* (ordfogning) som lärer, huru orden förbindas eller förenas till begripliga meningar. Häraf utgör läran om konstruktionsordningen (eller Ordföljden) en särskild del.

3:o *Orthografi* (Rättskrifning), hvartill äfven räknas *Orthoëpi* — (Rättläsning).

4:o *Prosodi* — Läran om Språkets användande till Sång och Vers.

Första Delen.

Svenska Etymologien.

Första Kapittlet.

Om Ordens Fördelning i anseende till Ursprung, Slag eller Arter, samt Böjelse.

1. Till *Ursprung* äro orden antingen *Primitiva* (stamord eller Rötord) och *Deriverade* (Härledda från stamord); eller *Enkla* och *Sammansatta*.

2. Till Arter eller Slag utgöra orden nio klasser (Partes Orationis: 1 Substantivum (Nomen och Pronomen); 2. Artickel (Egentlig och Oegentlig); 3. Adjectivum; 4. Verbum; 5. Par-

ticipium: 6. Adverbium; 7. Præpositio; 8. Conjunctio; 9 Interjectio.

3. Till *Böjelser* äro orden *Böjliga* eller *Oböjliga*.

Böjelse eger rum i afseende på 1. Genus; 2. Numerus 3. Casus; 4 Gradus, 5. Forma; 6 Modus; 7 Tempus; 8 Person; och (man kan för substantiver och adjektiver tillägga) 9. Ställning (såsom bestämd eller obestämd); om hvilka böjningssätt se för hvarje pars orationis de uppgifna reglorna.

De böjliga orden äro Nomen, Adjectivum, Pronomen; Artickel, Verbum, Participium, och somliga Adverber (i afseende på Gradus). De öfriga partes orationis äro oböjliga.

Andra Kapitlet.

Substantivum.

A.

Nomen.

§. 1.

Olika Slag af Nomen, m. m.

1. Nomen är namn på hvarje sjelfständigt tänkt föremål (icke blott för de yttre sinnena, utan äfven för tanke och föreställningsförmågan). (Se Inledn. 3 Kap. 1 §.); t. ex. *David*, *Sten*, *Vatten*, *Sken*, *Förnuft*, *Kostnad*.

Förklaring. Sjelfständigt säges ett föremål tänkas, då det ord, hvarmed det betecknas, har sin fulla betydelse, oberoende af något tillagdt ord; t. ex. då *Vatten* nämnes, behöfver man icke tänka på,

om det är *rent* eller *orent* vatten; *stillastående* eller *flytande*. Men vid sådana ord som: *Ren* eller *Oren*, måste man tillika tänka på något, som är rent eller orent, t. ex. vatten. Detta plägar i somliga grammatikor sålunda uttryckas: *Substantivum kan förstås utan tillhjelp af adjectivum.*

Anm. 1. *Nomen* plägar i de flesta grammatikor för nybegynnare upptagas såsom ett gemensamt namn för substantivum och adjectivum. Här menas med nomen endast substantivum.

Anm. 2. Ett föremål, sjelfständigt tänkt, kallas *substans*. Deraf *substantivum* namnet på en *substans*.

Anm. 5. Man plägar också säga, att *Nomen är namnet på en Sak*, och menar då med *Sak* hvarje sjelfständigt tänkt föremål eller substans. När man så förstår ordet *Sak*, kan denna definition på Nomen vara rigtig; men vanligen sammanblandar man icke *Sak*. *Person*, *Egenskap*. Rätt är det icke, om man säger, att orden *Gud*, *Menniska*; *Helighet*, *Dödlighet* beteckna saker. Skulle man derföre tycka, att den ena definitionen är nog svår för begynnare, och den andra icke egentlig: så kunde man säga, att *Nomen betecknar Hvad*, *Hvilket*, (eller *Hvilken*) något (eller någon) är.

2. Ett Nomen är antingen ***Concretum*** eller ***Abstractum***.

Förklaring. *Concretum* kallas ett nomen, som betecknar ett sjefständigt föremål med alla dess egenskaper och handlingar; t. ex. *Gud*, *Menniska*, *Djur*.

Abstractum kallas ett nomen, som betecknar en egenskap eller handling i och för sig sjelf, utan afseende på det föremål, hos hvilket den finnes; t. ex. *Helighet*, *Hjeltemod*, *Rörelse*.

3. Ett Nomen Concretum är vidare antingen ***Proprium*** eller ***Appellativum***.

Förklaring. *Nomen Proprium* betecknar ett enskildt föremål (ett *individuum*), och svarar på frågan *Hvilken?* eller *Hvilket?*; t. ex. *Nils*, *Vesuvius*, *Sverige*.

Nomen Appellativum beteckuar ett allmänt föremål, och svarar på frågan *Hvad?*; t. ex. *Djur*, *Menniska*, *Vatten*, *Guld*, *Krigshär*.

Anm. 1. Då ett nomen appellativum betecknar en tydlig klass (slag eller art) af föremål, som under sig innefattar underarter och enskilda föremål; så kallas det *Commune*; *Djur* innefattar under sig *Menniska*, *Fågel*, *Fisk*. m. fl. *Menniska* innefattar under sig många underarter, såsom: *Filosof*, *Poët*, *Soldat*, *Konstnär*, m. fl. *Filosof* innefattar många enskilda föremål, såsom: *Plato*, *Cicero*, *Leibnitz* m. fl.

Anm. 2. Då ett nomen appellativum betecknar en materia, hvilkens delar åtskiljas från sitt hela endast i mängd eller storlek, men icke genom några särskilda väsendtliga egenskaper; så kallas det *Materiale*; t. ex. *Guld*, *Bly*, *Vatten*.

Anm. 3. Då ett nomen appellativum betecknar *en myckenhet* af enskilda föremål (namnet blott ett, men i sjellva verket betecknar *flera*); så kallas det *Collectivum*; t. e. En *Krigshär* betecknar flera soldater; En *Ungdom* flera ynglingar.

3. Vid ett nomen måste man iakttaga 1. *Numerus* (antal); 2 *Casus* (förhållande till andra ord); 3. *Genus* (kön); 4. *Declinatio* (böjningssätt); och 5. *Ställning*.

4. Ett nomen i Svenskan har en tvåfaldig Numerus (Se Inl. 5 Kap. 4 §.): *Numerus Singularis* (Ental), då det talas om En eller Ett; t. ex. En *Häst*, En *Gata*, Ett *Täcke*; *Numerus Pluralis* (Flertal), då det talas om flera, än en; t. ex. *Hästar*, *Gator*, *Täcken*.

5. Ett Svenskt nomen kan väl stå i flera kasus, men har endast två kasualändelser för hvarje nummer: *Nominativus*, den ändelse nomen har, då det blott nämnes, eller står såsom subjekt i en sats; och *Genitivus*, som åt nominativus ger en tillökning af ändelsen *s*, och nyttjas, då man svarar på frågorna *Hvilkens*? *Hvars*? eller *Hvilkas*?

Nomin. En *Qvinna*, *Qvinnan*; *Qvinnor*, *Qvinnorna*.

Genit. En *Qvinnas*, *Qvinnans*; *Qvinnors*, *Qvinnornas*.

Alla andra förhållanden betecknas antingen genom prepositioner eller genom ordens inbördes ställning. Ett nomen kan i Svenskan, likasom i andra språk, förekomma i flerahanda förhållanden till andra ord inom satsen: och såsom med *Kasus* menas just dessa förhållanden; får man ej tro eller påstå, att Svenskan, mer än något annat språk, saknar kasus i denna bemärkelse: t. ex.

Nom. *Mannen* älskar sin hustru.
Genit. *Mannens* kärlek till sin hustru är stor.
Dativ. Hustrun egnar *Mannen* sin kärlek.
Accus. Hustrun älskar *Mannen*.
Voc. *Man!* älska din hustru.
Abl. Hustrun älskas af *Mannen*.

Men de yttre tecknen eller ändelserna för dessa kasus, hvilka, för att förekomma förvillelse, borde kallas — icke kasus — utan kasualändelser, hafva alla, utom genitivus, försvunnit i Svenskan: och man kan nu endast af

ordens sammanhang finna den kasus, i hvilken ett nomen står. Att utreda detta ämne tillhör likväl icke etymologien, utan syntaxen.

6. *Genus* (se Inl. 3 Kap. 3 §.) är i Svenskan 1:o *Masculinum* (Manligt kön), om hvilket kan sägas *Han;* t. ex. *Karl.* 2:o *Femininum* (Qvinnligt kön), om hvilket kan sägas *Hon;* t. ex. *Qvinna.* 3:o *Neutrum* (Intetdera könet, hvarken manligt eller qvinnligt), om hvilket kan sägas *Det;* t. ex. *Träd.*

Anm. 1. I Svenskan finnas äfven ord, som hafva ett *genus commune*, d. v. s. som kunna brukas både såsom maskuliner och femininer; t. ex. *Gemål, Kusin, Sjukling*, men dessa äro ganska få.

Anm. 2. Några nomina hafva i Svenskan ett så kalladt *genus epicoenum*, d. v. s. de beteckna hela djurslägten, och borde således vara communia, men brukas endast såsom maskuliner, femininer eller neutra. Sådana äro t. ex. af masculinum: *Räf, Korp, Kalf*; af femininum: *Råtta, Myra, Kråka*, af neutrum: *Djur, Barn, Får.*

7. Ett nomen är i anseende till ställningen *Obestämdt* eller *Bestämdt.*

Förklaring. *Obestämdt* kallas ett nomen, då det antingen står utan artickel, eller har framför sig obestämda artickeln *En, Ett.* *Bestämdt* kallas ett nomen, då det får bestämningsändelserna *en* (eller *n*), *et* (eller *t*) för singularis; och *ne*, *na* (a) eller *n* för pluralis. Huru dessa bestämningsändelser tilläggas nomina läres af deklinationerna.

Anm. Den bestämda artickeln, då den uttryckes med ett särskildt ord, *Den*, *Det*, *De*, sättes aldrig framför Nomen (substantivum), utan framför adjectivum (se Sv. Synt. 2 Kap. 1 §. 11 mom.).

8. Det äldsta Nordiska språket eller Is-

ländskan hade ett mycket konstigt deklinations system, som här vore för vidlöftigt att anföra, men för jemförelse med nuvarande Svenskan, göres följande sammanställning.

1:sta Dekl.

		Isl.	Sv.
Sing.	Nom.	Saga	Saga
	Genit.	Sögu	Sagas
	Dat.	Sögu	Saga
	Acc.	Sögu	Saga
Pl.	Nom.	Sögur	Sagor
	Genit.	Sagna	Sagors
	Dat.	Sögum	Sagor
	Acc.	Sögur	Sagor

2:dra Dekl.

		Isl.	Sv.
Sing.	Nom.	Konungr	Konung
	Genit.	Konungs	Konungs
	Dat.	Konungi	Konung
	Acc.	Konung	Konung
Pl.	Nom.	Konungar	Konungar
	Genit.	Konunga	Konungars
	Dat.	Konungum	Konungar
	Acc.	Konunga	Konungar

3:dje Dekl.

		Isl.	Sv.
Sing.	Nom.	Vinr	Vän
	Genit.	Vinar	Väns
	Dat.	Vini	Vän
	Acc.	Vin	Vän
Pl.	Nom.	Vinir	Vänner
	Genit.	Vina	Vänners
	Dat.	Vinum	Vänner
	Acc.	Vini (u)	Vänner

4:de Dekl.

		Isl.	Sv.
Sing.	Nom.	Hjarta	Hjerta
	Genit.	Hjarta	Hjertas
	Dat.	Hjarta	Hjerta
	Acc.	Hjarta	Hjerta
Pl.	Nom.	Hjörtu	Hjertan
	Genit.	Hjartna	Hjertans
	Dat.	Hjörtum	Hjertan
	Acc.	Hjörtu	Hjertan

5:te Dekl.

		Isl.	Sv.
		Neutrum	Neutrum
Sing.	Nom.	Skip	Skepp
	Genit.	Skips	Skepps

		Isl.	Sv.
	Dativ.	Skipi	Skepp
	Accus.	Skip	Skepp
Pl.	Nom.	Skip	Skepp
	Genit.	Skipa	Skepps
	Dat.	Skipum	Skepp
	Acc.	Skip	Skepp
		Masc.	Masc.
Sing.	Nom.	Hamar	Hammare
	Genit.	Hamars	Hammares
	Dat.	Hamri	Hammare
	Acc.	Hamar	Hammare
Pl.	Nom.	Hamrar	Hammare (rar)
	Genit.	Hamra	Hammares (rars)
	Dat.	Hömrum	Hammare (rar)
	Acc.	Hamra	Hammare (rar)

Men utom det att den 4:de deklinationen i nuvarande Svenskan, likasom maskulina ändelsen *are* i den 5:te, icke har något fullkomligt motsvarande i Isländskan; så fördelar Isländskan deklinationerna efter helt andra grunder, än den nu brukliga Svenskan, och de flesta äro mycket konstigare och svårare att lära, än de ofvananförda exemplen tyckas utvisa. Hos allmogen i vissa landsorter får man ännu höra några lemningar af de forna Kasualändelserna; men i skriftspråket hafva de efterhand blifvit afnötta.

9. Svenskan har nu fem Deklinationer (se Inl. 6 Kap. 1 §. 6 mom.) efter ändelsen i obestämda pluralis.

Första Deklinationen har i pluralis ändelsen *or*; t. ex. *Piga*, *Pigor*; *Qvinna*, *Qvinnor*; *Menniska*, *Menniskor*.

Andra Deklinationen har i pluralis ändelsen *ar*; t. ex. *Herre*, *Herrar*; *Fru*, *Fruar*; *Brud*, *Brudar*; *Gerning*, *Gerningar*.

Tredje Deklinationen har i pluralis ändelsen *er*; t. ex. *Bild*, *Bilder*; *Flod*, *Floder*; *Afgrund*, *Afgrunder*; *Röst*, *Röster*.

Fjerde Deklinationen ändas i singularis på någon vokal, och får i pluralis en tillökning af *n*; t. ex. *Hjerta*, *Hjertan*; *Spå*, *Spån*; *Strå*, *Strån*; *Snille*, *Snillen*.

Femte Deklinationen är lika i singularis och pluralis; t. ex. *Åkare*, *Bagare*; *Hus*, *Barn*, *Lejon*, *Fruntimmer*.

§. 2.

Första Deklinationen. Sing. *a*; Plur. *or*.

Singularis.

	Obestämdt.	*Bestämdt.*
Nomin.	Qvinna.	Qvinnan.
Genit.	Qvinnas.	Qvinnans.

Pluralis.

	Obestämdt.	*Bestämdt.*
Nomin.	Qvinnor.	Qvinnorna.
Genit.	Qvinnors.	Qvinnornas.

Reglor och Anmärkningar.

1. Följande ord hafva icke *a* uti singularis, och böjas likväl efter första deklinationen: *Våg*, *Vågor*; *Regel* (Regla), *Reglor*; *Nummer* (numra), *Numror*; *Toffel* (Toffla), *Tofflor*; *Ros* (Rosa), *Rosor*, *Flagg* (Flagga), *Flaggor*; *Åder* (Ådra), *Ådror*; *Körsel* (Körsla), *Körslor*; *Vad* (Vada, Tjockben), *Vador*; *Not* (i musik) heter i pluralis både *Notor* och *Noter*; Svan (Svana) både *Svanar* och *Svanor*.

Gång, *Gräns*, *Färg* (som troligen i forntiden hetat *Gånga*, *Gränsa*, *Färga*); antaga en dubbel pluralis; *Gångor* eller *Gånger*, *Gränsor* eller *Gränser*, *Färgor* eller *Färger*, af hvilka de sednare nu för tiden äro brukligare.

2. Några ord kunna hänföras till första deklinationen, som äfven kunna höra till den Fjerde; t. ex. *Gömma* ell. *Gömme*, *pl.* *Gömmor* eller *Gömmen*; *Gömsla* ell. *Gömsle*, *pl.* *Gömslor* ell. *Gömslen*; *Skrymsla* ell. *Skrymsle*, *pl.* *Skrymslor* ell. *Skrymslen*.

Ordet *Ostra* heter obestämdt i plur. *Ostron* efter fjerde deklinationen; men kan bestämdt heta *Ostrorna*, till ett tecken att det äfven hörer till den första.

3. Genom ett missbruk, som likväl i vissa ord är temligt allmänt, brukar man i sing. ändelsen *e* stället för *a*; t. ex. *Penne*, *Skole*, *Vane*, för *Penna*, *Skola*, *Vana*. Vanligare äro likväl det missbruket att skrifva *a* i stället för *e*; t. ex. *Anda*, *Tanka*. *Måna*, *Stadga*, i stället för *Ande*, *Tanke*, *Måne*, *Stadge*, (se strax nedanföre).

4. Ord af utländskt ursprung, hörande till denna deklination, som ändas på *a*, äro hufvudsakligen följande: *Abbedissa, Aviisa, Faktura, Flamma, Furstinna, Fernissa, Grefvinna, Kabyssa, Kajuta, Kejsarinna, Karta, Kassa, Krönika, Kopia, Krona, Mardusa, Marschruta, Massa, Matrona, Messa, Narcissa, Nolla, Nunna, Papegoja, Persika, Poetissa, Pomada, Postilla, Prinsessa, Puppa, Perla, Regel* (Regla), *Ros* (Rosa), *Rädisa, Skola, Syffa, Steglissa, Taxa, Toffel* (Toffla), *Ziffra, Zittra*, utom qvinnliga benämningar af något land, t. ex. *Fransyska, Turkinna*. Flera torde visserligen finnas, och om mångas ursprung är man osäker, om det är inhemskt eller utländskt. Några finnas äfven, som ofta förekomma utan slutbokstafven *a* i singularis. Sådana äro vettenskapers namn på *ica*, t. ex. *Grammatica* eller *Grammatik*, *Logica* eller *Logik*, *Rhetorica* eller *Rhetorik*, och (ehuru icke af fullkomligt lika ändelse) ordet *Almanacka* eller *Almanack*. I allmänhet bör man lägga på minnet, att *intet utländskt ord finnes af denna deklination med tonvigt på sista stafvelsen*, om det ej genom vårdslöst uttal förlorat slutbokstafven *a*.

§. 15.

Andra Deklinationen. Sing. af flera ändelser; Plur. *ar*.

Singularis.

	Obestämdt.	*Bestämdt*.
Nomin.	Konung.	Konung*en*.
Genit.	Konung*s*	Konung*ens*.

Pluralis.

	Obestämdt.	*Bestämdt.*
Nomin.	Konungar.	Konungarne.
Genit.	Konungars.	Konungarnes.

Reglor och Anmärkningar.

1. Andra deklinationen har i singularis många ändelser, af hvilka flera äfven finnas i de öfriga deklinationerna. Den kan ändas både på vokaler och konsonanter. Intet ord kan likväl i denna deklination ändas i sing. på *a*, utan igenom missbruk, såsom *Stadga* för *Stadge*, *Anda* för *Ande*, *Måna* för *Måne*, *Tanka* för *Tanke*, undantagandes ordet *Maka*, som har en dubbel singularis, nemligen *Make* för masculinum och *Maka* för femininum, och ordet *Lusta* (Femin.), som har gemensam pluralis (*Lustar*) med *Lust* (Masc.).

De enda ändelser, som uteslutande tillhöra den andra deklinationen, äro *ing*, *om*, *omme*; t. ex. *Yngling*, *Sjukling*, *Gerning*, *Belöning*; *Bom*, *Dom*, *Gom*, *Sjukdom*; *Stomme*. Plur. *Ynglingar*, *Sjuklingar*, *Gerningar*, *Belöningar*; *Bommar*, *Domar*, *Gommar*, *Sjukdomar*; *Stommar*.

2. Tvåstafviga och flerstafviga ord, som ändas på *e* i singularis, bortkasta detta *e* i plur. framför ändelsen *ar*; t. ex. *Herre*, *Herrar*; *Vinge*, *Vingar*; *Dåre*, *Dårar*; *Gelike*, *Gelikar*.

Enstafviga ord ändas aldrig i denna deklination på *e*; men väl på någon annan vokal (o, u, y, å, ö). Såsom dessa hafva accent,

och således fordra en längre utdrägt i uttalet, än det tonlösa *e* i slutet af flerstafviga ord; så kunna de utan obehag och svårighet uttalas framför ändelsen *ar* i pluralis, och kastas derföre icke bort; t. ex. *Bro*, *Broar*; *By*, *Byar*; *Fru*, *Fruar*; *Å*, *Åar*; *Ö*, *Öar*; *Sjö*, *Sjöar*. Likaså orden *Så*, *Vrå* och *Bo* (i åbo). De begge förra sammandragas väl i obestämda pluralis till *Sår*, *Vrår* (i stället för Såar, Vråar); men bestämdt heta de *Såarne*, *Vråarne*. *Åbo*, heter i obestämda pluralis antingen *Åber*, *Åboar* eller *Åboer*, och bestämdt *Åberne*, *Åboarne*, *Åboerne*. Troligen är den sammandragna formen uppkommen af 2:dra deklinationen.

3. Två- och flerstafviga ord, som ändas på *er*, *el*, *en*, *er* i sing., och icke hafva tonvigt på sista stafvelsen, kasta bort den tonlösa vokalen framför *r*, *l* eller *n*, då pluralis formeras; t. ex. *Axel*, *Axlar*; *Artickel*, *Artiklar*; *Bibel*, *Biblar*; *Bindel*, *Bindlar*; *Botten*, *Bottnar*; *Fröken*, *Fröknar*; *Ceder*, *Cedrar*; *Diameter*, *Diametrar*; *Sommar*, *Somrar*.

Ehuru af andra ändelser i sing. kan man dock härunder föra: *Afton* pl. *Aftnar*, *Morgon* pl. *Mornar*.

4. De två- och flerstafviga ord, som ändas på *vel* eller *ver*, utan tonvigt på sista stafvelsen, bortkasta både *v* och det tonlösa *e*; t. ex. *Båfver*, *Båfrar*; *Gafvel*, *Gaflar*; *Hvirfvel*, *Hvirflar*; *Hårfvel*, *Hårflar*; *Styfver*, *Styfrar*.

På samma sätt kastas både *v* och *u* bort uti ordet *Djefvul*, pl. *Djeflar*.

5. Ord, som ändas på *f*, antingen efter en vokal eller efter *l* eller *r*, ökas i plur. icke blott med *ar*, utan med *var*; t. ex. *Bof*, *Bofvar*; *Hof*, *Hofvar*; *Knif*, *Knifvar*; *Graf*, *Grafvar*; *Harf*, *Harfvar*; *Kalf*, *Kalfvar*; *Skarf*, *Skarfvar*.

6. Några ord förändra i pluralis första stafvelsens vokal; t. ex. *Dotter*, *Döttrar*; *Moder*, *Mödrar*.

7. Några ord, hvilka i anseende till den pluralis, som de tyckas böra hafva, kunde räknas till den andra deklinationen, äro oregelbundna; t. ex. *Broder*, *Fader*, *Lus*, *Mus*, *Gås*, borde heta *Brodrar*, *Fadrar*, *m.*, *m.*, men heta *Bröder*, *Fäder*, *Löss*, *Möss*, *Gäss*.

8. Utländska ord, hörande till den 2:dra deklinationen, hafva ingen viss ändelse, som ej äfven kan förekomma i den 3:dje eller 5:te. De flesta ändas dock på *el* eller *er*, såsom *Apostel*, *Diameter*, *Epistel*, *Sabel*, *Magister*, *Eskader*, *Degel*, *Barometer*. (Men *Fabel*, *Möbel* m. fl. höra till den 3:dje, *Kapittel* m. fl. Höra till den 5:te).

Några verbala substantiver finnas på den från Tyskan lånade ändelsen *ering*; t. ex. *Tapetsering*, *Traktering*, *Reglering*.

Ord af andra ändelser äro *Biskop*, *Koffert*, *Påfve*, *Skonert*. Enstafviga ord äro: *Bal* (Packa, men *Bal*, danssällskap, är af 3:dje deklination), *Kran*, *Prins*, *Prost*, *Scheck*, *Struts*, *Slup* m. fl.

Intet två eller trestafvigt utländskt ord af

2:dra *deklinationen har tonvigten på sista stafvelsen.*

§. 4.

Tredje Deklinationen. Sing. af många ändelser; Plur. *er.*

Singularis.

	Obestämdt.	*Bestämdt.*
Nomin.	Röst.	Rösten.
Genit.	Röst*s*.	Rösten*s*.

Pluralis.

	Obestämdt.	*Bestämdt.*
Nomin.	Röst*er*.	Röst*erna*. (e)
Genit.	Röst*ers*.	Röst*ernas*.

Singularis.

	Obestämdt.	*Bestämdt.*
Nomin.	Parti.	Parti*et*.
Genit.	Parti*s*.	Parti*ets*.

Pluralis.

	Obestämdt.	*Bestämdt.*
Nomin.	Parti*er*.	Parti*erna*.
Genit.	Parti*ers*.	Parti*ernas*.

Reglor och Anmärkningar.

1. Om singularis ändas på någon annan vokal än *i;* så ökas ordet i pluralis endast med *r,* det må vara enstafvigt eller flerstafvigt; t. ex. *Bakelse, Bakelser, Frände, Fränder; Jungfru, Jungfrur; Klo, Klor; Mö, Mör; Tå, Tår.*

Ändas ordet i singularis på *i;* så får det i pluralis sin hela tillökning *er,* likasom hade ordet ändats på en konsonant; t. ex. *Parti, Partier; Fögderi, Fögderier; Myteri, Myterier,*

2:o Enstafviga ord, som ändas på ett enkelt *t*, få i pluralis tillökningen *ter*; t. ex, *Get, Getter; Gnet, Gnetter, Nöt, Nötter.* (jemf. 4 Anm. 1 och 2 mom.).

3. Två- och flerstafviga ord, som ändas på *el*, utan tonvigt på sista stafvelsen, bortkasta det tonlösa *e* i pluralis; t. ex. *Fabel, Fabler; Möbel, Möbler.*

Men om de hafva tonvigt på sista stafvelsen, så bibehålles *e* i pluralis; t. ex. *Kamel, Kameler; Juvel, Juveler.*

4. Några ord förändra i pluralis rotstafvelsens vokal.

1:o Några bland dessa hafva i sing. enkel konsonant, hvilken de i plur. fördubbla: *Bok, Böcker; Fot, Fötter; Rot, Rötter.* Såsom ett provinsbruk kan man ock anmärka *Not* (fisknot), *Nötter*, i stället för *Notar; Grop, Gröpper*, i stället för *Gropar.*

2:o. Andra hafva en enkel konsonant både i singularis och pluralis. Desse äro: *Bot, Böter; Ledamot, Ledamöter; Stad, Städer* *); *Son, Söner*, (läses Sönner).

3:o. Enstafviga ord på *and* och *ång*: *And, Änder; Brand, Bränder* (äfven Brandar); *Hand, Händer; Tand, Tänder; Rand, Ränder; Strand, Stränder; Land*, som i plur. heter både *Land* och *Länder; Tång, Tänger; Stång, Stänger.*

Undantag. Gång, Gånger.

*) Men *Stad* (kanten af en väf) heter i plur. *Stader.*

4:o. Orden *Bonde*, *Bönder*; *Natt*, *Nätter*, och *Man* (uttaladt Mann), som i plur. heter både *Män* och *Männer* och (stundom i fråga om antal), *Man*.

5. Bland de ändelser i singularis, som endast tillhöra tredje deklinationen äro följande i synnerhet märkliga:

A. *Inhemska Ord*.

1:o. Ändelsen *het*; t. ex. *Angelägenhet*, *Angelägenheter*; *Dumhet*, *Dumheter*; *Ledsamhet*, *Ledsamheter*; *Möjlighet*, *Möjligheter*; *Nyhet*, *Nyheter*; *Omständighet*, *Omständigheter*; *Värdighet*, *Värdigheter*.

2:o. Ändelsen *else*; t. ex. *Böjelse*, *Böjelser*; *Frestelse*, *Frestelser*; *Kallelse*, *Kallelser*; *Liknelse*, *Liknelser*; *Rättelse*, *Rättelser*; *Rörelse*, *Rörelser*; *Stafvelse*, *Stafvelser*; *Varelse*, *Varelser*.

Undantag: *Fängelse*, *Täckelse*, och det föråldrade ordet *Häktelse* (Häkte), som böjas efter 4:de deklinationen och i plur. rätteligen heta *Fängelsen*, *Täckelsen*, *Häktelsen*.

3:o. Ändelsen *skap* i ord, som icke äro neutra; t. ex. *Dårskap*, *Dårskaper*; *Egenskap*, *Egenskaper*; *Vetenskap*, *Vetenskaper*.

Neutra på *skap* hafva sällan pluralis; men de, som hafva pluralis, böjas både efter 3:dje och 5:te deklinationerna; t. ex. *Herrskap*, *Sällskap*, *Friherrskap*; plur. *Herrskap* eller *Herrskaper*; *Sällskap* eller *Sällskaper*; *Friherrskap* eller *Friherrskaper*.

4:o. Ändelsen *är*, med tonvigt på sista stafvelsen; t. ex. *Borgenär*, *Borgenärer*; *Tullnär*, *Tullnärer*; *Konstnär*, *Konstnärer*; *Fältskär*, *Fältskärer*.

5:o. Ändelsen *nad*; t. ex. *Blånad*, *Blånader*; *Bulnad*, *Bulnader*; *Byggnad*, *Byggnader*; *Kostnad*, *Kostnader*; *Marknad*, *Marknader*; *Månad*, *Månader*; *Skepnad*, *Skepnader*; *Vålnad*, *Vålnader*.

6:o. Ändelsen *i*, som alltid har tonvigt*), t. ex. *Bryggeri*, *Bryggerier*; *Dykeri*, *Dykerier*; *Fiskeri*, *Fiskerier*; *Krögeri*, *Krögerier*; *Tryckeri*, *Tryckerier*; *Skilderi*, *Skilderier*; *Akademi*, *Akademier*; *Parti*, *Partier*.

Det är således orätt, såsom en del till och med godkända författare bruka, att skrifva bestämda pluralis af Parti: *Partiena*, likasom detta ord böjdes efter 4:de deklinationen. Det heter i sing. *Parti*, *Partiet*, och i pluralis *Partier*, *Partierna*.

7:o. Bland enstafviga ord märkes endast ändelsen *and*, som alltid förändrar sin vokal i pluralis (Se Anm. 4, mom. 3); t. ex. *And*, *Änder*; *Hand*, *Händer*; *Strand*, *Stränder*.

B. *Ord af främmande ursprung.*

1. Man kan taga för säkert, att två eller flerstafviga ord med tonvigt på sista staf-

*) Många af dessa äro af främmande ursprung. Ändelsen kommer antingen af Tyskarnes *ey*, eller Latinarnes *ia*.

velsen, äro af utländskt ursprung; om man undantager dem på ändelserna *i* och *ör*, hvilka likväl, hvad ändelserna beträffar, äro en härmning från främmande språk. Men man får icke omvändt sluta, att alla i Svenskan upptagna utländska flerstafviga ord hafva tonvigten på sista stafvelsen.

2. Den tredje deklinationen är af alla den rikaste på utländska ord, emedan de till antalet äro nästan flera, än de inhemska. Af dessa, om ett flerstafvigt ord är maskulint eller feminint, och har tonvigten på sista stafvelsen, hör det alltid till tredje deklinationen t. ex. *Advokat*, *Advokater*; *Agent*, *Agenter*; *Barbar*, *Barbarer*; *Bataljon*, *Bataljoner*; *Ceremoni*, *Ceremonier*; *Eremit*, *Eremiter*; *Raritet*, *Rariteter*; *Tapet*, *Tapeter*; *Natur*, *Naturer*.

Flerstafviga neutra åter, med tonvigten på sista stafvelsen, kunna deklineras både efter den 3:dje och 5:te Deklinationen, t. ex. *Ackord*, *Annex*, *Arkiv*, *Kabinett*, *Kapell*, *Koncept*, *Distrikt*, *Magasin*, *Kapital*; plur. *Ackord* eller *Ackorder*, *Annex* eller *Annexer*, *Arkiv* eller *Arkiver*, *Kabinett* eller *Kabinetter*, *Kapell* eller *Kapeller*, *Koncept* eller *Koncepter*, *Distrikt* eller *Distrikter*, *Magasin* eller *Magasiner*, *Kapital* eller *Kapitaler*.

3. Främmande flerstafviga ord på *um*; *ius*, *or*, *is*, utan tonvigt på sista stafvelsen, t. ex. *Arrendator*, *Arrendatorer*, *Bibliothekarie*, *Bibliothekarier*; *Evangelium*, *Evangelier*; *Radius*, *Radier*.

Härvid märkes, att ändelsen *or* stundom har tonvigten på sig i singularis, t. ex. i ordet *Inspektör*; men om den också, såsom vanligen händer, icke har tonvigt i singularis, får den dock tonvigt i pluralis; t. ex. *Faktor*, *Faktorer*, *Registrator*, *Registratorer*.

Ändelsen *ium* bortkastas sällan i obestämda singularis; således heter det väl *Adverb* i stället för *Adverbium*, men icke *Konsistor*, *Kolleg* i stället för *Consistorium*, *Collegium*. Någon gång kan man få se denna ändelse i bestämd ställning förvandlad till *iet*; t. ex. *Konsistoriet*, *Kollegiet*.

Somliga ord på *um*, i synnerhet om ett *i* står framför *um*, behålla sin Latinska ändelse *a* i pluralis; t. ex. *Neutrum*, *Neutra* (vanligare än Neutrer).

4. De ofvananförda utländska orden äro de flesta af den beskaffenheten, att de likaväl genom genitivi ändelse i singularis, som genom ändelsen i pluralis, hafva antagit utseende af Svenska; men det gifs andra Nomina, så väl propria som appellativa, i synnerhet Latinska ord, som i mer eller mindre mån bibehålla sitt utländska utseende. De kunna visserligen icke alla hänföras till den 3:dje deklinationen; men såsom inom den de flesta utländska orden finnas, kan här vara tjenligaste stället att införa följande:

Anmärkningar om Casus Obliqui af Latinska Nomina.

1. Latinska språket räknar fem deklinationer efter ändelsen i genitivus singularis.

Första deklinationens genitiva ändelse är *ae*, och nominativi *a* eller *as*. Denna ändelse för genitivus bör kunna bibehållas, om nominativus ändas på *as*; t. ex. Æneæ flykt, Jeremiæ klagovisa. Man får likväl stundom se nominativi ändelse *as* med apostrof brukad i genitivus; t. ex. Æneas' flykt: ett bruk, som ej förtjenar efterföljd. Stundom får man se genitivi ändelse *ae* förbytt till *e* (antingen nominativus ändas på *a* eller *as*); t. ex. Jeremie klagovisa; Marie bebådelse: och detta bruk, som mest förekommer vid bibliska namn, kan så vida godkännas, som rätta uttalet af *ae* tecknas med ett Svenskt skriftecken. Ofta får man ock se nominativi ändelse *a* antaga i genitivus Svenska ändelsen *s*; t. ex. Sullas grymhet; Marias giftermål; Helenas bortröfvande; Agricolas lefverne.

Andra deklinationens ändelse i genitivus är *i*; uti nominativus *um* för neutrum, och *us* för masculinum. Neutra på *um* (i fall denna ändelse icke kan försvenskas) bibehålla i Svenskan genitivi ändelse *i*; t. ex. Collegii utslag, Consistorii bref; Substantivi (eller substantivets) betydelse; Verbi (eller Verbets) böjning. Likaså bibehålles genitivi ändelse *i* uti nomina propria på *us*; t. ex. Junii Bruti fosterlandskärlek; Horatii systermord; Titi ädelmod; Augusti tidehvarf. Nomina appellativa på *us* söker man merendels öfversätta på Svenska, så ofta de förekomma i genitivus. Man säger icke gerna: t. ex. En medici skicklighet, utan: en *läkares* skicklighet; icke: En academici kunskaper, utan: en akademisk lärares kunskaper.

Tredje deklinationens genitivus ändas på *is*; nominativus på flera ändelser. Denna ändelse *is* bör kunna bibehållas, så ofta nominativus ändas på *is*, och

är likstafvig med genitivus. Man får väl i skrifter, som böra egå fullt vittsord, se ändelsen *es* bibehållen äfven i genitivus; men detta bruk ogillas af andra, och troligen på goda skäl, emedan genitivus alltid bör vara olika med nominativus. Man säger t. ex. rättare: Sofoklis tragedier, än: Sofokles tragedier; rättare: Ulyssis tvist med Ajax, än: Ulysses tvist med Ajax.

Om ordet ändas i nominativus på *s*, och har genitivus olikstafvig med nominativus; så plägar man bibehålla den Latinska genitivus; t. ex. Herr præsidis (nomin. præses) röst bestämde utslaget; Coclitis (nomin. Cocles) försvar af Tiberns brygga frälsade Rom; Æneas var Veneris (nomin. Venus) son med Anchises. Men för öfrigt nyttjar man för ord af denna deklination Svenska ändelsen *s*; t. ex. Memnons (icke: Memnonis) stod; Platos (icke: Platonis) filosofi; Scipios (icke: Scipionis) dröm.

Fjerde och Femte deklinationerna, med ändelserna *us* (u) och *ei* uti genitivus, förekomma alldeles icke i Svenskan.

2. Någon annan kasualändelse, än genitivi, iakttages icke i Svenskan för Latinska ord. Således skrifver man icke: Achilles dödade Hectorem (utan: Achilles dödade Hector); icke: Paris dödade Achillem (utan: Achilles). Man skrifver: Cicero talade emot Antonius (icke: Antonium), Demosthenes emot Philippus (icke: Philippum); Hannibal föreställde Scipio (icke: Scipioni) lyckans obeständighet.

Anm. Bibliska namn, med ändelsen *us* i nominativus, kunna uti accusativus förekomma med ändelsen *um*, ehuru det icke är alldeles nödvändigt; t. ex. Brefvet till Titum (eller Titus); Ingen kan kalla Jesum (eller Jesus) en Herre, utan genom den Helige Ande. Det äldriga utseendet af Språket, hvartill kasualändel-

sterna i sin mån bidraga, passar likväl bättre till det högtidligare föredragningssättet.

§. 5.

Fjerde Deklinationen.

Ändas i singularis på en vokal, och får i plur. en tillökning af *n*.

Singularis.

	Obestämdt.	*Bestämdt.*
Nomin.	Snille	Snillet.
Genit.	Snilles.	Snillets.

Pluralis.

	Obestämdt.	*Bestämdt.*
Nomin.	Snillen.	Snillena.
Genit.	Snillens.	Snillenas.

Reglor och Anmärkningar.

1. Denna deklination har, hvad singularis beträffar, det egna, att den alltid ändas på en vokal och vanligast på *e*; t. ex. *Afseende*, *Arbete*, *Byte*, *Infälle*, *Qvädde*, *Rike*, *Nöje*, *Vårsende*, *Öre*, *Trycke*, *Styre*, *Äpple*, *Skifte*, *Säte*, *Syfte*.

Orden *Ärende*, *Regemente* hafva en dubbel pluralis: *Ärenden* och *Ärender*; *Regementen* och *Regementer*

Ordet *Brädde*, heter i pluralis *Brädder*, innan något arbete derpå är användt: men, så snart arbete på dem blifvit användt till något visst behof, heter pluralis *Bräden*. Således heter

sägt t. ex. Dessa *Bräder* äro tjenliga att deraf göra *Gungbrädden*, *Brödbrädden* o. s. v.

Man kan ock säga, att ordet *Ode* har en dubbel pluralis: *Oden* och *Oder*, ehuru den sednare är vanligast.

Några ord ändas på a: *Hjerta*, *Ostra*, *Öga*, *Öra*, hvartill likväl bör märkas, att *Hjerta* heter väl bestämdt i pluralis *Hjertana;* såsom t. ex. Dav. Ps. 62: v. 5: "*Men i hjertana banna de*"; dock förekommer denna pluralis sällan. Merendels brukar man i stället för bestämnings-ändelsen ett påsättande pronomen possessivum, *Sin*, *Vår*, *Eder*, eller genitivus, t. ex. Upplyfter *Edra hjertan* (icke hjertana) till Gud! Han intog *allas hjertan*.

Ostra, *Öga*, *Öra* förbyta i pluralis singularis ändelse *a* till *on: Ostron*, *Ögon*, *Öron*, och i bestämd ställning tillägges ytterligare *en* i stället för *a: Ostronen*, *Ögonen*, *Öronen*.

Hvad ordet *Ostra* särskildt beträffar, så tillhör det tydligt tvenne deklinationer, den första och den femte. I obestämda sing. heter det både en *Ostra* och ett *Ostron*, och i bestämda plur. *Ostrorna* och *Ostronen*.

Ett och annat ord af främmande ursprung, på ändelsen *a*, bibehåller sitt utländska deklinationssätt; t. ex. *Komma*, *Kommata*; *Tema*, *Temata*; *Paradigma*, *Paradigmata* (eller också Paradigm, Paradigmer).

På i ändas blott ett enstafvigt ord, t. ex. *Bi*, *Biet*, *plur.* *Bin*, *Bina;* brukas också af en del

både bestämdt och obestämdt i plur. *Bien.* Ordet *Kli* har icke pluralis, likaså *Segl* (segel).

På *o*, *å*, *ä*, *ö* finnas några enstafviga ord: *Bo*, *Frö*, *Få*, *Knä*, *Skrå*, *Spö*, *Strå* (utan pl.) *Sto*, *Tå* (gata mellan två gärdsgårder) och ordet *Trå* i vårdslöst tal i stället för *Tråd*. Dessutom några tvåstafviga främmande ord på *o*; t. ex. *Conto*, *Saldo*, *Tempo*, som likväl stundom brukas lika i sing. och pluralis,

På *u* finnes intet ord, som tillhör denna deklination.

På *y* finnes endast ordet *Kly* (träsk), som förekommer reguliert i pluralis. Ordet *Ny* (Nymåne) bör i pluralis heta *Nyn*, men brukas ofta lika med singularis.

Andra ord på *y*, såsom *Bly*, *Gry*, *Gry*, kunna endast förekomma i singularis.

2. Alla enstafviga ord af fjerde deklinationen få i bestämda singularis tillökning af hela bestämningsändelsen *et*; t. ex. *Bo*, *Boet*; *Skrå*, *Skrået*; *Bi*, *Biet*; *Tå*, *Tået*; *Spö*, *Spöet*.

3. Hos poeter får man stundom se pluralis, både bestämd och obestämd, af denna deklination formeras oregelbundet. Således får man se *Bi* i stället för *Bin*; *Bien* i st. f. *Binen*; *Fröen* i st. f. *Fröna*; *Stoen* i st. f. *Stona*.

4. Få utländska ord finnas i denna deklination. Sådana äro: *Arrende*, *Conto*, *Saldo*, *Tempo*, *Uso*, *Garde*, *Intresse*, *Regemente*, *Testamente*, *Traktamente*.

§. 6.

Femte Deklinationen. Sing. lika med pluralis.

Singularis.

	Obestämdt	*Bestämdt.*
Nomin.	Tjen*are*.	Tjen*aren*.
Genit.	Tjen*ares*.	Tjen*arens*.

Pluralis.

	Obestämdt.	*Bestämdt.*
Nomin.	Tjen*are*.	Tjen*arne* (arena).
Genit.	Tjen*ares*.	Tjen*arnes* (arenas).

Singularis.

	Obestämdt.	*Bestämdt.*
Nomin.	Band.	Band*et*.
Genit.	Band*s*.	Band*ets*.

Pluralis.

	Obestämdt.	*Bestämdt.*
Nomin.	Band	Band*en*.
Genit.	Band*s*.	Band*ens*.

Regler och Anmärkningar.

1. Denna deklination har en egen ändelse, *are*, för maskuliner. Alla öfriga ord af denna deklination ändas på någon konsonant, och äro neutra.

Ändelsen *are* bortkastas stundom i singularis uti utländska orden *Kamrerare*, *Officerare*, *Sekreterare* (Kamrer, Officer, Sekreter) men måste återtagas i pluralis.

2. Tvenne ord: *Hammare*, *Kammare*, formera sin pluralis efter 2:dra deklinationen: *Hamrar*, *Kamrar*; och i allmänhet plägar man ofta, i synnerhet i dagligt tal, flicka in ett *r*

framför *ar*, då pluralis till ord af denna ändelse skall formeras; och utesluta det tonlösa *e*, om nemligen uttalet tillåter denna vårdslöshet. Sålunda säger man, och skrifver äfven stundom, *Bågrar**), *Kållrar*, i stället för *Bågare*, *Kållare*.

En sådan sammandragning är likväl icke tillåtlig, om ordet betecknar en förrättning eller embete, eller härleder sig ifrån ett verbum; t. ex. *Skräddare*, *Kejsare*, *Trafvare*, *Handtverkare*, *Simmare*, utom någon gång i bestämd ställning, der, till tvetydighets undvikande, sammandragningen stundom är nödvändig; t. ex. *Skördrarne*, *Fiskrarne*, till skillnad från *Skördarne*, *Fiskarne*, bestämda pluralis af *Skörd*, *Fisk*.

3. Flerstafviga främmande ord med tonvigten på sista stafvelsen, som äro neutra, höra rätteligen till 5:te deklinationen, så ofta de ändas på en konsonant; men de hafva en dubbel pluralis, och kunna äfven böjas efter den 3:dje; t. ex. *Magasin*, *Kapital*, *plur.* *Magasin* eller *Magasiner*; *Kapital* eller *Kapitaler*. (Se 4 §. B. 2 mom.).

På samma sätt neutra på *skap*; t. ex. *Sällskap*, *Grefskap*; *plur.* *Sällskap* eller *Sällskaper*; *Grefskap* eller *Grefskaper*. (Se 4 §. A. 3 mom.).

*) T. ex. Vinet beskärt dem mod; och *bågrar* och krokiga dryckshorn, jemte bräckliga krus i första drabbningen flyga. (Adl. Metam. 12: 242, jemför Metam. 10: 158, samt Metam. 14: 276).

4. Utom dessa begge nysssnämnda fall, böra alla neutra, som ändas på en konsonant, vara lika i sing. och pluralis. Det är således ett felaktigt bruk att skrifva t. ex. *Brefver*, *Låner*, *Förråder*, *Priser* (värdet på en vara). Man felar härvid äfven stundom mot ordets bemärkelse. Annat är till exempel *Pris* (ett uppbragt fartyg); *plur. Priser*, *Priserna*; och annat är *pris* (värdet på en vara); *plur. Pris*, *Prisen*.

Orden *Block*, *Brusk*, *Finger*, *Fjäll*, *Hufvud*, *Land*, *Led*, *Lås*, *Mil*, *Stånd*, *Ting*, *Ök*, äro i ett eller annat afseende oregelbundna.

Block, är både masc. och neutrum. Såsom masc. heter det efter 2:dra deklin. i plur. *Blockar*; såsom neutr. efter den 5:te deklin. i plur. *Block*, eller lika med sing. Såsom likbetydande med trissa eller vindspel bör det alltid brukas såsom neutrum; i bemärkelse af en stor massa träd, sten, eller dylikt, brukas det olika. T. ex. Der uppfordrar *ett block* till byggnaden stenar och bjelkar (Adl. Skaldebr. 2 Bok. 2: 75).

Deremot förekommer: t. ex. *En Stenblock* Metam. 8: 356; *En Trädblock* Ibid. 8: 457; *En* diger *Block* af en ekstam. Ibid. 12: 343.

Med ordet *Brusk* förhåller det sig på samma sätt. Såsom neutrum går det efter 5:te deklination; och såsom masc. efter den andra, d. v. s. det heter i plur. både *Brusk* och *Bruskar*, efter olika landsorters bruk.

Finger, ehuru alltid neutrum, heter i plur. obestämdt både *Finger* och *Fingrar*, och bestämdt *Fingren* eller vanligare *Fingrarne*.

Fjäll, (Högt berg), ehuru merendels neutrum, heter i plur. obestämdt *Fjäll* eller *Fjällar*, och bestämdt *Fjällen* eller *Fjällarne*. Det förekommer efter begge deklinationerna t. ex. i Majsången 2:dra, 5:te och 8:de stroferna (Iduna 3:dje H.).

Hufvud heter i plur. både bestämdt och obestämdt *Hufvuden*, t. ex. Här läggas *Hufvuden* tillsammans. Man säger äfven i vårdslöst tal i pluralis obestämdt *Hufvun*, och bestämdt *Hufvuna* (Hufvudena), likasom singularis vore *Hufvu*: ett bruk, som minst i skrift förtjenar efterföljd.

Land, i bemärkelse af rike eller landskap heter obestämdt i plur. *Länder*; i motsats af sjö eller haf, lika med singularis; t. ex. Frankrike och Tyskland äro fasta *Land* (icke Länder); men Frankrike och Tyskland äro fruktbara *Länder* (Riken eller Landskap).

Led (uppställd rad af soldater) har fordom ansetts såsom masc., emedan det då hette i sing. Förste och Andra *Leden* (Se Ihres Gloss.). Deraf har troligen plur. *Leder* bibehållit sig; emedan det efter ett allmänt bruk heter flera *Soldatleder*. Men i sednare tider anses ordet allmänt såsom neutrum; emedan man säger Första, Andra eller Tredje *Ledet*. Således

tyckes det icke vara orätt, om man sade: Regementet stod uppställdt på två eller tre *Led* (i st. f. Leder).

Lås, såsom obestridligen ett neutrum, (ehuru det i Westes Sv. och Fr. Lex. upptages äfven såsom masc.) borde aldrig få heta i obestämda plur. *Låsar*, såsom man stundom får se.

Mil brukas, utom i några provinser i synnerhet Dalarne, såsom femininum eller commune, och är dock lika i sing. och pluralis. Den gamla pluralis har varit *Milar*. Likaså några andra längd och antalsmått; t. ex. *Tum*, *Däcker*, *Daler*, *Man*, *Skock*, *Fot*, *Skilling*, *Styfver*, hvilka rätteligen borde i pluralis heta *Tummar*, *Däckrar*, *Dalrar*, *Män*, *Skockar*, *Fötter*, *Skillingar*, *Styfrar*.

Stånd (Riksstånd) heter i ett slags kollektiv bemärkelse *Ständer* i plur.; t. ex. Sveriges *Ständer* äro församlade på en riksdag. Men då de räknas hvar för sig, säger man i plur. *Stånd*, lika som i sing.; t. ex. Sverige har fyra *Stånd*.

Ting (Sak) brukas både såsom neutrum och commune, ehuru i olika talesätt; *en Ting* eller *ett Ting*; t. ex. Det är *någon ting*, som fattas mig; För Gud är *ingen ting* omöjlig; Man bör icke behandla en person såsom *ett Ting*.

Ök, rätteligen neutrum, förekommer dock i plur. böjdt efter 2:dra deklinationen; t. ex. Denne en block af ett träd, som två par *Ökar* förmådde knappt att draga, Fonoleni son i hufvudet sände (Adl. Metam. 12: 452).

6. Orden *Löss*, *Möss*, *Gåss* (plur. af Lus, Mus, Gås) böjas bestämdt efter 5:te deklinationen: *Lössen*, *Mössen*, *Gåssen*. Likaså skrifver

man stundom *Fädren* i stället för *Fäderne; Brödren* i stället för *Bröderne.*

7. Orden *Pansar*, *Ankar* (Skepps-), *Embar*, *Altar*, göra stundom den obestämda pluralis lika med den bestämda: *Pansaren*, *Ankaren*, *Embaren*, *Altaren*, i stället för *Pansar*, *Ankar*, *Embar*, *Altar.*

8. För att hafva början till en samling af de utländska ord, som höra till 5:te deklinationen, anföras följande:

Maskuliner äro: *Apotekare*, *Barberare*, *Kamrerare*, *Kejsare*, *Lackerare*, *Marketentare*, *Mörsare*, *Planterare*, *Officerare*, *Sekreterare*, *Sejlare*, *Tartare.*

Neutra äro: *Alfabet*, *Apotek*, *Banér*, *Bantlér*, *Bibliotek*, *Kapital*, *Kapittel*, *Kartel*, *Kastell*, *Centner*, *Chor*, *Citadell*, *Klaver*, *Klimat*, *Konterfej*, *Kontor*, *Dussin*, *Elixir*, *Exempel*, *Exemplar*, *Fikon*, *Gevär*, *Gehäng*, *Hartask*, *Hospital*, *Kalas*, *Klistir*, *Kloster*, *Koppel*, *Kreatur*, *Kredens*, *Kreditiv*, *Lejon*, *Magasin*, *Majestät*, *Manifest*, *Manuskript*, *Medikament*, *Memorial*, *Mikroskop*, *Moras*, *Orakel*, *Palats*, *Pansar*, *Paradis*, *Parlament*, *Pasqvill*, *Pastorat*, *Patent*, *Petrifikat*, *Pitscher*, *Plakat*, *Plommon*, *Ploster*, *Prejudikat*, *Prevet*, *Protokoll*, *Pulver*, *Qvartal*, *Qvarter*, *Qvintin*, *Recept*, *Register*, *Residens*, *Russin*, *Sakrament*, *Sigill*, *Schabrak*, *Standar*, *Spektakel*, *Tabernakel*, *Tempel*, *Temperament*, *Uns.*

§. 7.

Anmärkningar öfver Numerus hos Nomen.

1. Några nomina sakna singularis. Dessa äro i hela språket icke öfver femtio till antalet, och finnas de flesta i följande lista:

Aflefvor, *Agnar*, *Bakar* (af bräder; skulle likväl i sing. kunna heta Bake), *Bannor*, *Barnvärkar*, *Betar* (på en galt), *Blår* (eller Blånar), *Bopålar*, *Böter* (heter likväl i sing. hel eller half mansbot, göra bot), *Brånningar* (sjöterm; sing. Bränning förekommer någon gång t. ex. Adl. Aen. 1; 106), *Byxor*, *Diskar*, *Efsingar*, *Efterkommande*, *Eftertroppar* och *Förtroppar* (Eftertropp och Förtropp skulle dock kunna tillåtas), *Fjettrar*, *Flötor* (på mjölk), *Framsteg*, *Grönsaker*, *Gåror* (safringar), *Gångor*, *Hasar*, *Häfvor*, *Inelfvor*, *Ingälder*, *Kläder*, *Lifsandar*, *Lämper*, *Lösören*, *Matvaror*, *Redskap* (förekommer någon gång i singularis, t. ex. ett Redskap i Försynens hand), *Rånkor*, *Skafvor*, *Skalor*, *Soper*, *Syskon*, *Ståfvor*, *Sådor*, *Tarfvor* (skulle kunna heta Tarfva i sing.), *Tideböcker*, *Tidender*, *Tinnar*, *Umgälder*, *Utsväfningar* (sing. Utsväfning knappast förekommande), *Vågnar*, *Åthäfvor*.

Dessutom några utländska ord: *Anor*, *Dater*, (kan dock heta i sing. Hjeltedat), *Don* (eller Döningar), *Faggor*, *Fataliter*, *Kalsånger*, *Korinter*, *Liljekovaljer*, *Lineamenter*, *Mineralier*, *Moreller*, *Mustacher*, *Nipper*, *Order*, *Orgor*, *Plörösor*, *Potäter*, *Regalier*, *Repressalier*, *Reverer*, *Specerier*, *Sportlar*, (kan likväl i sing. heta Sportel), *Studier*

(sing. Studium), *Viktualier* (eller Fetalier), *Vegetabilier*.

Andra nomina hafva icke pluralis. Deras antal är ganska stort, och att för dem uppgifva några säkra reglor är ganska svårt. Endast förslagsvis uppgifvas de följande:

Endast Singularis hafva

1:o Nomina Propria (Se Inledn. 3 Kap. 1 §. 4 mom. och pag. 119); t. ex. *Axel, Gustaf, Donau, Mälaren, Stockholm, Venern, Vesuvius, Kålmården.*

Härvid märkes:

a) Ställen och personer utmärkas stundom med ett och samma namn, som derföre närmar sig till naturen af commune, och kan brukas i pluralis. Sålunda heter det: *Indierna* (Ost- och Vest-Indien), *Antillerna, Castilierna*; Sveriges stora *Carlar* och *Gustafver*.

b) För att vid personers namn närmare bestämma hvilken som menas, nyttjar man derföre i Svenskan, likasom i andra språk, flera utvägar. Den vanligaste är att bruka både dopnamn och tillnamn; t. ex. *Carl Björk* och *Carl Ek*. För att ännu bättre åtskilja personer, som kunna hafva samma både dopnamn och tillnamn, brukar man stundom upptaga någonderas, eller begges, faders dopnamn; t. ex. *Carl Björk Carlsson*, till skillnad ifrån *Carl Björk Eriksson*; eller säger man: den äldre och den yngre o. s. v. Vid Konungars namn är det brukligt att utmärka hvilken i ordningen; t. ex. *Carl den nionde, tionde*, o. s. v.

c) Personers namn, ehuru de också icke tillkomma mer än en person, brukas dock ofta i pluralis, då man endast vill tillägga andra personer samma egenskaper, som gjort de förra namnkunniga; t. ex. Sverige har haft sina *Titer* och *Auguster*, men inga *Neroner*.

2:o *Nomina materialia* (Se Inledn. 3 Kap. 1 §. 4 mom. 4 Anm. och p. 119) så länge de stå såsom materialia; t. ex. *Guld*, *Silfver*, *Bly*, *Jern*, *Koppar*, *Tenn*, *Dricka*, *Vatten*, *Olja*, *Vin*, *Dagg*, *Säd*, *Råg*, *Korn*, *Gräs*, *Hö*, *Aska*, *Sand*, *Mull*, *Mjöl*, *Kött*, *Ull*, *Halm*, *Baggsöta*, *Beck*, *Brännsle*, *Dill*, *Drank*, *Fett*, *Fnöske*, *Frädga*, *Garn*, *Gröpe*, *Kli*, *Luft*, *Marmor*, *Papper*, *Tyg*.

Men om de upphöra att vara blott materialia, och stå såsom vanliga communia (d. v. s. beteckna någon hel klass af flera materier, hörande till samma slag), så kunna somliga hafva pluralis; t. ex. *Viner* betyder flera slag af vin: Spanskt vin, Franskt vin, Rödt vin, Hvitt vin och flera slags Vin; *Tyger* — Sidentyg, Ylletyg, Bomullstyg, med flera slags Tyg. Till *Gräsen* räknas Tåtel, Starr, Darrgräs, Vårbrodd, Ängskamp med flera slags Gräs. De *Vatten* som omgifva Europa äro Norra Oceanen, Hvita Hafvet, Nordsjön, Kattegat, Östersjön, med flera slags Vatten (Haf, Sjöar eller Vikar).

Deremot kunna verkliga nomina communia stundom antaga naturen af materialia, och brukas då icke i pluralis; t. ex. Skeppet är bygdt af *Ek* (icke: af Ekar); Bräderna äro af *Gran* eller *Tall* (icke: af Granar eller Tallar).

5:o Nomina Abstracta (Se Inledn. 5 Kap. 1 §. 3 mom. och pag. 118) förekomma merendels i singularis; t. ex. *Barbari*, *Beskydd*, *Eftergifvenhet*, *Enighet*, *Flit*, *Förderf*, *Gehör*, *Grannlagenhet*, *Handgemång*, *Hat*, *Hot*, *Håmd*, *Ilska*, *Karghet*, *Klander*, *Klem*, *Köld*, *Lifighet*, *Lust*, *Matthet*, *Menederi*, *Misskund*, *Narri*, *Närvaro*, *Ofärd*, *Pjunk*, *Raseri*, *Redighet*, *Rädsla*, *Skratt*, *Skärpa*; *Tro*, *Tukt*, *Ursprung*.

Men i synnerhet märkas:

a) Menniskans åldrar, själsförmögenheter, utvertes sinnen, sinnets rörelser och egenskaper; Vädrens namn, Sjukdomars, Konsters och Vettenskapers; t. ex. *Barndom*, *Ungdom*, *Ålderdom*; *Förnuft*, *Inbildning*, *Vilja*; *Hörsel*, *Syn*, *Lukt*, *Smak*, *Känsel*; *Vrede*, *Bedröfvelse*, *Sorg* (då det icke betyder orsakerna till Sorgen), *Bitterhet*, *Saktmod*, *Mildhet*, *Stolthet*; *Afundsjuka*; *Nordan*, *Sunnan*, *Östan*, *Vestan*; *Frossa*, *Messling* (men Koppor endast i plur.), *Lungsot*, *Spetelska*; *Måleri*, *Bildhuggeri*.

b) Abstrakta ord med ändelsen *an*; t. ex. *Önskan*, *Åstundan*, *Begäran*, *Predikan*, *Längtan*, *Talan*, *Väntan*, *Förmodan*.

c) Abstrakta ord på ändelsen *a*; t. ex. *Erkänsla*, *Fetma*, *Kättja*, *Brådska*, *Aga*, *Vånda*, *Väta*, *Värma*, *Torka*.

d) Med ändelsen *nad*; t. ex. *Båtnad*, *Trefnad*, *Omvårdnad*, *Vårdnad*, *Fägnad*.

e) Med ändelsen *sel*; t. ex. *Blygsel*, *Födsel*, *Klädsel*, *Utstyrsel*, *Tillförsel*, *Trängsel*, *Skrämsel*.

Anm. Så snart ett abstractum i sin bemärkelse närmar sig till commune (betecknar en hel klass af accidenser), bör det kunna antaga pluralis; t. ex. *Ålder*, *Förmögenhet*, *Sinne*, *Rörelse*, *Egenskap*, *Väder*, *Sjukdom*, *Feber*, *Frossa*, *Konst*, *Vetenskap*, *Dygd*, *Last*.

4:o *Nomina Collectiva* (Se Inl. 3 Kap. 1 §. 4 mom. 3 Anm. och pag. 119). Bland dem förekomma några endast i singularis; t. ex. *Allmoge*, *Adel*, *Afföda*, *Afkomma*, *Afvel*, *Pöbel*, och flera neutra på *skap*, såsom *Adelskap*, *Borgerskap*, *Broderskap*.

Andra kollektiver deremot förekomma äfven i pluralis; t. ex. *Regemente*, *Krigshär*, *Skog*, *Folk*, *Församling*, *Menighet*, *Hop*.

§. 8.

Anmärkningar öfver Genus hos Nomen.

1. Genus (Se Inl. 3 Kap. 3 §.) i Svenska språket rättar sig icke endast efter det betecknade föremålets kön; ty ord af samma, eller enahanda, betydelse hafva ofta olika genus. Såsom exempel härpå anföres följande ordlista, som kunde mycket utvidgas.

Masc.	*Femin.*	*Neutr.*	*Masc.*	*Femin.*	*Neutr.*
Broms	Humla	Bi	Sed	Vana	Bruk
Häst	Åsna	Ök	Not	Ryssja	Nät
Leopard	Katta	Lejon	Mosse	Myra	Kärr
Tjenst	Syssla	Embete	Koffert	Kista	Skrin
Bänk	Soffa	Säte	Ankare	Tunna	Dricksfat
Bit	Rimsa	Stycke	Hud	Hinna	Skinn
Sabel	Värja	Svärd	Fjäder	Penna	Dun

Masc.	Femin.	Neutr.	Masc.	Femin.	Neutr.
—	Märr	Sto	Slef	Skopa	Öskar
—	Fru	Fruntimmer	Sil	—	Såll
—	Fröken		Stolpe	Stötta	Stöd
—	Mamsell		Vagn	Kärra	Åkdon
—	Qvinna	Qvinnfolk	Kittel	Gryta	Kokkäril
Råg, Hafre	Hafra	Korn	Tvist	Träta	Gräl
			Flit	Möda	Arbete
Måne	—	Tungel	Väg	Kosa	Håll
Hjerpe	Snöripa	—	—	Spilta	Bås
Citron	Drufva	Äpple	Hög	Fora	Lass
—	Koja	Hus	Blessyr	Skråma	Ärr
Mist	Dimma	Töcken	Plikt	—	Vite
Vinst	Ränta	Intresse	Styfver	—	Öre
—	Klocka	Ur	Larf	Puppa	—

2. Ändelsen i singularis ger icke ensam tillkänna genus på ett nomen. Såsom exempel anföras följande:

Masc.	Femin.	Neutr.	Masc.	Femin.	Neutr.
—	Moster	Foster	Tjut	Natur	Djur
Hiller	—	Giller	Fors	—	Kors
Gissel	—	Rissel	Harf	—	Arf
Sedel	—	Medel	Tång	—	Fång
Hof (Häst-)	—	Hof (Mätta)	Fiende	—	Hyende
Lag (Stadge)	—	Lag (Sällskap)	Broder	Moder	Roder
—	Flicka	Dricka	—	Smärta	Hjerta
Led (i kroppen)	—	Led (Öppning på en gårds-gård)	Tittel	—	Kapittel
			Degel	—	Segel
			—	Begärelse	Fängelse
Pris (Snus, Uppbr. fartyg)	—	Pris (Beröm, Värde)	Lök	—	Kök
			—	Akademi	Slafveri
Lår (stor kista)	—	Lår (en kroppsdel)	Tolk	—	Folk
			—	Kostnad	[illegible]
Dem	—	Hem	Rof	—	Rof
—	Ref (att meta fisk)	Ref (Sandgrund)	Hjord	Jord	Mord
			Yngling	Sanning	—
Borg	Sorg	Torg	Ås	—	Lås

Masc.	*Femin.*	*Neutr.*	*Masc.*	*Femin.*	*Neutr.*
Spö	—	Spö	Mat	—	Fat
Flit	—	Nit	Sot (sjukd.)	—	Sot
Sälle	—	Ställe			(i skorsten).

5. För att finna genus för ett nomen i Svenskan, bör man först efterse, till hvilken deklination det hörer, d. v. s. hvilken ändelse det har i pluralis. De reglor, som tagas af bemärkelsen eller ändelsen, gälla merendels endast inom en viss deklination, men icke öfver nomina i allmänhet.

Första Deklinationen innefattar endast femininer; t. ex. *Kaja*, *Gata*, *Gåta*, *Smärta*, *Plåga*, *Olycka*, *Menniska*, *Flicka*, *Qvinna*.

Härifrån ges det intet enda undantag, så ofta singularis ändas på *a*. Till och med de få ord, som icke ändas på *a* i singularis, kunna anses för femininer: *Nummer*, *Våg* (Bölja), *Toffel*, *Regel*.

Hvad bemärkelsen beträffar, äro de antingen af ett tydligt Honkön, såsom *Qvinna*, *Piga*, *Flicka*; eller beteckna de hela slägten af lefvande varelser, såsom *Myra*, *Kaja*, *Anka*, *Menniska*; eller föremål utan kön, såsom *Gata*, *Plåga*, *Pina*. Intet enda ord, som betecknar ett tydligt Hankön finnes i denna deklination.

Andra Deklinationen har nästan endast maskuliner; t. ex. *Karl*, *Konung*, *Yngling*, *Häst*, *Oxe*, *Gumse*, *Fisk*, *Orre*, *Utter*, *Hjort*, *Stol*, *Handske*, *Barm*, *Bår*, *Grind*, *Hals*, *Hål*, *Krans*, *Buske*, *Morgon*, *Måne*, *Pinne*, *Puls*, *Quist*, *Rygg*, *Stam*.

Undantag:

1:o *Femininer till bemärkelsen* äro 13 ord: *Moder*, *Syster*, *Moster*, *Faster*, *Brud*, *Dotter*, *Drottning*, *Fru*, *Fröken*, *Hind*, *Märr*, *Käring*, *Tik* (Hynda), och Trädsnamn; såsom *Gran*, *Tall*, *Björk*, *Ek*, *Alm*, *Bok*.

Anm. 1. Ett och annat trädsnamn, som går efter 4:de deklinationen, är neutrum; t. ex. *Vide*, *Törne*; men dessa äro få. Några äro neutra, emedan de sammansättas med ordet *Träd*; t. ex. *Päronträd*, *Plommonträd*, *Äppleträd*.

Anm. 2. Ehuru trädsnamn af ålder varit ansedda såsom femininer, och ännu så anses i Svenskan; finner man dock, att poëter, då de personifiera något träd, gerna göra det till masculinum. Mången som dömmer efter blotta gehöret, vill också göra trädsnamn (utom de få, som genom deklinationen äro tydliga neutra), till maskuliner. Detta gäller dock i synnerhet om dem, som ändas på *el*, *er*; t. ex. *Apel*, *Ceder*, *Poppel*, och vanligtvis äro af utländskt ursprung, och såsom maskuliner kunna antagas.

Anm. 3. För fullständighetens skull, och såsom ämne till närmare forskning, anföres efter Sahlsteds ordbok, att äfven följande ord anses såsom femininer: *Aln*, *Bod*, *Bredd*, *Bro*, *Bår*, *Dörr*, *Graf*, *Grind*, *Grop*, *Harf*, *Hud*, *Håf*, (Fiskhåf), *Mil*, *Nål*, *Qvarn*, *Qved*, *Ref* (Fiskref), *Ren* (vid en åker), *Sax*, *Seger*, *Sked*, *Skål*, *Slef*, *Socken*, *Stek*, *Såg*, *Sång*, *Vak*, *Vef* (att vinda omkring med), *Ö*, *Åder* (ådra), *Äng*, *Ö*. Om bruket af femininum för dessa ord grundar sig antingen på det gamla språket, eller på bruket i de flesta landsorter; är det icke alldeles förkastligt: och det är verkligen att beklaga, att man saknar nästan alla pålitliga källor att rådfråga, huru språket småningom utvecklat sig, och huru allmogen talar. Vill någon åberopa ett främmande språk, i synnerhet ett så litet beslägtadt

med Svenskan, som t. ex. Latinet eller Franskan; så besinnar han icke, att Svenskan icke rådfrågar främmande språks, utan sitt eget lynne, och i det afseendet skulle den, som nyttjade de ofvanuppräknade orden i masculinum, icke begå ett stort fel.

2:o *Femininer i anseende till ändelsen* äro nomina abstracta på *ing*; t. ex. *Gerning*, *Sanning*, *Regering*, *Inbildning*.

3:o Ändelsen *dom* brukas ömsom maskulin och feminin; t. ex. *Barndom*, *Sjukdom*.

4:o Orden *Själ*, *Jord*, *Verld*, brukas allmänt såsom femininer. Ordet *Sol* brukas äfven såsom femininum i likhet med Tyskarnes *Sonne*, så att man allmänt derom säger *Hon*; men för öfrigt kallas solen ömsom Dagens Drott eller Kung, Ljusets President, och Dagens Drottning.

Anm. Inga andra neutra finnas i denna deklination, än några få, som rätteligen höra till den 5:te, men genom ett icke allmänt antaget bruk hafva sin pluralis efter begge deklinationerna. Dessa äro *Block*, *Bruk*, *Finger*, *Fjäll*, *Lås*, *Ök*, af hvilka dock, så ofta de hänföras till andra deklinationen, endast ordet *Finger* är ett afgjordt neutrum.

Tredje Deklinationen har många maskuliner, t. ex. *Anförvant*, *And*, *Bonde*, *Flod*, *Fot*, *Fred*, *Frost*, *Färg*, *Grift*, *Gård*, *Höjd*, *Klo*, *Kraft*, *Kött*, *List*, *Lund*, *Mark*, *Mast*, *Nyck*, *Ord*, *Rum*, *Rymd*, *Skald*, *Sko*, *Skuld*, *Smed*, *Stad*, *Son*, *Svenn*, *Tid*.

Anm. I afseende på maskulinerna af denna deklination uppstå dock många svårigheter och tvifvelsmål. Orsaken är, att ganska få substantiver af inhemskt ursprung, som höra hit, äro namn på lef-

vande varelser, och kunna således icke vara till sitt kön tydligt bestämda. Namn på Hanar och manliga förrättningar finnas visserligen till ett stort antal, men de äro de fleste af utländsk härkomst, såsom t. ex. *Amiral*, *Drabant*, *Prest*, *Soldat*, *Pelikan*, *Papist*, *Major*, *Löjtnant*, *Patron* m. fl. och det skulle tyckas, af tonvigten på sista stafvelsen, såsom äfven det ofvananförda ordet *Anförvant*, oaktadt sitt Svenska utseende, har någon främmande slägtskap. Så ofta man således, hvarken af föremålets eget kön eller i substantivets ändelse, har en bestämd regel att följa, och då hvar och en rådfrågar sitt öra, så att intet allmänt bruk kan åberopas; måste man i många fall stanna i ovisshet. Hvarföre är t. ex. *Fot* masculinum? *Hand* deremot femininum? Hvarföre äro icke *Blund* (masc.) och *Stund* (femin.) af samma genus? Lyckan är i denna förlägenhet, att alla Svenska adjektiver äro lika i masculinum och femininum, så att vid föreningen af ett adjectivum och substantivum intet misstag kan ega rum i afseende på genus: och hvad pronomina personalia beträffar, är det få tillfällen, då man om de substantiver, hvilkas genus är tviatigt, behöfver säga *Han* eller *Hon*; emedan man har ett commune *Den*. Vill någon personifiera ett substantivum af ett ovisst kön, så står det honom nästan fritt att välja genus efter egen fantasi.

Feminina äro:

a) *Till bemärkelsen* äro endast fem tydliga femininer: *Get*, *Hustru*, *Jungfru*, *Ko*, *Mö*, och dessutom några utländska ord, såsom *Mätress*, *Aktris*, *Dansös*, *Ambassadris*.

b) *Till ändelsen* äro femininer 1:o Utländska ord, som ändas på *i* och härstamma från Latinska ord med ändelsen *ia*; t. ex. *Akademi*, *Komedi*, *Tragedi*. 2:do De som ändas på *het*:

t. ex. *Förmögenhet*, *Nedrighet*. 3:o De som ändas på *skap*, och icke hafva en kollektiv bemärkelse, eller betyda en tittel; t. ex. *Råkenskap*, *Vetenskap*. 4:o De som ändas på *else*; t. ex. *Begärelse*, *Frestelse*, *Rättelse*; (men orden *Täckelse*, *Häktelse*, *Fängelse*, som rätteligen höra till fjerde deklinationen, äro neutra). 5:o De som ändas på *nad*, i synnerhet om hela ändelsen *nad* är härledningsstafvelse; t. ex. *Byggnad*, *Blånad*, likaså de deriverade abstrakta orden *Saknad*, *Hugnad*, *Kostnad* (af Sakna, Hugna, Kosta) m. fl.; men *Månad* af Måne anses vanligen för masculinum. 6:o De som ändas på *ion* och komma af Latinska ändelsen *io*; t. ex. *Nation*, *Direktion*, *Religion*,

c) Orden *Natur*, *Konst*.

Anm. Sahlstedt upptager följande ord såsom femininer: *Bild*, *Bok*, (pl. Böcker), *Bön*, *Dygd*, *Grånd*, *Hand*, *Längd*, *Lögn*, *Lön*, *Makt*, *Mark* ($\frac{1}{20}$ L:pd.), *Natt*, *Nöt* (pl. Nötter), *Rad*, *Rand*, *Rot*, *Sak*, *Skrift*, *Slägt*, *Slätt*, *Språng*, *Stund*, *Stång*, *Syn*, *Synd*, *Tand*, *Tjenst*, *Tyngd*, *Tång*, *Vidd*, *Vigt*, *Årt*, *Ätt*; och till dessa kunde man lägga orden *Gång*, *Gräns*, *Färg* (emedan de i pluralis kunna böjas efter den första deklinationen), ehuru de i nämnda ordbok upptagas såsom maskuliner. Härvid får man åberopa förut gjorda anmärkningar om osäkerheten af genus, och oftast onödigheten att bestämma det, i 2:dra och 3:dje deklinationerna.

Neutra äro:

a) alla två och flerstafviga, så väl inhemska som utländska ord på *i*, som icke komma från Latinska ändelsen *ia*; t. ex. *Bedrägeri*, *Dy-*

keri, *Fiskeri*, *Garfveri*, *Tryckeri*, *Batteri*, *Geni*, *Parti*, *Kompani*.

Undantag:

Poëri (på latin Poësis), som är femininum.

b) Alla ord med ändelsen *skap*, som hafva en kollektiv bemärkelse, eller beteckna en tittel eller befattning; t. ex. *Sällskap*, *Herrskap*, *Broderskap*, *Grefskap* *).

c) Alla flerstafviga främmande ord, som hafva tonvigten på sista stafvelsen, och kunna böjas både efter 3:dje och 5:te deklinationerna; t. ex. *Medikament*, *Kabinett*, *Arkiv*, *Magasin*.

d) Flerstafviga främmande ord på *um*, utan tonvigt på sista stafvelsen; t. ex. *Evangelium*, *Verbum*.

Fjerde Deklinationen innefattar endast neutra; t. ex. *Snille*, *Krype*, *Bi*, *Hjerta*, *Vittne*; till och med ordet *Sto*, som betecknar en Hona, är för deklinationens skull ett neutrum.

Härifrån ges det intet egentligt undantag; ty hvad ordet *Östra* beträffar, så är det ett femininum, emedan det i visst hänseende hörer till första deklinationen.

Femte Deklinationen innefattar två fall; antingen ändas de ord, som hit höra på *are*; eller på en konsonant.

*) *Gemenskap*, i bemärkelse af Gemene man ibland Soldaterne, har en kollektiv bemärkelse, men är dock femininum. Likaså *Boskap*, *Qvarlåtenskap*.

1:o *De som ändas på are äro utan undantag maskuliner;* t. ex. *Garfvare, Snickare, Bagare, Remmare, Hammare.*

Man får icke såsom undantag härifrån anse orden *Allvare, Pansare, Ankare* (Skepps-), *Embare, Altare;* emedan dessa ord, de nemligen som hafva pluralis, antingen kunna formera den efter den fjerde deklinationen: *Pansaren, Ankaren, Embaren, Altaren;* och böra således vara neutra; eller också (hvilket är det rätta) böra de heta *Allvar, Pansar, Ankar, Embar, Altar,* och böra till det sednare fallet, då orden ändas på en konsonant.

2:o *De som ändas på en konsonant äro utan undantag neutra;* t. ex. *Bord, Lejon, Barn, Djur, Foster, Får, Syskon;* till och med orden *Fruntimmer, Qvinnfolk,* som till betydelsen äro tydliga femininer, och alla embetstittlar, sammansatta med *Råd,* såsom *Kansli-Råd, Riks-Råd,* och till bemärkelsen äro tydliga maskuliner, äro efter denna deklination neutra.

Anm. Tittlar, sammansatta med *Råd,* heta dock vanligen i pluralis *Råder;* t. ex. *Riksråder, Stats-Råder.*

4. Den vigtigaste invändning, man kan göra mot de ofvan uppgifna reglorna öfver genus, är, att de endast kunna användas på sådana ord, som hafva pluralis, då likväl ganska många ord finnas, som endast hafva singularis. Hvad dessa sednare beträffar, kan man i några fall hjelpa sig fram att sluta till ordens genus efter likheten i ändelse i sing. med andra ord, som hafva pluralis. Således äro *femininer*

alla abstrakta nomina på ing; t. ex. Fägring, Förbittring, Rubbning; De som ändas på het; t. ex. Tacksamhet, Barmhertighet, Stolthet; De utländska ord, som ändas på i, uppkommet af Latinska ändelsen ia; t. ex. Kemi, Astronomi, Theologi; De som ändas på skap, och icke betyda tittlar, eller hafva en kollektiv bemärkelse; t. ex. Vänskap, Frändskap, Fiendskap; De som ändas på else; t. ex. Födelse, Döpelse, Förtörnelse; De som ändas på nad; t. ex. Hagnad, Båtnad, Hågnad; De som ändas på ion (af Latinska ändelsen io); t. ex. Satisfaktion, Superstition, Erudition. Neutra äro: De som ändas på ett i, som icke uppkommit af Latinska ändelsen ia; t. ex. Slafveri, Fylleri, Bildhuggeri, Tyranni; De som ändas på skap, och hafva en kollektiv bemärkelse, eller beteckna tittlar; t. ex. Adelskap, Ridderskap, Borgerskap. Dessa anförda fall omfatta en stor mängd af ord. Vidare märkes, att konsters och vettenskapers namn vanligen brukas såsom femininer; t. ex. Kritik, Botanik, Juridik; att sinnesrörelsers namn, (då de icke äro neutra) äro rättast maskuliner, då de beteckna en åtrå till verksamhet; t. ex. Vrede, Hämd; och femininer, då sinnesrörelsen är af en lidande, stilla eller mild natur; t. ex. Sorg, Glädje, då man behöfver personifiera dem.

För öfrigt höra följande regler hit:

Masculina äro:

Männers, Sjöars, Floders, Skogars namn;

t. ex. *Fredrik*, *Anders*, *Klingenstjerna*, *Vennern*, *Veixeln*, *Kålmorden*.

Feminina äro:

a) Qvinnors namn; t. ex. *Vilhelmina*, *Fredrika*, *Augusta*.

b) Abstrakta nomina på *a* och *an*; t. ex. *Sötma*, *Lättja*, *Sämja*; *Dyrkan*, *Beundran*.

Hemman, *Nystan*, *Pasman*, *Bleman*, *Lakan*, som kunna förekomma i pluralis, och icke äro abstrakta, äro enligt regeln neutra.

Neutra äro:

a) Rikens, Landskaps, Städers, Gårdars och Bokstäfvernes namn; t. ex. *Sverige*, *Upland*, *Stockholm*, *Haga*, *A*, *B*, *C*.

b) Ett Verbum eller en Partickel, nyttjadel såsom substantiver; t. ex. Med ett *Varde* skapade Gud himmel och jord; Ett *Men* fattas i meningen.

5. Att komma närmare med reglorna för genus torde vara omöjligt. Mycket måste i Svenskan, likasom i de flesta andra språk, läras af bruket.

§. 9.

Anmärkningar öfver Bestämningsändelserna.

1. Att bestämningsändelserna brukas i Svenskan i stället för bestämda artickeln, och hvad med bestämda artickeln förstås, se Inledn. (5 Kap. 1 §., 5 & 6 mom.)

2. Bestämningsändelsen för masculinum

och femininum i singularis är *en* för ord, som ändas på en konsonant eller på vokalen *i*; och *n* för dem, som ändas på någon annan vokal, än *i*; t. ex. *Konung*, *Konung-en*; *Drottning*, *Drottning-en*; *Akademi*, *Akademi-en*; *Filosofi*, *Filosofi-en*; *Herre*, *Herre-n*; *Fru*, *Fru-n*.

För neutrum i singularis är bestämnings-ändelsen *et*, om ordet ändas på en konsonant, eller hvilken vokal som helst med tonvigt på sig; men endast *t*, om ordet ändas på en vokal utan tonvigt; t. ex. *Bord*, *Bord-et*; *Parti*, *Parti-et*; *Bo*, *Bo-et*; *Spö*, *Spö-et*; *Snille*, *Snille-t*; *Hjerta*, *Hjerta-t*.

Pluralis har ensom *ne* och *na* för alla tre genera *), utom femte deklinationens neutra, som ändas på en konsonant i singularis, och i pluralis antaga bestämnings-ändelsen *en*; t. ex. *Konungar*, *Konungar-ne* (*a*); *Drottningar*, *Drottningar-ne* (*a*); *Partier*, *Partier-na*; *Snillen*, *Snillen-a*; *Bord*, *Bord-en*.

3. Man har velat stadga såsom regel för ändelserna *ne* och *na* i pluralis: att *ne* tillkommer masculinum, och *na* femininum och neutrum; men denna regel kullkastas ofta af välljudets fordringar. Det enda, som bör iakttagas, om det icke för mycket stöter örat, är, att casus obliqui för alla tre genera böra snarare hafva ändelsen *na* än *ne*.

4. ändelserna *en* och *en*, utan tonvigt, i två och flerstafviga *maskuliner* och *femininer*, få i singularis ingen tillökning i ändelsen för bestämda ställningen; t. ex. *Fröken*, *Broxen*, *Ång*.

*) Rätteligen endast *a* för neutra af 4:de deklinationen

slen, Faltan, Längtan, Nordan, Göpen; Myrten.

Undantag.

Botten, *Socken*, *Öken*, kunna både antaga bestämningsändelse och vara den förutan. Sålunda heter det i bestämd ställning: *Botten* eller *Bottnen*; *Socken* eller *Socknen*; *Öken* eller *Öknen*.

Neutra af dessa ändelser tillökas på vanligt sätt; t. ex. *Hemman*, *Hemmanet*, *Täcken*, *Täcknet*; *Lakan*, *Lakanet*.

Man utesluter också stundom bestämnings-ändelsen i singularis för främmande två och flerstafviga nomina på *on* och *ion* med tonvigt på sista stafvelsen; t. ex. *Generation*, *Nation*, *Person*, i stället för *Generationen*, *Nationen*, *Personen*, (såsom det rätteligen bör heta).

5. Latinska ändelsen *ius* blifver oförändrad i bestämd ställning; t. ex. *Medicus*, *Academicus*, *Mathematicus*.

I allmänhet kunna de flesta Latinska ord, med bibehållande af sin Latinska ändelse, blifva oförändrade i obestämd ställning. Man säger icke *Consistoriumet*, *Genuset*, *Infinitivusen*; men om de bortkasta den Latinska ändelsen, eller antaga en mera Svensk, så kunna de få bestämningsändelse; t. ex. *Konsistoriet*, *Generet*, *Infinitiven*.

6. Några ord kunna icke antaga bestämningsändelse; t. ex. *Akt*, *Bane*, *Beråd*, *Bevåg*, *Bästa*, *Diktan* och *Traktan*, *Fog*, *Hof* (Mätta)

Lofvart, Lå, Lågervall, Mån, Mantillin, Rode, Råd (efter råd och lägenhet) *), Sätt, Kald, Kål, och flera konst- och handelstermer, såsom: Debet, Credit, Facit, Conto, Tempo, Uso, Sigt, Accessit m. fl.

7. Ord med slutbokstafven f, hvilket detta f uttalas såsom v, få i masculinum och femininum tillökningen ven, och i neutrum vet; t. ex. Håf, Håfven; Bof, Bofven; Bref, Brefvet; Hof, Hofvet.

8. Slutbokstäfverne m och n, ehuru den förra nästan alltid, och den senare stundom, skrifves enkel, oaktadt sitt uttal af dubbelt konsonant-ljud, måste fördubblas vid tilläggningen af bestämningsändelsen; t. ex. Stam, Stammen; Lem, Lemmen; Lam, Lammet; Vän, Vännen; Man, Mannen.

Härifrån undantagas dock de nomina, som ändas på dom; t. ex. Egendom, Egendomen.

9. Neutra på el, en, er, utan tonvigt på sista stafvelsen i två- och flerstafviga ord, förlora sitt tonlösa e framför bestämningsändelsen; t. ex. Spektakel, Spektaklet; Vatten, Vattnet; Blomster, Blomstret.

Om då ett v står framför e i någondera af dessa ändelser; så bortkastas det tillika med e; t. ex. Svafvel, Svaflet; Tvifvel, Tviflet.

Maskuliner och Femininer på de tonlösa ändelserne el och er, kasta ömsom bort det e,

*) Säges likväl: om råden så medgifver.

som tillhör ordets sista stafvelse; eller det *r*, som tillhör bestämningsändelsen; t. ex. *Heder*, *Hedern* eller *Hedren*; *Fader*, *Fadern* eller *Fadren*; *Himmel*, *Himmeln* eller *Himlen* (eller också Himmelen).

Ändelsen *ar* förblifver sjelf oförändrad, men bortkastar eller behåller efter behag bestämningsändelsens *e*; t. ex. *Sommar*, *Sommaren* eller *Sommarn*.

10. Femte deklinationens maskulina ändelse *are* bortkastar, vid formerandet af bestämda ändelsen i pluralis, sitt *e*, och lägger sedan *ne* till *ar*; t. ex. *Tjenare*, *Tjenarne*. Men då härigenom understundom uppkommer tvetydighet, såsom uti orden *Borgarne*, *Fiskarne*, *Domarne*, *Skördarne*, (af Borgare, Fiskare, Domare, Skördare); så flickar man in ett *r* framför *ar*, hvarigenom bestämda pluralis blir *Fiskarerne*, *Domarerne*, *Skördarerne*, (till skillnad ifrån bestämda pluralis af Borg, Fisk, Dom, Skörd). Om denna inflickning af *r* icke kan ske, såsom i orden *Murare*, *Segrare*; så nödgas man bibehålla den såsom föråldrade ansedda, men mera regelbundna, ändelsen *arena*, t. ex. *Murarena*, *Segrarena*. Att säga: *de Murare*, *de Segrare*, är, utom ett par fall, hvilka af syntaxen böra förklaras, alldeles orätt; emedan i allmänhet Svenska nomina, då de stå ensamma utan adjectivum, icke taga någon bestämd artikel framför sig.

11. Bestämningsändelsen lägges till obestämda nominativus både i singularis och pluralis; men det ges äfven ett föråldradt sätt att

formera bestämda genitivus singularis, som ännu bibehålles i biblisk stil och lagstil. Man lägger nemligen till den obestämda genitivus singularis ändelsen ens för alla tre genera; t. ex. af *Lag* (gen. Lags), *Lagens*; af *Rike* (genit. sammandr. Riks), *Rikens*; af *Land* (genit. Lands), *Landsens*; af *Lif* (genit. Lifs), *Lifsens*; i stället för *Lagens*, *Rikets*, *Landets*, *Lifvets*.

B.

Pronomen.

1. Pronomen kallas ett sådant ord, som står i stället för nomen (Se Inl. 3 Kap. 4 §.).

2. Pronomina äro af flera slag:

a) *Personale*, som betecknar personer. Första Personen *Jag*, *plur. Vi*; Andra Personen *Du* el. *Ni*, *plur. J* (eller Ni); Tredje Personen *Han*, *Hon*, *Den*; *Det*; *plur. De*.

Anm. För att dikeligen [?] stärka bemärkelsen af ett pronomen personale, lägger man stundom till ordet *Sjelf*, *neutr. Sjelft* el. *Sjelft*, *plur. Sjelfva*: Jag *Sjelf*, Du *Sjelf*, Han (Hon eller Den) *Sjelf*, Det *Sjelf* eller *Sjelft*; Vi *Sjelfva*, J *Sjelfva*, De *Sjelfva*.

Samma ord kan också brukas såsom ett adjectivum framför ett nomen; t. ex. *Sjelfva* oskulden (oskulden sjelf) kan icke skyddas för misstankar.

b) *Indefinitum* (obestämdt): *Man*.

c) *Reflexivum*, (återvisande till subjektet i satsen): *Sig*.

d) *Reciprocum* (uttryckande en vexelverkan): *Hvarandra*, som rätteligen är pluralis.

Anm. I stället för *Hvarandra* får man ofta se brukadt *Hvarannan*. *Hvarannan* är likväl ett slags räkneord: *Hvar Annan*, *Hvar Tredje*, *Hvar Fjerde* o. s. v. Hvarandra är liksom sammandraget af Hvardera den andra; t. ex. Hvardera af oss berömmer den andra, d. v. s. Vi berömme Hvarandra. Hvardera af Eder berömmer den Andra, d. v. s. J berömmen Hvarandra; Hvardera af dem berömmer den Andra, d. v. s. De berömma Hvarandra. *Hvarannan* bör likväl kunna anses såsom singularis till *hvarandra*, och nyttjas såsom reciprocum mellan två personer; t. ex. En gosse och en flicka berömma *hvarannan* (*hvar* berömmer *annan*); men i pluralis bör det heta: Gossar och flickor berömma *hvarandra*.

3. I vissa pronomina finnes ännu qvar ändelse-formen för accusativus (lika med dativus); t. ex. *Mig*, *Dig*, *Honom*, *Henne*, *Eder*, *Oss*, *Dem*, såsom det synes af följande uppställning:

Pronomen Personale.

Första Personen.

	Singularis.	*Pluralis*
Nomin.	Jag	Vi
Dat. & Acc.	Mig	Oss.

Andra Personen.

	Singularis.	*Pluralis.*
Nomin.	Du, (Ni.)	J, (Ni.)
Dat. & Acc.	Dig, (Eder el. Er.)	Eder el. Er.

Tredje Personen.

Singularis.

	Masc.	*Femin.*	*Comm.*	*Neutr.*
Nomin.	Han.	Hon.	Den.	Det.
Genit.	Hans.	Hennes.	Dess.	
Dat. & Acc.	Honom.	Henne.	Den.	Det.

Pluralis.

alla tre genera.

Nomin.	De.
Genit.	Deras.
Dat. & Acc.	Dem.

Pronomen indefinitum *Man* förekommer endast i nominativus.

Pronomen reflexivum *Sig* är lika i singularis och pluralis, och kan, enligt sin natur, aldrig förekomma i nominativus. I stället för genitiva ändelseformen tjenar pronomen possessivum *Sin.* (Se 2 §. 3 mom. i nästa Kap.). Om pron. relativum *Som*, och interrogativa *Ho*? *Hvem*? se nästa Kap.

4. Pronomina adjectiva, eller pronominaladjektiverna förekomma längre fram (Se 2 §. nästa Kap.).

Definitiverna.

§. 1.

Egentliga Artiklar.

1. Definitivernas ändamål i allmänhet är att invidualisera ett allmänt namn; men denna egenskap tillkommer i synnerhet artiklarna, hvarföre de icke heller någonsin sättas ensamma, utan alltid tillhopa med ett nomen. De andra definitiverna deremot förekomma ofta ensamma; emedan de icke alltid blott individualisera, utan tjena äfven till andra ändamål (Se Inl. 5 Kap. 2, 3 & 5 §. §.).

2. Den obestämda artickeln i Svenskan är för masculinum och femininum, *En*, och för neutrum *Ett*, och är lånad från räkneorden, från hvilka den, i sammanhang med andra ord, skiljer sig genom sin tonlöshet; t. ex, *En man*, *En qvinna*, *Ett hus*. Den obestämda artickeln kan icke förekomma i pluralis.

3. Det begrepp, som den bestämda artickeln skall yttrycka, betecknas i Svenskan på två sätt: 1:o *Omedelbarligen* vid ett nomen genom bestämningsändelser, om hvilka förut är taladt; 2:o *Medelbarligen* vid ett nomen, d. v. s. framför ett adjectivum, lagdt till ett nomen; och heter då i singularis: *Den* för masculinum och femininum, *Det* för neutrum; och i pluralis: *De* för alla tre genera. Om ett nomen antager framför sig artickeln *Den*, *Det*, *De*,

men inga bestämningsändelser, så är det ett tecken till, att detta ord ursprungligen är ett adjektivum; t. ex. *Den* eller *De Resande*, *Den* eller *De Främmande*; *Den* eller *De Reformerta*.

Det ges några fall, då artickeln *Den*, *Det*, *De*, kan sättas omedelbarligen framför ett nomen; t. ex. *Den Man, som* - - - - *Den Äran, att* - - - *Den Token!* men i dessa fall kan man betrakta detta ord snarare såsom ett pronominal adjectivum, än såsom egentlig artickel, hvarom mera i Syntaxen.

4. Adjectivets artickel liknar mycket ett pronominal-adjectivum, kalladt pronomen determinativum (Bestämmande pronomen). För att derföre göra skillnad mellan de begge sätten att beteckna bestämda artickelns begrepp, kallar man adjektivets artickel den *determinativa eller bestämmande artickeln* (skulle bättre kunna kallas: den medelbarligen bestämmande artickeln); och bestämningsändelserna: den *definita eller bestämda artickeln* (skulle bättre kunna kallas: den omedelbarligen bestämmande artickeln). Man har ock kallat den förra: *artikulus præpositivus* (den artickeln, som sättes förut), och den sednare: *articulus postpositivus* (den artickeln, som sättes efteråt); men dessa benämningar, tagna af en tillfällig omständighet, karakterisera dem icke tillräckligt.

Den determinativa artickeln kallas af somliga *articulus demonstrativus*, emedan de icke göra skillnad emellan pronomen determinativum och demonstrativum.

5. Vid obestämda artickeln behöfver man endast iakttaga genus, och vid den determinativa äfven numerus.

§. 2.

Oegentliga Artiklar.

A.

Pronominal Adjektiverna.

1. *Pronomen Determinativum* (Bestämmande) bestämmer eller individualiserar ett nomen, icke i och för sig sjelft, utan genom någon omständighet, som tillägges efteråt (Se 5. Kap. 2 §. 1 mom.): *Den*, *Det*, *plur.* *De*.

Anm. Såsom motsats mot determinativum skulle man i Svenskan kunna kalla *Någon* ett pronomen indeterminativum.

2. *Pronomen Demonstrativum* (Utmärkande till Rum, likasom Utpekande): *Denne* (*a*) *Detta*, *plur.* *Dessa*.

Anm. 1. Man brukar understundom pronomen determinativum *Den* i stället för demonstrativum *Denna*; men det är dock skillnad emellan dem. Demonstrativum bestämmer sjelft; t. ex. *Denne Man*, Determinativum bestämmer egentligen icke sjelft, utan förmedelst någon tillagd omständighet; t. ex. *Den Man*, som *går*, står eller sitter *der* eller *här*.

Anm. 2. Då *Den* står såsom demonstrativum, antager sjelfva nomen tillika bestämningsändelse; t. ex. *Den mannen.*

3. *Pronomen Possessivum* (Betecknande egendom, possessio) likasom tjenar till en ersättning för en bristande genitivus i de personela pronomina: *Min*, *Din*, *Sin*, *Vår*, *Eder*.

Anm. *Sin*, *neutr.* *Sitt*, *plur.* *Sina*, har utom

sin possessiva bemärkelse äfven en reflexiv eller är i stället för genitivus af *Sig.*

4. *Pronomen Relativum*, (hänförande till ett nomen i nästföregående sats), innefattar alltid uti sig en Konjunktion: *Hvilken*, *Hvad*, *Som.*

5. *Pronomen Interrogativum* (Frågande): *Hvilken? Hvad? Ho? Hvem?*

6. Pronominal adjektiverna äro lika väl pronomina, som pronomina substantiva, då de stå ensamma utan något substantivum jemte sig; t. ex. Jag måste öfvergifva ett företag, på *hvilket* jag (eller, emedan jag på *det*) onödigtvis användt stora summor. Men de äro egentliga definitiver och ett slags artiklar, då de sättas ihop med ett substantivum; t. ex. Jag har företagit mig en stor uppodling, men från *detta* (eller från *hvilket*) företag jag har nödgats afstå.

7. Pronomen relativum *Som*, och Interrogativerna *Ho? Hvem?* äro rätteligen substantiver; men upptagas här dock ihop med sina likbetydande adjektiver.

8. De bland pronominal-adjektiverna, som äro böjliga, förändra sin ändelse endast i afseende på genus och numerus; då de brukas såsom definitiver, d. v. s. tillhopa med ett nomen; men om de stå ensamma utan något nomen jemte sig, så kunna de äfven antaga genitivi ändelse *s*. Således måste man vid pronominal adjektiverna, då de stå utan substantivum, utom genus

och numerus, äfven iakttaga casus (nemligen genitivus).

Pronomen Determinativum.

	Singularis.			*Pluralis.*
	Masc.	*Fem.*	*Neutr.*	*alla tre genera.*
Nom.	Den.		Det.	De.
Genit.	Dens.		*)	Deras.
Dat & Acc.	Den.		Det.	Dem.

*) Genit. *Dets* torde kunna anses obrukligt.

Anm. Pronomen determinativum *Den*, *Det*, pl. *De* förekommer både såsom adjectivum och substantivum. Såsom adjectivum har det inga andra böjningar, än i afseende på genus och nummer; hvadan det lätteligen förvexlas med determinativa artikeln, hvarmed det i yttre måtto är alldeles lika. Men, såsom substantivum, har det en egen böjning för genit. sing. och accusat. pl. Om genitivus misstager man sig sällan i bruket t. ex. Ps. 120: v. 7. "Fördenskull på *dens* sida stå, som här ditt ord försvara må", ehuru språklärorna icke alltid förstå sig på ett pronomen, som icke omnämnes i gamla grammatikor, och derföre alls icke nämna det; men accusativus pluralis vill man ofta icke igenkänna vid. Af dem, som skrifva utan kunskap om reglor, och endast efter en sjelfgjord grammatika, finner man misstag, sådana som i följande exempel: Hvilket länder till efterrättelse för *den* eller *de* (i st. f. *dem*), som vederbör. Man bör ej tro andra, än *de* (i st. f. *dem*), som utan fruktan för elaka följder våga säga en sanning; Han gjorde sig noga underrättad om händelsens förlopp af alla *de* (i st. f. *dem*), som dervid voro närvarande.

Pronomen Demonstrativum.

	Singularis.			*Pluralis.*
	Masc.	*Fem.*	*Neutr.*	*alla tre genera.*
Nom.	Denne,	Denna,	Detta,	Desse (a).
Genit.	Dennes,	Dennas,	Dettas,	Dessas.

Pronomina Possessiva.

	Comm.	*Neutr.*	*Comm.*	*Neutr.*
Sing.	Min.	Mitt.	Din.	Ditt.
Plur.	Mine (a).		Dine (a).	

	Comm.	*Neutr.*	*Comm.*	*Neutr.*
Sing.	Vår	Vårt,	Eder,	Edert,
Plur.	Våre (a).		Edre (a).	

	Comm.	*Neutr.*
Sing.	Sin.	Sitt.
Plur.	Sine (a).	

Anm. 1. Pronomina Possessiva *Min*, *Din*, *Sin*; då de stundom nyttjas såsom substantiver, hafva framför sig den bestämda artickeln: *de Mina*, *de Dina*, *de Sina* i stället för *Mitt*, *Ditt* eller *Sitt folk*. I detta fall kunna de hafva genitivus: *de Minas*, *de Dinas*, *de Sinas*.

Anm. 2. Då man tilltalar någon person med dess tittel, kan pronomen possessivum *Eder*, ehuru det har ett nomen jemte sig, hafva genitivus; t. ex. *Eders Nåd*, *Eders Höghet*, *Eders Majestät* m. fl. i stället för de rättare, men obrukliga: *Eder Nåd*, *Eder Höghet*, *Edert Majestät*.

Pronomen Relativum.

Singularis.

	Comm.	*Neutr.*
Nom.	Hvilken.	Hvilket.
Genit.	Hvilkens, (Hvars.)	Hvilkets, (Hvars.)

Pluralis.

alla tre genera.

Nom.	Hvilke (a).
Genit.	Hvilkas.

Anm. 1. *Som* nyttjas i st. f. *Hvilken*, *Hvilket*, *Hvilka* i nominativus och accusativus; t. ex. Linné, *som* (eller hvilken) af sina lärare kallades ett dumhufvud, blef ett ljus i Sveriges lärdomshistoria; Linné, *som* (eller hvilken) hans lärare kallade ett dumhufvud, blef ett ljus i Sveriges lärdomshistoria; Vi böre älska våra föräldrar, *som* (eller hvilke) gjort oss godt; Våra föräldrar, *som* (eller hvilka) Vi älska, glädja sig åt vår kärlek.

Anm. 2. Rätteligen bör icke *som* nyttjas i dativus, ehuru det af oaktsamhet förekommer i denna kasus hos författare; t. ex. Till handlingen lade Inbillningskraften en person, *som* (åt hvilken) konsten gaf gestalt. (Geyer).

Förgätne boningsmän af obebyggda fält,
Som (dem) bergen låna skydd &c. (Leopold).

Han, *som* (den) jag egnade först min hand &c.
(Eneid, 4: 28).

Anm. 3. *Som* kan aldrig brukas efter en preposition; t. ex. Denna är den person, *för hvilken* (icke för som) jag så mycket lagt mig ut.

Men stundom händer, i synnerhet i dagligt tal,

att *Som* brukas i st. f. *Hvilken* &c. med prepositionen sist i satsen; t. ex. Denne är den person, *som* jag lagt mig så myoket ut *för*.

Anm. 4. *Som* brukas endast såsom ett substantivum, d. v. s. det kan aldrig på samma sätt som *hvilken* &c. hafva ett annat substantivum jemte sig; t. ex. Han använde 10,000 Rdlr på iståndsättandet af sin egendom, *hvilken summa* (icke: som summa) han förtjent på handel.

Anm. 5. Man får icke bruka *Som*, då det har afseende på en hel sats, utan *Hvilket* (neutr. Sing.); t. ex. Efter segern vid Cannæ lät Hannibal sina troppar hvila, *hvilket* (icke: som) gaf Romarne tid att hemta mod och samla nya krafter.

Anm. 6. *Som* måste alltid brukas i st. f. *Hvilken* &c. efter orden *Sådan*, *Lika* och *Samma*; t. ex. En *sådan* följd af stora konungar, *som* Sverige haft ifrån Gustaf I:s tid, kan få länders historia uppvisa. *Samma* band, *som* sammanhåller familjer, kärlek och inbördes förtroende, bör också sammanhålla stater. En triangel kan icke hafva *lika* form, *som* en qvadrat.

Anm. 7. *Som* står såsom en konjunktion efter *så*, och kan ersättas genom konjunktionen *då*, i fråga om tid; t. ex. *Så* rik *som* Crœsus; På *den tid*, *som* (eller då) menniskorna lefde i oskuldens tillstånd.

Anm. 8. *Hvilken*, *Hvar och en* (om två) heter i gamla språket *Hvorr* (Hvarr); eller *Hverr* (om flera), och böjes på följande sätt:

	Masc.	*Femin.*	*Neutrum.*
Nomin. Sing.	Hvorr	Hvor	Hvort
Genit. Sing.	*Hvors.*	Hvorrar	*Hvors*
Genit. Plur.	Hvorra	Hvorra	Hvorra

		Masc.	*Femin.*	*Neutr.*
Nomin.	Sing.	Hverr	Hver	Hvert
Genit.	Sing.	*Hvers*	Hverrar	*Hvers*
Genit.	Plur.	Hverra	Hverra	Hverra.

Ordet *Hvar*, som förekommer i *Hvardera*, *Hvarandra* och *Hvar och en*, o. s. v. är tydligt af samma stam, om ej alldeles samma ord, som *Hvorr* och *Hverr* i äldsta språket. Finge man af dessa ords böjningssätt sluta till, huru det nuförtiden bör vara, så borde genit. *Hvars* få brukas endast i singularis (så vida femininum numera, är lika med masculinum); men icke i pluralis. Också torde man göra bäst att följa denna regel, annars kan man lätt komma att säga en tvetydighet: t. ex. Under Trajanus och Adrianus dämpades med möda Judarnes uppror, *hvars* (Judarnes eller upprorets?) hela historia visar, huru långt ett folk kan gå i hårdnackenhet och fördomar. Likväl finner man hos författare, som tros hafva känt modersmålet, *Hvars* nyttjadt äfven i pluralis, t. ex.

Eviga ljus, och Gudar, *hvars* makt ej tål att förkränkas.

(Adl. Eneid. 2: 154 jemför Eneid. 5: 302, En. 5: 302, Metam. 2: 538, Metam. 11: 604).

Anm. 9. Stundom brukas *Den*, *Det*, *Dem* i stället för *Som* (eller *Hvilken*, *Hvilket*, *Hvilka*) i dativus och accussativus; och kan såsom relativum aldrig sättas ihop med, utan endast i stället för, substantivum; t. ex. Fegheten, *den* man kan tillräkna stridens olyckliga utgång; Gud, *den* jag kär hafver; Guldet, *det* du aktar för ditt högsta goda; De välgerningar, *dem* du mig bevisat. Om detta ord har någon nominativus, så skulle det tyckas vara *Der*, (de gamlas *Ther*, lika i singularis och pluralis) t. ex. Den, *der* tror och blifver döpt. Månge äro de, *der* vilja råda, men få de, *der* vilja lyda råd.

Anm. 10. *Hvad* brukas stundom i stället för *Det som*; t. ex. *Hvad* jag tänker, talar jag (Jag talar *det, som* jag tänker).

Anm. 11. Pronomen relativum innesluter ofta i partiklar; t. ex. Din rikedom, *hvarpå* (eller på hvilken) du förtröstar, *hvaraf* (eller af hvilken) du glädjer dig, *hvarigenom* (genom hvilken) du uträttar så mycket, och *hvarföre* (för hvilken) du hedras.

Pronomen Interrogativum.

Hvilken? böjes såsom pronomen relativum, *Hvilken? Hvilket? Hvilka?*

Hvad? neutr. genitiv. *Hvars?*

Ho? Hvem? äro substantiver, och kunna följaktligen aldrig sättas ihop med ett annat substantivum; t. ex. Det heter: *Hvilken* man är det? (icke: *Ho* eller *Hvem* man?).

Ho? förekommer endast i nominativus. Således: *Ho* är Herren?

Hvem, som rätteligen endast borde förekomma i dativus eller accusativus, har genom sednare tiders vårdslöshet kommit att anses äfven såsom nominativus, och fått i genitivus *Hvems*. t. ex. såsom nominativus, ehuru i relativ ställning, förekommer det i Ps. 72. v. 5 Och, *hvem* botfärdigt hjerta har (hade kunnat stå *Den* i st. f. *Den, som*) och genitivus i Adl. Ekl. 5: 1. Säg mig Dametas, *hvems* (i st. f. *hvars*) är hjorden; och i en gammal visa: *Hvems* är skålen?

B.

Räkneorden.

1. **Räkneorden** beteckna antal eller ordning, och delas i två hufvudklasser: *Cardinalia*, Numeri Cardinales (Grundtal) säga, huru många på en gång man räknar, och *Ordinalia*, Numeri Ordinales (Ordningstal), som uppge någon viss i ordningen.

Grundtalen äro	*Ordningstalen äro*
1. En, Ett.	Den, Det Första.
2. Två, Tu, Tvenne.	— — Andra.
3. Tre, Trenne.	Tredje.
4. Fyra.	Fjerde.
5. Fem.	Femte.
6. Sex.	Sjette.
7. Sju.	Sjunde.
8. Åtta.	Åttonde.
9. Nio, Nie.	Nionde.
10. Tio, Tie.	Tionde.
11. Ellofva, Elfva.	Elfte.
12. Tolf.	Tolfte.
13. Tretton.	Trettonde.
14. Fjorton.	Fjortonde.
15. Femton.	Femtonde.
16. Sexton.	Sextonde.
17. Sjutton.	Sjuttonde.
18. Aderton.	Adertonde.
19. Nitton.	Nittonde.
20. Tjugu, Tjuge.	Tjugonde.
30. Trettio, Trettie.	Trettionde.
40. Fyratio, Fyrtio, Fyrtie.	Fyrationde, Fyrtionde.
50. Femtio, Femtie.	Femtionde.
60. Sextio, Sextie.	Sextionde.
70. Sjuttio, Sjuttie.	Sjuttionde.
80. Åttatio, Åttio, Attie.	Åttationde, Åttionde.
90. Nietio, Nittio, Nittie.	Niotionde, Nittionde.

100. Hundra, Hundrade. Hundrade.
1000. Tusen, Tusende. Tusende.
10,000. Tio Tusen. Tio Tusende.
100,000. Hundra Tusen. Hundra Tusende.
1,000,000. En million. Tusen gånger Tusende.
o. s. v. o. s. v.

Anm. 1. Våra förfäder grundade sin räkning på tolftalet; hvarföre ock de första grundtalen till och med Tolf hafva sina egna namn; och det brukas ännu vid vissa tillfällen att skilja mellan *Tio* och *Stor Tio* eller *Tolf*, och i synnerhet mellan *Hundra* och *Stor Hundra* eller *Hundra Tjugu*, likasom emellan *Tusen* och *Stor Tusen* eller *Tolfhundra*.

Anm. 2. Vid hopläggningen af större tal, t. ex. Tusental, Hundratal, Tiotal och Enheter, uppnämnas alltid talen i samma ordning som de skrifvas, och såsom de gälla i storlek, så att det största talet alltid nämnes först, och sedan de mindre i ordning efter hvarandra; t. ex. 7495, Sju Tusen Fyra Hundra Nittio Fem. Då endast tiotal och enheter öfver 20 läggas tillsammans, kan man, helst i dagligt tal, nämna enheterna först; men stå de tillhopa i större tal, så brukas icke detta; t. ex. man kan säga: *Två och Tjugu*, *Fem och Trettio*, *Sju och Fyratio*, men mindre brukligt är: Sju Hundra *Nio och Trettio*, Sex Hundra *Sju och Fyratio*.

Anm. 3. I sammansatta ordningstal utmärkes vanligen ordningsändelsen endast vid det minsta talet; t. ex. Den Två Tusen *Tjugu Tredje*, Hundra *Trettionde*; men endast vid tiotals och enheters sammansättning vid dem begge; t. ex. Den *Trettionde Första*, *Nittionde Åttonde*.

Anm. 4. Årtal nämnas med grundtal i stället för ordningstal; t. ex. år 1819, (Ett Tusen Åtta Hundra Nitton) borde, om det rätt affördes, heta: Det *Ett*

*Tusen Åtta Hundra Nittonde**) året efter Christi födelse.

Anm. 5. *En*, *Ett* kan nyttjas med determinativa artickeln: *Den Ena* (*e*). *Det ena*. I stället för *De Två* säger man *Begge* (Båda) eller *De Begge*. Det är likväl någon skillnad i bruket mellan *De Begge* och *Begge*. Genom bruket af *De Begge* ger man endast tillkänna, att tvenne föremål äro att anse såsom bekanta; *Begge* ger tillkänna ett slags totalitet, att ingendera får undantagas; t. ex. *De Begge* (bekanta) bröderne Phase bidrogo i synnerhet till Lutherska lärans införande i Sverige; *Begge* (så väl den ena som den andra) voro män af mycken lärdom, nit och rättskaffenhet. Samma skillnad är det ock mellan *De Tre* och *Alla Tre*; mellan *De Fyra* och *Alla Fyra*, o. s. v.; t. ex. *De Tre* (bekanta eller förut omtalade) Horatierne framträdde på stridsplatsen; *Alla Tre* (utan att undantaga någondera) voro modige män, som brunno af lust att strida för sitt fäderneslands öfvervälde.

Anm. 6. Alla grundtalen äro oföränderliga, utom *En*, som i neutrum heter *Ett*, och, nyttjadt i bestämd ställning utan substantivum, kan hafva genitivus, *Dens*, (*Dets*) *enas*.

Anm. 7. Utom *den Första* och *den Andra* bildas ordningstalen af sina motsvarande grundtal med tilläggandet af *de* (*nde*) eller *te*, och stundom med förändring af någon vokal i grundtalet. Den *Första* och den *Andra* kunna äfven heta, Den *Förste* och Den *Andre*. Alla andra ordningstal ändas endast på *e*.

2. Såsom egentliga räkneord anses vanligen endast grundtalen och ordningstalen; men

*) Skrifves dock i högtidligare kungörelser: År efter vår Frälsares Jesu Christi börd det Ett *Tusende* Åtta *Hundrade* och på det *Nittonde*.

till samma klass kunna äfven hänföras flera andra. Sådana äro 1:o De, som uppge ett obestämdt antal; t. ex. *Alla*, *Många*, *Flera*, *Flesta*, *Få*, *Färre*, *Mycken*, *Hvarje*, *Hvar* och *en*, (neut. Hvart och Ett), *Någon* (plur. Några), *Ingen* (plur. Inga), *Somliga*, *Eho*, *Ehvad*, *Endera*, *Någondera*; 2:o Obestämda ordningstal; t. ex. Den *Förre*, *Sednare*, *Sista*; *Hvar Annan*, *Hvar Tredje* o. s. v. 3:o *Halfverande Räkneord*; t. ex. *Half*, *Halfannan* (neut. Halftannat), *Halftredje*, *Halffjerde* o. s. v. 4:o *Slägttal*; t. ex. *Allahanda*, *Mångahanda*, *Flerahanda*, *Enahanda*, i stället för: af Alla, Många, Flera slag, af Ett och Samma slag. 5:o *Fördubblingstal*; t. ex. *Enkel*, *Dubbel*, *Tredubbel*, *Fyrdubbel*, *Mångdubbel*. 6:o *Proportionstal*; t. ex. *Tvåfaldig*, *Trefaldig*, *Mångfaldig*, *Flerfaldig*.

3. Rätteligen borde alla räkneorden vara adjektiver; men likasom egentliga adjektiver kunna förvandlas till nomina abstracta, som i språket antaga formen af substantiver; så förekomma också vissa räkneord under den substantiva formen: Sådana äro *Tjog*, *Dussin*, *Töfft*, *Hval*, *Skock*, *Million*, *Billion*, *Halfva*, *Fjerding*, *Åtting*, *Fjerdedel*.

Adjectivum.

1. Adjectivum betecknar en egenskap, befintlig hos en substans (Se Inl. 4 Kap. §. 1.); t. ex. *Grön*, *Fri*, *God*, *Ny*.

Till närmare förklaring plägar man tillägga: ett adjectivum kan icke förstås, utan att man tillika tänker på ett substantivum; såsom Grön (t. ex. *Äng*); Fri (t. ex. *Man*); God (t. ex. *Frukt*); Ny (t. ex. *Klädning*).

Till ett adjectivum, säges det ofta, kan man lägga orden *Man*, *Qvinna*, *Ting*; och meningen dermed är, att ett adjectivum kan sättas tillhopa med ett substantivum, som är antingen masculinum, femininum eller neutrum, och sjelft äfven stundom antaga olika ändelser för denna skillnad i genus.

Anm. Vid adjektiverna iakttager man genus, numerus, ställning (bestämd eller obestämd), gradus, och (då de stå utan substantivum) casus genitivus.

2. Adjektiverna i Svenskan hafva vanligen två ändelser i nominativus: en gemensam för masculinum och femininum, och en annan för neutrum; t. ex. *Ädel* (man eller qvinna), *Ädelt* (ting); *Gammal*, *Gammalt*; *Kall*, *Kallt*.

3. Då adjectivum har två ändelser, formeras neutrum af masculinum förmedelst tilläggandet af *t*; t. ex. *God*, *Godt*; *Lycklig*, *Lyckligt*.

Härvid märkes:

masculinum är enstafvigt, och än-

das på ett enkelt t eller en vokal; så blir ändelsen i neutrum tt; t. ex. Tät, Tätt; Slät, Slätt; Flat, Flatt; Blå, Blått; Grå, Grått; Ny, Nytt.

Neutrum Latt af masc. Lat brukas icke; ej heller Sätt af Sät. (Se följ. sida, mom. 5.)

2:o Om masculinum ändas på en dubbel konsonant; så bibehålles denna dubbla konsonant i neutrum framför t, ehuru väl den i Svenskan en konsonant, oaktadt sitt dubbla ljud; icke bör skrifvas dubbel framför en annan konsonant inom samma stafvelse; t. ex. All, Allt; Säll, Sällt; Knapp, Knappt; Tjock, Tjockt. Härifrån undantagas likväl dd och nn*), som i neutrum bortkasta det ena d eller n; t. ex. Bebodd, Bebodt; Betrodd, Betrodt; Sann, Sant; Grann, Grant.

3:o. När ett två- eller flerstafvigt masculinum ändas på en, och sista stafvelsen saknar tonvigt; så förvandlas n till t; t. ex. Trogen, Troget; Liten, Litet; Murken, Murket.

Ordet Ingen heter i neutrum Intet.

4. Några adjektiver hafva en enda ändelse, gemensam för masculinum, femininum och neutrum. Dessa äro

1:o De som ändas på kort a, och äro flerstafviga; t. ex. Ringa, Stilla, Allena, Åkta, Sakta

*) Den regeln, att nn icke får bibehållas dubbelt i neutrum, tillhör Svenska Akademien; men såsom ingen grund dertill uppgifves, iakttages den icke allmänt. Hvad dd beträffar, gör uttalet fördubblingen onödig framför t.

2:o De (flerstafviga), som ändas på kort *e*; t. ex. *Resande*, *Främmande*, och i allmänhet alla aktiva participier; t. ex. *Troende*, *Hållande*, *Skådande*.

I bestämd ställning kunna likväl aktiva participier, brukade såsom substantiver i stället för infinitivus, antaga en substantiv bestämningsändelse, och blifva derigenom olika i masc. och neutrum; t. ex. Under *Gåendet* (under det att gå).

3:o De (enstafviga), som ändas på *tt*, eller på ett *t* efter någon annan konsonant; t. ex. *Trött*, *Lätt*; *Salt*, *Fast*, *Kort*.

4:o Några ändas ord på *s* i kort stafvelse: *Rättskaffens*, *Urminnes*, *Inbördes*, *Inrikes*, *Utrikes*, *Afsides* (detta sista rätteligen ett adverbium).

5. Några adjektiver förekomma aldrig i obestämda neutrum; t. ex. *Bra*; *Lat*, *Vred*, *Var*, *Sät*, *Mån*, *Venster*; *Höger*; Andra åter endast i neutrum; t. ex. *Berådt* (mod), *Bevändt* (med).

6. Svenska adjektiver äro olika uti bestämd och obestämd ställning. Den bestämda ändelsen fås derigenom att *a* eller *e* lägges till det obestämda masculinum; t. ex. obestämdt: *God*, bestämdt: Den *Goda* (e), Det *Goda*; *Ny*, Den, Det Nya.

Härvid märkes:

1:o *Liten* heter i bestämd ställning Den *Lilla*, Det *Lilla*; *Ilsk* (föråldradt Ilsken), Den *Ilskne*, Det *Ilskna*; *Hårsk* (i hvardagsspråket

Härsken), Den *Härskne* eller Härske], Det *Härskna* eller *Härska*.

2:o Ändelserna *al*, *el*, *en*, *er*, utan tonvigt i två eller flerstafviga adjektiver, förlora i bestämd ställning sitt *a* eller *e*; t. ex. *Gammal*, Den *Gamle*, Det *Gamla*; *Ädel*, Den *Ädle*; Det *Ädla*; *Trumpen*, Den *Trumpne*, Det *Trumpna*; *Vacker*, Den *Vackre*; Det *Vackra*.

3:o Om *fv* föregår någondera af dessa ändelser, så bortkastas äfven *v*; t. ex. *Dufven*, Den *Dufne*, Det *Dufna*.

4:o Den bestämda ändelsen är lika i singularis och pluralis; lika med den obestämda pluralis; och lika med vocativus singularis.

5:o De korta ändelserna *a* och *e* blifva oförändrade i bestämd ställning; t. ex. Den, Det *Ringa*, *Lika*, *Samtida*, *Oense*, *Ofrälse*, *Tillkommande*.

6:o *Rättskaffens* kan heta Den *Rättskaffne* eller Den *Rättskaffens*.

7:o Några adjektiver förekomma endast i bestämd ställning; t. ex. *Ende*, *Samma*, *Fordna*, *Nedra*, *Öfra*, *Undra*, *Inre*, *Yttre*. Likaså vanligast *Norra*, *Södra*, *Östra*, *Vestra*, (man säger dock Öster- och Vester-Lång-Gatan, Norr-Tull, Söder-Tull, Öster- och Vester-Tull.)

8:o Man plägar städga, att den bestämda ändelsen, likasom vocativus singularis och den obestämda pluralis, bör hafva *e* uti masculinum och *a* uti femininum och neutrum; men valet mellan dessa begge ändelser rättar sig hufvud-

enkligen efter välljudet, likasom bestämningsändelserna af ett nomen i pluralis.

Reglorna för sättet att formera den obestämda pluralis äro alldeles de samma, i som för sättet att formera bestämda ändelsen. Man kan endast tillägga, att ordet Liten heter i pluralis, både bestämdt och obestämdt, *Små*; och att adjektiver, som i singularis ändas på å, kunna blifva oförändrade eller antaga pluralis ändelse a; t. ex. *Blå* eller *Blåa*; *Rå* eller *Råa*.

8. I afseende på kasusändelser är ett adjectivum, både bestämdt och obestämdt, alldeles oböjligt, så ofta det står framför ett nomen; t. ex. En *Rik* köpmans son; Den *Rika* köpmannens son. Men brukas adjektivet såsom ett substantivum, eller står det efter ett nomen; så får det i genitivus en tillökning af s; t. ex. De *Ondas* straff; De *Godas* hopp; Carl den *Tolftes* regering.

9. Svenska adjektiverna kunna kompareras, eller antaga olika ändelser i afseende på gradus. Gradus (Se Inl. 4 Kap. 1 § 5 mom.) äro tre: 1. *Positivus*, som framställer adjektivet utan afseende på jemförelse; t. ex. *Klok* man; 2. *Comparativus*, som nyttjas, då den egenskap, som med adjektivet betecknas, vid jemförelse befinnes i högre grad hos ett föremål, än hos ett annat; t. ex. *Klokare* man; 3. *Superlativus*, som brukas, då ett föremål vid jemförelse befinnes öfverträffa alla andra föremål i någon viss egenskap; t. ex. Den *Klokaste* man af alla.

10. Vanliga sättet att komparera ett adjectivum i Svenskan är, att man till obestämda positivus i masculinum lägger *are*, för att få obestämda comparativus, och *ast*, för att få obestämda superlativus. Comparativus är lika, bestämd och obestämd; men superlativus får i bestämd ställning vidare en tillökning af *e*.

Ändas positivus på *a*, så tillägges endast *re*, *st*; t. ex. *Ringa*, *Ringare*, *Ringast*.

Anm. Två eller flerstafviga adjektiver på *al*, *el*, *en*, *er*, utan tonvigt på sista stafvelsen, bortkasta i comparativus och superlativus den vokalen, som står framför *l* eller *r*; *Gammal*, *Gamlare*, *Gamlast* (brukligare: Äldre, Äldst); *Ädel*, *Ädlare*, *Ädlast*; *Trogen*, *Trognare*, *Trognast*; *Vacker*, *Vackrare*, *Vackrast*.

11. Några adjektiver kunna icke i anseende till sin ändelse kompareras; emedan derigenom ett obehagligt uttal skulle uppkomma. Dessa äro egentligen participierna och adjektiver på ändelsen *isk*. Man komparerar sådana adjektiver och participier genom adverber, i synnerhet genom *mer* och *mest*; t. ex. *Barbarisk*, *Mer Barbarisk*, *Mest Barbarisk*; *Nitisk*, *Mer Nitisk*, *Mest Nitisk*; *Älskad*, *Mer Älskad*, *Mest Älskad*; *Älskande*, *Mer Älskande*, *Mest Älskande*.

12. Andra Adjektiver kunna icke tänkas olika i graden, och kunna derföre icke kompareras; t. ex. *Allmägtig*, *Höger*, *Venster*, *Svensk*, *Fyrkantig*, *Evig*, *Evärdelig*.

13. Adjektiverna böjas efter den på nästa sida stående tabell.

Adjektivernas Böjning.

a) Adjektiver med två ändelser.

		Positivus.		Comparativus.		Superlativus.	
		Obestämdt.	*Bestämdt.*	*Obestämdt.*	*Bestämdt.*	*Obestämdt.*	*Bestämdt.*
Sing.	Comm.	Lycklig.	Den Lyckliga(a).	Lyckligare.	Den Lyckligare.	Lyckligast.	Den Lyckligaste.
	Neutr.	Lyckligt.	Det Lyckliga.	Lyckligare.	Det Lyckligare.	Lyckligast.	Det Lyckligaste.
Pl.	Alla 3 Gen.	Lyckliga(a).	De Lyckliga(a).	Lyckligare.	De Lyckligare.	Lyckligast.	De Lyckligaste.

b) Adjektiver med en ändelse.

		Positivus.		Comparativus.		Superlativus.	
		Obestämdt.	*Bestämdt.*	*Obestämdt.*	*Bestämdt.*	*Obestämdt.*	*Bestämdt.*
Sing.	Alla 3 Gen.	Stilla.	Den, Det Stilla.	Stillare.	Den, Det Stillare.	Stillast.	Den, Det Stillaste.
Plur.	Alla 3 Gen.	Stilla.	De Stilla.	Stillare.	De Stillare.	Stillast.	De Stillaste.

Några adjektiver afvika ifrån de vanliga komparations reglorna, och äro följande:

Positivus.	*Comparativus.*	*Superlativus.*
God (Bra)	Bättre	Bäst
Elak (eller Ond)	Värre	Värst
(Dålig)	Sämre	Sämst
Stor	Större	Störst
Liten	Mindre	Minst
Små (pl.)	Smärre	Smärst
Få	Färre	—
(Fjerran adv.)	Fjermare	Fjermast
(Fram. adv.)	Främre	Främst
Nära	Närmare	Närmast
Grof	Gröfre	Gröfst
Låg	Lägre	Lägst
Hög	Högre	Högst
Nedan (adv.)	Nedre	Nederst
Öfver (adv.)	Öfre	Öfverst
Lång	Längre	Längst
Trång	Trängre	Trängst
Tung	Tyngre	Tyngst
Ung	Yngre	Yngst
Gammal	Äldre	Äldst
Många (Sing. Mången)	Flere	De Fleste
Mycken	Mera	Mest.
(Sedan adv.)	Sednare	Sednast (Sist).

Anm. 1. Bland dessa kompareras dock stundom några, ehuru i vårdslöst tal, regelbundet; t. ex. *Trång, Trångare, Trångast*; *Elak* (illa sinnad), *Elakare, Elakast*; *Dålig* (Sjuk), *Dåligare, Dåligast*; *God* (Med afseende på smaken eller hjertats egenskaper), *Godare**), *Godast*; *Ond* (vid elakt lynne), *Ondare, Ondast*; *Gammal* (då det betyder verkligen hög ålder), *Gamlare, Gamlast*; *Hög, Högare, Högast* (helst om det utmärker en inre höghet).

*) T. ex. Fältmarskalken är *godare*, än du (Hemfelt 4:de Akt, 4:de Sc.).

Anm. 2. Några brista uti någon gradus, eller låna den från något annat håll. Sålunda har *Få*, *Färre* icke superlativus. *Värre*, *Värst* har i positiv. *Elak*, eller *Ond*; *Sämre*, *Sämst*, har i posit. *Dålig*. *Närmare* och *Närmast*, deriveras af adverbium *Nära*, hvilket dock någon gång förekommer såsom adjectivum; *Fjernare*, *Fjermast*, af adverb. *Fjerran*; *Främre*, *Främst* af adv. *Fram*; *Öfre*, *Öfverst* af *Öfver*; *Neder*, *Nederst* af *Nedan*; *Sednare*, *Sist* af *Sedan*.

Anm. 3. *Smärre* och *Smärst* få icke nyttjas i singularis, utan endast i pluralis. Således säges det rätt: *Hästarne på Öland äro smärre*, än i någon annan provins af Sverige; men orätt: *Min häst är smärre*, än din.

Små kan nyttjas för att formera diminutiver af adjektiver och nomina; t. ex. *Småtokig*, *Smårolig*; *Småkung*; likaså af verber; t. ex. *Småle*, *Småskratta*. Såsom adjectivum till substantiver, som äro neutrius generis, och antingen äro abstrakta eller kollektiva till bemärkelsen, helst om de sakna pluralis, kan *Smått* nyttjas i singularis; t. ex. *Smått* kif, *Smått* käbbel, *Smått* Glam, *Smått* Hufvudbry, *Smått* Traf, *Smått* Gräs, *Smått* folk.

Anm. 4. *Mera* och *Mest*, som rätteligen är comperativus och superlativus utaf *Mycken*, förekomma dock sällan annorlunda, än såsom adverber. *Mera* har förut betydt detsamma som *större*, och i denna bemärkelse kan det äfven ännu förekomma; t. ex. Med *mera* lätthet; Det är *mera* fara, o. s. v.

Verbum.

§. 1.

1. Verbum (Se Inledn. 4 Kap. 2 §) är ett ord, som ger tillkänna ett *Tillstånd*, *Handling*, *Verkan*; t. ex. *Lefva*, *Flyga*, *Bygga*.

2. Verbum är till sin bemärkelse antingen Transitivum eller Intransitivum. *Transitivum* ger tillkänna en verkan, som omedelbarligen öfvergår ifrån ett föremål till ett annat: *Intransitivum* ger tillkänna antingen ett blott tillstånd, eller också en handling, hvarvid man icke tänker sig något omedelbar verkan på något föremål utom det handlande subjektet.

3. Ett verbum transitivum kallas *Activum* (Aktivt, Handlande, Verkande), då den (eller de) som handlar, eller verkar, står såsom subjekt i satsen; t. ex. *Jag älskar* min fader; *Han byggde* huset: *Passivum* (Passivt, Lidande eller Mottagande verkan), då den (eller de), som mottager verkan af en handling, står såsom subjekt i satsen; t. ex. *Min fader älskas* af mig; *Huset byggdes* af honom.

Anm. Vid verberna iakttager man Forma, Persona, Numerus, Tempus, Modus.

4. I Svenskan hafva verberna tvenne former: den ena kallas den aktiva formen, och nyttjas för aktiva transitiver; den andra kallas

den passiva formen, och nyttjas för passiva transitiver. Den förra ändas alltid på en vokal (merendels *a*) i den ställning, då verbet kan hafva *att* framför sig (uti infinitivus); t. ex. *Att Älska*, den sednare ändas alltid uti infinitivus på *s*; t. ex. *Att Älskas*.

5. *Neutrum* kallas ett intransitivt verb af endast den aktiva formen, t. ex. *Sofva*, *Lefva*, *Vakna*.

6. *Deponens* kallar man ett verb (det må till bemärkelsen vara transitivt eller intransitivt), som endast har den passiva formen; t. ex. *Vredgas*, *Andas*, *Umgås*, *Hämnas*, *Hoppas*.

7. *Verbum Reflexivum* kallas ett transitivt verb, som har till föremål för sin verkan sjelfva det handlande subjektet; t. ex. *Jag Förhåfver mig*, *Du Förhåfver dig*, *Han Förhåfver sig*, *Vi Förhåfve oss*, *I Förhåfven Eder*, *De Förhåfva sig*.

8. Verbum har, likasom nomen, för att utmärka öfverensstämmelsen med subjektet, en dubbel numerus: Singularis och Pluralis; t. ex. *Jag Talar*, *Vi Tala*.

9. I hvardera nummern kan verbet hafva tre personer. Ett verbum säges stå uti *första* personen, då det har till subjekt den talande personen; antingen ensam eller tillsammans med flera; t. ex. *Jag Springer*, *Vi Springa*; i *andra* personen, då subjektet är en eller flera personer, till hvilken, eller hvilka, talet är ställdt; t. ex. *Du Springer*, *I Springen*; i *tredje* personen, då subjektet är ett eller flera före-

mål, om hvilket, eller hvilka, man talar; t. ex. *Han* (Hon, Det) *Springer*, *De Springa*.

Anm. Första och andra personen uttryckas alltid i Svenskan tydligen med motsvarande pronomina personalia, men tredje personen kan äfven uttryckas med ett nomen; t. ex. *Hästen springer*.

10. Man kallar ett verbum *Personale*, utan afseende på dess transitiva eller intransitiva bemärkelse, då det kan hafva alla tre personerna både uti singularis och pluralis; t. ex. *Jag Talar*, *Du Talar*, *Han* (Hon, Det) *Talar*; *Vi Tala*, *I Talen*, *De Tala*. Deremot kallar man ett verbum *Impersonale*, då det endast kan förekomma i tredje person i singularis, och hafva till subjekt pronomen personale *Det*; t. ex. *Det Regnar*, *Det Haglar*, *Det Vederfares*, *Det Händer*.

Anm. Verba neutra, som annars icke kunna förekomma i den passiva formen, kunna såsom impersonalia brukas i passivum; t. ex. I stället för *Man Dansar*, säges stundom: *Det Dansas*; *Man Lefver* härligt, eller: *Det Lefves* härligt; *Man Stridde* tappert, eller: *Det Striddes* tappert.

11. *Finitum* kallas ett verbum, då det är bestämdt till nummer och person, och betecknar en händelse såsom Verklig, Möjlig eller Nödvändig. Deremot, då det står obestämdt, i anseende till nummer, person och modus, säges det stå uti *Infinitivus*.

12. *Modus* (det sätt, hvarpå man föreställer sig en händelse) hos verbum är treggehanda (Se Inl. 4 Kap. 2 §. D.): *Indicativus*, *Conjunctivus* och *Imperativus*, hvilka med ett gemensamt namn kallas *modi finiti*. Endast så-

som en motsats af modi finiti kan infinitivus räknas för en modus.

Indicativus förekommer i en sats, som uttrycker verklighet, visshet; stundom äfven nödvändighet. I denna modus sättes äfven en direkt fråga; t. ex. *Du Tror*; *Tror Du? Listen Segrar* stundom öfver styrkan. *En del är* (nödvändigt) mindre, än det hela.

Conjunctivus brukas i en sats som uttrycker möjlighet: kallas äfven *Potentialis* (något *kan* ske); *Conditionalis* (händelsen beror af ett *villkor*); *Subjunctivus* (satsen är *afhängig* af en annan, likasom *bifogad*); *Optativus* (satsen uttrycker stundom en *önskan*); t. ex. Om jag *vore* rik, *skulle* jag *göra* mycket godt; Jag söker rikedomar, *på det* jag *må göra godt; Måtte* jag *blifva* rik!

Anm. Optativus antager likväl stundom i Svenskan en egen form, olik den vanliga conjunctivus; t. ex. *Besitte* jag, (du, han) många rikedomar! *Vare* jag rik! *Vore* jag rik!

Imperativus brukas i en sats, som uttrycker en befallning (d. v. s. en nödgande vilja, stundom en ifrig bön eller önskan); t. ex. Jag säger till min tjenare: *Kom!* — *Gif* oss vårt dagliga bröd!

Infinitivus är verbet, då det står utan subjekt, således icke en väsentlig satsdel, utan endast en utbildning af ett annat verbum, som är det egentliga predikatet; t. ex. Sicilien påstås fordomdags *hafva utgjort* en del af fasta landet; Landtdjuren kunna icke *lifva* under vattnet. Infinitivus kan anses såsom ett slags

verbalt substantivum, och i egenskap af sådant äfven förekomma såsom subjekt i en sats; t. ex. *Att hysa* hat till menniskor (menniskohat) bevisar antingen ett förderfvadt hjerta eller ett rubbadt förstånd.

13. Med ett verbum är alltid förenadt begreppet om *Tid* (Tempus). De olika former, ett verbum antager, för att utmärka olika tider, kallas verbets tempora.

14. Tiden tänkes antingen såsom *Närvarande* (uttryckes med Tempus *Præsens*); *Förfluten* (uttryckes med Tempus *Præteritum*); eller *Tillkommande* (uttryckes med Tempus *Futurum*).

15. *Præsens* uttryckes i Svenskan endast på ett sätt, åtminstone i activum; t. ex. *Jag Läser*, *Boken Läses*.

16. *Præteritum* är af tre slag: Imperfectum, Perfectum, Plusquamperfectum.

Imperfectum (ofullkomligt förfluten) brukas egentligen om en händelse, som icke är fullkomligt förfluten, då en annan händelse inträffar; t. ex. *Jag Läste*, då du kom in. Likväl förekommer detta tempus ganska ofta i Svenskan, i en berättande stil, om en fullkomligt förfluten händelse, utan all jemförelse med någon annan förfluten händelse; t. ex. *Columbus Upptäckte* Vest-Indien och Amerika, Vasco vägen omkring Goda Hopps udden.

Perfectum (fullkomligt förfluten) brukas, då en händelse endast med afseende på när-

varande tiden anses vara fullkomligt förfluten; t. ex. *Jag Har Läst.*

Plusquamperfectum (mer än fullkomligt förfluten) brukas om en händelse, som anses vara fullkomligt förfluten, innan en annan tillika förfluten händelse inträffade; t. ex. *Jag Hade Läst* ifrån mig, innan jag gick ut.

17. *Futurum* förekommer på två sätt: såsom Absolutum och Exactum.

Futurum Absolutum brukas, då en händelse endast med afseende på den närvarande tiden anses för tillkommande; t. ex. *Jag Skall Läsa.*

Futurum Exactum (fulländadt futurum) brukas om en tillkommande händelse, som skall vara fulländad, innan en annan tillkommande händelse inträffar; t. ex. Kom till mig i morgon, så *Så Skall jag Hafva Läst ut* boken.

18. På detta sätt har man rätteligen i Svenskan sex tempora: *Præsens*, *Imperfectum*, *Perfectum*, *Plusquamperfectum*, *Futurum Absolutum* och *Futurum Exactum*. Bland dessa äro Præsens, Perfectum och Futurum Absolutum, hvad man kallar absoluta tempora (vid hvilka allenast en händelse af samma slags tid kommer i betraktande); då deremot Imperfectum (i sitt egentliga bruk), Plusquamperfectum och Futurum Exactum äro relativa tempora (vid hvilka jemförelse göres mellan två händelser af samma slags tid).

19. Verbets *former* kallas *enkla*, då de bildas endast genom någon ändelseförändring: de kallas *sammansatta*, då de icke kunna bildas

utan tillhjelp af ett annat verb, som derföre kallas *Hjelpverb* (Verbum Auxiliare).

20. De enkla formerna i Svenskan äro Præsens och Imperfectum uti Indicativus (och Optativus); Imperativus och Infinitivus i Præsens. De öfriga äro sammansatta. För Perfectum brukar man såsom hjelpverbum *Har*; för Plusquamperfectum *Hade*; för Futurum *Skall*; för Conjunctivus *Må*, *Måtte*, *Torde*, *Bör* m. fl.

21. *Conjugatio* (konjugation, sammanfattning) kallas en sammanfattning af alla de förändringar, ett verbum undergår i anseende till Modus, Tempus, Numerus och Person, både i aktiva och passiva formen.

22. Man räknar i Svenskan tre konjugationssätt, eller tre konjugationer, som skiljas ifrån hvarandra i anseende till olikheten af obestämda præteritum eller, såsom det äfven kallas, supinum.

Första Konjugationens supinum har lika många stafvelser som infinitivus (vanligast två), och ändas på *at*; t. ex. Tala, Tal*at*; Sakna, Sakn*at*; Arbeta, Arbet*at*.

Andra Konjugationens supinum ändas på *t*, framför hvilket står en konsonant, och är alltid enstafvigt (Infinitivus tvåstafvig, någon gång enstafvig); t. ex. Kröna, Krön*t*; Hända, Händ*t*; Drömma, Dröm*t*.

Tredje Konjugationens supinum är likstafvigt med infinitivus (som alltid är tvåstafvig), och ändas på *it*; t. ex. Vinna, Vunn*it*; Falla, Fall*it*; Hålla, Håll*it*.

23. Man kan ock, med en del författare, antaga fem konjugationer i Svenskan, om man utom supinum gör afseende på imperfectum och infinitivus. Uppställningen blir då som följer:

Första Konjugationens supinum (af lika många stafvelser med infinitivus) ändas på *at*; imperfectum (af en stafvelse mer än infinitivus) ändas på *ade*; t. ex. Kalla, Kall*at*, Kall*ade*; Kommendera; Kommender*at*, Kommender*ade*.

Andra Konjugationens supinum är enstafvigt (en stafvelse mindre än infinitivus), och ändas på *t*, efter en konsonant; imperfectum tvåstafvigt och ändas på *de*; t. ex. Hända, Händ*t*, Händ*e*.

Tredje Konjugationens supinum är enstafvigt, och ändas på *t* efter en Konsonant; imperfectum tvåstafvigt och ändas på *te*. t. ex. Döpa, Döp*t*, Döp*te*.

Fjerde Konjugationens infinitivus är enstafvig; supinum är enstafvigt och ändas på *tt*; imperfectum tvåstafvigt och ändas på *dde*; t. ex. Tro, Tro*tt*, Tro*dde*.

Femte Konjugationens supinum är tvåstafvigt och ändas på *it*; imperfectum enstafvigt; t. ex. Fara, Far*it*, For.

24. Mellan dessa begge uppställningar är likväl ingen annan hufvudsaklig skillnad, än att den sednare är utförligare och mera bestämd; ty hvad första konjugationen beträffar, är den efter begge uppställningarne alldeles densamma. Likaså är tredje konjugationen,

efter den förra uppställningen, alldeles densamma, som den femte konjugationen, efter den sednare. Hela olikheten består deruti, att andra konjugationen innefattar tre särskilda fall: 1:o En tvåstafvig infinitivus och imperfectum på *de;* 2:o En tvåstafvig infinitivus och imperfectum på *te;* 3:o En enstafvig infinitivus. Men hvad olikheten uti imperfectum beträffar mellan ändelserna *de* och *te;* så har den sednare uppkommit endast för ett lättare uttals skull, och bör således anses blott för en afvikelse. Det faller sig mindre besvärligt att uttala t. ex. *Döpte*, *Krönte*, än *Döpde*, *Kröndе;* och likaså i participium passivum: *Döpt*, *Krönt*, än *Döpd*, *Krönd*. På samma sätt äro de enstafviga infinitiverna ett annat undantag. Vanligast är infinitivus i Svenskan tvåstafvig, och ändas på *a;* men ett ringa antal, icke öfverstigande 40, har, för sammanträffandet af tvenne vokaler, bortkastat ändelsevokalen *a*, och ändas derigenom på någon annan vokal t. ex. (*Te*) *Rete* i st. f. *Tea*, *Se* i st. f. *Sea*, *Dö* i st. f. *Döa*, *Fly* i st. f. *Flya*, *Tro* i st. f. *Troa*, *Bo* i st. f. *Boa*, *Di* i st. f. *Dia**). De ibland dessa enstafviga verber, som äro regelbundna, instämma för öfrigt med regeln för andra konjugationen, nemligen att supinum är enstafvigt och ändas på *t*, eller rättare på *tt;* imperfectum är tvåstafvigt, och ändas på *de*, eller rättare på *dde*, t. ex. *Nå*, *Nått*, *Nådde;* *Gro*, *Grott*, *Grodde*.

*) Några enstafviga verber hafva äfven uppkommit genom bortkastande af sista stafvelsen, utan sammanträffande af två vokaler; t. ex. *Ge* i stället för *Gifva*, *Be* i stället för *Bedja*, *Bli* i stället för *Blifva*.

Anm. Man kunde ock efter imperfectum göra fyra konjugationer sålunda: 1:sta konjugationen har uti imperfectum *ade*, t. ex. *Åtalade*; 2:dra konjugationen har *de* efter en konsonant, t. ex. *Lärde*; 3:dje konjugationen har *te*, t. ex. *Döpte*; 4:de konjugationen har enstafvigt imperfectum, t. ex. *Vann.* Men derigenom vinnes ingenting i enkelhet.

25. Huru litet infinitivus kan tjena till skillnad mellan konjugationerna, må följande exempel anföras:

Värka, Värkt, Värkte.	Verka, Verkat, Verkade.
Vara, Varit, Var.	Vara, Varat, Varade.
Falla, Fallit, Föll.	Befalla, Befallt, Befallde.
Hålla, Hållit, Höll.	Hushålla, Hushållat, Hushållade.
Sluta, Slutit, Slöt.	Sluta, Slutat, Slutade.
Fara, Farit, For.	Befara, Befarat, Befarade.

§. 2.

Hjelpverberna.

1. *Skola.*

Praesens.

Sing. Jag skall
Du *) —
Han **) —
Plur. Vi skola (e)
J skolen
De skola

Imperfectum.

Sing. Jag skulle
Du *) —
Han **)

2. *Må*

Praesens.

Sing. Jag må
Du *) —
Han **) —
Plur. Vi må el. måga (e)
J — el. mågen
De — el. måga

Imperfectum.

Sing. Jag måtte
Du *) —
Han **) —

*) el. Ni.

**) Hon, Det.

Plur. Vi skulle
J skullen
De skulle

Infinitivus.

Att skola

Participium

Skolande

Supinum.

Skolat

5. *Måste*

Praesens. och Imperf.

Sing. Jag måste
Du *) —
Han **) —
Plur. Vi måste
J måsten
De måste

Supinum.

Måst

5. *Böra.*

Böjes såsom *Töra*

Plur. Vi måtte
J måtten
De måtte

4. *Töra.*

Praesens.

Sing. Jag tör
Du *) —
Han **) —
Plur. Vi töra (e)
J tören
De töra

Imperfectum.

Sing. Jag torde
Du *) —
Han **) —
Plur. Vi torde
J torden
De torde

Infinitivus.

Töra

Participium.

Törande

Supinum.

Tort

*) el. Ni.

**) Hon, Det.

6. *Varda.*

Indicativus.

Praesens.

Sing. Jag varder
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi varda (e)
J varden
De varda

Imperfectum.

Sing. Jag vardt
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi vordo
J vorden
De vordo

Imperativus.

Sing Varde (Du)!
Varde Han **)!
Pl. Vardom (Vi)!
Varden J! (er, föråldr.)
Varde De!

Infinitivus.

Att varda

Optativus.

Praesens.

Sing. Jag varde
Du *) varde
Han **) varde.
Pl. Vi varde
J varden
De varde

Imperfectum.

Sing. Jag vorde
Du *) vorde
Han **) vorde
Pl. Vi vorde
J vorden
De vorde

Supinum.

Vordit (mindre brukligt)

Participium.

Praesens (fortfarande).

Vardande

Praeteritum (fulländadt).

Vorden

7. *Hafva.*

Indicativus.

Praesens.

Sing. Jag hafver eller har

Conjunctivus.

Praesens.

Sing. Jag må †) hafva

*) el. Ni.
**) Hon, Det.
†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.

Du *) hafver
Han **) —
Pl. Vi hafva (e) el. ha
J hafven el. ha'n
De hafva el. ha

Imperfectum.

Sing. Jag hade
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi hade
J haden
De hade

Perfectum.

Sing. Jag hafver haft
Du *) — —
Han **) — —
Pl. Vi hafva (e) haft
J hafven —
De hafva —

Plusquamperfectum.

Sing. Jag hade haft
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi hade haft
J haden —
De hade —

Futurum Absolutum.

Sing. jag skall hafva
Du *) — —
Han **) — —

Du *) må hafva
Han **) — —
Pl. Vi måga (e) hafva
J mågen —
De måga —

Imperfectum.

Sing. Jag skulle ††) hafva
Du *) — —
Han **) — —
Pl. Vi skulle hafva
J skullen —
De skulle —

Perfectum.

Sing. Jag må †) hafva haft
Du *) — — —
Han **) — — —
Pl. Vi måga (e) hafva haft
J mågen — —
De måga — —

Plusquamperfectum.

Sing. Jag skulle ††) hafva haft
Du *) — — —
Han **) — — —
Pl. Vi skulle hafva haft
J skullen — —
De skulle — —

Optativus.

Praesens.

Sing. Jag hafve
Du *) —
**) Han —

*) el. Ni.
**) Hon, Det.
†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.
††) Borde, Torde, Ville, Måtte, Kunde, m. fl.

Pl. Vi skola (e) hafva	*Pl.* Vi —
J skolen —	J hafven
De skola —	De hafve

Futurum Exactum.	Imperfectum.
Sing. Jag skall hafva haft	*Sing.* Jag hade
Du *) — — —	Du *) —
Han **) — — —	Han **) —
Pl. Vi skola (e) hafva haft	*Pl.* Vi —
J skolen — —	J haden
De skola — —	De hade

Imperativus.	Infinitivus.
Sing. Haf (du)!	*Præs.* Att hafva
Hafve han **)! el.	*Præter.* Att hafva haft
Måtte han hafva!	*Futur.* Att skola hafva
Pl. Hafvom el. Låtom (Låt) oss hafva!	
	Participium.
Hafven J! el. hafver! (föråldr.)	Hafvande
	Supinum.
Hafve de el. måtte de hafva!	Haft

8. *Vara*

Indicativus.	*Conjunctivus.*
Praesens.	**Praesens.**
Sing Jag är	*Sing.* Jag må †) vara
Du *) —	Du *) — —
Han **) —	Han **) — —
Pl. Vi äro (e)	*Pl.* Vi måga (e) vara
J ären	J mågen —
De äro	De måga —

*) el. Ni. **) Hon, Det.
†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.

Imperfectum.

Sing. Jag var
Du *) —
Han **) —

Pl. Vi voro
J voren
De voro

Perfectum.

Sing. Jag hafver varit
Du *) — —
Han **) — —

Pl. Vi hafva (e) varit
J hafven —
De hafva —

Plusquamperfectum.

Sing. Jag hade varit
Du *) — —
Han **) — —

Pl. Vi hade varit
J haden —
De hade —

Futurum Absolutum.

Sing. Jag skall vara
Du *) — —
Han **) — —

Pl. Vi skola (e) vara
J skolen —
De skola —

Imperfectum.

Sing. Jag skulle ††) vara
Du *) — —
Han **) — —

Pl. Vi skulle vara
J skullen —
De skulle —

Perfectum.

Sing. Jag må †) hafva varit
Du *) — — —
Han **) — — —

Pl. Vi måga (e) hafva varit
J mågen — —
De måga — —

Plusquamperfectum.

Sing. Jag skulle ††) hafva varit
Du *) — — —
Han **) — — —

Pl. Vi skulle hafva varit
J skullen — —
De skulle — —

Optativus.

Praesens.

Sing. Jag vare
Du *) —
Han **) —

Pl. Vi —
J varen
De vare

*) el. Ni. **) Hon, Det.
†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.
††) Borde. Torde, Ville, Måtte, Kunde, m. fl.

Futurum Exactum.

Sing. Jag skall hafva varit
Du *) — —
Han **) — —
Pl. Vi skola (e) hafva varit
J skolen — —
De skola — —

Imperfectum.

Sing. Jag vore
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi voro
J voren
De vore

Imperativus.

Sing. Var (du)!
Vare han **)! eller Måtte han vara!
Pl. Varom el. låtom (låt) oss vara!
Varen J! el. varer! (föråldr.)
Vare de el. måtte de vara!
Varen de (i lagstil).

Infinitivus.

Praes. Att vara
Praeter. Att hafva varit
Futur. Att skola vara

Participium.

Varande.

Supinum.

Varit

9. *Vilja.*

Indicativus.

Praesens.

Sing. Jag vill
Du *) —
Han **) — —
Pl. Vi vilja (e)
J viljen
De vilja

Conjunctivus.

Praesens.

Sing. Jag må †) vilja
Du *) — —
Han **) — —
Pl. Vi måga (e) vilja
J mågen —
De måga —

*) el. Ni. **) Hon, Det.
†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.

Imperfectum.	Imperfectum.
Sing. Jag ville	*Sing.* Jag skulle ††) vilja
Du *) —	Du *) — —
Han **) —	Han **) — —
Pl. Vi ville	*Pl.* Vi skulle vilja
J villen	J skullen —
De ville.	De skulle —

Perfectum.	Perfectum.
Sing. Jag hafver velat	*Sing.* Jag må †) hafva velat
Du *) — —	Du *) — — —
Han **) — —	Han **) — — —
Pl. Vi hafva (e) velat	*Pl.* Vi måga (e) hafva velat
J hafven —	J mågen — —
De hafva —	De måga — —

Plusquamperfectum.	Plusquamperfectum.
Sing. Jag hade velat	*Sing.* Jag skulle ††) hafva velat
Du *) — —	Du *) — — —
Han **) — —	Han **) — — —
Pl. Vi hade velat	*Pl.* Vi skulle hafva velat
J haden —	J skullen — —
De hade —	De skulle — —

Futurum Absolutum.	
Sing. Jag skall vilja	*Præs. Opt.* och *Imperativus* brukas ej.
Du *) — —	
Hau **) — —	*Imperfectum Optativi*
Pl. Vi skola (e) vilja	lika med
J skolen —	*Imperfectum Indicativi.*
De skola —	

*) el. Ni. **) Hon, Det.

†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.

††) Borde, Torde, Ville, Måtte, Kunde, m. fl.

Futurum Exactum.

Sing. Jag skall hafva velat
Du *) — — —
Han **) — — —
Pl. Vi skola (e) hafva velat
J skolen — —
De skola — —

Infinitivus.

Præs. Att vilja
Præter. Att hafva velat
Futur. Att skola vilja

Participium.

Viljande

Supinum.

Velat

10. *Kunna.*

Indicativus.

Praesens.

Sing. Jag kan
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi kunna (e)
J kunnen
De kunna

Imperfectum.

Sing. Jag kunde
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi kunde
J kunden
De kunde

Perfectum.

Sing. Jag hafver kunnat

Conjunctivus.

Praesens.

Sing. Jag må †) kunna
Du *) — —
Han **) — —
Pl. Vi måga (e) kunna
J mågen —
De måga —

Imperfectum.

Sing. Jag skulle ††) kunna
Du *) — —
Han **) — —
Pl. Vi skulle kunna
J skullen —
De skulle —

Perfectum.

Sing. Jag må †) hafva kunnat

*) el. Ni. **) Hon, Det.
†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.
††) Borde, Torde, Ville, Måtte, m. fl.

	Du *) hafver kunnat	Du *) må hafva kunnat
	Han **) — —	Han **) — —
Pl.	Vi hafva (e) kunnat	Pl. Vi måga (e) hafva kunnat
	J hafven —	J mågen — —
	De hafva —	De måga — —

Plusquamperfectum.	Plusquamperfectum.
Sing. Jag hade kunnat	Sing. Jag skulle ††) hafva kunnat
Du *) — —	Du *) — — —
Han **) — —	Han **) — — —
Pl. Vi hade kunnat	Pl. Vi skulle ††) hafva kunnat
J haden —	J skullen —
De hade —	De skulle —

Futurum Absolutum.	Præs. Opt. och Imperativus brukas ej.
Sing. Jag skall kunna	
Du *) — —	Imperfectum Opt. lika med Imperfectum Indicativi.
Han **) — —	
Pl. Vi skola (e) kunna	
J skolen —	
De skola —	

Futurum Exactum.	Infinitivus.
Sing. Jag skall hafva kunnat	Præs. Att kunna.
	Præter. Att hafva kunnat
	Futur. Att skola kunna
Du *) — — —	Participium.
Han *) — — —	Kunnande,
Pl. Vi skola (e) hafva kunnat	
J skolen — —	Supinum.
De skola — —	Kunnat

*) el. Ni.
**) Hon, Det.
††) Borde, Torde, Ville, Måtte, m. fl.

§. 3.

Anmärkningar vid Hjelpverberna.

1. Utom de anförda hjelpverberna kan man deribland räkna: *Lära*, som är reguliert efter 2:dra konjugationen; *Få*, som utom imperfectum *Fick*, pl. *Fingo*, böjes reguliert såsom andra enstafviga verber; *Låta* och *Blifva*, som böjas reguliert efter 3:dje konjugationen.

2. *Vara* är i Svenskan mera reguliert, än motsvarande ord i de flesta andra språk. Det enda irreguliera deri är, att praesens uti indicativus böjes såsom ett imperfectum af tredje konjugationen, och tyckes icke heller vara af samma stam som de öfriga tempora och modi. Dessutom har imperfectum indicativi i sing. vokalen *a* i stället för *o* (se anm. till 3:dje konj.).

3. *Må*, såsom hjelpverbum i conjunctivus, måste skiljas ifrån det reguliera verbet *Må* (befinna sig väl eller illa).

4. *Hafva* är hjelpverbum endast i vissa tempora: Perfectum, Plusquamperfectum och Futurum Exactum. För öfrigt är det ett vanligt transitivt verbum och temligt reguliert efter 2:dra konjugationen.

5. I stället för *Skall*, *Skulle*, nyttjas stundom, *Vill*, *Ville*; *Kan*, *Kunde*.

6. *Låta* förekommer såsom hjelpverbum nästan endast uti imperativus: t. ex. *Låt* eller *Låtom oss Älska!* i st. f. *Älskom!* Man skrifver det också: *Låt*,

ehuru orätt; emedan detta rätteligen är imperfectum af samma ord. Såsom hjelpverbum bör det skiljas ifrån ett annat verbum *Låta*, imperf. *Let*, som betyder Ljuda, gifva ett ljud eller läte.

7. Utaf *Varda* äro de flesta formerna nästan föråldrade. Utaf detta verbum förekommer sällan mer, än Imperativus, eller rättare optativus, t. ex. Gud sade: *Varde* ljus! och Participium, t. ex. Af ytan, i all tid, är menskan dårad *vorden.*

8. Följande anmärkningar om hjelpverbernas betydelse och bruk torde icke anses öfverflödiga.

Anmärkningar om Hjelpverbernas Betydelse och Bruk.

Blifva betecknar en *öfvergång från ett tillstånd till ett annat*; Jag har *blifvit* återställd till helsan (efter att hafva varit sjuk); Han har *blifvit* utnämnd till Riddare (hvilket han icke förut varit).

Anm. *Vara* och *Blifva* tillhopa med participium passivum, bilda de sammansatta tempora af passivum, men i olika bemärkelse. *Vara* betecknar blott ett *tillstånd*; *Blifva* betecknar *öfvergången till ett tillstånd*; t. ex. Att *vara* älskad och *blifva* älskad.

Varda har nästan samma bemärkelse som *Blifva*.

Böra betecknar en *skyldighet*; t. ex. Alla menniskor *böra* (äro skyldige att) älska Gud, sin skapare.

Sannolikhet; t. ex. Han *bör* (sannolikt) med sina inkomster kunna blifva rik.

Måste betecknar en *nödvändighet*; t. ex. Man *måste* (det är nödvändigt att) läsa flitigt, om man vill lära något.

Få betecknar *förbindelse* eller *nödvändighet*; t. ex. Jag *får* (är förbunden eller nödsakad att) lyda hans befallningar.

Tillåtelse, *frihet*, *rättighet*; t. ex. Du *får* (har tillåtelse att) lefva, såsom du behagar; Ständerne *få* (hafva rättighet att) beskatta sig sjelfva.

Tillfälle; Jag har *fått* (haft tillfälle att) höra, lära, o. s. v., och i denna bemärkelse står det ofta öfverflödigt: t. ex. Jag har *fått höra* är det samma som: Jag *har hört*.

Kunna betecknar *förmåga*, *skicklighet*; t. ex. Jag *kan* (förmår) betala mina skulder; Jag *kan* (är skicklig att) läsa flera språk.

Tillåtelse, *rättighet*; t. ex. Han *kan* (har tillåtelse att) resa, när han behagar; Han *kan* (är berättigad att) göra i denna sak, hvad han finner godt vara.

Möjlighet; t. ex. Det *kan* (möjligen) hända.

Lära betecknar i jakad mening *sannolikhet*, i nekad mening *tvifvelaktighet*; t. ex. Han *lär* komma i morgon (det är sannolikt eller det tros, att han kommer i morgon); Hon *lär* (eller anses) vara vacker; Jag *lär* aldrig få se honom (jag tviflar, att jag någonsin får se honom); Jag *lär* aldrig hafva sett honom (Jag tviflar på, att jag någonsin sett honom).

Anm. Lär förekommer såsom hjelpverbum endast uti præsens.

Tör, *Torde*, betecknar *sannolikhet* eller *tvifvelaktighet*, och förvexlas i denna bemärkelse ofta *med Lära*; t. ex. Det *tör* (eller torde eller lär) blifva svårt; Han *tör* (eller torde eller lär) icke komma hem på flera veckor.

Möjlighet; t. ex. Jag *tör* (eller torde möjligen) göra det; Det *tör* (eller torde möjligen) hända.

Må, *Måtte*, betecknar ett *medgifvande*, ett *tillstädjande*; t. ex. Det *må* han göra (jag hindrar honom icke); Han *må* lefva eller dö (det gör mig lika); *Må* göra! (Jag har ingenting deremot).

Förundran; t. ex. Det *må* jag säga! (Det förvånar mig).

Önskan; t. ex. *Måtte* det vara sant (Jag önskar, att det måtte vara sant).

Vilja betecknar en *åstundan* eller ett *begär*; t. ex. Jag *vill* (åstundar att) veta sammanhanget.

Afsigt; t. ex. Jag *ville* (hade för afsigt att) säga något; Han *vill* (ämnar) löpa bort.

Benägenhet; t. ex. Jag *vill* (är benägen eller böjd för att) tro.

Försäkran; t. ex. Jag *vill* dö på sanningen deraf.

Hafva är egentligen ett vanligt transitivt verbum, som betyder ungefär detsamma som *ega*; men bildar jemte supinum (eller obestämda præteritum) perfectum, plusquamperfectum och futurum exactum, och är kännemärket på en förfluten tid.

Anm. Hafva, såsom hjelpverbum, uteslutes ofta efter konjunktioner och pronomen relativum; t. ex. *Om* jag (hade) *egt* tillräcklig förmögenhet; så hade jag köpt egendomen. *Ehuru* han (har) *kostat* på sin son ganska mycket, har dock denne ingenting lärt; Jag har åter träffat samma man, *hvilken* jag förut (har) *talat* vid; jag skall komma till dig i morgon, *om* jag då (skall hafva) *gjort* ifrån mig mitt arbete.

Likaså i vers, när ordens naturliga ordning är omkastad; t. ex.:

Heder och ära *han gifvit* till pris åt förledande guldet.

Redan af blommor *hon flätat* en krans för älskarens tinning.

§. 4.

Första Konjugationen.

Kalla — Kallat — Kallade.

Activum.

Indicativus.	*Conjunctivus.*
Praesens.	**Praesens.**
Sing. Jag kallar	*Sing.* Jag må †) kalla
Du *) —	Du *) — —
Han **) —	Han **) — —
Pl. Vi kalla (e)	*Pl.* Vi måga (e) kalla
J kallen	J mågen —
De kalla	De måga —
Imperfectum.	**Imperfectum.**
Sing. Jag kallade	*Sing.* Jag skulle ††) kalla

*) el. Ni. **) Hon, Det.
†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.
††) Borde, Torde, Ville, Måtte, Kunde, m. fl.

Du *) kallade
Han **) —
Pl. Vi kallade
J kalladen
De kallade

Perfectum.

Sing. Jag hafver kallat
Du *) — —
Han **) — —
Pl. Vi hafva (e) kallat
J hafven —
De hafva —

Plusquamperfectum.

Sing. Jag hade kallat
Du *) — —
Han **) — —
Pl. Vi hade kallat
J haden —
De hade —

Futurum Absolutum.

Sing. Jag skall kalla
Du *) — —
Han **) — —
Pl. Vi skola (e) kalla
J skolen —
De skola —

Du *) skulle kalla
Han **) — —
Pl. Vi skulle kalla
J skullen —
De skulle —

Perfectum.

Sing. Jag må †) hafva kallat
Du *) — — —
Han **) — — —
Pl. Vi måga (e) hafva kallat
J mågen — — —
De måga — — —

Plusquamperfectum.

Sing. Jag skulle ††) hafva kallat
Du *) — — —
Han **) — — —
Pl. Vi skulle hafva kallat
J skullen — —
De skulle — —

Optativus.

Praesens.

Sing. Jag kalle
Du *) —
Pl. Vi —
J kallen
De kalle

*) el. Ni.
**) Hon, Det.
†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.
††) Borde, Torde, Ville måtte, Kunde, m. fl.

Futurum Exactum.

Sing. Jag skall hafva kallat
Du *) — — —
Han **) — — —
Pl. Vi skola (e) hafva kallat
J skolen — —
De skola — —

Imperfectum.

Sing. Jag kallade
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi —
J kalladen
De kallade

Imperativus.

Sing. Kalla (Du)!
Kalle Han **)! el. måtte han kalla.
Kalle Han **)! eller måtte han kalla!
Pl. Kallom! el. låtom (låt) oss kalla!
Kallen J! eller Kaller! (föråldr.)
Kalle de! el. måtte de kalla!

Infinitivus.

Praes. Att kalla
Praeter. Att hafva kallat
Futur. Att skola kalla

Participium.

Kallande

Supinum.

Kallat.

Passivum.

Indicativus.

Praesens.

Sing. Jag kallas
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi kallas
J kallens
De kallas

Imperfectum.

Sing. Jag kallades

Conjunctivus.

Praesens.

Sing. Jag må †) kallas
Du *) — —
Han **) — —
Pl. Vi måga (e) kallas
J mågen —
De måga —

Imperfectum.

Sing. Jag skulle ††) kallas

*) el. Ni. **) Hon, Det.
†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.
††) Borde, Torde, Ville, Måtte, Kunde, m. fl.

Du *) kallades
Han **) —
Pl. Vi kallades
J kalladens
De kallades

Perfectum.

Sing. Jag hafver varit *a*) kallad *b*)
Du *) — — —
Han **) — — —
Pl. Vi hafva (e) varit kallade
J hafven — —
De hafva — —

Plusquamperfectum.

Sing. Jag hade varit *a*) kalläd *b*)
Du *) — — —
Han **) — — —
Pl. Vi hade varit *a*) kallade
J haden — —
De hade — —

Futurum Absolutum.

Sing. Jag skall kallas
Du *) — —
Han **) — —

Du *) skulle kallas
Han **) — —
Pl. Vi skulle kallas
J skullen —
De skulle —

Perfectum.

Sing. Jag må †) hafva varit *a*) kallad *b*)
Du *) — — — —
Han **) — — — —
Pl. Vi måga (e) hafva varit kallade
J mågen — — —
De måga — — —

Plusquamperfectum.

Sing. Jag skulle ††) hafva varit *a*) kallad *b*)
Du *) — — — —
Han **) — — — —
Pl. Vi skulle hafva varit *a*) kallade
J skullen — — —
De skslle — — —

Optativus.

Praesens.

Sing. Jag kalles
Du —
Han **) —

*) el. Ni.
**) Hon, Det.
†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.
††) Borde, Torde, Ville, Måtte, Kunde, m. fl.
a) eller blifvit.
b) Neutr. Kalladt. Obs. i stället för *varit* eller *blifvit kallad*, kan man säga: *Kallats.*

Pl. Vi skola (e) kallas — *Pl.* Vi kalles
J skolen — J kallens
De skola — De kalles

Futurum Exactum.

Sing. Jag skall hafva varit *a*) kallad *b*)
Du *) — — — —
Han **) — — — —
Pl. Vi skola (e) hafva varit *a*) kallade
J skolen — — —
De skola — — —

Imperfectum.

Sing. Jag kallades
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi kallades
J kalladens
De kallades

Imperativus.

Sing. Kallas (du)!
Kalles han **)! eller Måtte han kallas!
Pl. Kalloms! eller låtom (låt) oss kallas!
Kallens J!
Kalles de! el. måtte de kallas!

Infinitivus.

Praes. Att kallas
Praeter. Att hafva varit *a*) kallad (dt, de)
Futur. Att skola kallas

Participium.

Sing. Comm. Kallad
Neutr. Kalladt
Pl. Alla 3 Gen. Kallade

Supinum.

Kallats.

*) el. Ni.

**) Hon, Det.

a) eller Blifvit.

b) Neutr. Kalladt. Obs. i stället för *varit* eller *blifvit kallad*, kan man säga: *Kallats*.

§. 5.

Anmärkningar vid Första Konjugationen.

1. Första Konjugationen är den mest reguliera af alla, och innefattar ensam åtminstone dubbelt så många verber, som de begge öfriga tillsammanstagna.

2. De få irreguliera, som finnas af denna Konjugation, äro *Kunna*, *Veta*, *Vilja*, *Heta*, och böjas på följande sätt:

Infinit.	*Praesens* *Sing.*	*Indicat.* *Plur.*	*Imperfectum.*	*Supin.*
Kunna	Kan	Kunna	Kunde	Kunnat
Veta	Vet	Veta	Visste	Vetat
Vilja	Vill	Vilja	Ville	Velat
Heta	Heter	Heta	Hette el. Het	Hetat

Hvarförutan bör anmärkas, att orden *Fåsta*, *Gitta*, *Lyfta* merendels brukas i praesens med ändelsen *er*, således *Fåster*, *Gitter*, *Lyfter*, ehuru de böra heta, och kunna heta, *Fåstar*, *Gittar*, *Lyftar*. Deras imperfecta *Fåstade* eller *Fåste*, *Gittade* eller *Gatt* (föråldr.), och *Lyftade* eller *Lyfte*, bevisa dock, att de kunna äfven hänföras till andra konjugationer.

3. Af ändelsen uti infinitivus kan man i allmänhet icke veta, till hvilken konjugation ett verbum hörer: likväl ges det några ändelser, som uteslutande tillhöra den första konjugationen.

1:o I allmänhet alla verber som, utan att vara sammansatta, hafva mer än två stafvelser

uti infinitivus, ibland hvilka i synnerhet märkas ändelserna *era* och *iga*; t. ex. *Arbeta*; *Regera*, *Handtera*, *Befullmäktiga*, *Inhändiga*.

2:o Verba på *na*; af hvilka de flesta äro inchoativa, t. ex. *Beskna*, *Svartna*; *Vakna*, *Kikna*, *Sjukna*; *Famna*, *Räkna*, *Vattna*, *Sakna*.

3:o De flesta verber på *ska*, *la*, *ra*, *sa*, *ta*; t. ex. *Åska*, *Sorla*, *Klättra*, *Längta*; i synnerhet om dessa ändelser äro härledningsstafvelser; t. ex. *Grön-ska*, *Dubb-la*, *Grubb-la*, *Blixt-ra*, *Förned-ra*, *Hel-sa*.

4. *Deponentier af Första konjugationen.*

Afundas
Andas
Artas (arta sig)
Baksnas
Brottas
Bångas (föråldr.)
Dagas (impers.)
Envisas
Ergas
Falskas (föråldr.)
Fattas
Felas (i samma bemärkelse som Fattas)
Fjollas
Fradgas (Fradga sig)
Frodas (Froda sig)
Förvånas (Förvåna sig) (har dock activum)
Galnas
Gantas (föråldr.)
Handskas
Harmas (Harma sig)
Hoppas
Hågas
Hämnas (Hämna sig)
Högfärdas
Högmodas
Ilfänas
Knifvas (mindre brukligt).
Knoppas
Käftas (föråldr.)
Käppas (Käppa sig)
Lyckas
Lättjas
Möglas
Nalkas (Nalka sig)
Nappas
Odygdas
Omägnas (föråldr.)
Ordkastas
Plitas (mindre brukl.)
Qvällas (impers.)
Rostas
Rotas (Rota sig)
Själas
Skalkas

Skrymslas (föråldr.)
Skärfvas (Skärfva sig)
Slägtas (Vanslägtas)
Snikas (föråldr.)
Snålas
Sticknas
Sturskas
Styggas (vid)
Stångas
Svettas
Tokas
Táras
Treskas
Töras
Vankas
Vistas
Vredgas
Våndas
Värdigas
Åldras
Äcklas
Äflas
Ängslas (Ängsla sig).

§. 6.

Andra Konjugationen.

Första Händelsen, Imperfectum på *de*.

Böja — Böjt — Böjde.

Activum.

Indicativus.	*Conjunctivus.*
Praesens.	Praesens.
Sing. Jag böjer	*Sing.* Jag må †) böja
Du *) —	Du *) — —
Han **) —	Han **) — —
Pl. Vi böja (e)	*Pl.* Vi måga (e) böja
J böjen	J mågen —
De böja	De måga —

*) el. Ni. **) Hon, Det.

†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.

Imperfectum.

Sing. Jag böjde
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi böjde
J böjden
De böjde

Imperfectum.

Sing Jag skulle ††) böja
Du *) — —
Han **) — —
Pl. Vi skulle böja
J skullen —
De skulle —

Perfectum.

Sing. Jag hafver böjt
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi hafva (e) böjt
J hafven —
De hafva —

Perfectum.

Sing. Jag må †) hafva böjt
Du *) — — —
Han **) — — —
Pl. Vi måga (e) hafva böjt
J mågen — —
De måga — —

Plusquamperfectum.

Sing. Jag hade böjt
Du *) — —
Han **) — —
Pl. Vi hade böjt
J haden —
De hade —

Plusquamperfectum.

Sing. Jag skulle ††) hafva böjt
Du *) — — —
Han ** — — —
Pl. Vi skulle hafva böjt
J skullen — — —
De skulle — — —

Futurum Absolutum.

Sing. Jag skall böja
Du *) — —
Han **) — —

Optativus.

Praesens.

Sing. Jag böjes
Du *) —
Han **) —

*) el. Ni.

**) Hon, Det.

†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.

††) Borde, Torde, Ville, Måtte, Kunde, m. fl.

Pl. Vi skola (e) böja
J skolen —
De skola —

Pl. Vi böje
J böjen
De böje

Futurum Exactum.

Sing. Jag skall hafva böjt
Du *) — — —
Han **) — — —
Pl. Vi skola (e) hafva böjt
J skolen — —
De skola — —

Imperfectum.

Sing. Jag böjde
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi böjde
J böjden
De böjde

Imperativus.

Sing. Böj (du)!
Böje han **)! eller måtte han böja!
Pl. Böjom! el. låtom (låt) oss böja!
Böjen J! eller Böjer! (föråldr.)
Böje de! el. måtte de Böja!

Infinitivus.

Praes. Att böja
Praeter. Att hafva böjt
Futur. Att skola böja

Participium.

Böjande

Supinum.

Böjt

Passivum.

Indicativus.

Praesens.

Sing. Jag böjes
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi böjas
J böjens
De böjas

Conjunctivus.

Praesens.

Sing. Jag må †) böjas
Du *) — —
Han **)
Pl. Vi måga böjas
J mågen —
De måga —

*) el. Ni. **) Hon, Det.

†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.

Imperfectum.	Imperfectum.
Sing. Jag böjdes	*Sing.* Jag skulle ††) böjas
Du *) —	Du *) — —
Han **) —	Han **) — —
Pl. Vi böjdes	*Pl.* Vi skulle böjas
J böjdens	J skullen —
De böjdes	De skulle —

Perfectum.	Perfectum.
Sing. Jag hafver varit *a*) böjd *b*)	*Sing.* Jag må †) hafva varit *a*) böjd *b*)
Du *) — — —	Du *) — — — —
Han **) — — —	Han **) — — — —
Pl. Vi hafva varit böjda (e)	*Pl.* Vi måga hafva varit böjda (e)
J hafven — —	J mågen — — —
De hafva — —	De måga — — —

Plusquamperfectum.	Plusquamperfectum.
Sing. Jag hade varit *a*) böjd *b*)	*Sing.* Jag skulle ††) hafva varit *a*) böjd *b*)
Du *) — — —	Du *) — — — —
Han **) — — —	Han **) — — — —
Pl. Vi hade varit böjda (e)	*Pl* Vi skulle hafva varit böjda (e)
J haden — —	J skullen — — —
De hade — —	De skulle — — —

Futurum Absolutum.	*Optativus.* Praesens.
Sing. Jag skall böjas	*Sing.* Jag böjes
Du *) — —	Du *) — —
Han **) — —	Han **) — —

*) el. Ni. **) Hon, Det.

†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.

††) Borde, Torde, Ville, Måtte, Kunde, m. fl.

a) eller blifvit.

b) Neutr. Böjdt. Obs. i stället för *varit* eller *blifvit böjd*, kan man säga: *böjts.*

Pl. Vi skola (e) böjas
J skolen —
De skola —

Pl. Vi böjes
J böjens
De böjes

Futurum Exactum.

Sing. Jag skall hafva varit *a*) böjd *b*)
Du *) — — — —
Han **) — — — —
Pl. Vi skola (e) hafva varit böjda (e)
J skolen — — —
De skola — — —

Imperfectum.

Sing. Jag böjdes
Du *) — —
Han **) — —
Pl. Vi böjdes
J böjdens
De böjdes

Imperativus

Sing. Böjs (du)!
Böjes han **)! eller
Måtte han böjas!
Pl. Böjoms! el. låtom (låt) oss böjas!
Böjens J!
Böjes de! el. måtte de böjas!

Infinitivus.

Praes. Att böjas
Praeter. Att hafva varit *a*) böjd, dt, de
Futur. Att skola böjas.

Participium.

Sing. Commun. Böjd.
Neutr. Böjdt
Pl. Alla 3 gen. Böjde (a)

Supinum.

Böjts.

Andra Conjugationen.

Andra Händelsen, Imperfectum på *te.*

Köpa — Köpt — Köpte.

Activum.

Indicativus.

Praesens.

S. Jag köper &c.

Conjunctivus.

Praesens.

S. Jag må köpa &c.

*) el. Ni. **) Hon, Det. *a*) el. Blifvit.
b) Neutr. Böjdt. Obs. i stället för *varit* eller *blifvit böjd*, kan man säga *Böjts.*

Pl. Vi köpa (e) &c.

Imperfectum.

S. Jag köpte &c.
Pl. Vi köpte &c.

Perfectum.

S. Jag har köpt &c.
Pl. Vi hafva köpt &c.

Plusquamperfectum.

S. Jag hade köpt &c.
Pl. Vi hade köpt &c.

Futurum Absolutum.

S. Jag skall köpa &c.
Pl. Vi skola (e) köpa &c.

Futurum Exactum.

S. Jag skall hafva köpt &c.
Pl. Vi skola (e) hafva köpt &c.

Imperativus.

S. Köp! &c.
Pl. Köpom! &c.

Pl. Vi måga (e) köpa &c.

Imperfectum.

S. Jag skulle köpa &c.
Pl. Vi skulle köpa &c.

Perfectum.

S. Jag må hafva köpt &c.
Pl. Vi må hafva köpt &c.

Plusquamperfectum.

S. Jag skulle hafva köpt &c.
Pl. Vi skulle hafva köpt &c.

Optativus. Præsens.

S. Jag köpe &c.
Pl. Vi köpe &c.

Imperfectum.

S. Jag köpte &c.
Pl. Vi köpte &c.

Infinitivus.

Att Köpa — Hafva köpt — Skola Köpa.

Participium.

Köpande.

Supinum.

Köpt.

Passivum.

Indicativus.

Præsens

S. Jag köpes &c.
Pl. Vi köpas &c.

Conjunctivus.

Præsens.

S. Jag må köpas
Pl. Vi måga (e) köpas

Imperfectum.

S. Jag köptes &c.
Pl. Vi köptes.

Perfectum.

S. Jag har varit köpt &c.
Pl. Vi hafva varit köpta &c.

Plusquamperfectum.

S. Jag hade varit köpt &c.
Pl. Vi hade varit köpta &c.

Futurum Absolutum.

S. Jag skall köpas &c.
Pl. Vi skola (e) köpas &c.

Futurum Exactum.

S. Jag skall hafva varit köpt &c.
Pl. Vi skola (e) hafva varit köpta (e) &c.

Imperativus.

S. Köps! &c.
Pl. Köpoms! &c.

Imperfectum.

S. Jag köptes &c.
Pl. Vi köptes &c.

Perfectum.

S. Jag må hafva varit köpt &c.
Pl. Vi må hafva varit köpta &c.

Plusquamperfectum

S. Jag skulle hafva varit köpt &c.
Pl. Vi skulle hafva varit köpta &c.

Optativus
Præsens.

S. Jag köpes &c.
Pl. Vi köpes &c.

Imperfectum.

S. Jag köptes &c.
Pl. Vi köptes &c.

Infinitivus.

Att köpas — Att hafva varit köpt &c. — Att skola köpas.

Participium

S. Köpt. *Pl.* Köpte (a).

Supinum.

Köpts.

Andra Konjugationen.

Tredje Händelsen. — Enstafvig Infinitivus.

Tro — Trott — Trodde.

Indicativus.

Præsens.

S. Jag tror &c.
Pl. Vi tro &c.

Imperfectum.

S. Jag trodde &c.
Pl. Vi trodde &c.

Perfectum.

S. Jag har trott &c.
Pl. Vi hafva trott &c.

Plusquamperfectum.

S. Jag hade trott &c.
Pl. Vi hade trott &c.

Futurum Absolutum.

S. Jag skall tro &c.
Pl. Vi skola (e) tro &c.

Futurum Exactum.

S. Jag skall hafva trott &c.
Pl. Vi skola hafva trott &c.

Imperativus.

S. Tro (du, han)!
Pl. Låt oss tro! &c.

Conjunctivus.

Præsens.

S. Jag må tro
Pl. Vi må tro

Imperfectum.

S. Jag skulle tro
Pl. Vi skulle tro

Perfectum.

S. Jag må hafva trott &c.
Pl. Vi må hafva trott &c.

Plusquamperfectum.

S. Jag skulle hafva trott &c.
Pl. Vi skulle hafva trott &c.

Optativus. **Præsens.**

S. Jag tro &c.
Pl. Vi tro &c.

Imperfectum.

S. Jag trodde &c.
Pl. Vi trodde &c.

Infinitivus.

Att tro — hafva trott — skola tro.

Participium.

Troende.

Supinum.

Trott.

Passivum.

Indicativus.

Praesens.

S. Jag tros &c.
Pl. Vi tros &c.

Imperfectum.

S. Jag troddes &c.
Pl. Vi troddes &c.

Perfectum.

S. Jag har varit trodd &c.
Pl. Vi hafva varit trodde &c.

Plusquamperfectum.

S. Jag hade varit trodd &c.
Pl. Vi hade varit trodde &c.

Futurum Absolutum.

S. Jag skall tros &c.
Pl. Vi skola (e) tros &c.

Futurum Exactum.

S. Jag skall hafva varit trodd &c.
Pl. Vi skola (e) hafva varit trodde &c.

Imperativus.

S. Tros (du, han)!
Pl. Låt oss tros ! &c.

Conjunctivus.

Praesens.

S. Jag må tros &c.
Pl. Vi må tros &c.

Imperfectum.

S. Jag skulle tros &c.
Pl. Vi skulle tros &c.

Perfectum.

S. Jag må hafva varit trodd &c.
Pl. Vi må hafva varit trodde &c.

Plusquamperfectum.

S. Jag skulle hafva varit trodd &c.
Pl. Vi skulle hafva varit trodde &c.

Optativus. **Praesens.**

S. Jag tros &c.
Pl. Vi tros &c.

Imperfectum.

S. Jag troddes &c.
Pl. Vi troddes &c.

Infinitivus.

Att tros — hafva varit trodd — Att skola tros.

Participium.

S. Trodd (dt).
Pl. Trodde (a).

Supinum.

Trotts.

§. 7.

Anmärkningar vid andra Konjugationen.

1. Den andra konjugationen har mycken likhet med den första, och tyckes nästan hafva uppkommit deraf. Om nemligen uttalet tillåter en sammandragning i imperfectum och supinum, hvarigenom de blifva, det förra tvåstafvigt och det sednare enstafvigt; så får hvart och ett verbum af första konjugationen ett utseende, som kunde det böjas efter den andra. Denna sammandragning är ganska vanlig i umgängesspråket, och förekommer äfven stundom i skrift; t. ex. *Förlika*, *Förmana*, *Låna*, *Pina*, *Skapa*, *Tala*, *Visa*, *Mena*, heta uti imperfectum *Förlikade* eller *Förlikte*, *Förmanade* eller *Förmante*, *Lånade* eller *Lånte*, *Pinade* eller *Pinte*, *Skapade* eller *Skapte*, *Talade* eller *Talte*, *Visade* eller *Viste*, *Menade* eller *Mente*; och i supinum *Förlikat* eller *Förlikt*, *Förmanat* eller *Förmant*, *Lånat* eller *Lånt*, *Pinat* eller *Pint*, *Skapat* eller *Skapt*, *Talat* eller *Talt*, *Visat* eller *Vist*, *Menat* eller *Ment*. Detta slags förkortning undvikes likväl i en mera högtidlig stil, utom i några få ord, för hvilka bruket gjort sjelfsvåldet mera ursäktligt.

Kännemärket, hvarpå ett sådant sammandraget verbum af första konjugationen skiljes ifrån ett, som rätteligen tillhörer den andra, är, att præsens indic. ändas på *ar*, och att imperativus ändas på *a*, lika med infinitivus.

2. Rätta ändelsen för præsens indicativ i andra konjugationen är *er;* men då ett *r* står framför denna ändelse, slutes den ofta ut; t. ex. Jag *Hörer* eller *Hör*, *Lärer* eller *Lär*, *Begärer* eller *Begär*, *Körer* eller *Kör*, *Rörer* eller *Rör*, *Snörer* eller *Snör*, *Styrer* eller *Styr*, *Tårer* eller *Tår*.

Göra, *Böra*, *Töra*, kasta alltid bort ändelsen *er:* Jag *Gör*, *Bör*, *Tör*. Likaså: *Tål* i stället för *Tåler*.

3. En del verber sammandragas, i synnerhet i dagligt tal. Sålunda säger man: jag *Har*, *Törs*, i stället för Jag *Hafver*, *Töres*.

4. En svårighet finnes vid denna konjugation, huru man skall säkert veta, när imperfectum bör ändas på *de* eller på *te*. En vig, och tillika temligt säker regel är, att det, som är det lättaste för uttalet, är också vanligen det rätta; hvarvid man likväl bör komma ihåg: 1:o att *de* är konjungationens rätta ändelse, som derföre bör bibehållas, så ofta den icke besvärar uttalet; 2:o i tvetydiga fall, om man känner, att participii passivi ändelse är *d*, bör imperfecti ändelse vara *de*. Således heter det icke *Uppfyllte*, *Befallte*, utan *Uppfyllde*, *Befallde;* emedan participium passivum är *Uppfylld*, *Befalld*. För större utförlighet må likväl följande reglor anföras.

a) *Imperfectum ändas på de*, så ofta framför *a* uti infinitivus står någondera af konsonanterna *g*, *j*, *f*, (*fv* eller *fj*), *d*, eller någon af liquida (flytande

konsonanterne) *r*, *l*, *m*, *n*, (dubbelt) t. ex. *Hånda*, *Hånde*; *Kräfva*, *Kräfde*; *Bygga*, *Byggde*; *Dröja*, *Dröjde*; *Gnälla*, *Gnällde*; *Gömma*, *Gömmde*, *Hyra*, *Hyrde*; *Brånna*, *Brånnde*.

b) *Imperfectum ändas på te*, då framför *a* i infinitivus står någon annan konsonant, än de nyss anförda; t. ex. *Kröka*, *Krökte*; *Döpa*, *Döpte*; *Klösa*, *Klöste*; *Sätta*, *Satte*; *Vexa*, *Vexte*.

Härvid bör dock märkas.

1:o Att om *n* icke är dubbelt uti infinitivus, så ändas imperfectum på *te*; t. ex. *Kröna*, *Krönt*, *Krönte*.

2:o Om *t* uti supinum äfven finnes uti infinitivus (eller om supinum uppkommit endast genom bortkastande af infinitivi *a*); så ändas imperfectum på *te*. Man märke skillnaden mellan *Smält-a*, *Smält*, *Smälte*, och *Smäll-a*, *Smällt*, *Smällde*; *Svält-a*, *Svält*, *Svälte*, och *Svåll-a*, *Svällt*, *Svällde*.

5. Såsom irreguliera, i afseende på konsonanternas förändring, må anmärkas: *Hafva*, *Hade*, *Haft*; *Lägga*, *Lagt*, *Lade*; *Säga*, *Sagt*, *Sade*; *Bringa*, *Bragt*, *Bragte*. Det sistnämnda böjes dessutom efter första konjugationen i praes. indic. och uti imperativus: Jag *Bringar*, *Bringa!*

6. Somliga verber förändra sin vokal och kunna läras af följande uppställning.

Infinitivus.	*Supinum.*	*Particip. Pass.*	*Imperfect.*
Böra	Bort		Borde
Dväljas	Dvalts		Dvaldes
Dölja	Dolt	Dold, dt	Dolde
Glädja	Glädt	(Glad, dt adj.)	Glädde el. Gladde
Göra	Gjort	Gjord, dt	Gjorde
Lägga	Lagt	Lagd, dt	Lade
Smörja	Smort	Smord, dt	Smorde
Spörja	Sport	Spord, dt	Sporde
Städja	Stadt	Stadd, dt	Stadde
Säga	Sagt	Sagd, dt	Sade
Sälja	Sålt	Såld, dt	Sålde
Sätta	Satt	Satt	Satte
Tämja	Tamt	Tamd, dt	Tämde
Töras	Torts		Tordes
Vänja	Vant	Vand, dt	Vande

7. Några verber likna tredje konjugationen uti supinum (för ett lättare uttals skull), och den andra uti imperfectum; t. ex. *Måla*, *Målit* eller *Mått*, *Måtte*; *Idas*, *Idits*, *Iddes*; *Rådas*, *Rådits*, *Råddes*.

8. Participium passivum i neutrum (med ändelsen *dt*, då imperfectum är *de*) bör noga skiljas i stafningssätt från supinum (med ändelsen *t*); t. ex. Brän*dt*, neutr. part. pass ifrån Brän*t*, supinum. Endast i den händelsen att infinitivus har *d* framför slutvokalen *a*, kunna begge ändas på *dt*; t. ex. *Sända*, hvars part. pass. i neutr. likaväl som supinum heter *Sändt*.

9. De enstafviga verberna, som böjas reguliert, äro följande:

Infinitivus.	*Supinum.*	*Particip. Pass.*	*Imperfect.*
(Be) Ro	(Be) Rott		(Be) rodde
Bo	Bott	(Be) Bodd, dt	Bodde
Bry	Brytt	Brydd, dt	Brydde
(Före) Brå	(Före)Brått	(Före) Brådd, dt	(Före) Brådde
Brås	Bråtts		Bråddes
Di (Dia)	Ditt (Diat)	Didd, dt (Diad, dt)	Didde (Diade)
Dö	Dött	(Död, dt, adj.)	Dödde (Dog)
Fly	Flytt	(Bort) Flydd, dt	Flydde
Flå	Flått	Flådd, dt	Flådde
Glo	Glott		Glodde
Gno	Gnott	Gnodd, dt	Gnodde
Gny	Gnytt		Gnydde
Gro	Grott	Grodd, dt	Grodde
Klå	Klått	Klådd, dt	Klådde
Må	Mått	(För) Mådd, dt	Mådde
Nå	Nått	Nådd, dt	Nådde
Ro	Rott	Rodd, dt	Rodde
Ske	Skett	Skedd, dt	Skedde
Sko	Skott	Skodd, dt	Skodde
Sky	Skytt	Skydd, dt	Skydde
(För) Små	(För) Smått	(För) Smådd, dt	(För) Smådde
Sno	Snott	Snodd, dt	Snodde
Spy	Spytt	Spydd, dt	Spydde
Spå	Spått	Spådd, dt	Spådde
Strö	Strött	Strödd, dt	Strödde
Sy	Sytt	Sydd, dt	Sydde
Så	Sått	Sådd, dt	Sådde
(Be) Te	(Be) Tett	(Be) Tedd, dt	(Be) Tedde
Tro	Trott	Trodd, dt	Trodde.
(Å) Trå	(Å) Trått	(Å) Trådd, dt	(Å) Trådde.

Irregulliera äro:

Infinit.	*Supin.*	*Partic. Pass.*	*Imperfectum.*
Få	Fått	(Und) Fången, et	Fick el. Feck, Fingo
Gå *)	Gått	Gången, et	Giek el. Geck, Gingo
Umgås	Umgåtts		Umgicks, Umgingos
Le	Lett		Log Logo
Slå	Slagit	Slagen	Slog Slogo
Slåss	Slagits		Slogs Slogos
Se	Sett	Sedd, dt	Såg Sågo
Stå	Stått	(Ut) Stånden, et	Stod Stodo
Två	Tvagit	Tvagen, et	Tvådde, Tvådde

10. Man bör noga märka stafningssättet *tt* för enstafviga verbernas supinum. Felaktig är den icke ovanliga stafningen med *dt*; t. ex. Jag *har Sedt*, *Fådt*, *Trodt* o. s. v.

11. *Deponentier af andra konjugationen äro:*

Blygas	Nännas	Yfvas (Yfva sig)
Djerfvas	Rädas	Brås
Dväljas	Skämmas	Förgås
Hågfällas	Styggas (vid)	Slåss
Höfvas (mest impera.)	Synas	Umgås
Idas	Sämjas	Vederfås
Kräkas	Täckas	Vidkännas
Ledas	Töras	
Minnas	Vämjas	

12. Impersonale *Det klåcker* (i mig) heter i imperfectum både Det *klåckte* och Det *klack*.

*) Præsens opt. Jag gånge, du gånge &c., nästan föråldradt.

§. 3.

Tredje Konjugationen.

Taga — Tagit — Tog.

Activum.

Indicativus.		*Conjunctivus.*	
	Præsens.		**Præsens.**
Sing.	Jag tager	*Sing.*	Jag må †) taga
	Du *) —		Du *) — —
	Han **) —		Han **) — —
Pl.	Vi taga (e)	*Pl.*	Vi måga (e) taga
	J tagen		J mågen —
	De taga.		De måga —
	Imperfectum.		**Imperfectum.**
Sing.	Jag tog	*Sing.*	Jag skulle ††) taga
	Du *) —		Du *) — —
	Han **) —		Han **) — —
Pl.	Vi togo	*Pl.*	Vi skulle taga
	J togen		J skullen —
	De togo		De skulle —
	Perfectum.		**Perfectum.**
Sing.	Jag hafver tagit	*Sing.*	Jag må †) hafva tagit
	Du *) — —		Du *) — — —
	Han **) — —		Han **) — — —
Pl.	Vi hafva (e) tagit	*Pl.*	Vi måga (e) hafva tagit
	J hafven —		J mågen — — —
	De hafva —		De måga — —
	Plusquamperfectum.		**Plusquamperfectum.**
Sing.	Jag hade tagit	*Sing.*	Jag skulle ††) hafva tagit

*) el. Ni. **) Hon, Det.

†) Bör, Tör, Lär, Kan, m. fl.

††) Borde, Torde, Ville, Måtte, Kunde, m. fl.

Du *) hade tagit
Han **) — —
Pl. Vi hade tagit
J haden —
De hade —

Du *) skulle hafva tagit
Han **) — — —
Pl. Vi skulle hafva tagit
J skullen — —
De skulle — —

Futurum Absolutum.

Sing. Jag skall taga
Du *) — —
Han **) — —
Pl. Vi skola (e) taga
J skolen —
De skola —

Futurum Exactum.

Sing. Jag skall hafva tagit
Du *) — — —
Han **) — — —
Pl. Vi skola (e) hafva tagit
J skolen — —
De skola — —

Imperativus.

Sing. Tag (du)!
Tage han **)! eller måtte han taga!
Pl. Tagom! el. låtom (låt) oss taga!
Tagen J! el. tager! (föråldr.)
Tage de! el. måtte de taga!

Optativus.

Præsens.

Sing. Jag tage
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi tage
J tagen
De tage

Imperfectum.

Sing. Jag toge
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi toge
J togen
De toge

Infinitivus.

Praes. Att taga
Praeter. Att hafva tagit
Futur. Att skola taga.

Participium.

Tagande.

Supinum.

Tagit.

*) el. Ni.

**) Hon, Det.

Passivum.

Indicativus.	*Conjunctivus.*
Præsens.	**Præsens.**
Sing. Jag tages	*Sing.* Jag må †) tagas
Du *) —	Du *) — —
Han **) —	Han **) — —
Pl. Vi tagas	*Pl.* Vi måga tagas
J tagens	J mågen —
De tagas.	De måga —
Imperfectum.	**Imperfectum.**
Sing. jag togs	*Sing.* Jag skulle ††) tagas
Du *) —	Du *) — —
Han **) —	Han **) — —
Pl. Vi togos	*Pl.* Vi skulle tagas
J togens	J skullen —
De togos.	De skulle —
Perfectum.	**Perfectum.**
Sing. Jag hafver varit *a*) tagen *b*)	*Sing.* Jag må †) hafva varit *a*) tagen *b*)
Du *) — —	Du *) — — — —
Han **) — —	Han **) — — — —
Pl. Vi hafva (e) varit tagne (a)	*Pl.* Vi måga (e) hafva varit tagne (a)
J hafven — —	J mågen — — —
De hafva — —	De måga — — —
Plusquamperfectum.	**Plusquamperfectum.**
Sing. Jag hade varit *a*) tagen *b*)	*Sing.* Jag skulle ††) hafva varit *a*) tagen *b*)
Du *) — — —	Du *) — — — —
Han **) — — —	Han **) — — — —

*) el. Ni. **) Hon; Det. †) Bör, Tör, m. fl.
††) Borde, Torde, Ville, Måtte, Kunde, m. fl.
a) eller blifvit.
b) Neutr. *Taget.* Obs. i stället för *varit* eller *blifvit tagen*, kan man säga: *Tagits.*

Pl. Vi hade varit tagne (a)
J haden — —
De hade — —

Futurum Absolutum.

Sing. Jag skall tagas
Du *) — —
Han **) — —
Pl. Vi skola (e) tagas
J skolen — —
De skola — —

Futurum Exactum.

Sing. Jag skall hafva varit *a*) tagen *b*)
Du *) — — — —
Han *) — — — —
Pl. Vi skola (e) hafva varit tagne (a)
J skolen — — —
De skola — — —

Imperativus.

Sing. Tags (du)
Tages han **)! eller Måtte han tagas!

Pl. Vi skulle hafva varit tagne (a)
J skullen — — —
De skulle — — —

Optativus.

Praesens.

Sing. Jag tages
Du *) —
Han **) —
Pl. Vi tages
J tagens —
De tages —

Imperfectum.

Sing. Jag toges
Du —
Han **) —
Pl. Vi toges
J togens
De toges

Infinitivus.

Præs. Att tagas.
Præter. Att hafva varit *a*). tagen, et, ne.
Futur. Att skola tagas

*) el. Ni.

**) Hon, Det.

a) eller Blifvit.

b) Neutr. *Taget* Obs. i stället för *varit* eller *blifvit tagen*, kan man säga: *Tagits.*

Pl.	Tagoms! el. låtom (låt) oss tagas!		**Participium.**	
	Tagens I!	*Sing.*	Commun.	Tagen.
			Neutr.	Taget.
	Tages de! el. måtte de tagas!	*Pl.*	Alla 3 gen.	Tagne a).
			Supinum.	
			Tagits.	

§. 9.

Anmärkningar vid Tredje Konjugationen.

1. Denna konjugation anses vara den äldsta, och har några egenheter, som fordra en närmare uppmärksamhet, emedan de betydligt afvika ifrån de begge andra konjugationernas böjningar. De väsentligaste äro: Böjningen af imperfectum indicativi i pluralis på *o*; en enkel form för imperfectum optativi, olik med imperf. indicativi; ändelsen *en* för partic. pass.; och den vokalförändring, som finnes i alla verber utom *sofva* och *komma*.

2. Ändelsen *er* uteslutes äfven för denna konjugation i præsens indic. act. singularis efter enkelt *l* och *r*. Således *Mal*, *Bår*, *Far*, *Gal*, *Skår*, *Stjål*, *Svår* i stället för *Maler*, *Bårer*, *Farer*, *Galer*, *Skårer*, *Stjåler*, *Svårer*.

3. De verber som böjas efter denna konjugation, både reguliera och irreguliera, äro hufvudsakligen följande: (Se motstående Tabell).

4. De anmärkningar, som kunna dragas af denna alfabetiska uppställning äro följande:

1:o Imperativus innehåller verbets rotstafvelse.

Försök till

Infinitivus.	p. Conj.	*Imperat.*
Bedja	te	Bed
Besitta	utte	Besitt
Binda	nde	Bind
Bita	e	Bit

		Ligg	*föråldr.*
		—	
		Lit	
		Lita	
ada		Ljud	
—		—	
juga		Ljug	
—		—	
juta (föråldr. dö		—	
åta (Ljuda)		Låt	
äsa		Läs	
—		—	
öpa		Löp	
—		—	
ala		Mal	
ga		Nig	
uta		Njut	
ypa		Nyp	
		—	
ida		Qvid	
ida		Qväd	
	de	—	
		Rid	
a		Rinn	
ia		Ryt	
		—	

Imperf.	Ind.	Imp. Conj.	Imperat.	
ng.	Plur.			
	Summo	Summe	Sim	
nade	Simmade	Simmade	Simma	
	Sutto	Sutte	Sitt	
	Sjödo	Sjöde	Sjud	
	Södo	Söde	—	
g	Sjöngo	Sjönge	Sjung	
	Söngo	Sönge	—	
ık	Sjönko	Sjönke	Sjunk	
k	Sönko	Sönke	—	
ı	Skeno	Skene	Skin	
ıte	Skinte	Skinte	—	
t	Sköto	Sköte	Skjut	
d	Skredo	Skrede	Skrid	
f	Skrefvo	Skrefve	Skrif	
k	Skreko	Skreke	Skrik	
t	Skröto	Skröte	Skryt	
	Skruto	Skrute	—	
f			Skälf	
fde	Skälfde	Skälfde	—	
	Skuro	Skure	Skär	
k	Slunko	Slunke	Slink	
t	Slunto	Slunte	Slint	
ade	Slintade	Slintade	Slinta	
p	Sluppo	Sluppe	Slipp	
	Sleto	Slete	Slit	
	Slöto	Slöte	Slut	
l (föråld.)	Smedo (f.åld.)	Smede (f.åld.)	Smid	
de	Smidde	Smidde	—	
g	Smögo	Smöge	Smyg	
gde	Smygde	Smygde	—	
l	Smullo	Smulle	Smäll	*neutr.*
lde	Smällde	Smällde	—	*act.*
t	Smulto	Smulte	Smält	*neutr.*
te	Smälte	Smälte	—	*act.*

2:o Om man anser *j* och *v* (efter *f*) såsom inflickade endast för välljudets skull, uti infinitivi ändelse, ehuru de sedermera i verbets böjningar stundom bortkastas, t. ex. i *Sofva*, *Sof*, *Svårja*, *Svår;* och derjemte att *j*, äfven för ett lättare uttals skull, finnes inuti sjelfva rotstafvelsen af några andra ord, utan att förekomma i alla böjningar af orden, t. ex. *Stjäl*, *Stal*, *Stulit*; *Hjelp*, *Hulpit*, *Halp*: så förändras för öfrigt aldrig i någon verbets böjning de konsonanter, som tillhöra rotstafvelsen.

3:o Deremot förändras alltid rotstafvelsens vokal: utom i orden *Komma* och *Sofva*.

Reglorna för denna vokalförändring äro följande:

A framför enkelt konsonantljud bibehålles i supinum, och förändras uti imperfectum, både indicativi och optativi till *o*; t. ex.

Tag	Tagit	Tog	Togo	Toge
Far	Farit	For	Foro	Fore
Drag	Dragit	Drog	Drogo	Droge

Undantag imperfect ind. sing. *Var* af Vara, som likväl redan i pluralis, och i hela imperf. opt. följer regeln.

A framför dubbelt konsonantljud bibehålles i supinum, och förändras uti imperfect. indicat. och opt. till *ö*.

Fall, *Fallit*, *Föll*, *Föllo*, *Fölle*. Detta ord är det enda af detta slag.

E och *ä* följa inga säkra reglor, som kan ses af följande.

Bed.	Bedit	Bad	Bådo	Både
Bär	Burit	Bar	Buro	Bure
Dräp	Dräpit	Drap	Drapo	Dråpe
Förgät	Förgätit	Förgat	Förgåto	Förgåte
Gräf	Gräfvit	Grof	Grofvo	Grofve
Hjelp	Hulpit	Halp	Hulpo	Hulpe
Läs	Läsit	Las		
Qväd	Qvädit	Qvad	Qvådo	Qvåde
Skälf	Skälfvit	Skalf		
Skär	Skurit	Skar	Skuro	Skure
Smäll	Smullit	Small	Smullo	Smulle
Smält	Smultit	Smalt	Smulto	Smulte
Stjelp	Stulpit	Stalp	Stulpo	Stulpe
Stjäl	Stulit	Stal	Stulo	Stule
Sväll	Svullit	Svall	Svullo	Svulle
Svält	Svultit	Svalt	Svulto	Svulte
Svär	Svurit	Svor	Svuro	Svure
Vräk	Vräkit	Vrok	Vroko	Vroke
Väg	Vägit	Vog	Vogo	Voge
Vex	Vuxit	Vax (f. åldr.)	Vuxo	Vuxe
Ät	Ätit	Åt	Åto	Åte

I framför ett enkelt konsonantljud bibehålles i supinum, och förändras uti imperfectum indicativi och optativi till *e*; t. ex.

Skrif	Skrifvit	Skref	Skrefvo	Skrefve
Klif	Klifvit	Klef	Klefvo	Klefve
Skrik	Skrikit	Skrek	Skreko	Skreke

Undantag:

Gif	Gifvit	Gaf	Gåfvo	Gåfve

I framför ett dubbelt konsonantljud förändras uti imperfectum ind. sing. till *a*, samt i supinum, imperf. indic. pl. och imperf. opt. till *u*; t. ex.

Finn	Funnit	Fann	Funno	Funne
Spring	Sprungit	Sprang	Sprungo	Sprunge
Bind	Bundit	Band	Bundo	Bunde

O förekommer endast i orden *Söfva* och *Komma*, och förändras icke.

U, både framför enkelt och dubbelt konsonantljud, bibehålles i supinum, och förändras både uti imperfectum indicat. och optativi till *ö*; t. ex.

Bjud	Bjudit	Bjöd	Bjödo	Bjöde
Njut	Njutit	Njöt	Njöto	Njöte
Hugg	Huggit	Högg	Höggo	Högge
Sjunk	Sjunkit	Sjönk	Sjönko	Sjönke

Y förekommer endast *framför ett enkelt konsonantljud*; borde rätteligen i supinum och imperfectum optativi förändras till *u*; men ett nyare mindre godkändt bruk bibehåller för de flesta orden *y* i supinum. Imperfect. indicativi och optativi hafva *ö*; t. ex.

Skryt	Skrytit	Skröt	Skröto	Skröte
	Skrutit		Skruto	Skrute *)
Kryp	Krypit	Kröp	Kröpo	Kröpe
	Krupit		Krupo	Krupe

Å framför enkelt konsonantljud bibehålles i supinum och förändras i impert. indicativi och optativi till *e*; t. ex.

Gråt	Gråtit	Gret	Greto	Grete
Låt (Gif ljud)	Låtit	Let	Leto	Lete

Anm. Hjelpverbum *Låta* skrifves i imperf. ind. *Lät*. Man får ock se imperativus *Lät*, men detta är orätt ock bör vara: *Låt*, hvilket stundom anses såsom oböjligt: pluralis *Låtom* är dock brukligt.

*) Enligt Sv. Akademiens reglor, dock utan fullgiltighet.

Å borde enligt regeln aldrig kunna förekomma *framför dubbelt konsonantljud*, men bruket antager detta stafningssätt i ordet *Hålla*.

Håll	Hållit	Höll	Höllo	Hölle

Ö förekommer endast i ordet *Löpa*.

Löp	Lupit	Lopp	Lupo	Lupe

hvarest *pp* uti imperf. ind. bör anmärkas såsom en besynnerlighet.

Löpa är reguliert efter andra konjugationen med bemärkelse af hundars parningstid. *Löpa*, *Löpte*, *Löpt*. Äfven i sammansättning heter det t. ex. *Belöpte* sig, *Förlöpte* sig.

5. Denna konjugations imperfectum optativi formeras af pluralis uti imperfectum indicativi derigenom att ändelsen *o* förändras till *e*; t. ex.

Vi *Funno*, *Gåfvo*, hvaraf imperf. opt. Jag *Funne*, *Gåfve*.

6. Många verber, som af ålder blifvit böjda efter tredje konjugationen, hafva med tiden jemte sin äldre form antagit en nyare efter den första eller andra konjugationen; t. ex. *Drápa*, *Håfva*, *Gala*, *Gråfva*, *Läsa*. Detta har gjort, att flera af dessa verber hafva alldeles förlorat vissa böjningar af sin äldre konjugation, och bibehålla den som tillhöra den nyare. Så t. ex. säger man *Bedd* i stället för *Beden*; imperativus *Tvinga* i stället för *Tving*; præsens ind. *Tvingar* i stället för *Tvinger*; imperativus *Simma* bättre än *Sim*.

Såsom alldeles föråldrade kan man anse

imperf. *Gol*, *Mol*, *Hang*, för hvilka brukas *Galde*, *Malde*, *Hångde*.

7. Åtskilliga verber i denna konjugation äro neutra, som utan minsta förändring uti infinitivus och imperativus hafva sina motsvarande aktiver af andra konjugationen. De märkligaste äro *Smålla*, *Smålta*, *Stjelpa*, *Svålta*, *Vråka*, *Våga;* men genom ett vårdslöst bruk får man ofta se dem förblandade.

8. Utaf denna fullkomliga likhet mellan verber uti infinitivus har man äfven förvexlat andra ord, ehuru af fullkomligt olika betydelse. Så t. ex. emedan *Sluta* (göra slut på något) är i infinitivus lika med *Sluta* (omfatta; draga slutsats, afgöra m. m.) brukas de ofta för hvarandra, ehuru det förra böjes efter första konjugationen, och det sednare efter den tredje. Man säger orätt: Jag *slutade* honom i mina armar; *slutad* inom sig sjelf; emedan det bör heta: Jag *slöt* honom i mina armar; *sluten* inom sig sjelf. Likaså bör man, å andra sidan rätteligen icke säga: Han *slöt* sitt arbete, sitt lif, utan: Han *slutade* sitt arbete, sitt lif. Det heter: Kriget *slutades* genom den fred, som *slöts* &c. Då man rätteligen säger och skrifver: Jag *beslöt*, Jag har *beslutit* att göra något, bör man icke skrifva: Det har blifvit *beslutadt* i st. f. *beslutet*.

Såsom ett exempel på ett origtigt bruk, som genom oaktsamhet och vårdslöshet blifvit så allmänt, att det numera icke kan rättas, må äfven ordet *Låsa* anföras. Att *Låsa* (ursprungligen: att *plocka*, *samla*, *utvälja*, sedermera,

likasom *legere* i Latinet, att *läsa* i en bok), böjes regelrätt efter 3:dje konjugationen: *Läsa*, *Läsit*, *Las*. Men annat är att *Låsa* (att öppna eller tillsluta ett *lås*), hvilket böjes efter 2:dra konjugationen: *Låsa*, *Låst*, *Låste*. Dessa verbers böjningssätt hafva nu likväl blifvit förblandade, så att begge vanligen böjas efter 2:dra konjugationen. Dock är det rätteligen icke mer än imperfectum *Las* af det förra, som är föråldradt, emedan supinum *Låsit*, och part. pass. *Låsen*, kunna ännu ganska väl brukas. Deremot kan man aldrig, utan att röja för mycken okunnighet, böja det sednare efter 3:dje konjugationen. Således går det ej an att säga t. ex. *Jag las* igen dörren, eller *Jag har låsit* igen dörren, utan *Jag låste* eller *Jag har låst* igen dörren.

9. En del nyare författare hafva, enligt Sv. Akademiens förslag, börjat skrifva neutrum af participium passivum med ändelsen *it*, lika med supinum. Skälen dertill äro 1:o Att uttalet af ändelsen *et* förefaller något tungt. 2:o att man med den regelbundna ändelsens *et* bibehållande skulle finna det mödosamt att alltid hitta på goda rim till supinum på *it*; och man kunde lägga till 3:o att supinum och participium passivum äro med hvarandra nära beslägtade. Men härpå kan svaras, att man icke kan inse, huru uttalet af neutrum i part. pass. t. ex. *Hållet*, *Vunnet*, *Tvunget*, kan vara tyngre, än neutrum af adjektiver med samma ändelse; t. ex. *Galet*, *Malet*, *Trumpet*, *Eget*, *Sorgset*, hvilka likväl alltid skrifvas med *et*.

Ett vårdslöst uttal bör aldrig kunna blifva någon antaglig regel. Hvad poeternes behof af rim beträffar, så hafva de en uråldrig rättighet att bruka små friheter, och denna är verkligen så obetydlig, i jemförelse med andra, att man, för det man någon gång begagnar sig deraf, icke kan förlora namnet af en god skald; men att, för beqvämligheten att göra ett rimslut, föreskrifva ett sjelfsvåld såsom regel för det prosaiska språket, år något anspråksfullt. Att det är någon slägtskap mellan part. pass. och supinum medgifves lätt (Se Inledn. 4 Kap. 3 §. 5 mom): men supinum deriveras af det förra, och bör icke ändra sitt stamords form. Fordom skref man i masc. t. ex. *Gifvin*, *Funnin*, hvarföre neutr. *Gifvit*, *Funnit*, såsom ett fornbruk kan tålas. I följd af supini härledning från participium passivum kan man någon gång finna det förra lika med neutrum af det sednare, med ändelsen *et* i st. f. *it*; t. ex. Ps. 199: v. 8 "Välsignad vare Gud som har Oss födt på nytt till lifvet, Och oss en evigt mildrik Far. I Jesu Christo *blifvet*; och i proföfversättningen af Bibeln, Petri 2 Bref 1 Kap. v. 9. "Han hafver *förgätet*, att han är renad af sina förra synder." Detta är ett alldeles bakvändt bruk mot Sv. Akademiens föreskrift, men enligt härledningen.

10. Man ser understundom skrifvas uti imperfectum indicativi: *Hant*, *Funt*, *Hölt*, m. fl, i st. f. *Hann*, *Fann*, *Höll*; och likaså uti imperativus *Hält* i st. f. *Håll*; men dessa äro origtigheter, som genast falla i ögonen.

11. Deponentia äro: Dragas (med), Munhuggas, Vederfaras.

§. 10.

Allmänna Anmärkningar vid Verbets Tempora, Modi, Personer.

1. *Praesens*, som bör utmärka en närvarande tid, nyttjas stundom: 1:o för att göra en berättelse liflig, *i stället för perfectum;* t. ex. Gustaf Adolf *framtågar*, Berlin *öppnar* sina portar; kurfursten - - - *följer* Gustaf, och *lemnar* sina fästen i hans händer m. m. 2:o *I stället för futurum;* t. ex. Efter några veckor *reser* jag bort; Det skall icke saknas onda menniskor, så länge ondskan *belönas*.

2. *Imperfectum*, som rätteligen endast är ett relativt praeteritum, och betecknar en händelse, som icke är fullkomligt förfluten, då en annan tillika förfluten händelse börjas, nyttjas likväl ofta i historisk stil, *i stället för perfectum*; t. ex. Carl den tolfte *segrade* vid Narva, *förlorade* slaget vid Pultava, och *stupade* vid Fredikshall.

3. *Perfectum* brukas ofta för *Futurum Exactum;* t. ex. Sedan jag (skall hafva) *slutat* mitt arbete, skall jag hvila.

Anm. Futurum Exactum, då det utföres med sitt hjelpverbum *skall hafva*, är högst sällan ett verkligt futurum exactum eller relativum, utan ett perifrastiskt futurum absolutum, och betecknar ett föregifvande, att något skett, i stället för: *Det berättas, att* t. ex. Fö-

re slaget vid Philippi *skall* Cæsars vålnad *hafva* visat sig för Brutus; d. ä. *Det berättas, att* Cæsars vålnad visat sig för Brutus.

4. Hjelpverbet *Har, Hade,* uteslutes ofta vid perfectum och plusquamperfectum; t. ex. Jag tror, att du icke (har) varit hemma på flera veckor. Om jag (hade) vetat, att du (hade) varit borta; så hade jag icke sökt dig.

Detta kan ske, om satsen börjas med en konjunktion eller pronomen relativum; likväl icke i eftersats, efter konjunktionen *så*.

5. Första person i plur. af praesens ind. act. kan hafva en dubbel ändelse: *a* eller *e*. Den förra är den rätta och nu för tiden vanliga, men den sednare tillåtes dock, såsom icke fullkomligt föråldrad.

6. Andra personen i sing. uttryckes vanligast (mellan likar och bekanta, och alltid i ett högtidligare språk till hvilken som helst) med *Du*. Ett nyare bruk har äfven infört i dess ställe *Ni* (likväl mest till obekanta, åtminstone aldrig till förnämare personer), hvilket likväl sättes med verbum i singularis; t. ex. *Du* eller *Ni älskar*. Då *Ni* står i stället för *J*, eller då talet är ställdt till flera personer; bör verbet ställas i pluralis; t. ex. *J* eller *Ni älsken*. Att tala till någon i tredje personen sing. är nu för tiden nästan obrukligt annorlunda, än att man nyttjar ordet *Herre* i bestämd ställning (Herren), eller *Min Herre*, eller med den tilltalade personens tittel; t. ex. *Herr Grefven, Herr Generalen.*

7. Conjunctivus böjes vanligen i alla tempora genom hjelpverber. Likväl nyttjas imperf. indic. i första och andra konjugationen stundom såsom en verklig conjunctivus, och den tredje har för imperf. conjunctivi, såsom förut blifvit anmärkt, en alldeles egen form. Besynnerligt är det också, att på konjugationstabeller öfver Svenska verber den enkla formen af praesens conjunctivi i andra språklärör icke finnes upptagen. Rätteligen är detta den optativa (önskande) formen, hvilket äfven är iakttaget på konjugationstabellerna i denna lärobok, och såsom sådan lånas den uti imperativus; t. ex. *Älske Han! Älsken I!* (har fordom hetat: Älsker!) *Älske De!* Men att denna form förekommer äfven utom imperativus, synes af följande exempel;

— — — Du *vare* ej girig (obs imperat. heter *Var*)
Men du *vare* ej derför en yppig, slösande dåre!

Den som har nog för sina behof, han *önske* ej mera!

Njute jag blott i behåll hvad jag har, ja till och med mindre!

Träde de alla fram och *Vänte* den lön, de förtjena!
(Adlerb.)

Mig också, Frikostiga, Skänk en teg och en hydda:
Skänk dem i daldens hägn, att der din dagliga huldhet,
Jemte min önskade, när jag *vise* med ögat åt höjden!
(Franzén, hymn till Jorden.)

Och två mig ren din blodsvett röd! Ps. 253. v. 8.

Pröfve menniskan hvad henne sundt är!

---

8. För futurum conjunctivi har Svenskan ingen egen form, utan är det merendels lika med imperf. conjunctivi.

9. Supinum tillhör egentligen i sin enkla passiva form i synnerhet deponentier; t. ex. Jag hade *Hoppats;* Det har *Vederfarits* mig. Likväl förekommer det äfven stundom för egentliga passiver.

Sv. Etymol. Sjette Kapittlet.

Participium.

1. Participium plägar upptagas bland verbets böjningar, emedan hvarje verbum har ett adjectivum, som derifrån härledes, och likafullt bibehåller verbets bemärkelse af *Tid, Händelse.*

2. Hvart och ett participium kan upplösas i ett pronomen (Som, den som) och verbum finitum; t. ex. *Segrande* eller *som segrar*, eller *den, som segrar; Trodd* eller *som tros*, eller *den, som tros.*

3. Participium är, lika som verbum, till bemärkelsen transitivt eller intransitivt, och till formen aktivt eller passivt. Det aktiva participium säges vanligen vara præsens; men rätteligen betecknar det en började och fortfarande, men ännu icke fulländad, händelse, icke mindre i den förflutna och tillkommande, än i den närvarande tiden. Detta beror af sammanhanget med andra verber. T. ex. Hannibal *afseglade* ifrån Italien, *seende* med saknad tillbaka på det land, der han i så många år *varit segrande*. Både *seende* och *segrande* kunna här anses höra till præteritum eller den förflutna tiden, såsom ofulländade händelser. I följande exempel åter: "Om jag antager ditt förslag, så *skall* jag *finna* mig *beroende* af din vilja"; sättes *beroende* såsom en ofulländad händelse ihop med ett verbum i futurum. — Participium passivum åter kallas præteritum, men betecknar egentligen en fulländad händelse i hvilket slags tid som helst; t. ex. Brefvet *är* nu *skrifvet*, *har* länge *legat skrifvet*, *hade* långt förut *varit skrifvet*, *skall* genast *blifva* färdigt *skrifvet*. Således kan man i Svenskan anse participium passivum vara af en obestämd tid, oftast icke olikt ett vanligt adjectivum, utan tydligt tidsbegrepp; t. ex. Han gick bort, *förtretad* öfver hvad han sett och hört. Detta röjer sig i synnerhet i de sammansatta formerna af passivum, hvarest tidsbegreppet egentligen innehålles i hjelpverberna; t. ex. Jag *är älskad*, *Var älskad*, *Har varit älskad*, *Skall blifva älskad*, o. s. v.

4. Utom de enkla formerna af participierna kan man äfven få sammansatta genom participier af hjelpverber. Således i activum *Hafvande älskat* och *Skolande älska*, af hvilka det förra skall vara ett præteritum och det sednare ett futurum participium; och i passivum *Varande älskad*, *Hafvande varit älskad*, *Skolande älskas*, hvaraf det första skall vara præsens, det andra præteritum, det tredje futurum participium; men de förekomma sällan.

5. Ehuru, efter språkets nuvarande beskaffenhet och utseende, supinum i activum tyckes vara grundformen till participium passivum; torde dock tvertom det begrepp, som med det så kallade supinum skall betecknas, kunna härledas ifrån participium. Detta kan man sluta till icke blott från förhållandet i ett och annat främmande språk t. ex. Franskan, der supinum i vissa fall kan böjas lika med part. pass., utan äfven från det omvexlande bruket af partic. pass. och supinum i det äldsta nordiska språket, der det sades rätt: t. ex. både: De hade *dödad* (accus. af part. pass. masc. gen.) höfdingen för hären, och de hade *dödat* höfdingen för hären. Men nu mera är supinum oböjligt, till uttal oftast lika med neutr. af part. passivum, men merendels litet olika stafvadt i ändelsen. I transitiva verber formeras sedermera af supinum activi ett supinum för passivum genom tilläggningen af bokstafven *s*; t. ex. Af *älskat* blir *älskats*.

6. Verba deponentia, ehuru de i öfrigt endast böjas efter den passiva formen, kunna

na dock icke alla hafva den passiva formen af participium, utan den aktiva med tilläggningen af ett *s*; t. ex. *Hoppandes*, *Käbblandes*, *Minnandes* (af Hoppas, Käbblas, Minnas). Andra hafva den passiva formen, t. ex. *Vredgad*, *Hämnad*, *Förvånad*, *Högfälld* (af Vredgas, Hämnas, Förvånas, Högfällas). Andra åter sakna begge formerna; t. ex. *Högfärdas*, *Höfvas*,

7. Såsom något besynnerligt måste anmärkas, att flera verba neutra, i synnerhet några som beteckna rörelse, kunna hafva den passiva formen af participium; t. ex. Jag har Kommit eller *är Kommen*; Fågeln har Flugit bort eller *är Bortflugen*.

8. En annan besynnerlighet och, man kunde nästan säga, origtighet är det i lagstil vanliga bruket af participium activum i passiv bemärkelse; t. ex. *Ätande* varor, i stället för; varor som ätas, ätliga varor; Till salu utbjudes Herr N. N:s *egande* gård, i stället för: den gård, som eges af Herr N. N.

Orsaken till detta bruks uppkomst torde böra tillskrifvas den brist, Svenska språket har på ett participium i pass., som betecknar en fortfarande, men ofulländad, handling, på samma sätt som participium activum. Denna brist har man troligen sökt afhjelpa med någon af de former, hvarpå man hade tillgång. Således om man t. ex. velat säga, att ett hus är *under byggnad*, och velat beteckna det med ett participium, har man sagt: huset är *under byggande*, likasom man vid somliga intransitiva

verber nyttjar detta participium; t. ex. *under gående*, *under åkandet*; och sedermera för korthetens skull: huset är *byggande*. Kanske också detta bruk härrör af den dubbla bemärkelsen af de gamlas part activum på *andi*. *Trüandi* betydde icke endast *troende*, utan äfven *en*, *som kan*, eller förtjenar att *tros*, och är således ett slags futurum participii pass. Likaså *Nefnandi*, *nämnande* och *som skall nämnas*. Vare dock härmed huru det vill, så har detta bruk af part. act., kanske uppkommet af ett behof, blifvit bibehållet af okunnighet, och användes ofta både onödigtvis och utan förstånd.

9. Participium är rätteligen ett verbalt adjectivum; men nyttjas dock stundom såsom substantivum. Exempel derpå äro: *Reformert* (sammandraget af Reformerad), *Resande*, *Klagande*, *Åliggande*.

10. Rätteligen är infinitivus den substantiva formen af ett verbum; men i Svenskan nyttjas ofta participium i neutrum att uttrycka ett substantivt begrepp af ett verbum; t. ex. Under *Åkandet* ifrån ett ställe till ett annat förlorades; i stället för: under *det att åka*.

11. Participium activum formeras, då infinitivi ändelse är *a*, derigenom att *ade* lägges till infinitivus, och, då infinitivus är enstafvig, *ende*; t. ex. Älska, Älsk*ande*; Tro, Tro*ende*.

12. Vid pluralis af participium passivum

i tredje konjugationen, till sådana ord, som uti infinitivus ändas på *inna* (t. ex. Vinna, Finna, Hinna), inflickar man stundom ett *d* framför slutstafvelsen; t. ex. *Vandna*, *Fundna*, *Hundna*, — *Vunna*, *Funna*, *Hunna* är dock det rätta stafningssättet.

Sv. Etymol. Sjunde Kapittlet.

De Oböjliga Orden (Particklarne).

§. 1.

1. Alla de hittills afhandlade ordklasserna hafva det gemensamt, att de kunna böjas. De öfriga äro till det mesta oböjliga, och man plägar ibland med ett gemensamt namn kalla dem particklar, ehuru de till bemärkelsen äro ganska skiljaktiga ordklasser. Utom Adverbium (som dessutom kan böjas i anseende till gradus), Praepositio och Conjunctio, föres således äfven hit Interjectio (känslo-ord).

2. Det är en af de största svårigheter vid ett språks lärande, som endast genom en lång öfning kan öfvervinnas, att med fullkomlig säkerhet skilja de så kallade particklarna ifrån hvarandra. Ett och samma ord är stundom adverbium, stundom preposition, kon-

junktion eller interjektion. T. ex. *Igenom* anses vanligen för en preposition, såsom: Han tillvann sig allas hjertan *igenom* sin godhet; men i förening eller sammansättning med ett verbum eller adjectivum kan det icke annorlunda anses, än såsom ett adverbium, t. ex. Gå *igenom* med en sak; *Genom*god, *Genom*drifven. Man jemföre dessutom följande exempel: Stiga *upp* (Adv.); *Upp* (Interj.), Bröder! *Då* (Konj.) jag endast åsyftade ditt bästa, *så* (Konj.) hade du icke bort visa mig otacksamhet; Se *så!* (Interj.) Hvad nu *då!* (Interj.) *Ju* (konj. o. adv.) äldre en menniska blir, desto visare; Han är *ju* (adv.) icke rätt klok? *Då* (Konj.) han såg mig, sprang han mig till mötes; *Då* (Adv.) såg han mig, och sprang mig till mötes; *Sedan* (Konj.) han sagt dessa ord, gick han sin väg; *Sedan* (Adv.) sade han dessa ord, och gick sin väg.

3. Man finner således, att man endast af meningen och ordens inbördes förhållande kan dömma till hvilken ordklass en partickel bör räknas. Att utan sammanhang uppräkna dem alla, och på förhand fördela dem, länder till ingen nytta. Följande anmärkningar torde dock vara på sitt rätta ställe.

§. 2.

Adverbium.

1. Adverbium (Se Inl. 4 Kap. 4 §.) är en af de attributiva ordklasserna, och tjenar

till att närmare bestämma Tid, Rum, Grad, Myckenhet, Möjlighet, eller någon annan omständighet hos ett annat attributivt ord; t. ex. *Alldeles*, *Aldrig*, *Allenast*, *Allestädes*, *Alltid*, *Annorledes*, *Blott*, *Bort*, *Bra*, *Dit*, *Der*, *Ej*, *Emellertid* (Imedlertid) *Endast*, *Esomoftast*, *Fjerran*, *Framdeles*, *Föga*, *Genstu*, *Genast*, *Gerna*, *Hit*, *Huru*, *Hädan*, *Här*, *Icke*, *Illa*, *Immerfort*, *Ingalunda*, *Inne*, *Invertes*, *Lagom*, *Långt*, *Länge*, *Mer*, *Nog*, *Nyligen*, *Någonsin*, *Nära*, *Nästan*, *Ofta*, *Oförmodligen*, *Omsider*, *Qvar*, *Redan*, *Sannerligen*, *Sedermera*, *Snart*, *Stundeligen*, *Städse*, *Särdeles*, *Tidt* (Tida), *Tillbaka*, *Tillförene*, *Ungefär*, *Undan*, *Visserligen*, *Ömsom*.

2. De flesta adjectiva neutra kunna dessutom brukas såsom adverber; t. ex. Lefva *stort*; Stå *stadigt*, Skrifva *vackert*; Skicka sig *anständigt*; Gå *försigtigt*.

3. En del adverber kunna kompareras, t. ex. *Mycket*, *Mera*, *Mest*; *Ofta*, *Oftare*, *Oftast*; *Nära*, *Närmare*, *Närmast*; *Gerna*, *Hellre*, *Helst*.

4. Svenskan, lika som alla andra språk, har icke blott enkla adverber, (som bestå af ett enda ord), utan måste stundom använda flera ord (merendels preposition och substantivum, eller adjectivum och substantivum); t. ex. *I dag*, *I Går*, *En Gång*, *Två* (Tre, Fyra, Flera) *Gånger*, *Till Spillo*, *Med Flit*, *Vid Pass*, *Vid Lag*, *I Synnerhet*.

5. Adverberne kunna vara stamord; t. ex. *Illa* är stamord till *Illak* (Elak); men of-

tast, äro de härledda. Ibland de härledningsstafvelser, som ofta förekomma, vill man endast anmärka ändelsen *ligen* eller den föråldrade *liga*, hvilka merendels kunna företrädas utaf adjektiva ändelsen *ligt*; t. ex. *Manligen, Manliga* eller *Manligt; Skickligen, Skickliga* eller *Skickligt; Försåtligen, Försåtliga, Försåtligt.*

6. Många adverber äro icke annat än sammansättningar af andra ordklasser; t. ex. *Kanske, Måhända, Alltid*, och bland dessa förtjena i synnerhet att anmärkas de, som uppkommit af en preposition och ett pronomen, t. ex. *Hvarpå, Derigenom, Dertill, Härhos.*

§. 3.

Præpositio.

1. Praepositio (Se Inl. 6 Kap. 1 §.) har sin ställning (positio) framför (prae) substantivum, och bestämmer dess förhållande till andra ord inom satsen, (rätteligen: till ett annat subst.) antingen medelbarligt eller omedelbarligt). Sådana ord äro *Af, Bakom, Bredevid, Efter, Emot, Framför, Framom, Från, För, Förbi, För Skull, Genom, Hos, I* (Uti), *Imellan* (Emellan) *Inför, Inom, Intill, Inunder, Inuti, Jemte, Kring* (Omkring) *Med, Medelst, Midtuti, Midtemellan, Mot, Nedanom, Nära, Till, Ofvanom, På, Till, Tillsamman Med, Undan, Under, Uppför, Uppå, Ur* (Utur), *Utan, Utmed, Utom, Utomkring, Vid, Åt, Öfver.*

2. Flera prepositioner äro enkla, andra äro sammansatta, hvarpå exempel finnas i nästföregående moment, Många prepositioner uttryckas med flera ord; t. ex. *För min Skull*, *I Stället För*, *I Sällskap Med*.

3. Om prepositionerna *Från*, *Ifrån*; *Genom*, *Igenom*; *Mellan*, *Emellan*; *Kring*, *Omkring*; *Samman*, *Tillsamman* eller *Tillsammans*; *Hop*, *Ihop*, plägar man anmärka, att de förra nyttjas, då de stå främst i sammansatta ord; men de sednare helst, då de stå såsom egentliga prepositioner framför ett substantivum, eller också vid sammansättningar skiljas ifrån sitt hufvudord, och sättas efteråt; t. ex. *Kring*stryka, Stryka *omkring*; *Samman*foga, Foga *tillsamman* med något; *Mellan*kommande, Komma *emellan*; *Hop*samla, Samla *ihop* eller *tillhopa*; men denna regel iakttages icke alltid.

§. 4.

Svenskan har, liksom andra språk, en mängd particklar, som de flesta endast förekomma i sammansättningar med andra ord, och derföre kallas particulae inseparabiles (oskiljaktiga particklar). Desssa äro:

An, som likväl stundom kan förekomma utom sammansättning; t. ex i talesättet *af och an*, detsamma som: *från och till*, *hit och dit*, eller skildt från det ord, hvarmed det kunde anses vara sammansatt; t. ex. Det *går* ej *an* (Låter ej göra sig); Det *kommer* derpå *an* (Beror derpå); Det *slår an* (Lyckas), Det *går*

an (Är ej fullt bra). I sammansättningar, der denna partickel vanligen förekommer, närmar den sig till bemärkelsen af *till*, *åt*, *fram*; t. ex. *An-komma*, *An-namma*, *Anförtro*, *An-hålla*.

Ant förekommer endast i ordet *Ant-varda* (Lemna i *vård åt* någon).

Be har flera bemärkelser. Ibland betyder denna partickel *ifrån*: t. ex. i *Betaga* (Betaga någon lust till något); ibland gör det ett verbum neutrum till activum; t. ex. af neutra *Gråta, Klaga, Fara* uppkomma aktiverna *Begråta*, *Beklaga*, *Befara* (Resa igenom); ibland kan af ett substantivum, genom tillhjelp af denna partickel, bildas ett attributivum; t. ex. af *Hjerta* bildas verbum *Be-hjerta* och adjectivum *Be-hjertad*; ibland förändrar partickeln icke det enkla ordets bemärkelse; t. ex. *Skylla* och *Be-skylla* betyda det samma, ehuru de stundom konstrueras olika: för de gamla orden *Dröfva*, *Dröfvelse*, *Fala* har man de nyare *Be-dröfva*, *Be dröfvelse*, *Be-falla* (eller Anbefalla). Svårligen kan man fullständigt genomgå alla de bemärkelser, hvilka denna partickel får i sammansättningar.

Bi bemärker ett varande *jemte* eller *bredevid* något; t. ex. *Bistå* (rätteligen: att stå bredevid); *Bisittare* (En, som sitter jemte någon); *Bifalla* (kanske egentligen: vara till *bistånd*, och sedermera: hålla med, samtycka); *Bi-lägga* (Bifoga, Foga tillhopa, Förlika). Ibland sättes *bi* efteråt; t. ex. *Stå bi* (Bistå, Hjelpa — äfven: Ega bestånd); *Ligga bi* (Ligga till, Envisas, Vara enträgen).

E (de gamles *ae*, Grekernas *αει*, alltid) betyder allhet i tid eller rum; t. ex. *E-vig*, *E-vinnerlig*, *E-vårdelig*; *E riks* gata; derföre kan det ofta ersättas med *som helst* efter ett ord; t. ex. *E-ho*, (Hvilken som helst), *E-når* (När som helst); *E hvad* (hvad som helst); *E-huru* (i äldre tider: Huru som helst). Det gamla språket har haft många sammansättningar med *e*, som antingen gått förlorade; t. ex. *E-hvart*, *E hvadan*, *E-hvilken*, eller nu mera tagas i en annan bemärkelse, än den gamla; t. ex. *E medan* (Alltid medan), är nu en conjunctio causalis. —

Er har i sammansättning olika verkan. Ibland betyder *er* detsamma som *igen*, t. ex. *Er-känna* (Igenkänna, Godkänna); ibland detsamma som *till*; t. ex. *Er-bjuda* (Tillbjuda), *Er-forderlig* (Som fordras till); ibland kan man ej säkert säga, hvad denna partickel betyder; t. ex. i *Er-barmlig*, *Er-inra*, *Er-tappa* m. fl. Ursprunget är Tyskt.

Ge förekommer i några ord såsom: *Gehör*, *Gestalt*, *Gelike*, *Gesäll*.

Hän, sammandraget af *Hädan*, betecknar ett afstånd, och betyder nästan detsamma som *bort*; t. ex. *Hän-sända*, *Hän-skjuta*, *Hän-visa*, *Hän-föra*. *Hän* kan också förekomma ensamt efter sitt hufvudord; t. ex. *Vissna-hän* (Vissna bort); och förekommer stundom såsom slutstafvelse; t. ex. i *Hvart-hän*, *Der-hän*.

Här (Tyskarnes *Her*) ungefär detsamma som *ifrån* t. ex. *Här-komst*, *Här-stämma*, *Här-leda*.

Miss betyder *Fel* eller *Brist*, t. ex. *Miss-trösta*, *Miss-nöje*, *Miss-vårda*, *Fel* eller *Orig-tighet*; t. ex. *Miss-taga*, *Miss-räkning*, *Miss-förstånd*, *Miss-skrifning*; *Fel* eller *Brott*; t. ex. *Miss-gerning*, *Miss-dåd*, *Miss-firma*.

O (Isländarnes *U*) ger åt det sammansatta ordet en motsatt betydelse mot det enkla, nästan såsom den nekande partickeln *icke*; t. ex. *O-trogen*, *O-djur*, *O-bruklad*. I gamla språket stärkte det ofta bemärkelsen; och stod då i stället för *of*; t. ex. *O-mycken* eller *Of-mycken* (Ganska mycken), *Of-stor*. som äfven nu kan brukas i stället för *Ganska stor*.

Sår (Åtskils) förekommer i orden *Sår-skild*, *Sår-deles*, och brukas i vissa talesätt såsom ett eget ord; t. ex. *Taga i sär*, *Draga i sår*.

Um förekommer i få ord: *Um-båra*, *Um-gås*, *Um-gälla* och från dem härledda. Det skrifves stundom *Om*, och svarar dels mot Tyskarnes *ent*, det Isländska *an*, och det nysvenska *utan*; så att *Um-båra* betyder detsamma som: *Vara utan*; *Om-bringa* (Bringa om lifvet, döda), dels *Om* eller omkring uti *Um-gås* (Omgås); uti ordet *Umgälla* är härledningen oviss. *Om-sider*, *Om-trent* hafva bortlagt det gamla stafningssättet *Umsider*, *Umtrent*.

Und betyder merendels detsamma som *Undan* t ex. *Und-gå*, *Und-komma*, *Und-flykt*, *Und-slippa*, *Und-skylla*, *Und-falla*; ibland detsamma som *Under*; t. ex. *Und-sätta* (Sätta under, Understödja); uti orden *Und-få*, *Und-*

fågna är det svårt att bestämma partickelns betydelse.

Ur förekommer ofta såsom en verklig preposition, sammandragen af *Utur*, och bibehåller i många sammansättningar denna prepositions bemärkelse; t. ex. *Ur-arfva*, *Ursaka* (*Ur-såkta*), *Ur skilja*, *Ur-minnes*; ofta betyder *ur* i sammansättning en ursprunglighet, eller början till något; t. ex. *Ur-fäder*, *Ur-sprung*, *Ur-gammal*, och i denna bemärkelse är det roten till *Or* i *Or-sak*, hvilket ord, af okunnighet om härledningen, af somliga skrifves *ord-sak*.

Van betyder *brist*; t. ex. *Van-ära*, *Van-vårdnad*, *Van-skaplig*, *Van-tro*.

Var (egentligen ett adjectivum, som betyder *Försigtig*, *Uppmärksam* och i gamla språket äfven *Trygg*, *Mild*; t. ex. *Var-sam*, *Var-kunna*.

Å (på), egentligen en vanlig preposition, t. ex. i talesättet *å ena* och *å den andra sidan*; men kan icke skiljas ifrån sådana sammansatta ord, som *Å-komma*, *Åtanke*, *Å-sämjas*, *Å-syn*, *Å-beropa*.

Ö, *Öd* (Gamla ordet *Aud*, lätt); t. ex. *Ö-känd* eller *Öd-känd* (Lätt känd); *Öd-mjuk* (Lätt böjd).

§. 5.

Conjunctio.

Konjunktionerna (Se Inl. 6 Kap. 2 §.) bestämma förhållandet mellan satser, och äro af flera slag.

Copulativæ: Och; Så väl — Som; Både — Och; Äfven.

Disjunctivæ: Eller; Antingen — Eller.

Adversativae: Men, Utan, Likväl, Dock.

Exceptivae: Hvarken — Eller; Ej heller.

Comparativæ: Så — Som; Likasom — Så; Än; Ju — Desto.

Caussales: Ty, Emedan, Alldenstund, Då, Att (För att, på det att).

Conclusivae: Derföre, Således, Hvarföre, Fördenskull.

Concessivae: Fastän, Ehuru, Åtminstone, Ju.

Conditionales: Om, Så vida, Så framt, Med mindre, Om icke, Allenast.

Consecutivae och *Continuativae: Sedan, Då, Medan, Under det att.*

§. 6.

Interjectio.

Interjektionerna (Se Inl. 7 Kap.) äro allahanda ord, inkastade utan sammanhang med de öfriga orden inom satsen. På detta sätt kunna verber, substantiver, satser, hela eller stympade, komma att betraktas såsom interjektioner; t. ex. *Se! Hör! Gif Akt! Store Gud! Gunås!* (Sammandraget af: Gud nåde oss!), *Ja, Jo, Nej.* Stundom äro de enkla

utrop, föranledda af en stark sinnesrörelse; t. ex. *Ah! Ack! Ve! Hå! O! St!* Det beror likväl ofta på uttalets ton och på åtbörderna, hvilken sinnesrörelse de skola beteckna: sålunda kan *Ack* beteckna en oförmodad Glädje, Sorg, Förundran, och på samma sätt med flera andra.

Andra Delen.

Svenska Syntaxen.

Första Kapitlet.

Om Satsdelarnes Inbördes Förhållande.

1. Subjektet, så ofta det uttryckes med ett nomen eller pronomen, är i hvarje sats Nominativus; t. ex. *Menniskoslägtet* förökas beständigt; *Du* skall hedra fader och moder; *Jag* skall uppstå på den yttersta dagen; I himlen råkas *Vi*

Anm. 1. Då pronomen personale neutr. gen. *Det* är det enda subjektet, utelemnas det understundom; t. ex. I hvarje sällskap talas (det) om väderleken; Om (det) så förhåller sig.

Anm. 2. Vocativus kan anses vara subjektet till imperativus; t. ex. O! *Gud hör* våra böner! *Gosse var* rädd om din tid!

Dock kan man oftast anse vocativus såsom ett från den öfriga satsen skildt utrop eller tilltal; t. ex. Hör, *O Gud!* våra böner! Var rädd, *gosse*, om din tid! J kännen, *mine vänner*, vår olycka.

Anm. 3. Då subjektet till imperativus borde vara ett pronomen personale, 1:sta eller 2:dra personen, inneslutes det merendels uti verbum; t. ex. *Hedra* (du) dina föräldrar; *Älskom* (vi) hvarandra inbördes; *Vedergällen* (J) aldrig ondt med ondt.

Anm. 4. Utom uti imperativus måste alltid 1:sta och 2:dra personen betecknas med motsvarande pronomina personalia (*Jag*, *Du*, *Vi*. *J*); men subjektet kan i 3:dje personen vara både nomen och pronomen.

Anm. 5. *Vi*, såsom subjekt i 1:sta personen, nyttjas icke blott med afseende på flera personer, utan äfven om en enda person, nemligen i tal och offentliga skrifter, af regerande personer och författare; t. ex. *Vi Carl* binde och befalle; *Vi* vilje närmare betrakta detta ämne.

2:dra personen i singularis betecknas icke blott med *Du*, utan äfven med *Ni*, och med den tilltalade personens *tittel*.

Du nyttjas vanligast mellan likar och förtrolige vänner, samt alltid i ett högtidligare språk till hvilken som helst, äfven till det Högsta Väsendet; t. ex. O! Gud! *Du* är nådig och barmhertig; *Menniska! Du* måste en gång dö.

Ni anses bland allmogen och folk af ringare stånd såsom ett uttryck af vördnad, i synnerhet mot föräldrar och åldriga personer; t. ex. Hör! *Ni* Far. Men mot folk af högre stånd, och i allmänhet i bildade umgängeskretsar, anses detta tilltal, utom mot ringare personer, såsom ett uttryck af högdragenhet. Det anses höfligare att tilltala en person med dess tittel,

2. Satsens verbum finitum rättar sig efter subjektet eller nominativus i nummer och person; t. ex. Fåret bräk*er*, Fåren bräk*a*; Oxen råm*ar*, Oxarne råm*a*; Fågeln qvittr*ar*, Fåglarne qvittr*a*, Jag tal*ar*, Vi tal*a* (*e*), J tal*en*.

Anm. 1. Då en regerande person, en talare eller författare kallar sig *Vi*, står äfven verbum finitum i pluralis; men då man tilltalar en person med *Ni*, står verbum i singularis; t. ex. *Vi helse* Eder med Gud allsmägtig; *Ni bör* (icke: bören) ej tro osanning.

Anm. 2. Nomina collectiva, ehuru de beteckna flera, böra likväl hafva verbum finitum i singularis, då de sjelfva äro ställda i singularis; t. ex. Ungdomen *kom* tillsammans; Ridderskapet *väljer* icke sin egen talman.

Men framuti meningen kan det hända, att ett kollektivt nomen betraktas såsom plurale; t. ex. Läraren tillsade *ungdomen* (d. v. s. ynglingarne), att *de* på utsatt tid åter skulle inställa sig (Jemför Kap. 3, §. 3, reg. 4, anm. 2).

Anm. 3. Sådana kollektiva ord, som *En Del*, *En Hop*, *En Mångd*, *Ett Par*, m. fl., ställda i subjektet ihop med ett annat substantivum, som är plurale, kunna taga till sig ett verbum (eller något annat predikatsord) i pluralis; t. ex. *En del menniskor äro goda*, *en del onda*; *En hop misstänkta personer blefvo gripna*; *En mångd fiskar blefvo fångade*; *Ett par ord kunna* anses såsom *oregelbundna*.

Anm. 4. Då pronomen personale *Det* stundom tyckes stå såsom ett öfverflödigt subjekt i en sats, måste alltid verbum sättas i singularis, ehuru det ordet, som kunde anses vara det egentliga subjektet, står i pluralis; t. ex. Det heter väl: *Menniskor gifvas*, men: *Det gifves* menniskor; *Flere obekanta menniskor inkommo* i sällskapet, men: *Det inkom* flera obekanta personer &c. *Många olyckor hafva* händt mig, men: *Det har* händt mig många olyckor.

Anm. 5. Om uti sammandragna satser ett subjekt är gemensamt för flera verber; så måste alla verberna rätta sig efter det gemensamma subjektet i nummer och person; t. ex. Fågeln sitter och *qvittrar*; Fåglarne *sitta* och *qvittra* (jemför Kap. 3, §. 2).

Anm. 6. Om uti en sammandragen sats två eller flera subjekt förekomma, som äro olika till person, bör personen uti verbum finitum rätta sig efter den personen hos subjekterna, som efter den vanliga grammatikaliska ordningen är den föregående. Således, om 1:sta personens pronomen är ett ibland subjekterna; bör verbum finitum vara ställdt i 1:sta personen i pluralis: om den första personens pronomen icke finnes, men väl den andras; bör verbum finitum stå i andra personen i pluralis; t. ex. Både *vi* lärare och *J* lärjungar, och edra *föräldrar* böre (*a*) glädja *oss* öfver Eder flit; *Jag* och min *syster* ämne *oss* resa bort; *J* och edra *anhöriga* ären kända för redligt folk; *Du* och din *broder* lefven illa tillsammans.

Anm. 7. Om uti en sammandragen sats tvenne eller flera subjekt, hvart för sig ställdt i singularis, förenas genom konjuktionen *och*; fordra de det gemensamma verbum finitum uti pluralis; t. ex. *Fadren och sonen älska* hvarandra inbördes; *Gustaf och Carl leka*; *Fredrika och Dorotea sy*; *En bonde och en soldat och en tiggare gingo* en gång tillsammans.

Stundom kan verbum finitum utsättas vid det ena subjektet, och är då singulare, om subjektet är singulare; men förstås under vid de öfriga; t. ex. *Gustaf leker* och Carl (neml. leker) likaledes; *Fredrika syr* och äfven Dorotea (neml. syr).

3. Om ett verbum står såsom subjekt i en sats, sättes det alltid uti infinitivus; t. ex. *Att arbeta* stärker helsan; *Att tala* har sin tid, *att tiga* har sin tid.

Anm. 1. Om en infinitivus är subjekt i en sats, bör den rätteligen hafva *att* framför sig.

Anm. 3. En infinitivus anses alltid vara singularis; följaktligen måste äfven kopula eller det finita verbet stå i singularis.

4. Då en hel sats kan betraktas såsom subjekt, fordrar den verbum finitum uti 3 pers. singularis; t. ex. *Att en soldat älskar äran* (subj.) *bör* icke synas underligt; *Huru du har mått* (subj.) *kan* icke vara mig bekant; *Om någon amazonstat verkligen har funnits* (subj.) *torde* kunna betviflas.

Anm. 1. Då en hel sats kan betraktas såsom subjekt, måste den alltid börjas med en konjunktion.

Anm. 2. Derigenom att man gör pronomen personale *Det* till subjekt, blir den satsen, som förut betraktades såsom subjekt, en särskild, afhängig sats; *Det* bör icke synas underligt, *att en soldat älskar äran*; *Det* kan icke vara mig bekant, *huru du har mått*; *Det* torde kunna betviflas, *om någon amazonstat verkligen har funnits*.

5. Uti neutrala och passiva satser, i hvilka verbum endast kan betraktas såsom en kopula mellan ett tydligt utsatt subjekt och ett tydligt utsatt predikat, äro både subjektet och predikatet nominativer; t. ex. *Gud* är *god*; *Konungen* stupade *segrande*; *Adolf Fredrik* kallades *den gode*.

Anm. Äfven om det neutrala eller passiva verbet står uti infinitivus såsom utbildning till ett annat verbum finitum, äro både subjektet och predikatet nominativer; t. ex. *Minerva* troddes vara Jupiters *dotter*; *Soldaten* plägas att kallas *feg*; *Rågen* tyckes stå *härlig*; *Jag* önskar att blifva *lycklig*.

6. Om predikatet är ett adjectivum eller participium, rättar det sig efter sitt subjekt i

genus och nummer, men blifver alltid obestämdt, om också subjektet är bestämdt; t. ex. *Zenobia* var lika *berömd* för sin skönhet, som för sin tapperhet och klokhet; Detta *fruntimmer* är *vackert*, *Lejonet* är *modigt* (icke: det modiga); *Svenskarne* äro *tappra* (icke: de tappra); *Riksrådet* är *sjukt* (icke: det sjuka); *Carl den 12:te* var *störst* (icke: den störste) i motgången; *Försvaret* var *tappfrast* (icke: det tappraste) i början af belägringen; *Träden* äro *vackrast* (icke: de vackraste) under blomningstiden.

Anm. 1. Om till Rådstittlar, som alltid äro neutra, något nomen proprium tillägges; så sättes alltid predikatet (om det är ett adjektivum) i masculinum; t. ex. *Riksrådet Creutz* är *odödlig* genom sina skrifter; *Kanslirådet Gyllenborg* blef *död* i en hög ålderdom.

Anm. 2. Det kan väl hända, att det adjectivum, som står i predikatet, är bestämdt, eller af annat genus än subjektet; men då händer detta icke i afseende på subjektet, utan i afseende på något utelemnadt substantivum, hörande till predikatet; t. ex. *Gustaf den 2:dre Adolf* kallas *den store* (Gustaf eller Konungen); *Carl Sverkerson* räknas för *den sjunde*, ehuru *han* var *den förste* (Carl eller Konungen af detta namn); *Råfven* anses bland alla djur vara *det listigaste* (neml. djur.)

Anm. 3. Då antingen infinitivus eller en hel sats betraktas såsom subjekt, anses de till sitt genus vara neutrum singulare; följakteligen måste äfven predikatet vara neutrum singulare; t. ex. *Att slafva* är *tungt*; *Att egennyttiga menniskor finnas* är beklagligen *sant*.

Om Ordens Utbildningar inom Satsen.

§. 1.

Artickeln.

1. Articklarne, då de uttryckas med särskilda ord, rätta sig efter sina substantiver i afseende på genus och nummer, men äro oföränderliga i afseende på kasus (kasusändelser); t. ex. *Ett* vackert *barn; De* vackra *barnen; En* stor *egendoms* afkastning; *Den* stora *egendomens* afkastning; *Ett* ädelt *fruntimmer; Ett barns* föräldrar.

Anm. Orsaken, hvarföre genitivi ändelse s aldrig kan i Svenskan nyttjas vid articklarne, uttryckta med särskilda ord, är den, att de alltid hafva sin plats framför substantiverna, och Svenska språkets art är sådan, att substantivet med alla sina utbildningar betraktas såsom ett enda inom sig slutet helt, som endast antager genitivi ändelse vid det sista ordet, det må vara substantivet sjelft, eller något annat ord, som utbildar substantivet. Således uti exemplet: *En stor egendoms afkastning*, antager hvarken *En* eller *Stor*, som äro utbildningsord och stå förut, genitivi ändelse, utan endast *Egendoms*, som står sist. (jemf. Kap. 2, §. 2, reg. 1. — §. 4, reg. 2 & 3).

2. Obestämda artickeln kan endast brukas i singularis; t. ex. *En* qvinna; (Flera) qvinnor.

3. Nomina propria brukas med obestämda artickeln i följande fall:

1:o Om man vill utmärka en person såsom bekant till familjenamnet, men obekant till förnamnet; så sättes obestämda artickeln framför familjenamnet; t. ex. Carl den XI:tes minister var *en Oxenstjerna* (men om det var Axel, Bengt eller Gabriel, erinrar man sig icke); Den som under Carl IX:des regering så ärofullt förde Ryska kriget var *en De la Gardie* (Jakob eller Pontus eller någon annan); Kartago eröfrades af *en Scipio* (Publius eller Lucius eller någon annan).

2:o Den obestämda artickeln sättes stundom framför ett nomen proprium, då den kan förklaras med *en sådan som*, *så stor som*, eller dylika talesätt; t. ex. *En Sokrates* (d. v. s. en så rättskaffens filosof som Sokrates) kunde med ståndaktighet och lugnmodighet tömma giftbägaren.

3:o Likaså sättes obestämda artickeln framför nomen proprium, då en persons egenskaper lämpas på en annan; t. Gustaf den 3:dje var *en Augustus* i kärlek och beskydd för vitterheten.

4. Då man med ett nomen commune vill beteckna ett *enskildt föremål såsom bekant* *); så sätter man bestämnings-ändelsen till detta nomen commune; t. ex. Gif mig *käppen* (icke hvilken käpp som helst, utan *min* käpp, eller någon annan viss och *bekant* käpp); *Skräddaren* har varit här (t. ex. den skräddaren, som blifvit efterskickad, eller som syr alla kläder åt husfolket, eller som på något annat sätt kan anses *bekant*); *Hästarne* (t. ex. som stå för vagnen) äro ganska vackra.

Anm. 1. Bestämnings-ändelsen brukas ofta i stället för pronominal-adjektiver, i synnerhet i stället för pronomina possessiva, t. ex. *Gossen* (eller: *denna* gosse) är [illegible]; *Läraren* är på [illegible] (eller

*) Då man individualiserar ett nomen commune.

på *sitt* femtionde *år*); Efter *föräldrarnes* (eller: *sina föräldrars*) död uppfostrades han på landet.

Anm. 2. Stundom utelemnas bestämnings-ändelsen med uppsåt, för att göra stilen mera hopträngd och liflig; t. ex. Men nu växer *våg* (vågen), Nu fördjupas *göl* (gölen), Och det hviner i *tåg* (tågen), Och det knarkar i *köl* (kölen); — Likaså: Då från armen Frithiof drager *Lödig guldring* (lödiga guldringen) tre mark tung, Blank som *sol* (solen).

5. Om man med ett nomen commune vill beteckna *en hel klass af föremål såsom ett enda bekant föremål* *); så sätter man bestämningsändelsen till detta nomen commune; till ex. *Elefanten* (hela Elefantslägtet med alla dithörande individuer) är det största landtdjur; *Tigern* det grymmaste, *Räfven* det slugaste. *Lejonet* är djurens konung; *Menniskan* är ett förnuftigt djur; *Renen* ger *Lappen* både kläder och föda.

6. Då ett nomen abstractum betraktas i allmänhet och såsom bekant; antager det bestämnings-ändelsen; t. ex. *Lifvet* är alltid kärt; *Dygden* är menniskans förnämsta prydnad; *Hedern* är liksom ärftlig inom vissa slägter.

I synnerhet gäller denna regel, så ofta man personifierar ett nomen abstractum (d. v. s. tillskrifver detsamma en mensklig passion eller handling); t. ex. Då *äran befaller*, man trotsar all fara; Då *kärleken bjuder*, man faran ej ser; *Sanningen har segrat*; *Friheten hotas*; *Ålderdomen har strött* snö i hans hår; Hon *satt*, lik *tålamodet* på en grafvård, *lende* åt *sorgen*; Vid hafvet, på ensliga stranden, *Satt sorgen* från himmelen skild, Och *formade tankfull* med

*) Ett helt genus, såsom ett bekant individuum, sammanfattadt under ett totalitetsbegrepp.

handen Af leret en menniskobild; *Lusten vaknad, var* menniskan.

Anm. 1. Man tänker sig understundom vid ett nomen abstractum olika slag eller olika grader; och då kan det förekomma utan bestämningsändelse; t. ex. (Något slags) *Ära* (neml. en falsk ära) kan köpas med guld; (Ett visst slags) *vänskap* (neml. en dygdig vänskap) kan icke finnas ibland bofvar; Det finnes intet menniskosamfund utan (något slags) *religion* (den må vara sann eller falsk); Den som ser på en qvinna, för att begära henne, han gör (i visst afseende) *synd*.

Anm. 2. Stundom behandlas nomina abstracta såsom verkliga propria, utan bestämningsändelse; t. ex. Strax Gudinnan for till det hem, der den rysliga *Afund* Bor bland etter och gift (Adl. Metam. 2: 760); Och *Gästfrihet* var *namn* på hyddan, der han bodde (Tegnérs Svea); En Gud ser jag komma med kransade hår — och *Frid* är hans *namn* (ibid.).

7. Då man talar om en materia i allmänhet, och betraktar henne såsom ett *helt bekant* föremål; bör dess namn (nomen materiale) i detta fall hafva bestämnings-ändelsen; t. ex. *Guldet* har ådragit verlden många olyckor; *Vinet* pressas ur drufvos; Fisken lefver i *vattnet*, fågeln i *luften; Koppars* tros hafva varit förr känd, än *Jernet*.

Anm. Då man blott vill förklara af hvad ämne en sak består, eller vill beteckna en obestämd del af en materia; eller har en jemförelse i sinnet, utan att uttrycka den: så antager icke nomen materiale bestämningsändelsen; t. ex. Dosan är gjord af *guld*; knifbladet är af *jern*, och skaftet af *silfver*; Drycken är en blandning af *vatten* och *vin*: Han dricker gerna (litet) *öl*; *Vin* (något litet) muntrar sinnet; *Vin* (icke någon annan dryck) pressas ur drufvor.

8. Vid nomina propria i Svenskan sättes

vanligen icke bestämnings-ändelsen; t. ex. *Bagge* och *Horn* voro *Sveriges* amiraler under *Erik* d. 14:des tid; *Brahe* mistade sitt hufvud, för det han ville inskränka folkväldet.

Anm. Likväl ges det några fall, då nomina propria i Svenskan förekomma med bestämnings-ändelse.

1:o Vid vissa enstafviga och tvåstafviga familjenamn; t. ex. *Eken*, *Hjelmen*, *Staren*.

Egentligen vittnar detta bruk om en viss grad af förtrolighet, och tillhör rätteligen hvardagsspråket; likväl finner man äfven stundom några historiska namn så brukade; t. ex. *Görzen*, *Sturen*, *Trollen*.

2:o Vid namn på bergsträckor och Svenska sjöar; t. ex. *Alperne*, *Pyreneerne*, *Hjelmaren*, *Mälaren*, *Roxen*, *Dellen*, *Ottnarn*.

3:o Vid namn på några floder, t. ex. *Odern*, *Elben*, *Weixeln*, *Ljusnan*, *Glommen*, *Seinen*, *Temsen*, m. fl.

Deremot säger man utan bestämningsändelse; *Po*, *Rhein*, *Rhone*, *Donau*, *Saal*, *Drau*, *Neckar*, *Lech*, *Motala* m. fl.

4:o Vid ett och annat Svenskt landskapsnamn, lånadt af appellativer; t. ex. *Dalarne*, *Härjedalen*, *Lappmarken*.

Likaså när Latinska ändelsen *ia* förbytes till *ien*, t. ex. Scandinavia, Skandinavien; Gallia, Gallien; Hispania, Spanien.

§. 9. Bestämnings-ändelsen borde utsättas, men utelemnas vanligen i följande fall:

1:o Om ofta ett nomen sättes efter genitivus, förlorar det alltid sin bestämningsändelse; t. ex. det heter: Visheten af utslaget, men: Utslagets vishet; I begynnelsen af tiden, men: I tidens begynnelse; Ändan af gatan, men: Gatans ända; Hörnet af huset, men: Husets hörn (Jemför Kap. 2, §. 2, reg. 1, anm. 2.)

2:o Tittlar, näst framför nomina propria, sättas stundom *med*, stundom *utan* bestämningsändelse. Merendels sättas *enstafviga* tittlar, eller också *sammansatta Svenska tittlar med* bestämnings-ändelse; men *främmande tittlar* och *enkla Svenska tittlar* (så framt ej de äro enstafviga), sättas oftast *utan*; t. ex. Prost*en* Boëthius, Kock*en* La Fleur, Kusk*en* Granlund, Fältmarskalk*en* Stenbock, Fälttygmästar*en* Hellvig, Pfalzgrefv*en* Johan Casimir, Gener*al* Wrangel, Maj*or* Schill, Löjtn*ant* Phipps, Kapt*en* Cook, Amir*al* Hook, Bisk*op* Svedberg, Sold*at* Flink, Kon*ung* Carl, Grefve Piper.

3:o Nomina appellativa på ändelsen *are*, då de stå näst framför Nomina propria, utelemna både bestämningsändelsen och slutvokalen *e*; t. ex. Kejs*ar* Frans, Skrädd*ar* Berg, Bag*ar* Sten.

Likaså orden *Herre* och *Furste*; t. ex. *Herr* Thorild, *Furst* Hessenstein.

Anm. I sammansättningar, eller om framför ett sådant appellativum står ett adjectivum, återtages merendels bestämnings-ändelsen; t. ex. Fruntimmersskräddar*en* Berg, Kammarherr*en* Silfverstolpe, Kurfurst*en* Vilhelm, Österrikiska Kejsar*en* Frans.

Likaså, när ord, som ändas på *are*, stå framför både förnamn och familjenamn; t. ex. Bagaren Nils Sten, Skräddaren Johan Berg.

4:o När flera nomina i sammandragna satser ställas tillsammans, förlora de merendels den bestämda ändelse, som de skulle antaga, om de ställdes i enkla satser; t. ex. Han arbetade med *händer* och *fötter* att komma lös (Han arbetade med *händerna*, och han arbetade med *fötterna*, att komma lös); *Skepp*, *Gods*, *Manskap*, allt sjönk (*Skeppet* sjönk, *Godset* sjönk, *Manskapet* sjönk, allt sjönk).

10. Då ett adjectivum är bestämdt, har det, utom sin bestämda form, äfven den de-

terminativa artickeln (Den, Det, De) framför sig; t. ex. *Den gode* har ogerna umgänge med *den onda; Den* rättfärdige blifver aldrig öfvergifven af Gud. (Jemför Kap. 2, §. 2, reg. 1. anm. 4.)

11. Den determinativa artickeln får icke nyttjas omedelbarligen framför nomina (substantiver), vid hvilka endast bestämnings-ändelsen nyttjas, t. ex. Mann*en* (icke: *Den* man) bör älska hustr*un* (icke: *Den* hustru).

Anm. Det ges likväl två fall, då man näst framför ett nomen (substantivum) bör eller kan sätta den determinativa artickeln, (som likväl då icke är en egentlig artickel, utan pronomen determinativum).

1:o *Framför ett substantivum, utvidgadt af en relativ sats*; t. ex. *Det mål*, till *hvilket* du sträfvar, är högt; *Den våg hvarpå* (på hvilken) du går, är slipprig.

Härunder kunna tvenne andra fall innefattas: a) *I Utrop*, då substantivets utvidgning genom pronomen relativum, för uttryckets korthets skull utesslutes; t. ex. *Den gossen!* (om *hvilken* jag nu åter hört något elakt spratt omtalas), hvilken sorg han förorsakar mig! b) *Då pronomen determinativum* (Den, Det, De) *brukas i st. f. pronomen demonstrativum* (Denna, Detta, Dessa); t. ex. Jag känner icke *den mannen* (om *hvilken* J talen, eller *som* står *der*), d. v. s. jag känner icke *denna man.*

2:o *Då ett substantivum närmare bestämmes af ett att och infinitivus, eller af att och en tydlig sats*; t. ex. Jag önskar dig *den sällheten att tillbringa* dina återstående dagar i skötet af din familj; Jag hyser *det hoppet*, *att du* snart *skall återvinna* din helsa.

12. Pronomina kunna hvarken hafva be-

stämnings-ändelsen efter sig eller determinativa artickeln framför sig.

Anm. 1. I filosofiska skrifter förekommer väl *Jaget*, eller *Jag* med bestämningsändelse; men då är detta ord icke mera ett pronomen, utan ett nomen abstractum, formeradt af ett pronomen personale, och betyder personlighet.

Anm. 2. *Sjelf*, nyttjadt såsom adjectivum, förekommer endast i bestämd form; t. ex. *Sjelfva* fromheten är icke skyddad för hans förföljelser.

Anm. 3. Pronomina possessiva nyttjas stundom, ehuru efter ett föga godkändt bruk, utan sina utsatta substantiver (soldater, anhöriga o. s. v.), och hafva då determinativa artickeln framför sig; t. ex. Han lemnade *de sina* (sina följeslagare, soldater o. s. v.) efter sig; Jag älskar *de mina* (t. ex. *mina barn*) lika mycket som mig sjelf.

§. 2.

Ett Substantivum, utbildadt med ett Adjectivum.

1. Ett adjectivum, som utbildar ett substantivum, rättar sig derefter i anseende till genus och nummer; och om substantivum är bestämdt: så bör adjectivum vara bestämdt; t. ex. *En rik köpman* eger *ett stort hus*; *Den rika köpmannen* eger *det stora huset*; I hufvudstaden äro *många rika köpmän*.

Anm. 1. Då man talar om en kunglig person; förekommer ofta talesättet *kunglig Majestät*, i hvilket *kunglig* står i masculinum, ehuru *Majestät* är

neutrum; t. ex. *Kunglig Majestät* har i nåder förordnat.

Rätteligen är dock detta ett vårdslöst språkbruk i st. f. *Hans kungliga Majestät.*

Anm. 2. Efter en *genitivus*, efter somliga *pronominal-adjektiver* (possessivum, demonstrativum och relativum), och efter ordet *samma* har hvart och ett adjectivum (utom ordet *egen*) bestämd ändelse, men substantivum obestämd; t. ex. Cæsars och Pompeji *ömsesidiga misstroende* (icke: ömsesidigt misstroende, eller: ömsesidiga misstroendet); Min *äldsta broder* (icke: äldst broder, eller äldste brodren); Våra *förste föräldrar* (icke: föräldrarne); Tilly förlorade sin *vunna krigsära* vid Leipsig (icke: vunnen krigsära, eller: vunna krigsäran); Denna *uppenbara orättvisa* (icke: uppenbar orättvisa, och rättare än; uppenbara orättvisan, hvilket sednare bruk dock kan tillåtas); Samma *ömkliga slut* (icke: ömkligt slut, eller: ömkliga slutet). Men — Han älskade honom såsom *sin egen son* (icke egna son, eller: egna sonen).

Anm. 3. *Superlativus* sättes i *bestämd* ställning, och *substantivum* i *obestämd*, då man med adjektivet vill beteckna den högsta grad (som kan tänkas, eller som är möjlig o. s. v.) eller om ordet *allra* kan sättas framför; t. ex. Fästningen måste uppgifvas efter *det* (*allra*) *tappraste försvar* (som någonsin är möjligt; *Den* (*allra*) *ihårdigaste arbetsamhet* (som kan tänkas) kan icke fullkomligt ersätta bristen på snille; *Den* (*allra*) *strängaste krigsaga* (som någonsin funnits) rådde i Romerska republikens härar; *De skönaste menniskoformer* (som man någonsin sett) funnos i gamla Grekland.

Hit höra också talesätten; med *första öppet vatten*; med *första lägenhet*, i *första hast*, med *största* eller *minsta fara*: och flera dylika.

Anm. 4. Det bestämda adjectivum, som sättes tillsammans med ett substantivum, utelemnar stundom den determinativa artikeln framför sig; t. ex. Är

1658 slöts fred med Danmark; men (det) *följande året* bröt kriget ut å nyo.

a) Efter en *genitivus*, efter *pronominal-adjektiver* och ordet *samma*, måste alltid den determinativa artickeln utelemnas (se exempel anm. 2, näst ofvanföre).

b) Om substantivum är utelemnadt, eller om adjektivet står tillhopa med ett nomen proprium; så måste alltid den determinativa artickeln utsättas; t. ex. *Den redlige* (icke blott: Redlige) afskyr falskhet; Carl *den femte*, eller *den femte* Carl, *Erik den helige*.

2. Adjectivum, eller participium, är i afseende på kasus (kasualändelser) oföränderligt i Svenskan, så ofta det står framför sitt substantivum; t. ex. Den *förste* Gustafs öden; Den *segrande* hjeltens belöning.

Anm. 1. Man finner här ett nytt bevis för det påståendet, att substantivet med alla sina utbildningar endast antager genitivi ändelse *s* vid sista ordet. (Jemför Kap. 2. §. 1, anm. till regeln 1).

Anm. 2. Man nyttjar likväl alltid pronomen possessivum, *Eder* i gen., då man tilltalar personer af högre rang med sådana titlar, som *Nåd*, *Höghet*, *Majestät*, o. s. v. *Eders* kongliga Majestät, *Eders* Excellence, *Eders* Höghet, *Eders* Nåd.

3. Pronomen Possessivum och Reflexivum *Sin* (sitt, sina) brukas i stället för genitivus af 3:dje personens pronomina (Hans, Hennes, Dess, Deras), då det har afseende på subjektet i satsen; t. ex. *Generalen* förde *sitt folk* i striden; En *menniska* bör känna *sitt* värde; *Floderne* leda *sitt* ursprung från bergen, och hafva *sitt* utlopp i hafvet, *Christus* bekräftade *sin* lära med *sin* lefnad och *sin* död; Ett fritt

samhälle tillåter ingen af *sina* enskilda medborgare att pålägga sig något ok.

Anm. 1. Likaså med afseende på en *genitivus*, hvaraf subjektet (eller predikatet) är utbildadt, då likväl pron. reflexivum *Sin* bör höra till samma subjekt (eller samma predikat) som denna genitivus står; t. ex. *Föräldrars* kärlek för *sina* barn är ofta starkare, än *barnens* tacksamhet mot *sina* föräldrar; *Cornelias* sorg öfver *sina* söners död borde tära hennes hjerta; Han sökte bevisa nödvändigheten af *undersåtares* lydnad mot *sin* öfverhet.

Orsaken härtill är, att genitivus lätteligen kan förvandlas till subjekt i en sats; t. ex. *Föräldrars* kärlek för *sina* barn är: den kärlek, som *Föräldrar* hafva för *sina* barn, o. s. v.

Anm. 2. Någon gång får man se pron. reflexivum *Sin* brukadt med afseende på en *accusativus* eller *dativus*, hvarmed predikatet är utbildadt; men detta härröver af oaktsamhet och förorsakar tvetydighet; t. ex. Husbonden älskedade *drängen* för *sin* (bör vara: *hans*) uppstudsighet; Denne åt gubbens spådomar ler, och *honom sin* (bör vara: *hans*) blindhet förevitet (Adlerb. Metam. 3: 515); Lykaon belog *dem* först för *sin* (b. v. *deras*) andakt (ibid. 1: 221); Re'n en bedröflig aning *dem* spår *sitt* (b. v. *deras*) öde (En. 12: 453).

§. 3.

Adjectivum, utbildadt med ett Substantivum.

1. De så kallade relativa adjektiverna kunna icke taga till sig ett substantivum utan en mellankommande preposition; t. ex. Snål *på pengar;* Nöjd *med* sin *lott;* Skyldig *till stöld.*

Förklaring. Med relativa adjektiver menas sådana, som, ensamt satta, sällan hafva en fullständig be-

märkelse, utan merendels behöfva ett tillagdt substantivum, på hvilket de hafva afseende (relation). Sådana äro de adjektiver, som betyda *Begär*, *Ifver*, *Kunskap*, *Medvetande*, *Erfarenhet*, *Råddhåga*, *Deltagande*, *Förmåga*, *Myckenhet*, *Öfverflöd*, *Fruktbarhet* m. m., eller tvertom.

Anm. 1. Dessa adjektiver regera i Latinet dels genitivus, dels ablativus; men i Svenskan kan man icke, och behöfver icke heller, säga, hvilken kasus de prepositioner regera, som stå efter ett relativt adjectivum. Man kan endast säga, att det är en casus obliquus.

Anm. 2. Stundom kunna de relativa adjektiverna tillsammans med sina substantiver bilda sammansatta ord; t. ex. *Snål på pengar* eller *Penningsnål*; *Kunnig i språk* eller *Språkkunnig*; *Kär i barn* eller *Barnkär*; *Lysten efter vinning* eller *Vinningslysten*; *Full af fasa* eller *Fasansfull*; *Fri från fel* eller *Felfri*; *Rädd för spöken* eller *Spökrädd*.

2. **Adjektiver och participier, som betyda *nytta* eller *skada*, *tillhörighet*, *tillämpning*, eller vid hvilka man förenar begreppet om en *afsigt* eller *ändamål* o. s. v., fordra substantivum i dativus med eller utan preposition; t. ex. Medgången har varit *honom skadlig*, men motgången *nyttig*; Att tala vid offentliga sammankomster är *dig* icke *tillständigt*; men *för* förståndigt *folk* är det *passande*.**

Anm. 1. Svenska nomina hafva väl ingen särskild kasusändelse för dativus, och äfven den kasusändelse, som vissa pronomina hafva för dativus, är icke olik accusativi ändelse. Till sin inre betydelse måste dock dativus finnas i Svenskan, så väl som i andra språk; men man måste af de regerande ordens bemärkelse förstå att skilja dativus ifrån accusativus. I gamla Svenskan fanns en särskild ändelse för dativus, och

då kunde man icke [illegible] dig; t. ex. Ve den tyranniska *stadenom*: Zeph. 3: 1. Himmelriket är likt *enö menniskö*, *enom husbonda*, *enom konung*, o. s. v.

Anm. 2. Vanligast betecknas dativus med någon preposition, såsom *för*, *till*, *mot*, *åt*, m. fl.; t. ex. Det är passande *för mig*, önskligt, rådligt *för många*, otroligt *för alla*, tänkbart *för ingen*; Drängen är tacksam *mot* sin *husbonde*; Guld är tjenligt *till mynt*; Det är lagom *åt dig*; Det är godt nog *åt dig*.

§. 4.

Ett Substantivum, utbildadt med ett annat Substantivum.

1. Då tvenne substantiver komma tillsammans och beteckna olika föremål; antager det ena, om hvilket man kan fråga *Hvilkens? Hvars?* eller *Hvilkas?* genitivi ändelse *s*, och sättes vanligen framför det andra; t. ex. *Elefantens* styrka; *Fruktbarhetens* orsak; *Husets* tak; *Barnens* moder.

Anm. 1. Stundom utsättes icke det regerande substantivet, emedan det lätt faller för tanken; t. ex. Elefantens styrka är större, än oxens (neml. styrka).

Anm. 2. Stundom kan genitivus upplösas i någon passande preposition, då det regerande ordet sättes förut, och det, som anses svara mot genitivus, sättes efteråt; t. ex. Styrkan *hos elefanten*; Orsaken *till fruktbarheten*; Taket *på huset*; Moder *åt barnen*.

Anm. 3. Ofta uteslutes dock denna preposition efter substantiver, som beteckna ett partitivt begrepp, då det efterstående substantivet måste förekomma i obestämd ställning, t. ex. En summa (af) *penningar*; En gnista (af) *heder*; Ett ark (af) *papper*; En hop (af) *menniskor*; Ett skeppund (af) *jern*; Ett lass (af eller med) *proviant*.

Men så snart det efterstående substantivet är bestämdt, kan prepositionen icke uteslutas; t. ex. Man kan icke säga: En summa *pengarne*, utan *af pengarne*; icke: Ett skeppund *jernet*, utan: *af jernet*.

Anm. 4. Stundom sammansättas två substantiver till ett ord; t. ex. *Bordfoten* i st. f. *Foten af bordet*; *Frihetsbegär* i st. f. *Begär efter frihet*.

Anm. 5. Stundom kan prepositionen mellan två substantiver icke förvandlas till genitivus, och detta händer i synnerhet, då ett substantivum jemte ett adjectivum beskrifver ett föremål till dess beskaffenhet; t. ex. Man säger väl: En *dygdens*, *hederns*, *ärans* man, men: En man *af mycken dygd*, *heder*, *ära*; En qvinna *af beundransvärd skönhet*; En karl *af utomordentlig styrka*.

Anm. 6. Stundom utmärker prepositionen mellan två substantiver icke genitivus, utan snarare dativus, då nemligen begreppet icke utgår ifrån, utan syftar på det substantivum, framför hvilket prepositionen står; t. ex. Vördnad och kärlek *för* eller *till Gud*; Tacksamhet *mot välgörare*; Vänskap *för anhöriga*, o. s. v.

Tillämpning. Menniskans *kärlek till Gud* (för hvilken Gud är föremål) är något annat än *Guds kärlek till menniskan* (för hvilken menniskan är ett föremål), o. s. v.

Not. Svenska språkets lynne är att draga genitivi ändelse *s* så nära som möjligt till det regerande ordet (jemför kap. 2 §. 1. reg. 1. anm.), och tillåter icke att något annat ord mellankommer, än utbildningar af det regerande ordet. Således heter det rätt: En *sons* ömt älskade *fader*; emedan orden *ömt älskade* endast äro utbildningar af *fader*, som regerar *sons* i genitivus. Deremot säger man orätt: Jag har gjort det på *fleras af mina vänner* tillstyrkan (i st. f. på tillstyrkan af flera bland mina vänner); icke:

2. Då ett substantivum står framför ett adjectivum, antager det icke genitivi ändelse, om det också är den verkliga genitivus; t. ex. *Erik* den heliges död.

Anm. I ofvanstående exempel är substantivum *Erik* onekligen den rätta genitiven; men, såsom ofta blifvit anmärkt, genitivi ändelse iakttages endast vid det sist stående ordet.

Hvars och ens ibland oss berömliga gerningar (i st. f. det berömliga, som blifvit gjordt af hvar och en ibland oss); icke: han sörjer öfver *ens af sina söner* död (i st. f. att en af hans söner blifvit död). I Svenskan betraktas substantivum med alla sina utbildningar såsom ett inom sig slutet helt, och då genitivi ändelse skall utsättas, bör den sättas vid det sista ordet. Således säger man, utan att såra ett Svenskt öra, och kan äfven skrifva: Jag har gjort det på *flera af mina vänners* tillstyrkan; Han sörjer öfver *en af sina söners* död. Endast vid titlar, tagna af länder, har det grammatikaliskt rätta, men tunga och osvenska bruket att sätta genitivi ändelse *s* vid den verkliga genitiven, genom ett allmännare bruk i sednare tider vunnit stadga; t. ex. *Kejsarens af Ryssland förbund* med Konungen af Preussen; *Hertigens* af Södermanland *nit* för den evangeliska läran. Bäst är att genom en förändrad konstruktion undvika en sådan tvungen ordställning, och skrifva t. ex. *Ryska Kejsarens* förbund etc.; *Det nit, som Hertigen af Södermanland visade* etc. — Att nu mera skrifva t. ex. Kejsaren af *Rysslands förbund* etc., Hertigen af *Södermanlands nit*, är väl enligt med Svenska språkets lynne, men måste dock anses för ett sjelfsvåld, så vida det strider mot det allmännare bruket. Dock finner man exempel på detta sjelfsvåld äfven hos goda författare; t. ex. Kasten tankarne tillbaka på Erik af *Pommerns tid* (Cels. Gust. I:s Hist. 1 Del. pag. 109); Grefvens, Johan *von der Hojas* intagande i Rikets tjenst (ibid. p. 257).

3. Om ett nomen proprium sättes tillika med en persons tittel eller binamn; så antager endast det siststående ordet genitivi ändelse *s*; t. ex. Kammarherrens *Silfverstolpes* skrifter; Domprosten *Sjögrens* lexikon; Ifvar *Vidfamnes* hämd; Ingjald *Illrådas* lömskhet; Henrik *Fågelfångarens* kröning; Vilhelm *Eröfrarens* segrar.

Anm. 1. Äfven i detta fall röjer sig Svenska språkets lynne, att draga genitivi ändelse till sista ordet. I sjelfva verket står likväl i alla ofvanstående exemplen det ena substantivum i genitivus, så väl som det andra.

Anm. 2. Understundom sättes binamnet eller titteln efter sitt proprium (i en egentlig apposition) och uttalas med eftertryck, för att skilja en person ifrån andra af samma namn, i hvilken händelse man framför titteln eller binamnet kunde sätta ett *nemligen*. Då få både proprium och appellativum genitiva ändelsen; t. ex. *Silverstolpes* (neml.) *Kammarherrens* skrifter; *Sjögrens* (neml.) *Domprostens* lexikon.

Anm. 3. Hvad som är sagdt om tittlar och binamn gäller äfven, då förnamn och familjenamn sättas tillsammans; t. ex. Gustaf *Trolles* trolöshet; Johan *Banérs* segrar; *Trolles* (neml.) *Gustafs* trolöshet; *Banérs* (neml.) *Johans* segrar.

Anm. 4. Om mellan flere tittlar, syftande på samma person, konjunktionen *och* antingen är utsatt eller bör förstås under, och nomen proprium icke är utsatt; så antager hvarje tittel, såsom ordet *Herre*, genitivi ändelse; t. ex. Jag är Herr *Grefvens*, *Generalens* och *Kommendörens* m. m. ödmjukaste tjenare.

4. Då ett nomen proprium tillsammans med ett appellativum betecknar samma Rike,

Landskap, Stad, Socken, By, m. m. inom Sverige: så kan antingen a) proprium sättas förut i genitivus, och appellativum efteråt i obestämd ställning; t. ex. *Stockholms stad*, *Göteborgs stad; Sveriges rike; Östergötlands län; Carlstens fästning; Danmarks socken*; eller b) sättes appellativum i bestämd ställning förut, och proprium efteråt utan genitivi ändelse (så framt icke genitivus regeras af något annat ord); t. ex. *Staden Stockholm; Staden Göteborg; Konungariket Sverige; Landskapet Östergötland; Fästningen Carlsten.*

Anm. 1. Om sålunda proprium och appellativum beteckna samma ställe; antaga icke Svenska Städers, Byars, Socknars m. m. namn, *som ändas på en vokal*, genitivi ändelse *s*, då de ställas framför sina appellativer, och *Falun* heter i denna ställning *Falu*; t. ex. *Svea* och *Göta* riken; *Upsala* län och stad; *Isala* by; *Tuna* socken.

Likaså, om dessa propria stå såsom adjektiver; t. ex. *Arboga* kringlor; *Upsala* leber; *Telge* borgare; *Göta* lejonet; *Falu* koppar; *Nora* jern; *Torneå* lax.

Men beteckna proprium och appellativum olika föremål; så formeras genitivus på vanligt vis, då proprium sättes förut; t. ex. *Upsalas* ålder; *Faluns* folkmängd; *Telges* grannskap till Stockholm, *Isalas* namnkunnighet.

Anm. 2. De nomina propria, som i nominativus ändas på *s*, blifva i genitivus oförändrade, då de ställas framför sina appellativer; t. ex. *Borås* stad; *Westerås* län.

Anm. 3. Utländska namn på Städer, Landskap, Riken m. m., sättas vanligen efter sina appellativer, som då hafva bestämnings-ändelsen; t. ex. *Konunga-*

riket England; *Kejsaredömet* Ryssland (icke: Englands rike, Rysslands Kejsaredöme); *Staden* Marseille; *Provinsen* Wallis.

5. *Dag* och *Tal* sättas i genitivus i vissa adverbiala talesätt; t. ex. Huru *dags?* Så *dags*; Måltids*dags*; Ligg*dags*; Härtill*dags*; Tid*tals*; Hvarf*tals*; Hop*tals*.

6. I genitivus sättes ofta i umgängesspråket ett nomen, som syftar på en känd person, då derunder äfven förstås denna persons familj eller husfolk; t. ex. *Pastorns* (barn och husfolk) äro icke hemma; Vi tillbragte aftonen hos *Björks* (familj); Vi aflade ett besök hos *grannens* (folk).

7. Vid sammansättningar af två substantiver i Svenskan utsättes stundom genitivi ändelse vid det föregående, stundom utelemnas den; stundom förbytes den med någon vokal, allt som uttalets ledighet fordrar; t. ex. Ger*nings*-man; Bor*ds* fot; Lejo*ns* strid; Trä*d*-rot; Ti*ds* rymd; Kar*la*-väsende; Eg*o*-tvist; Lad*u*-dörr.

Likaså i sammansättningar med adjektiver och participier; t. ex. Sanning*s*-älskande; Önskan*s*-värd; Aktning*s*-värd; Afsk*y*-värd; Fol*k*-ilsk; Ska*de*-lysten; Lätt*je*-full; Himl*a*-boren; Gud*a*-lik; Engl*a*-ren.

§. 5.

Verbets Utbildningar.

1. Alla verber utaf aktiv bemärkelse fordra objektet, om det är ett nomen eller

pronomen, uti accusativus; t. ex. Jag älskar *dig*; Du älskar *honom*; J älsken *dem*; Att hämnas en *oförrätt*; Jag minnes *dig* väl.

Anm. 1. Nomina hafva väl ingen särskild kasualändelse för accusativus, och några pronomina hafva accusativi ändelse lika med dativi: men regeln följer af verbi activi natur, och accusativi ändelse har förut blifvit iakttagen, och iakttages ännu, i bibelspråket; t. ex. Derefter skola Israels barn omvända sig och söka *Herran*; Du skall älska *Herran* din Gud; Några män båro *ena menniska*.

Anm. 2. Då Latinska namn förekomma såsom objekt till aktiva verber, iakttages icke ens för dem i nuvarande språket accusativi ändelse; t. ex. Antonius lät mörda *Cicero* (icke: Ciceronem).

Anm. 3. Man kan förvandla en aktiv sats till en passiv, då den aktiva satsens objekt blir den passiva satsens subjekt, och den aktiva satsens subjekt eller agent blir ablativus i den passiva satsen med prepositionen *af* framför sig; t. ex. *Jag älskar dig* blir: *Du älskas af mig*; *Du älskar honom* blir: *Han älskas af dig*; *Vi älska dem* blir: *De älskas af oss*.

Anm. 4. Något annat kännemärke på ablativus kan man i Svenskan icke uppgifva, än att *ablativus är agentens förhållande i en passiv sats*.

Anm. 5. Stundom kan man betrakta en hel sats såsom objekt till ett aktivt verbum; t. ex. Han besinnar icke *hvad han säger* (obj.), hvilken, förvandlad till passiv, blir: *Hvad han säger* (subj.) besinnas icke af honom; Hon önskade att *få veta hvarföre han gjorde det* (obj.), och passivt: *Hvarföre han gjorde det* (subj.) önskades af henne att få veta.

Anm. 6. Intransitiva verber regera substantiver af beslägtad bemärkelse i accusativus; t. ex. *Lefva* ett lyckligt *lif*; *Gå* en lång *väg*.

Tvertom kunna aktiver förekomma utan objekt;

och sägas då stå intransitivt; t. ex. Jag har aldrig *älskat* (d. v. s. varit kär).

Anm. 7. Deponentier af aktiv bemärkelse äro: *Afundas*, *Hoppas*, *Hämnas*, *Minnas*, *Andas* (t. ex. Hämd), *Svettas* (t. ex. Blod).

Anm. 8. I sammandragna satser kunna flera substantiver genom mellankommande konjunktioner hänföras till samma aktiva verbum, och regeras då i accusativus, om de äro verbets objekt; t. ex. Du skall *hedra* din *fader* och din *moder* (d. v. s. Du skall hedra *din fader*, och du skall hedra *din moder*).

Anm. 9. Då en passiv sats med tvenne nominativer, den ena subjekt och den andra predikat, förvandlas till aktiv; så regerar verbet i den aktiva satsen tvenne ackusativer; t. ex. *Alexander* kallas *stor* af efterverlden, blir: Efterverlden kallar *Alexander stor*; *Margreta* kallas Nordens *Semiramis*, blir: Man kallar *Margreta* Nordens *Semiramis*; *Huss* brändes *lefvande* af de Påfviska, blir: De Påfviska brände *Huss lefvande*.

Likaså när conjunctio explanativa *såsom* står framför det ordet, som i den passiva satsen är predikatsord; t. ex. Jag anser *dig såsom* min *vän* (svarande mot den passiva satsen: *Du* anses *såsom* min *vän* af *mig* *)).

*) Det är väl sant, att tvenne ackusativer stå i vissa latinska talesätt och öfversättas i Svenskan med prepositionerna *till* och *för* framför den ena; t. ex. eligere *aliquem regem*, utvälja *någon till konung*; existimare *aliquem amicum* sibi, anse *någon för vän* till sig; men det torde dock få anses för mindre rätt, att i en Svensk syntax påstå, att t. ex. *till konung*, *för vän*, äro ackusativer, som regeras af sina föregående verber *utvälja* och *anse*. Regerades ackusativerne af verbum i de aktiva satserna, så bleifve de nomi-

2. Verba activa, som betyda ett *gifvande*, *tillegnande* m. m., fordra, utom accusativus äfven dativus, med eller utan preposition; t. ex. Jag gaf *dem* mitt löfte; Jag öfverlät *honom* min rättighet; Gud tillräknar *oss* Jesu förtjenst; Han efterlemnade stora rikedomar *åt* sina *barn*.

Anm. 1. Under de ofvananförda bemärkelserna innefattas äfven andra, hvilka kunna anses fordra dativus, såsom *Råda*, *Lära*, *Förebrå*, *Lofva*, *Vägra*, *Dölja*, *Förlåta*, *Nalkas*, m. fl.; t. ex. Jag råder *dig* detta; Jag förebrår *dig* din försumlighet; Jag har lofvat *dig* en rik belöning; Jag vägrar *dig* din begäran; Han har lärt *dig* mycket ondt; Jag måste dölja mina tankar *för dig*; Jag förlåter *dig* din orättvisa; Han nalkades *mig*; Han tilltror *mig* allt ondt; Vi förlite oss *på honom*; Att påbörda *någon* en osanning.

nativer i de motsvarande passiva. Således skulle *till konung*, *för vän*, i Svenskan (likasom de motsvarande *rex*, *amicus* i Latinet) vara nominativer i de passiva satserna: Han utväljes *till konung*, Han anses *för* min *vän*, ehuru det strider mot prepositionernas natur att sättas framför nominativus. Man kunde lika väl säga, att t. ex. *pro prætore* är nominativus i den latinska satsen: mittebatur *pro prætore* (proprætor) in Sardiniam, eller accusativus i satsen: Senatus mittebat eum *pro prætore* (proprætorem) in Sardiniam. Det heter också på god latin: habetur *pro hoste*, Han anses *för en fiende*. I Grekiskan heter det i likhet med Svenskan: λίθος οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, (denna sten blef gjord *till en hörnesten*); hvarföre då icke låta prepositionen *till* i Svenskan regera en casus obliquus, likasom εἰς i Grekiskan? En regel, som gäller i Latinet, gäller derföre icke i Svenskan, och tvertom.

Anm. 2. Genom ett förändradt konstruktionssätt kan dativus efter några verbar förvandlas till accusativus; t. ex. Jag råder *dig* till detta företag; Jag förebrår *dig* för din försumlighet; Jag förlåter *dig* för denna orättvisa.

Anm. 3. Bland verba deponentia finnes endast *afundas*, som kan regera både dativus och accusativus; t. ex. Jag afundas *dig* din lycka (i st. f. Jag afundas *dig* (eller på dig) *för* din *lycka*).

Anm. 4. Ofta betecknas dativus efter verber, likasom efter adjektiver, med någon preposition, såsom *åt*, *för*, *till*, m. fl. (Jemf. kap. 2. §. 3. mom. 2. anm. 2. pag. 286), då dermed är förenadt begreppet af *gifvande*, *tillegnande*, m. m.

3. Vissa verba intransitiva och passiva, som betyda en *tillämpning*, ett *tillegnande* eller *gifvande*, och i allmänhet en *åsyftning*, regera dativus med eller utan preposition; t. ex. Många vedervärdigheter hafva händt *mig*; Att tala sanning tillkommer *dig*; Det gagnar *mig*; Det synes *mig* (eller: *för mig*).

Anm. 1. Intet verbum intransitivum kan regera accusativus, så framt ej ett till bemärkelsen beslägtadt ord (se ofvanföre reg. 1. anm. 6. pag. 292 *).

*) Således kan man icke med skäl säga, att t. ex. *Egna*, *Anstå*, i Svenskan regera accusativus. Fastän *Decere* i Latinet regerar accusativus, tyckes det dock vara naturligare att i Svenskan tänka sig dativus vid dessa verber; t. ex. Dessa kläder *anstå* (äro passande *för*) *mig*; Det *egnar mig* (det är *mig* värdigt). — Annat är, om *Egna* står i bemärkelse af *Tillegna*; t. ex. *Egna sig* åt studierna — i hvilket fall det är ett verbum activum.

Anm. 2. Af betydelsen, likasom af bruket i gamla språket, kan man stundom vara villrådig, om man bör anse ett verbum för transitivt eller intransitivt, samt om det regerar dativus eller accusativus; t. ex. *Tjena*, *Lyda*, *Skada*, *Skona*. Det heter i bibeln: Tjena *Herranom*, Lyda *sanningene*, Skada *ingom*, Skona *sino folke*, i hvilka talesätt dessa ord regera dativus. I det nyare språket kunna likväl dessa verber förekomma i passiva satser; t. ex. *Herren* tjenas; *Sanningen* lydes (bättre likväl: åtlydes); *Ingen* skadas; *Folket* skonas. — Man tyckes sålunda vara berättigad till den slutsatsen, att språkbruket med tiden undergått en förändring, och att sådana verber, som de ofvanstående, kunna anses regera både dativus och accusativus.

4. **Då ett verbum af aktiv bemärkelse har ett annat verbum till objekt, skall det sednare stå uti infinitivus; t. ex. Jag lofvar *att komma*; Jag hoppas *att blifva rik*; Jag önskar *att vara* dig till tjenst.**

Anm. 1. Några hjelpverber; Jag *skall*, *bör*, *tör*, *må*, *måste*, äro ett eget slag af aktiver, så vida de aldrig kunna hafva ett nominalt objekt, utan endast ett verbalt (d. v. s. de kunna aldrig regera accusativus, utan endast infinitivus); t. ex. Man kan icke säga: Jag bör *ett göromål*, utan: Jag bör *uträtta* ett göromål.

Anm. 2. Några hjelpverber kunna stundom, brukade i olika bemärkelse, förekomma såsom vanliga aktiver, och regera då accusativus; men de äro icke då hjelpverber, utan sjelfva hufvudverberna i satsen. Dessa äro: *Vilja*, *Kunna*, *Hafva*, *Få*, *Lära*; t. ex. Jag *vill något godt*; Jag *kan min lexa*; Jag *har en skatt*; Jag *får ett arf*; Jag *lär ett handtverk*.

Anm. 3. Hjelpverberna *Vara*, *Varda*, *Blifva*, äro af intransitiv natur, och regera således icke infinitivus, utan förekomma endast såsom copulæ,

Anm. 4. *Hafva* är det enda aktiva hjelpverbum, som regerar supinum; t. ex. Jag har *hört*. Alla de öfriga aktiva hjelpverberne regera infinitivus.

Anm. 5. Efter hjelpverberna får aldrig *att* utsättas framför infinitivus; t. ex. Jag må *älska* (icke: att älska).

Men efter andra verber kan *att* utsättas framför infinitivus, ehuru det icke alltid utsättes; t. ex. jag begär (att) *veta*; Jag söker (att) *utleta* dina tankar.

Anm. 6. Efter intransitiva verber, brukade såsom impersonalia (d. v. s. med pronomen personale *Det* till subjekt) kan väl också stundom en infinitivus förekomma; men då kan man anse denna infinitivus såsom det egentliga subjektet i satsen, och personen *Det* såsom ett öfverflödigt subjekt; t. ex. *Det* har alltid händt mig *att vara* borta vid dina besök, — är det samma som: *Att vara* borta vid dina besök har alltid händt mig; — *Det* anstår mig icke *att göra* några inkast, — är det samma som: *Att göra* några inkast anstår mig icke.

Anm. 7. Infinitivus efter ett annat verbum kan stundom upplösas i en fullständig sats; t. ex. Jag lofvar *att komma*, eller: *att jag skall komma*; Han hoppades *att träffa* dig hemma, eller: *att han skulle träffa* dig hemma.

5. Ett verbum activum kan stundom hafva ett nominalt objekt i accusativus och ett verbalt objekt uti infinitivus; t. ex. Våra förfäder trodde *Oden vara* en gud; Jag ser *min broder komma*; Han bad *honom besinna* sig; Jag tror *dig kunna* skrifva.

Anm. 1. Merendels kan man dock upplösa accusativus och infinitivus till en fullständig sats; t. ex. Våra förfäder trodde: *Oden vara* en gud, eller: *Att Oden var* en gud; Jag ser *min broder komma*,

eller; Att *min bror kommer*; Han bad *honom besinna* sig, eller: Att *han måtte besinna* sig; Jag tror *dig kunna* skrifva, eller: *Att du kan* skrifva.

Anm. 2. Äfven då en aktiv sats förvandlas till en passiv, regerar verbum passivum infinitivus; t. ex. Våra förfäder *trodde* Oden *vara* en gud; och passivt: Oden *troddes* - - - *vara* en gud; Jag *ser* min bror *komma*; och passivt: Min bror *ses* - - - *komma*.

Anm. 3. Då ett verbum activum regerar accusativus och infinitivus, utsätter man icke gerna *att* framför infinitivus; t. ex. Jag anser *dig vara* (icke: att vara) lycklig; Jag förmodar *ditt hopp kunna* (icke: att kunna) uppfyllas. - Sättes framt ej *att* betyder det samma som *till att*, *för att*, *på det att*: t. ex. Lagen dömmer den brottslige (till) *att straffas*.

Anm 4. Stundom kan man, i synnerhet efter verbum *Finna*, i st. f. accusativus och infinitivus bruka accusativus och participium; t. ex. Jag såg honom *komma* eller *kommande*: Jag fann honom *liggande*, *sittande*, *uppstigen*, *hedrad*, *älskad*, o. s. v., i st. f. *vara* liggande, sittande, m. m.

Anm. 5. Stundom regerar ett verbum dativus och infinitivus, och i denna händelse måste infinitivus hafva *att* framför sig; t. ex. Jag lofvar *dig att infinna* mig; Jag tilltror *dig att kunna* skrifva; Jag tillstyrker *dig att antaga* anbudet.

§. 6.

Substantivum eller Adjectivum, utbildade med Verbum.

1. Ett nomen (substantivum), eller adjectivum, utbildadt med verbum, fordrar denna utbildning uti infinitivus med *att* framför

sig; t. ex. Jag väntar mig den *äran att få* se dig; Han var *villig att* visa mig alla tjenster.

Anm. 1. Infinitivus är den substantiva formen af verbum. Således kan man betrakta partickeln *att* framför infinitivus såsom en preposition; men man kan icke alltid med säkerhet bestämma, hvilken kasus dermed betecknas. Efter ett substantivum betecknar den vanligen genitivus (så vida genitivus är det omedelbara förhållandet mellan två substantiver); t. ex. Lust *att låsa*; Raskhet *att springa*; Lätthet *att förtjena* pengar. Tid *att roa* mig. — Efter adjektiver och verber, som betyda ett tillegnande eller en åsyftning, tyckes den stå i st. f. dativus, och förenas då stundom med någon annan preposition, såsom *för att*, *till att*; t. ex. Beredd *till att svara*; Benägen *för att ljuga*; Arbete och måttlighet bidraga *till att göra* menniskan frisk och stark. — Stundom förenas *att* med någon sådan preposition, som svarar mot Latinarnes ablativus; t. ex. Nöjd *med att dö*; Afskräckt *från att simma*. — Efter ett verbum activum kan man säga, det *att* står såsom ett kännemärke på accusativus; t. ex. Jag önskar *att veta*, Jag begär *att blifva* hörd. — Står infinitivus såsom subjekt i satsen, så betecknar *att* nominativus, och uttryckes stundom i andra språk med bestämda artickeln; t. ex. *Att lefva* (Lifvet, das Leben) är kärt.

Anm. 2. Substantiver, som utbildas af (eller regera) infinitivus, äro stundom a) bestämda, stundom b) obestämda: stundom nyttjas i bestämda ställningen både determinativa artickeln och bestämningsändelsen, stundom endast bestämningsändelsen; t. ex. a) *I bestämd ställning*: Cornelia hade *den sorgen att se* sina söner dö för deras ovisa patriotism; *Den sorgen att finna* sig öfvergifven af sina vänner färde honom till döds; I *harmen att se* sig öfverträffad, brände han sina skrifter; b) *I obestämd ställning*: I *hopp att återvinna*, hvad han förlorat, satte han hela sin egendom på spel; Han dog af *glädje att höra* sin

som utropas för segrare; En menniska har alltid *orsak att tacka* Gud; *Af begär att lära* underkastade han sig allahanda försakelser.

Inga säkra och lätta regler kunna i detta afseende uppgifvas. Endast måste man iakttaga: 1:o Att dem determinativa artickeln aldrig får nyttjas framför *att*, utan att substantivet tillika har bestämningsändelse; t. ex. Jag har *den äran* (icke: den ära) att vara din ödmjuke tjenare. 2:o Att, då substantivet genom ett predikatsord är skildt ifrån *att*, bör det hafva determinativa artickeln framför sig och bestämningsändelsen efter sig; t. ex. *Den äran* är icke *afundsvärd att hafva* stigit genom andras fall; *Den sorgen* är *smärtande* att *förlora* sina barn.

Anm. 3. Allt hvad som blifvit sagdt om determinativa artickelns och bestämningsändelsens nyttjande eller uteslutande framför *att* med infinitivus, gäller äfven, då denna partickel står, såsom konjuktion framför en fullständig sats; t. ex. Graccherne hyste kanske *det hoppet*, att *plebejernas förtryck* genom dem *kunde mildras*; Jag har förlorat *hoppet*, att *min far återfår* sin helsa. Han dog *af glädje*, att *hans son segrade*; *Det ryktet besannar sig*, att *fästningen blifvit intagen*.

2. Pronomina, så substantiver som adjektiver, kunna icke utbildas med verber.

Anm. 1. Man bör noga märka hvad med utbildningar förstås. Utom det egentliga subjektet, kopulan och predikatet, äro alla öfriga ord inom satsen utbildningar till någondera af dessa satsens hufvuddelar. Ett pronomen kan vara subjekt till ett verbum, men icke hafva ett verbum till utbildning.

Anm. 2. Pronomen determinativum *Det* sammansmälter ofta med en preposition, och kan då hafva *att* med en fullständig sats efter sig; t. ex. *Derigenom* (genom det) *att du arbetar*, blir du rik;

Derföre (för det) *att du ofta talar* osanning, tror dig ingen.

§. 7.

Utbildningar genom Prepositioner och Adverbier.

1. Prepositioner kunna endast utbilda substantiver och såsom substantiver brukade ord; t. ex. Sanningen segrar *genom* sin egen *kraft*; Fridens välsignelse kännes lifligast *efter kriget* *).

*) Alla prepositioner måste regera någon casus obliquus, d. v. s. de kunna icke stå tillsammans med nominativus eller vocativus. Men såsom alla kasualändelser, utom genitivi, äro för nomina efter nuvarande språkbruket i Svenskan, lika med nominativi; så kan man icke, utom i de få händelser då prepositionen regerar genitivus, säga, hvilken kasus den regerar. Utaf bruket med några pronomina, skulle man nästan kunna sluta, att prepositionerna regera accusativus; t. ex. Jag är ganska nöjd *med dig, honom, Eder, dem*: men dativus och accusativus äro i dessa ord lika, och således är detta bruk icke upplysande. Också är det för deras tjenst, som studera Svenska språket, af ringa nytta att känna, hvilken kasus hvarje preposition i hvarje särskildt fall regerar. En nybörjare, ja, till och med en långt för sig kommen lärjunge, behöfver endast veta, till hvilket ord prepositionen bör hänföras, och att detta ord efter preposition hvarken är nominativus eller vocativus (och sällan genitivus). Men för deras skull, som påstå, att en preposition i Svenskan nödvändigt måste regera samma kasus, som

Anm. 1. Så ofta ett adjectivum (hvartill äfven participium räknas) förekommer utan sitt substantivum utsatt, säges det stå såsom ett substantivum; t. ex. Den *late* (arbetaren) är en dagtjuf.

den motsvarande prepositionen i Latinet, och att Svenska syntaxen icke är bestämd i sina föreskrifter, för det man icke derpå kan använda alla enskilda reglor för Latinska språket, torde följande erinringar icke vara öfverflödiga: 1:o Att man äfven i Latinet kan uttrycka samma kasualförhållande på olika sätt. Man säger t. ex. lika väl: accedere *muris* i dativus, och accedere *ad muros* i accusativus. Man säger: adipisci aliquid *scelere* i ablativus, och *per scelus* i accusativus. Virgilius har (Æn. IX: 565) Quæsitum aut *matri* multis balatibus agnum Martius a stabulis rapuit lupus - - hvarest *matri* står i dativus i st. f. *a matre* i ablativus. Man kunde säga, att *muris* står i st. f. *ad muros*, att *scelere* står i st. f. *per scelus*, och att *matri*, enligt ett Grekiskt bruk, står i st. f. *a matre*. Prepositioner och kasus beteckna samma begrepp, nemligen substantivets förhållande till andra ord inom satsen. Stundom uttryckes detta förhållande (kasualförhållande) genom blotta kasualändelser, stundom genom både prepositioner och kasualändelser. Rätteligen borde nu efter sakens natur samma kasualförhållande betecknas med samma kasualändelse, antingen prepositionen står utsatt eller icke; men detta beror helt och hålles af hvarje enskildt språks bruk. Således kan man väl medge, och måste medge, att i satsen: jag har gifvit denna bok *åt honom*, dessa sista orden: *åt honom*, tillsammanstagna, enligt sakens natur, måste beteckna dativus; men att det likafullt vore möjligt, att prepositionen *åt* regerar *honom* i någon annan kasus än dativus; t. ex. accusativus, likasom *ad* regerar *muros* i accusativus, ehuru begge or-

Anm. 2. Då prepositioner förekomma framför adjectivum och substantivum, böra de icke hänföras till adjectivum, utan till substantivum; t. ex. Aristides var namnkunnig *för* sin orubbliga *rättrådighet*; En dygdig man högaktas *af* alla rättskaffens *menniskor*.

Anm. 3. Såsom infinitivus är verbum, betraktadt såsom substantivum, bör den kunna hafva prepositioner framför sig; och exempel äro anförda derpå i näst föregående §. reg. 1. anm. 2. Men infinitivus innehåller då alltid ett fyllnadsbegrepp till något ord, som antingen i sig sjelft eller i en viss ställning icke har någon fullständig bemärkelse; t. ex. *Rädd för att dö*; *Hågad för att lära*; Jag *räknar på att kunna* godtgöra dig, o. s. v.

Anm. 4. Prepositionerne *Till*, *Inom*, *Utom*, *I* fordra genitivus i vissa adverbiala talesätt; t. ex.

Till, Gå *till råds*, Följa *till vägs*, Sitta *till bords*, Vara *till gagns*, Fara *till kyrkas*, *till torgs*, *till qvarns*, *till skogs*; Bjuden *till bröllops*, o. s. v.

den tillsammanstagna beteckna samma kasualförhållande som *muris*, nemligen dativus. Efter Latinska grammatiken vill man stadga, att prepositionen *genom* regerar ablativus; t. ex. Att vinna något *genom* ett *brott*; men hvarföre icke likaså väl accusativus, då *per* (genom) i Latinet regerar accusativus; t. ex. adipisci aliquid *per scelus*? 2:o Den Latinska ablativus, sådan den förekommer utan preposition, kan i Svenskan genom inga säkra kännetecken beskrifvas. Det är ett enda förhållande, som säkert kan bestämmas, neml. *det förhållande hvaruti agenten står i en passiv sats*, då den alltid har prepositionen *af* framför sig; t. ex. Verlden är skapad *af Gud*: i hvilket fall prepositionen *a* äfven skall utsättas i Latinet. Men andra reglor och beskrifningar för ablativus höra till den Latinska grammatiken, icke till den Svenska.

Härvid märkes:

1:o Då *till* sålunda regerar genitivus, är meningen obestämd; men i bestämd bemärkelse regerar icke *till* genitivus; t. ex. Komma *till vågen*, Närma sig *till bordet*, Fara *till kyrkan*, *torget*, *qvarnen*, *skogen*; Bjuden *till bröllopet*.

3:o Man säger: Fara *till sjös* (eller sjöss), resa *till lands*; men resa både *till vatten* och *lands*.

Inom och *Utom* förekomma med genitivus i några få obestämda adverbiala talesätt; t. ex. *Inombords*, *Inomgårds*, *Inomskärs*; *Utomlands*, *Utomgårds*, *Utomskärs*, *Utomdess*.

Vanligen anser man dessa talesätt såsom sammansatta ord.

I (icke: Uti) förekommer med genitivi ändelse hos det efterföljande substantivet i några obestämda talesätt, som syfta på en nyssförfluten tid; t. ex. *I sommras*; *höstas*, *våras*; *I söndags*, *måndags*; *I påskas*, o. s. v. (i st. f. Den sistflutne sommaren, hösten, våren, söndagen, måndagen, påsken).

Härvid märkes:

1 Tager man bort genitivi ändelse vid somliga af dessa talesätt; så betecknas dermed: 1:o En förfluten händelse i en tidsrymd, som ännu icke är sluted; t. ex. Jag har gjort det (nu) *i sommar*, *höst* eller *vår*. 2:o En snart instundande tid; t. ex. Jag skall helsa på dig *i jul*, *påsk* eller *pingst*.

2. Adverber utbilda attributiva ord (adjektiver, verber, participier och andra adverber) och tillägga någon omständighet, eller göra någon ändring i deras bemärkelse; t. ex. Han är *ganska rik*; Jag *befarar synnerligen* något ondt; Jag såg honom *hastigt framskymtande* för mina ögon; Han sprang *otroligt fort*.

Anm. 1. Pronomen demonstrativum (*Denna*, *Detta*, *Dessa*) innefattar i sin bemärkelse adverberna *här*

och *der* (se Inledningen Kapitlet 5. §. 2. pag. 70), hvari det stundom i hvardagsspråket upplöses; t. ex, Den *här karlen*, Det *här huset* (i st. f. Denna karl, Detta hus). Detta fall är likväl det enda, då ett adverbium utbildar ett substantivum.

Dock händer stundom, att ett adverbium framför ett substantivum antager adjectivi natur, eller står såsom adjectivum; t. ex. Han har i lön *endast* (bara) pengar; med *sårdeles* (synnerlig) fägnad.

Anm. 2. Stundom fordrar väl meningsvigten, helst i sammandragna satser, att ett adverbium står helt nära ett substantivum; men rätteligen bör det hänföras till något attributivt ord; t. ex. Du har *förorättat* oss båda, likväl *icke* mig så mycket som honom.

Anm. 2. Adverber och adjektiver kunna stundom brukas för hvarandra, i synnerhet vid verber, som kunna betraktas såsom copulæ i satsen; t. ex. Jag lefver *nöjd* eller *nöjdt*; Han sitter *säker* eller *säkert*.

Tredje Kapitlet.

Om Satsers och Ords Förhållande till Andra Satser, eller till Ord inom Andra Satser.

§. 1.

Fråga och Svar.

Svaret bör stå i samma kasus som frågan, så snart frågeordet styrer samma ord eller styres

af samma ord, som förstås under vid svaret, och styrer eller styres på samma sätt; t. ex. Fr. *Hvilken* eger denna bok? Sv. *Jag* (eger denna bok); Fr. *Hvilkens* egendom är till salu? Sv. Min *brors* (egendom är till salu); Fr. *Åt hvilken* ämnar du denna skänk? Sv. *Åt ingen* (ämnar jag denna skänk).

Anm. 1. Pronomina possessiva svara ofta, enligt sin betydelse, på en genitiv fråga; t. ex. Fr. *Hvilkens* hus bebor du? Sv. *Mitt* eget (hus); Fr. *Hvilkens* fel urskulda vi lättast? Sv. *Våra* egna (fel).

Anm. 2. Ofta kan svaret stå i genitivus, ehuru man frågar i en annan kasus; t. ex. Fr. *Hvilket* språk är det obehagligaste? Sv. *Sanningens* (språk) för den skyldiga, Fr. *Hvilken* väg är den bredaste? Sv. *Lastens* (väg).

Anm. 3. Man frågar ofta med en annan pars orationis, än man svarar, och deraf uppkommer nödvändigt ett olika konstruktionssätt; t. ex. Fr. *Hvart* ämnar du gå? Sv. *Till staden*; Fr. *Hvad* ämnar du göra? Sv. *Läsa*; Fr. *Var Demosthenes en stor general?* Sv. *Nej*; Fr. *Var Demosthenes en stor statsman och talare?* Sv. *Ja.*

§. 2.

Sammandragna Satser.

I sammandragna satser stå de förenade orden i den kasus, gradus, modus eller det tempus o. s. v., hvari orden böra stå i de enkla satser, som blifvit sammandragna; t. ex. Vi äro *ett stoft* och *en skugga*; Rikets olyckor hafva alltid härrört af *osämja* och *hat*; Konungen

älskar lika mycket *äran* och *fäderneslandet*; Gud *straffar* de onda och *belönar* de goda; *Vidskeppelsens*, *svärmeriets* och *otrons* tider, äro förbi; *Borgare* och *Bönder bero* af hvarandra, och *böra* således understödja hvarandras fördelar.

Tillämpning. I första Ex. äro *stoft* och *skugga* begge nominativer, emedan de begge äro predikat i de enkla neutrala satserna: Vi äro ett *stoft*, och vi äro en *skugga*; i andra Ex. stå *osämja* och *hat* i en casus obliquus, emedan de begge regeras af prepositionen *af* i de enkla satserna: Rikets olyckor hafva alltid härrört af *osämja*, och Rikets olyckor hafva alltid härrört *af hat*. I tredje Ex. äro *äran* och *fäderneslandet* ackusativer, emedan de regeras af verbum activum *älskar* i de enkla satserna: Konungen älskar *äran*, och Konungen älskar *fäderneslandet*. I fjerde Ex. stå *straffar* och *belönar* i 3:dje pers. sing. præs. ind. act., emedan de böra ställas så i afseende på subjektet *Gud* i de enkla satserna: Gud *straffar* de onda, och Gud *belönar* de goda. I femte Ex. stå *vidskeppelsens*, *svärmeriets* och *otrons* i genitivus, emedan de skulle regeras af substantivum *tider* i de enkla satserna: *Vidskeppelsens* tider äro förbi; *Svärmeriets* tider äro förbi, och *Otrons* tider äro förbi. I sjette Ex. äro *borgare* och *bönder* nominativer: *bero* och *böra* 3 pers. pl. præsens indic., emedan de förra orden äro subjekt, och de sednare regeras af sina subjekt i de enkla satserna: *Borgare bero* af bönder, och *Bönder bero* af borgare; *Borgare böra* understödja bönders fördelar, och *Bönder* böra understödja borgares fördelar.

Anm. 1. Att två eller flera subjekt, ställda i singularis och förenade genom konjunktionen *och*, måste fordra ett gemensamt predikat i pluralis, är förut anmärkt (Kap. 1. reg. 2. anm. 7).

Anm. 2. Att konjunktioner understundom tyckas sammanbinda olika tempora, modi o. s. v., härrör deraf, att dessa olika tempora och modi skulle förekom-

ma i de enkla satserna, i hvilka den sammandragna satsen kan upplösas; t. ex. Den saligen aflidne *har lefvat* såsom ett Guds barn, och *skall uppbära* lönen derföre i uppståndelsen. Här förenas perfectum och futurum med hvarandra, emedan den ena enkla satsen, hvari den sammandragna kan upplösas, har perfectum och den andra futurum. Den saligen aflidne *har lefvat* såsom ett Guds barn, och den saligen aflidne *skall uppbära* lönen derföre i uppståndelsen.

§. 3.

Pronomen Relativum och Pronomina Personalia.

1. Pronomen relativum rättar sig efter sitt föregående nomen i anseende till numerus och genus; men dess kasus beror af dess förhållande till andra ord inom dess egen sats; t. ex. Den *jord, som* (eller hvilk*en*) sett oss födas, bör vara kär för oss; De *länder, som* (eller hvilk*a*) ligga i de behagligaste luftstreck, äro icke alltid de bäst odlade; Det *hus*, *hvilket* du ser bortom kullen, tillhörer mig; Det *land*, *hvars* inbyggare äro enige sinsemellan, behöfver icke frukta utländskt ok.

2. Då den bisats, i hvilken pronomen relativum förekommer, endast bifogar en förklaring eller anmärkning till hufvudsatsen, (och på intet sätt bidrager att närmare bestämma det substantivum, hvarpå relativum har afseende, emedan detta förut är fullkomligt bekant); bör det föregående substantivet endast hafva bestämningsändelse, men icke determinativa artickeln framför sig; t. ex. *Oskulden, som* (emedan hon) intet ondt vet med sig, kan vara frimodig; Den brottslige fruktar *san-*

ningen, *som* (emedan hon) kan uppenbara hans brottslighet.

Likaså, sedan man läst om Leonidas, den Spartanska konungen, att han vid Thermopylæ med 6000 Greker försvarade ingången till Grekeland, och sedan han sålunda blifvit bekant, får man vidare läsa: *Konungen*, *som* (då han) slutligen såg sig kringränd, befallde de öfriga Grekerna att tåga hem, och beslöt att uppoffra sig med sina 300 Spartaner; Epialtes förrådde *Konungen* (Leonidas), *som* (medan han) trodde sig hafva ryggen fri.

Anm. 1. I detta fall låter pronomen relativum utan svårighet upplösa sig i en konjunktion.

Anm. 2. Att ett substantivum, utbildadt med ett adjectivum, äfven i detta fall kan hafva determinativa artickeln framför sig, är naturligt; men den determinativa artickeln står då icke der för substantivets, utan för adjektivets skull; t. ex. *Den tappre konungen*, *som* (då han) såg sig förrådd, beslöt att dö, för att lyda sitt fäderneslands lagar.

3. Då det egentligen är den relativa satsen, som bestämmer det föregående substantivet, hvilket annars icke vore tillräckligt bestämdt eller bekant; så antager substantivet den determinativa artickeln framför sig; och stundom antager, stundom utesluter bestämningsändelsen; t. ex. *Den oskulden*, *som framlyser i hans ansigte*, är endast förställning; *Den konungen*, *som mördades på öppen gata*, var den store Henrik IV:de i Frankrike; *Den konung*, *som ser sitt folk i fara att onödigt uppoffras*, söker spara det.

Anm. 1. I detta fall sammansmälter substantivet

så helt och hållet med det påföljande pronomen relativum, att detta sednare svårligen kan upplösas i någon konjunktion, ehuru den ligger deruti innesluten.

Anm. 2. Man bör utaf exemplen i de näst föregående begge reglorna kunna inse verkan af pronomen determinativum (eller, såsom det här blifvit kalladt, determinativa articklen), att hänvisa till den påföljande relativa satsen, såsom egentligen bestämmande det föregående substantivet; samt huru ett substantivum genom blotta bruket af bestämningsändelsen blir utan vidare bestämning i sig sjelft bestämdt och bekant. Man vill dock anställa jemförelse mellan flera exempel. Om man säger: *Cykloperne*, *som* hade smidt åskviggen, hvarmed Jupiter slog ihjäl Æsculapius, blefvo dödade af Apollo; så är meningen, att *alla Cykloperne* hade smidt åskviggen, och blefvo derföre dödade. Men säger man: *De Cykloper*, *som* hade smidt åskviggen &c., blefvo dödade af Apollo; så blir meningen, att endast *några* Cykloper hade smidt åskviggen, och att *just dessa* derföre blefvo dödade. — Om man säger: Jag högaktar *soldaten*, *som* vågar sitt lif för konung och fädernesland; så tillkännager detta en förmodan, att *soldater i allmänhet* våga sitt lif för konung och fädernesland. — Men säger man: Jag högaktar *den soldat*, *som* vågar sitt lif för konung och fäderneslund; så inskränker man sin högaktning för soldaten till *den händelsen*, att han vågar sitt lif *för konung och fäderneslandt*: men man anser för möjligt, att han vågar lifvet af andra bevekelsegrunder, såsom af tvång, förtviflan, roflystnad, vildsinthet, o. s. v.

Anm. 3. Då man uppger en allmän regel, eller eljest talar något i allmänhet, tyckes det, som vore det nog att nyttja den determinativa artickeln förut (utan bestämningsändelse efter substantivet). Ofta skulle man i detta fall kunna nyttja den obestämda artickeln i st. f. den determinativa; t. ex. *Den* (eller En) *konung*, som ser sitt folk i fara att onödigt uppoffras, söker spara det; *Den* (eller En) *befordran* (uppkomst),

som vinnes genom smicker och kryp och andra föraktliga medel, kallas lycksökeri; *Den* (eller En) *oskuld*, *som* endast framlyser i ansigtet, är icke annat än förställning.

Deremot i mera enskilda fall tyckes man böra bruka både den determinativa artickeln och bestämningsändelsen; t. ex. *Den Konungen*, *som* mördades på öppen gata, var den store Henrik IV:de i Frankrike; *Den oskulden*, *som* framlyser i hans ansigte, är endast förställning.

Anm. 4. I vårdslöst tal utelemnar man stundom både determinativa artickeln och bestämningsändelsen vid det substantivum, som står framför ett relativum; t. ex. *På sätt* (på det sättet), som sagdt är.

Anm. 5. Pronomen relativum, då det står i accusativus eller i st. f. konjunktionen *då*, utesluter ofta; t. ex. De reglor (*som*) vi nyss uppgifvit, iakttagas icke med noggrannhet; Alla de gånger (*som* eller *då*) jag besökt dig, har du varit borta.

4. **Pronomina personalia rätta sig i anseende till genus och nummer efter genus och nummer hos det nomen, i hvars ställe de stå; men deras kasus beror af deras förhållande inom deras egen sats; t. ex. Då *Jesus* fick *se staden*, gret *Han* (Jesus) öfver *honom* (staden); *Solen* är medelpunkten i vårt solsystem: *hon* (solen) är för oss den praktfullaste af alla himlakroppar, ehuru *hennes* (solens) storlek kanske är mindre, än många andra stjernors; Det är grymt att utgjuta *blod*, då *det* (blodet) kan sparas.**

Anm. 1. Vid de ord, som enligt bemärkelsen äro tydliga maskuliner eller femininer, ehuru de i språket anses såsom neutra, bör man i efterföljande

satser iakttaga bemärkelsens genus; t. ex. Detta *fruntimmer* är skönt, och *dess* (eller hennes) ansigte uttrycker myoken godhet; derföre känner också hvar och en, som ser *henne* (bättre än: *det*) aktning, blandad med kärlek; Det äldsta *kanslirådet* heter N.; *han* (bättre än: *det*) har tjenat nära 50 år.

Anm. 2. Nomina collectiva, ehuru de stå i singularis, kunna dock i följande satser betraktas, såsom vore de af pluralis nummer. (Jemför kap. 1. reg. 2. anm. 2).

Slägte, som häpnar af skräck för den kalla döden; hvad rysning
Gifva *Er* mörkret och Styx, och namn, som ej något betyda?
(Metam. 15: 153).

Hopen i böner
Snart sig förente. Lykaon belog *dem*.
Metam. 1: 220).

Grannländernas *ungdom*, *vi kommo*
Alla och *slöto vårt* skall omkring vidtliggande trakter.
(Metam. 7: 763).

Anm. 3. Såsom ganska många substantiver i Svenskan utaf 2:dra och 3:dje deklinationerna, oaktadt alla de reglor man må försöka att uppgifva för deras genus, dock icke allmänt anses såsom godkända maskuliner eller femininer; så brukas om dem, i st. f. *Han* eller *Hon*, commune *Den*; t. ex. Sedan du läsit *boken*, så lemna *den* åt din bror; Jag tål icke, att *dörren* står öppen, slå igen *den*.

§. 4.

Konjunktioner och Konjunktiva Satser.

1. Satser, så vida de börjas med konjunktioner, kunna i allmänhet kallas konjunk-

tiva satser; men de konjunktioner, hvarmed satserne börjas, regera sällan i Svenskan conjunctivus modus; t. ex. Jag högaktar dig, *emedan* du *är* dygdig; Jag föraktar dig, *ehuru* du *är* rik; Man bör icke tvifla derpå, *att* jorden *är* rund; Man skrattar ofta utan att veta, *hvarföre* man *skrattar;* Det är otroligt, *huru* mycket en menniska *förmår* med en allvarlig vilja.

2. Conjunctivus modus betecknar en *möjlighet;* och således borde rätteligen conjunctivus modus brukas, för att beteckna alla de händelser, som äro blott *möjliga*, och hvilkas utgång således är *oviss:* men detta iakttages icke alltid i Svenskan, emedan man i stället för conjunctivus ofta nyttjar dels indicativus, dels infinitivus; t. ex. Jag råder dig, att *du lyder* mina befallningar (i st. f. att du *må* eller *vill lyda* &c.); Han hoppades *att få* se dig hos sig (i st. f. *att han skulle få* se &c.); Du har användt flera år vid universitetet, *för att lära* dig lagfarenheten (i st. f. *på det att du skulle lära* &c.); Man bör äta, *för att lefva;* men icke lefva, *för att äta* (i st. f. *på det man må lefva, på det man må äta*); Jag beder dig *hålla* till godo denna gåfva (i st. f. *att* du *vill hålla* &c.); Jag rådar dig *att aflägga* dina fel (i st. f. *att* du *må*, *vill* eller *måtte aflägga* &c.).

3. Conjunctivus modus brukas ofta utan någon föregående konjunktion, och utan att den satsen, hvari conjunctivus förekommer, beror af någon annan tydligt utsatt sats; blott

med afseende på betydelsen af hjelpverbet eller verbalformen; t. ex. Det *kan* (möjligen) hända; Han *lär* eller *torde* (sannolikt) aldrig *återfå* sin helsa; *Måtte* företaget *lyckas* honom! *Ske* Herrans vilja! Gud *hjelpe* honom!

Anm. Rätteligen ligger i hjelpverbets eller verbalformens betydelse en sats innesluten, hvilken kan anses förstås under; t. ex. *Det kan hända* är det samma som: *Det är möjligt, att det kan hända*; *Han lår* eller *torde* aldrig *återfå* sin helsa — är det samma som: *Det är sannolikt, att han aldrig återfår sin helsa*; *Måttc företaget lyckas honom!* är det samma som: *Jag önskar, att* företaget *måtte lyckas honom!* *Ske Herrans vilja!* är det samma som: *Jag beder* eller *önskar, att* Herrans vilja *måtte ske!* *Gud hjelpe honom!* är det samma som: *Jag önskar, att Gud måtte hjelpa honom!*

4. Efter önskningsorden Ack! att; O! att, brukas imperfectum optativi; t. ex. *O! att* jag *vore* rik! *Ack! att* jag *vågade* tala, hvad jag tänker!

Anm. *Ack! att* betyder ibland förundran eller harm, och har då efter sig antingen praesens eller futurum indicativi; t. ex. *Ack! att* han aldrig *låter* (eller *skall* låta, eller *kan* låta) säga sig! *Ack! att* han *är* (eller *skall* vara, eller *kan* vara) så envis!

5. Konjunktionen *om* regerar stundom imperfectum optativi, och fordrar då en sats efter sig i samma tempus och modus; t. ex. *Om* jag *funne* en redlig vän, så *vore* jag lycklig; *Om* man *sjönke* aldrig så djupt i olyckan, så *borde* dock modet icke svikta.

§ 5.

Appositionssatser.

Adjektiver, participier och substantiver, ställda uti apposition, rätta sig efter det substantivum, hvartill de hänföras, uti genus, nummer och kasus; t. ex. *Carls*, den Österrikiska *kejsarens*, sista lefnads år; *Menniskornas*, så väl de *godas*, som de *ondas*, sista uppståndelse; Jag har funnit *dig*, *hedrad* och *aktad* af alla.

§ 6.

Absoluta Satser.

I vissa talesätt utgör ett nomen eller pronomen tillika med participium en så kallad absolut sats, då någondera af konjunktionerna *Om*, *När*, *Sedan*, *Ehuru*, m. fl. är utesluten, och en annan sats, äfven utan konjunktion, följer derpå; t. ex. *Du ensam undantagen*, äro alla närvarande mina vänner (d. v. s. om du ensam blir undantagen &c.); *Detta sagdt* eller *gjordt* (d. v. s. sedan detta blifvit sagdt eller gjordt), gick han sin väg.

Anm. 1. Sådana talesätt äro ofta härmade efter främmande språk, och lämpa sig icke alltid till Svenska språkbruket; t. ex *Detta sagdt* eller *gjordt*.

Anm. 2. I somliga talesätt förekomma participier i naken form, som icke hafva några motsvarande verber; t. ex. Han har rest bort, *fadren ovetande*; Han har ackorderat bort min egendom, *mig oåtspord*; *Dig oförtald*, måste man likväl medge, att ditt uppförande vid detta tillfälle behöfver urskuldas.

Anm. 3. Det tyckes, såsom stundom en utesluten preposition vore orsaken till den casus obliquus, i hvilken man af pronomina finner, att orden i den absoluta satsen stå; t. ex. (Med) *mig* oåtspord, (med) *dig* oförtald, (med) *mig* ovetande.

Anm. 4. Absoluta satser äro rätteligen icke annat än förkortade försatser, hvilket man lätt kan se af ofvanstående exempel.

§. 7.

Försats och Eftersats.

Om en sats börjas af någon bland de konjunktioner, hvarmed försatser vanligen börjas (*Emedan*, *Ty*, *Så vida*; *Om*, *Så framt*; *Så ofta*; *Sedan*; *Medan*, *Under det att*; *Försån*, *Ehuru*; *Likasom* m. fl.); måste alltid en eftersats dermed vara förenad, annars blir icke meningen fullständig; t. ex. *Emedan* Cæsar eftersträfvade konungamakten; - - - - *Om* Erik d. 14:de icke hade varit svag; - - - - *Ehuru* jag länge varit underrättad om din sjukdom, hvilket mycket oroat mig - - - - men jag har icke förr än nu haft tid att skrifva.

§. 8

Period.

En sammansatt sats, bestående af försats och eftersats, göres till period derigenom, att eftersatsen göres till hufvudsats, och försatsen på tjenligt ställe åtskiljer hufvudsatsens delar; t. ex. *Emedan en mördare störer säkerheten för sina medborgares lif*; *måste han på ett eller an-*

nat sätt göras oskadlig för samhället — kan förvandlas till period sålunda: *En mördare, emedan han stör säkerheten för sina medborgares lif, måste på ett eller annat sätt göras oskadlig för samhället.* *Om sanningen alltid framställdes med saktmod och varsamhet, skulle hon icke såra så ofta som hon nu gör:* — blir: *Sanningen skulle icke, om hon alltid framställdes med saktmod och varsamhet, såra så ofta som hon nu gör.* — *Då man läser, bör man alltid hafva tankarna fästade på sitt ämne* — blir: *Man bör alltid, då man läser, hafva tankarna fästade på sitt ämne*, o. s. v.

Anm. 1. Icke blott försatser, utan äfven relativa satser, appositionssatser, parenteser, absoluta satser och utvidgade adverbiala talesätt, kunna afdela hufvudsatser, och sålunda bilda perioder; t. ex. Friden, *hvaraf samhället njuter så många välgerningar*, bör icke missbrukas till veklighet och invärtes söndringar; Gustaf Adolf, *ehuru ung*, förde regeringen såsom en öfvad regent; Dygden förtjenar icke, *det måste man väl medgifva*, att hatas af någon; Han reste, *begge föräldrarne oätsporda*, hemligen hemifrån, Han fattade ändteligen, *efter ett långt besinnande*, ett afgörande beslut.

Anm. 2. De insatta mellansatserna böra icke mot hufvudsatserna vara oproportionerligt långa; i synnerhet bör den sednare delen af hufvudsatsen icke vara allt för kort; t. ex. Man blir rik, om man lefver sparsamt och arbetar flitigt — skulle på följande sätt illa passa till period: Man blir, *om man lefver sparsamt och arbetar flitigt*, rik.

Konstruktions-ordningen.

1. Den naturligaste ordningen mellan orden inom en sats är den, att subjektet sättes främst, dernäst kopula och sist predikatet; samt, att om satser äro förenade genom konjunktioner, dessa sättas hvar och en framför sin sats.

Anm. Subjektet sättes likväl efter kopula eller verbum finitum i följande fall:

1:o Uti direkt fråga; t. ex. *Dödade Cleopatra* sig sjelf? Hvarföre *dödade hon* sig?

2:o Om satsen börjas med ett adverbium eller preposition; t. ex. Sluteligen *bör man* nämna; Ofta *inträffa olyckor*; Aldrig ännu *såg jag* den rättfärdige öfvergifven; I flera år *satt Gyllenhjelm* fången i Pålen.

Hit räknar man particklarne *Derföre*, *Dermed*, *Deraf*, *Derigenom* (För det, Med det, Af det, Igenom det) m. fl.; t. ex. Dermed *är du* icke belåten; Derföre *råkar du* illa ut.

Men particklarne *Hvarföre*, *Hvarmed*, *Hvaraf*, *Hvarigenom* m. fl., som innehålla uti sig en konjunktion, fordra subjektet framför verbum finitum; så framt neml. de icke äro frågeord; t. ex. Hvarmed *du bör* vara belåten; Hvarföre *du råkar* illa ut.

3:o Om satsen börjas med accusativus eller dativus; t. ex. Dig *anser jag* såsom min vän; Honom *tillkommer hedern* af denna handling.

4:o Då conjunctio conditionalis *om* är utelemnad; t. ex. *Antager man* (om man antager) att så förhåller sig; *Vore du* (om du vore) ännu mäktigare.

5:o Uti eftersatser, då de stå efter sina försatser; t. ex. Antager man, att så förhåller sig; så *blifver*

följden olika; Vore du ännu mäktigare, så *öfverstege* dock *företaget* din förmåga; Om vår Gud icke vill hjelpa oss; så *skall du* dock veta, att vi det gyldene belätet icke tillbedje; Likasom strömmen framrinner, så *framrinner* ock *tiden*; Emedan Gud är god och vis och mäktig, derföre *böre vi* älska Honom och förtrösta på Honom.

Men sättes eftersatsen förut; så står subjektet framför kopulå; t. ex. *Följden blifver* olika, om man antager, att så förhåller sig.

6:o Då en apposition ryckes framför det ord, till hvilket den hörer; t. ex. Segrande öfver så många nationer, *kunde Alexander* icke besegra sig sjelf (i st. f. Alexander, segrande öfver så många nationer, kunde icke besegra sig sjelf).

7:o Oftast i önskningar och befallningar; t. ex. *Höje* sig *din blick* till himmelen! *Måtte all välsignelse* tillfalla dig.

Härvid märkes;

Uti imperativus ligger subjektet, åtminstone för 1:sta och 2:dra personen, merendels inneslutet, men vocativus förekommer i satsen såsom en interjektion (d. v. s. utan något sammanhang med de öfriga orden), och kan derföre få sin plats dels före, dels efter verbet; t. ex. *O! Gud, hör* (du) våra böner! eller: *Hör* (du), *O! Gud*, våra böner!

2. **Utbildningarne böra sättas vid de ord, till hvilka de höra, således:**

1:o Allt, som hörer till subjektet, bör sättas tillsammans med subjektet, och det, som hörer till predikatet, tillsammans med predikatet; således icke: Den högaktade och mäktige mannen har *för sina egenskaper och genom sina rikedomar* till saknad för sina vänner lemnat detta jordiska lifvet; eller: Den för sina egenskaper högaktade och genom sina rikedomar

till saknad för sina vänner mäktiga mannen har lemnat detta jordiska lifvet; utan: Den *för sina egenskaper* högaktade, och *genom sina rikedomar* mäktiga, mannen har *till saknad för sina vänner* lemnat detta jordiska lifvet.

2:o Adjectivum bredevid sitt substantivum; t. ex. *Många arbetsföra barn* göra en bondes *förnämsta rikedom.*

Härvid märkes:

Den naturliga ordningen vore, att det styrande ordet stode förut och det styrda efteråt; således substantivum framför adjectivum: men i Svenskan står adjectivum merendels förut. *Fader vår* är en naturlig ordning; *Vår fader* en mera alldaglig.

Likväl stå äfven adjektiverna med determinativa artickeln stundom efteråt, och beteckna något binamn; t. ex. Carl *den store*, Philip *den sköne* — Eller ställas de efteråt i apposition; t. ex. Gossen, *rädd* såsom en hare, springer för blotta smällen af ett skott.

3:o Tvenne substantiver, som regera hvarandra, böra hafva sin plats bredevid hvarandra; t. ex. *Sanningens seger* är viss; *Fiendens härar* skola aldrig intränga inom vårt *lands gränsor.*

Härvid märkes:

Rätteligen borde det styrande ordet föregå det styrda, således borde det styrande eller regerande substantivet stå framför genitivus; men i Svenskan, då genitivus betecknas med kasusändelsen *s*, sättes den framför det styrande ordet. Således är det en naturligare ordning, att säga: I namn *Faders* och *Sons* och den *Helige Andes*; men: I *Fadrens, Sonens* och *den Helige Andes namn* mera enlig med nuvarande språkbruket.

4:o Prepositioner böra sättas framför sina substantiver; t. ex. Gud är god *emot menniskorna*,

Härvid märkes:

Stundom sättas likväl prepositionerna efteråt; t. ex. *Oss emellan* sagdt; *Dig förutan* förmå vi intet; Detta förslag kan icke vara *dig emot*; *Bröder emellan* är det icke noga.

5:o Adverber böra sättas vid sina attributiver; t. ex. Den är *verkligen olycklig*, som förlorat hoppet.

Härvid märkes:

Adverbium står i Svenskan merendels *framför* adjectivum, infinitivus och supinum; men *efter* verbum finitum; t. ex. Han är *obeskrifligt olycklig*; *Jag kan aldrig tro*; Han *har alltid talat* sant; Jag *vågar knappt hoppas*; Han *tänker aldrig*, förrän han talar. Dock iakttages icke alltid denna ordning; t. ex. Han hade *stridt tappert*; Han kan icke *stå stadigt*.

6:o Casus verbi bör sättas efter verbum; t. ex. Den fattige *åt smulorna* af den rika mannens bord.

Härvid märkes:

a) Då ett verbum transitivum regerar både accusativus och dativus, sättes alltid dativus *utan preposition* framför accusativus, men *med preposition* dels före, dels efter accusativus; t. ex. Jag ämnar gifva *honom dessa pengar*; Jag ämnar *gifva åt honom dessa pengar*; Jag ämnar gifva *dessa pengar åt honom.*

b) Infinitivus och supinum, som kunna anses regeras utaf något verbum activum (kap. 2, §. 5, reg. 4, anm. 1 & 4, pag. 296), stå enligt regeln efter det regerande verbum finitum; t. ex. Jag *skall komma*; Jag *har slutat*.

c) Pronomen relativum står i alla kasus, äfven i accusativus, framför verbum; t. ex. Man bör visa uppmärksamhet mot en *man*, *som* man högaktar.

3. Pronomen relativum bör sättas så nära som möjligt efter det substantivum, till hvilket det hänföres; t. ex. *Hannibal, som såg sig förrådd åt sina fiender, tog in det förgift, hvilket* han bar hos sig.

Härvid märkes:

Det nära samband, som är mellan pronomen determinativum och relativum, gör, att man lätt inser sammanhanget, ehuru relativet icke står närmast sitt substantivum, utan efter ett annat; t. ex. *Den ovanan* att häckla andra menniskors gerningar, *som* är temligt allmän bland sjelfkära personer, är föraktlig, och vittnar om ett elakt hjerta.

Äfven efter de egentliga articklarna kan relativet stundom skiljas längre ifrån det substantivum, till hvilket det bör hänföras; t. ex. Han har *en ovana* att häckla andras gerningar, *som* man måste ogilla; Man måste ogilla (den) *ovanan* att häckla andras gerningar, *som* man snart upptäcker hos honom.

4. Appositioner och alla slags bisatser och mellansatser böra sättas på de ställen, dit de rätteligen höra; t. ex. Darius, *konungen i Persien,* såg en dag Zopyrus, *sin gunstling och vän,* inkomma utan öron och näsa; En författare bör, *sedan det han undervisat genom ett redligt och grundligt afhandlingssätt,* äfven söka behaga genom skönheten af sin skrifart; Oden kom, *i sällskap med ett stort antal Asar och Getter,* till Sverige, och bosatte sig slutligen i Sigtuna.

5. Försatser borde naturligast stå framför eftersatser; t. ex. *Om Coriolanus icke låtit beveka sig af sin moders och sin makas tårar;* så hade Rom af honom sannolikt blifvit intaget.

6. Konjunktioner i allmänhet stå naturligast emellan de sammandragna och sammansatta satser, hvilka de förena; och konditionela, komparativa, kausala och konsekutiva konjunktioner börja de satser, i hvilka de stå; t. ex. Dag *och* natt äro om våren *och* hösten lika långa; Glädjen ökar lifskraften, *men* sorgen försvagar den; *Om* menniskor kände värdet af ett godt samvete, *så* skulle de alla beflita sig om dygden.

7. Den naturliga ordningen kan likväl i vissa hänseenden stundom rubbas. Sålunda kan

1:o Predikatet, såsom vigtigare för tanken, sättas främst och subjektet sist; t. ex. *Rik* är du, men högmodig ocksä.

För öfrigt, så ofta något annat ord, än subjektet, sättes främst, förändras äfven den vanliga ordningen af hufvudorden och deras utbildningar. Sålunda sättes casus verbi framför det styrande ordet; t. ex. *Våra föräldrar* böre vi *älska*: Infinitivus och supinum framför verbum finitum och hjelpverbum; t. ex. *Tala kan* du, men *tiga* (kan du) icke; *Ljugit har* jag icke en enda gång i min lefnad.

2:o Eftersatser ställas lika väl *för* som *efter* sina försatser; t. ex. *Rom hade sannolikt blifvit intaget af Coriolanus*, om han icke låtit beveka sig af sin moders och sin makas böner.

I allmännet bör likväl märkas:

Hvilka inversioner som helst, man må göra, fordrar dock meningens tydlighet, att man icke skiljer utbildningar från sina hufvudord; icke sätter relativa satser, bisatser och appositioner m. m. på orätta ställen.

8. När man återställer den naturliga ordningen, som blifvit rubbad i en sats eller pe-

riod, säges man konstruera satsen, eller, såsom det i skolorna kallas, taga ihop meningen.

Om Interpunktionstecknen.

1. Interpunktionstecknen nyttjas i skrift, för att utmärka för ögat satsers och perioders större eller mindre delar, på det att meningen af det hela så mycket hastigare må inses, och på det man vid en muntlig föredragning må hafva en regel för andedrägtens uthållning eller hvila, och för röstens höjning eller sänkning. De vanliga skiljetecknen äro Komma (,), Semikolon (;), Kolon (:), Punkt (.), Frågetecken (?), Utropningstecken (!), Parentes ( ), [ ], Citations- eller Anföringstecken ("), Tankstreck (—).

Att föreskrifva fullkomligt säkra reglor för bruket af skiljetecknen är icke möjligt, emedan alla författare icke äro alldeles lika. Det är likväl merendels i temligt likgiltiga fall, som de äro olika, och man kan stadga följande:

2. *Komma* (,) nyttjas hufvudsakligen för att skilja mindre satser inom en längre mening ifrån hvarandra, och man kan antaga såsom en hufvudregel, att då intet annat skiljetec-

ken behöfver brukas, bör man för hvarje fullständig sats bruka ett Komma. Denna hufvudregel bestämmes nogare af följande särskilda fall. Komma nyttjas:

1:o Framför pronomen relativum *Som*, *Hvilken*; t. ex. Åkerbrukaren, som ser sin mognade skörd förstöras af haglet, kan liknas vid sjömannen, som ser sitt skepp vid slutet af en fulländad resa sjunka i hamnen; Visa aktning för hvarje menniska, som ännu ej gjort sig ovärdig din aktning.

2:o Framför en konjunktion, i hvilkens ställe man skulle kunna sätta pronomen relativum; t. ex. Var icke skarpsynt mot en manssvagheter, *om* du hos *honom* upptäcker många aktningsvärda egenskaper, (d. v. s. hos *hvilken* du upptäcker många aktningsvärda egenskaper); Torkel Knutsons död fordrades af de katolska presterna, *emedan* han sökte inskränka *deras* tillväxande makt (*hvilkas* tillväxande makt han sökte inskränka).

3:o Framför *att*, då det såsom en tydlig konjunktion står framför ett verbum finitum; t. ex. Vi vete, att vi alla en gång skola dö; De Stoiske filosoferne lärde, att dygden var det enda goda.

Likaså framför *för att* (i stället för *på det att*); t. ex. Generalen uppsköt anfallet, för att invänta (på det att han skulle invänta) några förstärkningar.

Eljest framför *att* vid infinitivus plägar man sällan sätta något komma; t. ex. Gud

hotar att vilja straffa; Vi önske att vara när dig.

4:o Framför och efter alla slags appositioner och mellansatser, och mycket utvidgade adverbiala talesätt; t. ex. Kejsar Carl den femte, den mäktigaste monark på sin tid, dog såsom privat man; Ovidius, samtidig med Horatius och Virgilius, dog i landsflykt; Coriolanus, fördrifven från Rom af plebejerna, bragte sitt fädernesland på brädden af dess undergång; Sokrates, ehuru han var en dygdelärare, dömdes dock att dö såsom ungdomens förförare; Rom uppväxte, efter flera seklers mödosamma krig med de nästgränsande folkslagen inom Italien, (d. v. s. endast småningom), till högsta makt och ära.

5:o Då konjunktionen *och* är utesluten mellan flera subjekt eller flera predikat inom en sammandragen sats; t. ex. Menniskan, Apan, Pysslingen och Flädermusen räknas till samma djurflock; Apan liknar mycket menniskan, härmar dess åtbörder, eger mycken vighet och visas ofta för penningar.

6:o Framför *och*, då det sammanbinder verkliga, fullständiga satser med sina subjekt och predikat; t. ex. Venus fick det gyldene äpplet, och de begge andra gudinnorna svuro Trojas undergång.

7:o Emellan alla smärre, oberoende satser; t. ex. Det är otroligt, huru mycket guld årligen förbrukas; Jag vet icke i dag, om jag skall lefva i morgon.

6:o Af denna orsak nyttjas också stundom komma, i stället för kolon eller semikolon, mellan mycket korta för- och eftersatser; t. ex. Emedan du ser, så tror du; Jag fruktar ingen ting, ty jag vet icke något ondt med mig.

3. *Semikolon* nyttjas

1:o Framför vissa konjunktioner (Men, Ty, Emedan, Om, Derföre), då de åtföljas af en eller flera längre fullständiga satser; t. ex. Den falska förtjensten iakttager alla möjliga tillfällen att göra sig känd; men den sanna förtjensten är blygsam och fruktar att vinna företräde på andras bekostnad. Tygla dina passioner; emedan de annars löpa längre med dig, än du i början kan föreställa dig.

2:o Mellan de flera afdelningar, af hvilka för- eller eftersatser kunna bestå; t. ex. Om du, i dina yngre år har sökt pryda ditt förstånd med nyttiga kunskaper; om du hållit din inbildning ren; om du öfvat dig i dygd, rättskaffenhet och fromhet: så har du grundlagt din framtida sällhet; kan vänta andra menniskors aktning och vänskap; och kan äfven i enslighet inom dig sjelf glädja dig af fordna dagars minne.

3:o Mellan längre för- och eftersatser, som icke bestå af sådana smärre afdelningar; t. ex. Ehuru Rom efter slaget vid Cannae hotades med en snar förstöring; räddades det dock genom Scipios rådighet och Romarnes ihärdiga mod.

4:o För att åtskilja flera mycket utbildade predikat till ett och samma subjekt, eller till och med att åtskilja sjelfva utbildningarna till ett och samma predikat; t. ex. En lärare, som vill förvärfva sig ungdomens aktning och göra nytta med sin undervisning, bör ega goda kunskaper; ett redigt förstånd och pålitligt minne; bör vara saktmodig utan flathet; nitisk med vishet och måtta; mild i bedömmandet af ungdomens fel; sträng i bedömmandet af dess framsteg.

4. *Kolon* nyttjas

1:o Mellan längre för- och eftersatser (då man äfven kan nyttja semikolon), i synnerhet mellan sådana för- och eftersatser, som endera eller begge hafva särskilda afdelningar, åtskiljda genom semikolon; t. ex. Om åkerbrukaren icke ordentligt sköter sin jord; om han icke skaffar sig godt utsäde; och om väderleken icke gynnar: så väntar han förgäfves en rik skörd.

2:o Då en annans egna ord anföras; t. ex. Abraham sade: Ack, se! jag hafver tagit mig för att tala med Herran, ändock jag är stoft och aska.

3:o Framför satser, som innehålla bevis eller förklaring på det föregående; t. ex. Hans sinne var nedtyngdt af tärande bekymmer: och huru kunde det annat vara, då hans barn bortrycktes af döden, då hans timliga bergning var förstörd; hans goda namn smädadt; och han såg för sig en framtid af förakt och elände?

5. *Punkt* nyttjas, då en mening är fullkomligt slutad, antingen den består af en enda sats; eller af en period; eller af försats och eftersats; eller af särskilda afdelningar, vanligen åtskilda genom semikolon; t. ex. En man har förlorat det käraste han eger. I detta tillstånd kan han icke finna någon säkrare tröst, än religionen. — En menniska, ehuru mycket hon ock bemödar sig, kan dock icke göra alla i lag. — Om du tänker ädelt, så beflita dig också derom, att dina handlingar likna dina tänkesätt. — De begge kämparne fattade uti hvarandra; gåfvo akt på hvarandras rörelser; upplyftade hvarandra ifrån jorden; och arbetade af alla krafter, för att kasta hvarandra till marken: till dess begge på en gång föllo ned, afmattade och nästan utan tecken till lif.

6. *Frågetecknet* nyttjas vid slutet af en direkt fråga; t. ex. Hvilket är det yppersta budet i lagen?

7. *Utropstecknet* nyttjas vid uttryck af någon häftig sinnesrörelse; önskan, förundran o. s. v., eller då man tilltalar någon; t. ex. O! huru kort är icke menniskans lifstid! Huru litet det goda, vi hinne uträtta! — Min herre!

8. *Parentes* nyttjas, för att innesluta en inkastad mellansats, hvarigenom hufvudsatsens eller hufvudmeningens sammanhang betydligen brytes; t. ex. Om vi erkänne Guds rättvisa (och hvilken förnekar denna Guds egenskap?); så måste vi också erkänna ett tillkommande lif,

Stundom nyttjas också parentesen att innefatta en kort definition, eller lika betydande ord; stundom hänvisning till ett ställe i en bok o. s. v.; t. ex. Casus (fall) är till begreppet lika med præpositio (se inledn. 9 Kap.).

9. *Citationstecknet* nyttjas, då man anför ett något längre ställe ur en bok; t. ex. En "författare säger: "Ett af de utmärktaste före-"träden, som Försynen skänkt menniskan, är "förmågan att meddela sina tankar med andra. "Utan denna förmåga skulle förnuftet vara en "kraft, som icke kunde yttra sig, och tjena "oss till nästan ingen ting."

10. *Tankstreck* nyttjas vanligast för att bereda läsaren på något starkt, oväntadt och stundom äfven löjligt uttryck; t. ex. Bergen våndas i barnsnöd, och derur framspringer — en råtta. Menniskan bygger sig palats, sträfvar efter höghet och välde, och vill dyrkas såsom en Gud — och rymmes dock slutligen inom några bräder.

Likaledes, då man antingen af en häftig sinnesrörelse eller af en annan person, som faller i talet, blir hindrad att säga till slut, hvad man har i sinnet. Exempel härpå finnas i alla teaterpiecer.

TREDJE DELEN

A.

SVENSKA RÄTTLÄSNINGEN, (Orthoëpien).

§. 1.

Bokstäfverna.

1. Alla de ljud, i hvilka språk slutelligen kunna upplösas, utgå ifrån lungan, och antaga, under röstens framströmmande genom strupen och munnen förmedelst tungans, gommens, läpparnas och tändernas (eller, med ett ord, talorganernas) olika ställning eller rörelse, alla de olikheter, som skilja dem från hvarandra.

2. En del af dessa ljud *utströmma fritt*, d. v. s. de uttalas med en mer eller mindre öppen mun, och den ställning, som munnen och talorganerna antagit vid ljudets första början, bibehålla de till slut. Vid sjelfva ljudets höres således ingen brytning, intet biljud, hvaredan de kallas *Sjelfljud, Vokalljud;* och tecknen för dem i skrift *Vokaler;* t. ex. *a*, *e*.

3. Andra ljud åter äro *brutna* och *blandade*, emedan de icke få obehindradt framströmma, utan brytas af talorganerna, som på ett eller annat sätt ändra sin ställning och genom vidrörande af hvarandra hindra röstens fart. Dessa ljud kallas *Konsonantljud*, eller *Medljud*, emedan de aldrig kunna uttalas utan i förening med en vokal; t. ex. *b*, *d*, *k*, *r*. Tecknen för dem i skrift kallas *konsonanter*.

4. Alla de i skrift och tryck brukliga tecknen för språkljud, så väl vokaler som konsonanter, kallas med ett gemensamt namn *Bokstäfver;* och alla bokstäfver i ett språk tillsammanstagna sägas utgöra detta språks *alfabet.*

Anm. Namnet *Alfabet* har uppkommit genom sammansmältning af namnen på de första Grekiska bokstäfverna α (Alpha) och β (Beta).

5. Till det Svenska alfabetet räknas inalles 29 bokstäfver: a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y, z, å, ä, ö.

6. a, e, i, o, u, y, å, ä, ö, äro vokaler, och alla de öfriga konsonanter.

7. Svenska språket har inga så kallade diftonger, d. ä. två vokaler, uttalade så nära på hvarandra, att de nästan utgöra ett enkelt ljud. Å, Ä, Ö, från början uppkomna genom teckningen af *o* och *e* öfver *a* och *o* (*å*, *ä*, *ö*), uttalas såsom fullkomligt enkla ljud, och skiljas således på intet sätt ifrån de öfriga vokalerna.

§. 2.

Stafvelse.

1. Stafvelse kallas det enkla eller sammansatta ljud, som med en enda utstötning af rösten uttalas; t. ex. *I*, *Å*, *Ö*, *Bi*, *Så*, *Spö*, *Bro*, *God*, *Sann*, *Strand*, *Stång*.

Härvid märkes:

1.o En enda vokal kan utgöra en stafvelse, t. ex. *I*, *Å*, *Ö*.

2:o Hvarken en eller flere konsonanter kunna utgöra en stafvelse, utan tillhjelp af en vokal; t. ex. *B*, *Br*, *Fr*.

3:o Så många vokaler, som det finnes i ett ord, så många äro ock stafvelserna; t. ex. *Finna* (två), *Fordom* (två), *Öfvervinna* (fyra); *Outransakelig* (sex), *Barmhertighet* (fyra vokaler och stafvelser).

2. I ett ord, som består af flera stafvelser, gifves det två sätt att sammanräkna de bokstäfver, som höra till hvarje stafvelse. Det ena sättet, stadgadt af bruket i skrift, då ett ord skall delas på två rader, räknar vanligen så många bokstäfver, som utan mycken svårighet med en enda utstötning af rösten kunna uttalas, till den följande stafvelsen. Det andra sättet ligger till grund för Svenska språkets rättskrifning och rättläsning, och räknar så många bokstäfver, som med en enda utstötning af rösten kunna uttalas, till den föregående stafvelsen. Man skiljer således mellan Skrifstafvelse och Grundstafvelse.

Skrifstafvelser.	*Grundstafvelser.*
Flic-ka, Tap-per-het.	Flick-a, Tapp-er-het.
Tro-gen, Spen-slig.	Trog-en, Spens-lig.
Al-drig, Al-ska, Kö-nung.	Ald-rig, Älsk-a, Kon-ung.

Anm. Fördelningen af ord i skrifstafvelser är väl en härmning från främmande språk, men förklaras och ursäktas dock deraf, att i flerstafviga ord den ena stafvelsen vid uttalet merendels så sammanflyter med den andra, att man icke tydligt kan märka, hvarest den föregående slutas, och den efterföljande börjas. Men

fördelningen i grundstafvelser är emellertid den äldsta och ursprungligen rätta, och har egentligen en etymologisk grund, ehuru det nu mera visserligen är svårt, att för hvarje särskildt fall uppgifva en stafvelses rot. Utan antagandet af grundstafvelser kan man icke få någon reda i Svenska stafningssättet, hvarföre också, *då i det följande stafvelse nämnes, dermed alltid förstås grundstafvelser.*

3. Begge sätten sammanstämma deri, att de i sammansatta ord åtskilja de delar, af hvilka orden äro sammansatta; t. ex. Sol-år, Gås-unge, Hug-stor, Salu-bod, Der-i-från, Här-skara.

4. Likaså bör man vid sönderdelandet, så väl af skrifstafvelser som af grundstafvelser, göra noga afseende på de så kallade particulæ inseparabiles (se pag. 262), hvilka böra utgöra särskilda stafvelser; t. ex. *An-ordna*, *Bi-komma*, *Bi-stå*, *Er-inra*, *O-trogen*, *Van-dra*. (Icke: *A-nordna*, *Bek-omma*, *Bis-tå*, *E-rinra*, *Ot-rogen*, *Va-ndra*).

5. Svenskan har äfven en mängd härlednings-stafvelser, som tjena till att af ett primitivt ord bilda ett deriveradt, hvilka alltid i fråga om grundstafvelser måste anses såsom sammansättningsdelar, men i skrifstafvelser icke icke alla få stå ensamma.

De Härledningsstafvelser, som alltid kunna börja en ny rad, äro:

Bar. Under-bar, Märk-bar, Syn-bar.
Skap. Vän-skap, Granna-skap, Nabo-skap.
Dom. Träl-dom, Rike-dom, Ålder-dom, Helge-dom.

Sam. Arbet-sam, Lång-sam, Säll-sam, Allvar-sam.

De. Anseen-de, Troen-de, Vetan-de.

Het. Fri-het, Trö-het, Älskvärd-het.

Nad. Tyst-nad, Mark-nad, Grå-nad, Sak-nad.

Lig. Förtro-lig, Fred-lig, Hjert-lig, Red-lig.

Aktig. Lär-aktig, Del-aktig, Fel-aktig.

Ning. Gry-ning, Fyll-ning, Slutt-ning, Ställ-ning.

Ling. Främ-ling, Älsk-ling, Gunst-ling, Krymp-ling.

Ring. Änd-ring, Kull-ring, Förbätt-ring.

Lek. Små-lek, Kär-lek.

När. Tull-när, Borge-när.

Ma. Söt-ma, Fet-ma.

Na. Tjock-na, Blek-na, Som-na.

Ra. Slam-ra, Ham-ra, Bjell-ra, Slum-ra, Förbätt-ra.

Ja. Vän-ja, Säm-ja, Befräm-ja.

La. Sam-la, Fam-la, Hum-la, Grum-la.

Följande Härledningsstafvelser borde väl kunna börja en ny rad, men det iakttages sällan.

Ad. Mån-ad, Förvån-ad (Må-nad, Förvå-nad).

Ig. Tål-ig, Färd-ig, Red-ig (Tå-lig, Fär-dig, Re-dig).

Isk. Nit-isk, Barbar-isk, Akadem-isk (Ni-tisk, Barba-risk, Akade-misk).

Ing. An-ing, Lätt-ing, Sann-ing (A-ning, Lät-ting, San-ning).

En. Leds-en, Belåt-en (Led-sen, Belå-ten).

El. Krång-el, Dubb-el (Krån-gel, Dub-bél).

Else. Kall-else, Gräm-else, Frest-else (Kallelse, Grä-melse, Fre-stelse).

Likaså borde bestämningsändelserna i skrift utgöra särskilda stafvelser. Således borde man tustafva *Bond-en*, *Yngling-en*, *Bord-et* (icke: *Bor-den*, *Ynglin-gen*, *Bôr-det*).

§. 3.

Tonvigt (*Accent*).

1. Röstens modulation (höjning och sänkning, uthållning och hastighet) tjenar till att sammanbinda stafvelser till ord, och att uttrycka det sammanhang, som är emellan talets mer och mindre väsendtliga delar.

Anm. Ett ord kan bestå af en eller flera stafvelser. Hvad som betecknar ett helt begrepp kallar man *Ord*. I ord af flera stafvelser bör alltid accenten, om han skall uppfylla sitt rätta ändamål, göra rotstafvelsen, såsom den väsendtligaste, märkbarare för örat, än böjnings och härledningsstafvelserna. Likaså i sammanhanget mellan flera ord, böra de vigtigare talets delar höras märkbarare, än de mindre vigtiga. Accenten är således det yttre tecken, hvarigenom det för örat blir märkbart, hvilka stafvelser skola förenas till ord, och hvilka ord till satser.

2. Den stafvelse, eller de stafvelser, vid hvilkas uttalande i flerstafviga ord, rösten höres märkligare än vid de öfriga, sägas hafva *accent* eller *tonvigt;* t. ex. Gästgifverier, Sâligheten, Förbrytelse, Bestånd.

Anm. Såsom man icke kan få något begrepp om accent, utan genom jemförelse mellan flera stafvelser; tyckes det som hvarje enstafvigt ord skulle sakna all accent, om man icke kan jemföra ett enstafvigt ord med ett annat, som är flerstafvigt, t. ex. *Tack* med *Vack* uti *Väck-er*, eller kan det enstafviga ordet tillökas med någon stafvelse, t. ex. *Krig*, *Kriget*; och då finner man tydligt, att det enstafviga ordet har accent.

3. Svenska språket har två accenter, skiljda ifrån hvarandra genom en högre eller lägre ton (genom olika tonart). Den som kännes af den högre tonen kallas *acutus*, och tecknas i det följande (´); den som kännes af den lägre tonen kallas *gravis*, och tecknas i det följande (`); t. ex. *ri* uti Frierí har acutus, och *ta* uti Tàla har gravis.

Anm. 1. Skillnaden mellan högre och lägre ton är helt och hållet musikalisk, och får på intet sätt förblandas med starkare och svagare tonvigt. Den förra skillnaden kan ungefär svara mot gröfre och finare, den sednare mot lång och icke fullt lång. En person med ett ovant öra må t. ex. försöka att uttala det enstafviga ordet *Blíf*, och sedan ordet *Blìfva*; så kan han få begrepp om den högre (finare) tonen, såsom uti *Blíf*, och om den lägre (gröfre) uti *Blìfva*. Jemförelsevis äro begge dessa ordens accenter äfven lika starka (d. v. s. lika långa). Samma skillnad är ock mellan *Mågen* (Definitiva ändelsen af Måg) och *Mågen* (2 pers. pl. præs. af Må); mellan *Stúbben* (Definita ändelsen af Stubb) och *Stùbben* (Definita ändelsen af Stubbe). I de föregående begge orden i jemförelsen har den förra stafvelsen acutus, i de efterföljande begge gravis: på begge ställena äro stafvelserna lika långa. Deremot uti ordet *Ahvák*, der första stafvelsen har den lägre tonen, och den andra den högre, är den första stafvelsens accent starkare, och den andras svagare, d. v. s. den första stafvelsen uttalas

med högre uppmärksamhet, än den andra. *I ord med dubbel accent kallas den starkare accenten, som merendels är gravis, för den rådande.*

Anm. 2. I enkla tvåstafviga ord, i hvilka tonens *vigt* ligger på förra stafvelsen, märkes alltid vid den sednares uttal en höjning eller sänkning i rösten, allt som den föregående stafvelsen har gravis eller acutus. Om höjningen eller stigandet i rösten utan tonvigt tecknas med ⌒, och sänkningen eller fallandet med ⌣; så kan utfallet göras åskådligt sålunda; t. ex. *Stén-ĕn, Stèn-ar.*

Anm. 3. *Utan all ton* kan väl en stafvelse rätteligen icke sägas vara, allraminst efter gravis; men väl *utan tonvigt*; och derföre då man i det följande talar om en *tonlös* stafvelse, menar man en stafvelse *utan tonvigt*.

Anm. 4. *På det tillfälle må gifvas att på en större mängd af exempel pröfva skillnaden mellan acutus och gravis anföres här en samling af ord, som stafvas lika, men skiljas genom en olika ton.*

A'ktĕn (best. ändelsen af Akt) — A'kten (Imper. af Akta)
A'ndĕn (af And) — A'nden (af Ande)
Ba'kĕn (af en knif) — Ba'ken (Imper. af Baka)
Bä'rĕn (pl. Bär) — B'ären (Imper. af Bära)
Be'rgĕn (best. pl. af Berg) — B'ergen (Imper. af Berga)
Bi'tĕn (af Bit) — B'iten (Imper. af Bita)
Bo'kĕn (af Bok) — B'oken (af Boka, Bulta)
Bo'rgen (af Borg) — B'orgen (af Borga)
Brú'nnĕn (af Brunn) — Br'ùnnen (af Brinna)
Bry'nĕt (af Bryn) — Br'ynet (af Bryne)
Bú'rĕn (af Bur) — B'uren (af Bära)
Bä'ttrĕ (comp. af Bra) — B'ättre (opt. af Bättra)
Bö'rĕn (sjöterm) — B'ören (af Böra)
Bö'rdĕn (af Börd) — B'örden (af Börda)

Dámmĕn (af Dam) — Dämmen (af Damma)
Drä'llĕn (af duktygs-Dräll) — Dr'ällen (af Drälla)
Dy'rkĕn (af Dyrk) D'yrken (af Dyrka)
E'kĕn (af Ek) — 'Eken (adj. fuktig)
Fö'rĕn (af ett fartyg) — F'ören (af Föra)
Fö'rm'ån (Fördel) — Förm'ån (af verb. Förmå).
Fö'rórd (Företal) — Förórd (Rekommendation)
Fö'rvîs (som tror sig veta mer än andra) — Förv'is (af Förvisa)
Gălér (ett fartyg) — Galer (föråldr. imper. af Gala)
Gi'ftĕt (Förgiftet) — G'iftet (Äktenskapet)
G'illĕr (Snara) — G'iller (föråldr. imper. af Gilla)
Gä'rdĕn (Skatt till kronan) — G'ärden (pl. af Gärde).
Gä'sten (af Gäst) — G'ästen (af Gästa)
Háfvĕn (pl. af Haf) Häfven (af Hafva)
Kástĕn (Folkstammen) — Kasten (af Kasta)
Klö'fvĕn (på en ko) — Kl'öfven (Imp. opt. af Klyfva)
Krúsĕn (Lerkrukorna) — Krusen (af Krusa)
Lágĕn (af Lag) — Lagen (af Laga)
Lédĕn (i en kropp) — Leden (af Leda)
Lóckĕn (Hårlocken, best. pl. af ett Lock) — Locken (af Locka)
Lä'ggĕn (Benet) — L'äggen (af Lägga)
Lä'grĕ (compar. af Låg) — L'ägre (opt. af Lägra)
Mjö'lkĕn (af en ko) — Mj'ölken (i en fisk)
Nä'fvĕn (näbbarne på fåglar) — N'äfven (Knutna handen)
Módĕr (pl. af Mod, bruk) — Móder (Mor)

O'dĕn (en Afgud) — O'd͡en (Qvæden)

Qvi'ttĕn (ett träd) — Qvitt͡en (af Qvitta)

Rå'gĕn (af Råg) — R'åg͡en (af Råga)

R'örĕn (vassen) — R'ör͡en (af Röra)

Skállĕn (best. pl. af Skall) — Skàll͡en (af Skalle)

Skédĕn (af Sked) — Skèd͡en (best. pl. af Skede)

Skúrĕn (Regnskuren) — Skùr͡en (partic. af Skära)

Sky'lĕn (Sädesskylen) — Sky'l͡en (af Skyla)

Skä'rĕn pl. af Skär) — Sk'är͡en (af Skära)

Spádĕn (Såsen) — Spàd͡en (Skyffeln)

Stégĕn (best. pl. af Steg) — Stèg͡en (af Stega)

Sti'ftĕn (Biskopsdömen) — St'ift͡en (af Stifta)

Stúfvĕn (det sista af ett klädesstycke) — Stùfv͡en (af Stufva)

Stö'rĕn (af Stör, Stång, Fisk) — St'ör͡en (af Störa)

Súdĕn (kanten af en båt) — Sùd͡en (kokad)

Så'gĕn (ett verktyg) — S'åg͡en (imperf. opt. af Se)

Ti'gĕr (ett djur) — T'ig͡er (imper. af Tiga)

'Åbó (inbyggare) Å'bŏ (en Stad)

§. 4.

Lång och Kort Stafvelse.

1. Den stafvelse som har accent eller tonvigt, det må vara den högre eller den lägre, fordrar ett längre dröjsmål i uttalet, än en tonlös. En stafvelse med accent kallas derföre *lång*; en tonlös stafvelse kallas *kort*; t. ex. V̄änskap, Fr̄ärĕ, ȳppĕrligăstĕ.

2. Den rådande accenten, i ord af dubbel ljudvigt, gifver likväl alltid en längre uthållning åt sin stafvelse, än den svagare accenten, hvarigenom händer, att den stafvelsen, som har den svagare accenten, i ett vårdslöst uttal vacklar mellan lång och kort, och stundom höres nästan såsom kort. Således är första stafvelsen längre i *Vänskap*, och *Salighet*, än den andra i *Vänskap*, och den tredje i *Salighet*. Förhållandet i Tid för lång, halflång och kort, är ungefär som mellan 4, 2 och 1.

3. Man ser häraf, att en stafvelses längd eller korthet på intet sätt i Svenskan beror af det större eller mindre antal konsonanter, som stöta tillsammans efter vokalen, utan endast och allenast utaf accenten; t. ex. Bedjerska, Gerningar, Liknande.

4. Lika litet är någon vokal af naturen lång eller kort, emedan hvar enda vokal kan nyttjas på begge sätten.

5. Tonvigten förorsakar uthållning stundom på en stafvelses vokal, stundom på den näst på vokalen följande konsonanten. I förra fallet blir vokalen lång i den långa stafvelsen, och den påföljande konsonanten, om någon finnes, uttalas utan någon märklig stötning; deremot i sednare fallet, ehuru hela stafvelsen är lång, är dock vokalen kort, och den påföljande konsonanten läses alltid med en så stark stötning, såsom vore den dubbel; t. ex. *Hö*, *Hör*, *Förr*, *Herre*, *Frestelse*.

Anm. Häraf följer, att i kort stafvelse måste vokalen nödvändigt vara kort; men i lång stafvelse kan vokalen vara både kort och lång (jemför §. 8).

§. 5.

Bokstäfvernas Uttal.

1. Utaf vokalerna förändra aldrig a, i, u, y, å, ä sitt uttal, de må vara korta eller långa; stå framför eller efter konsonanter, och de föregående konsonanterne må vara hvilka som helst; t. ex. *Tal*, *Tack*, *Taga*; *Liten*, *Fisk*; *Fura*, *Lucka*, *Ull*; *Fyra*, *Synlig*; *Synter*, *Bry*; *Få*, *Tång*; *Fä*, *Fängelse*, *Äktenskap*.

2. *Ö* har stundom ett mera öppet uttal, då det är kort i lång stafvelse, i synnerhet framför *r*, än då tonvigten hvilar på sjelfva vokalen. Man jemföre *För och Förr*, *Dör* och *Dörr*, *Stor* och *Större*.

3. *E* har ett dubbelt ljud: ett mera slutet, som är dess egna; och ett mera öppet, liknande ljudet af *ä*. Man hör skillnaden i orden *Ren* och *Efter* (Se 6 §.).

4. *O* har ett eget slutet ljud, och ett annat mera öppet, liknande ljudet af *å*, nemligen slutet ljud i *Bok*, öppet ljud i ordet *Bock* (Se 7 §.).

5. Bland konsonanterna förändras aldrig b, d, h, j, l, m, n, p, q, r, s, t, v, w, x, z sitt uttal.

Härvid märkes likväl:

1:o *N* förlorar framför *g* och *k* en del

af sitt ljud, som sammansmälter med ljudet af *g* eller *k*, t. ex. *Ung*, *Tänk*, *Ank a*, *Tyngd*. Då *n* står efter *g*, så läses det både för och efter; t. ex. *Ugn*, läs *Ungn*.

2:o *W* låter alldeles såsom *v*, och är en i Svenskan alldeles öfverflödig bokstaf, som icke bör nyttjas oftare, än i främmande ord eller i nomina propria.

3:o *Z* är också en öfverflödig bokstaf för Svenskan, som icke heller förekommer oftare, än i utländska ord, och nomina propria, t. ex. *Zekin*, *Zedekias*, *Hezekiel*. Det uttalas såsom *s*.

4:o *Q* låter såsom *k* framför *v* (eller *u*, uttaladt såsom *v*), det enda fall, i hvilket det förekommer; t. ex. *Qvarn*, *Qvinna*, *Qved*, *Qvida*.

6. C, F, G, K hafva föränderligt uttal.

7. *C* låter

a) Såsom *s* framför vokalerna *e*, *i*, *y*; t. ex. *Ceder*, *Citron*, *Cypress*.

b) såsom hårdt *k* framför vokalerna *a*, *o*, *u*, framför konsonanter, och efter hvilken vokal som helst; t. ex. *Carl*, *Conrad*, *Curiös*; *Clotilda*, *Eclips*.

Anm. 1. Efter nyare stafningssättet förekommer likväl sällan *c*, under uttal af *k*, utom i nomina propria.

Anm. 2. *C* förekommer aldrig framför *ä*, och endast i Tyska namn framför *ö*, då det bör läsas såsom *k*; t. ex. *Cöln*, *Cöthen*.

c) *C* har ett besynnerligt uttal i konjunktionen *och*, som uttalas nästan såsom *åg*.

8. *F* har ett eget hväsande ljud.

a) I början af en stafvelse; t. ex. *Fattig*, *Fat*, *Frisk*, *Fester*, *Famna*, *Fyra*, *Få*, *Fly*, *Föra*; *Flitig*, *Frodig*, *Fjun*.

b) Efter en vokal, då *f* sjelf icke slutar stafvelsen, utan har en annan konsonant (*s* eller *t*) efter sig; t. ex. *Kraft*, *Höfs-ning*, *Eft-er*, *Efs-ingar*, *Gift*, *Krafs*, *Stoft*, *Tofs*, *Jüft*, *Höft*, *Köft*.

F låter såsom *v* i slutet af en stafvelse; t. ex. *Hof*, *Harf*, *Kalf*, *Knif*, *Tref-nad*.

Undantag:

1:o Efter *m*; t. ex. *Trumf*, *Nymf*, *Skymf*.

2:o I ord och stafvelser, som slutas med *ff*; t. ex. *Klaff*, *Muff*, *Skyff-la*.

3:o I slutet af främmande ord och nomina propria, der *f*, efter nyare stafningssättet, brukas i stället för *ph*; t. ex. *Filosof*, *Adolf*.

9. *G* har ett trefaldigt ljud: a) Ett eget, något hårdt; b) Ett lent, likt ljudet af *j*; c) Ett mycket hårdt, likt ljudet af *k*.

a) Det egna ljudet af *g* höres 1:o Framför vokalerna *a*, *o*, *u*, *å*; t. ex. *Gammal*, *God*, *Guld*, *Gå*. 2:o Efter hvilken vokal som helst; t. ex. *Dag*, *Seg*, *Sig*, *Nog*, *Trag*, *Flyg*, *Slag*, *Trög*, *Hög*. 3:o Framför en konsonant; t. ex. *Groda*, *Gnälla*, *Glädje*. 4:o Efter konsonanten *n*; t. ex. *Svinga*, *Tång*.

b) *G* uttalas lent, liksom *j*, 1:o Framför vokalerna *e*, *i*, *y*, *ä*, *ö*; t. ex. *Genböm*, *Girig*,

Förgylla, *Gild*, *Gömma*. 2:o Efter konsonanterna *r* och *l*; t. ex. *Helg*, *Talg*, *Varg*, *Berg*; i hvilka uttalet af *g* likväl kan vara hårdt. (Undantag orden Helg-a, Helg-edom, Helg-on).

Anm. *G* förekommer icke efter andra konsonanter, än *l*, *n*, *r*.

c) *G* uttalas alldeles såsom hårdt *k* efter kort vokal, då icke *g* sjelf, utan *t* slutar stafvelsen; t. ex. *Sagt*, *Heligt*, *Flygt*, *Vigt*, *-igt*. Deremot, om vokalen näst framför *g* är lång; så bibehåller *g* något mer af sitt eget naturliga uttal, än af *k*; t. ex. *Segt*, *Fegt*, *Invigt*.

10. *K* har a) Ett eget hårdt ljud; b) Ett lent, liknande ljudet af *tj*; c) Ett annat lent ljud, likt det af *j*.

a) Det hårda ljudet af *k* höres 1:o Framför vokalerna *a*, *o*, *u*, *å*; t. ex. *Kanna*, *Ko*, *Kula*, *Kål* (Undantag orden Menniska, Marskalk, Skabrak); 2:o För och efter konsonant; t. ex. *Krångel*, *Knif*, *Tank-e*, *Länk*; 3:o Efter vokal; t. ex. *Tak*, *Lek*, *Lik*, *Tek*, *Sluk-a*, *Stryk*, *Stråk-a*, *Kråk*, *Ök*.

b) Det lena uttalet af *k*, likt det af *tj*, höres framför vokalerna *e*, *i*, *y*, *ä*, *ö*; t. ex. *Ked*, *Kifvas*, *Kyckling*, *Kår*, (Undantag orden Kiss).

c) *K* uttalas såsom *j* mellan *s* och vokalerna *e*, *i*, *y*, *ä*, *ö*; t. ex. *Sken*, *Skinn*, *Skyla*, *Skål*, *Skön*.

§. 6.

Vokalen E.

1. Den första hufvudregeln för denna vo-

kal är: *I lång stafvelse, då tonvigten ligger på sjelfva vokalen, uttalas han med sitt eget slutna ljud; och likaså i stafvelser, som sakna all tonvigt* (d. v. s. i korta stafvelser); t. ex. Sedan, Ren, Merendels, Medel.

Undantag. Ehuru *e* sjelf har tonvigten på sig, läses det dock såsom *ä*.

1:o I ord, sammansatta med *er*; t. ex. *Erfaren*, *Erforderlig*, *Erbjuda*.

2:o Framför *rl*; t. ex. *Verld*, *Perla*, *Ferla*.

3:o I följande ord: *Det*, *Der*, *Gerna*, *Gerning*, *Jern*, *Fjerde*, *Neglika*.

2. Andra hufvudregeln för uttalet af *e* är: *Uti en lång stafvelse, då accenten ligger på den efterföljande konsonanten, uttalas denna vokal såsom ä*, t. ex. *Eller*, *Efter*, *Berg*, *Helsa*.

Undantag:

1:o Böjningar af verber, der *e* uti infinitivus är långt; t. ex. *Sett*, *Sedd* af Se; *Beredd*, *Beredt* af Bereda; *Lett* af Le; *Betett* af Bete; *Förledd*, *Förledt* af Förleda.

2:o Neutra af adjektiver, i hvilka masculinum har ett långt *e*; t. ex. *Snedt* af Sned, *Bredt* af Bred.

3:o Nominala ändelser på *em* samt deras böjningar och härledningar; t. ex. *Hem*, *Lem*, *Remsa*.

4:o Vissa särskilda ord: *Skepp*, *Grepp*, *Hetvig*, *Krets*, *Eld*, *Spets*, *Tran*, *Bredd*, *Ledd*, *Redd*.

5:o I några ord är uttalet osäkert; t. ex.

Rensa, *Spenslig*, *Lemna*, *Remna* m. fl., och i ganska många fall är det svårt att rigtigt bestämma skillnaden mellan kort *e* och kort *ä*.

§. 7.

Vokalen O.

Hufvudregeln för uttalet af *o* är: *Så ofta sjelfva vokalen o har tonvigten, och således uttalas långsamt, har den sitt eget slutna ljud; men om o är kort (stafvelsen sjelf må vara lång eller kort); så låter o öppet likasom å;* t. ex. Bo, Fot, Jord; Bock, Sommar, Stackot.

Undantag:

O. *Ehuru det har tonvigten på sig, låter såsom* å.

1:o Framför *f* i tio ord: *Hof*, *Lof*, *Skrof*, *Sofva*, *Dof*, *Skof*, *Klofve*, *Ofvan*, *Öfra*, *Förkofra*, med deras sammansättningar och härledningar.

2:o I orden *Honom**), *Konung*, *Honung**), *Kona*, *Kol*, *Rodnad*, *Kora*, *Villkor*, *Välboren*, *Son*, *Moln*, *Dold*, *Tjog*.

3:o I tre ord framför *rl*: *Sorla*, *Morla*, *Porla*.

4:o I ord af främmande ursprung framför *rd*; t. ex. *Lord*, *Hord*, *Ordning*.

O, *ehuru utan accent, har sitt eget slutna ljud.*

*) Första stafvelsen i orden *Hon-om*, *Hon-ung*, kan rätteligen icke sägas hafva uttalet af långt *å*. De uttalas vanligast: *Hånn-om*, *Hånn-ung*.

1:o Framför sjelfdubbla konsonanten m i alla substantiver och adjektiver, som ändas i nominativus på *om*, *omme* eller *omma*; t. ex. *Gom*, *Tom*, *Dom*, *From*, *Lom*, *Stomme*, *Blomma*, och deras böjningar och härledningar; *Gommar*, *Tomma*, *Fromma*, *Domar*, *Lommar*, *Stommar*, *Blommor*.

2:o Framför konsonanten *x*; t. ex. *Oxe*, *Fox*, *Koxa* *).

3:o Framför dubbel konsonant i alla sådana ord, som äro blotta böjningar af ord, som ändas på långt *o*; t. ex. *Trott* af Tro; *Grott* af Gro; *Rödd* af Ro; *Skott*, *Skodd* af Sko.

4:o I följande fjorton särskilda ord: *Onsdag*, *Ond*, *Orm*, *Lots*, *Prost*, *Hort a*, *Fost-er*, *Knolk er*, *Most er*, *Bond e*, *Oll-e*, *Ott-a*, *Sock-en*.

§. 8.

Om dubbelt Konsonantljud.

1. Det uppehåll, som förorsakas genom accentens läge på den på vokalen följande konsonanten i en lång stafvelse, gör, att denna konsonant måste läsas dubbel; t. ex. *Hatt*, *Hals*, *Fost-er*, *Vån*, *Kom*, *Ej*, *Fox*.

2. I en stafvelse, som saknar all tonvigt (d. v. s. i en kort stafvelse) och slutas på en konsonant; och likaså i lång stafvelse, der tonvigten hvilar på sjelfva vokalen, höres den efterföljande konsonanten enkel; t. ex. *Häd-er*, *Någ-ot*, *Mat*, *Stor-tal-ig*.

*) Ett och annat nomen proprium undantages, t. ex. *Woxna*, *Roxen*, läs *Wåxna*, *Råxen*.

3. Ett par konsonanter i Svenskan hafva den egenskapen, att de endast kunna förekomma efter kort vokal i en lång stafvelse, och alltid läsas dubbla (a), ehuru de icke skrifvas dubbla; det samma händer med en annan konsonant i de flesta fall (b); och med en tredje endast i få fall (c).

a) *J, X låta utan undantag dubbla efter vokal*; t. ex. Ej, Maj-a, Stoj-a, Ox-e, Ax, Flax-a.

b) *M höres dubbelt efter vokal; med undantag af följande ord:* Lam (adj.), Ram, Tam, Kram, Säm-ja, Täm-ja, Väm-jas, Främ-ja, Gräm-a, Kräm, Klem, Bräm, Förnäm, Beqväm, Åm, Inkråm, Pråm, Råm-a, Skråm-a, Glåm-ig, Krom-a, Lekam-en, Loma, Prim-a, Tim-a, Rim (frost). I alla andra ord höres m dubbelt efter vokal; t. ex. *Dom-na*, *Kom*, *Fram-om*.

c) *N låter dubbelt, ehuru det skrifves enkelt, endast i 20 ord:* Min, Din, Sin, In, Hin (hinsidan), Sen (sammandraget af sedan), Men, Den, En (Artickel och Räkneord), Ån, Igen, Vän, Man, Män, Han, Hon, Kan, An, Mun och i första stafvelsen af ord, sammansatta med *kun*, t. ex. *kunskap*, *kungöra*.

Hit höra också orden *Hon-om*, *Hen-ung*, *Sön-er*.

4. Då någon af de konsonanter, som kunna fördubblas, är fördubblad efter vokal; så ligger det uppehåll, som gör stafvelsen lång, på den fördubblade konsonanten, och den föregående vokalen är kort; t. ex. *Säll*, *Kunna*, *Hugg*, *Hopp-a*.

Anm. Då dubbel konsonant följer på en vokal, bör man likväl se efter, om ej den dubbla konsonanten uppkommit genom sammansättningen af två ord, af hvilka det sednare börjas med samma konsonant, som det förra slutas; t. ex. *Af-fordra*, *Lös-sedlar*, *Hop-para*.

5. Då två eller flera olika konsonanter följa på vokalen i lång stafvelse; så ligger det uppehåll, som genom tonvigten förorsakas i uttalet, på den efter vokalen närmast följande konsonanten, som derigenom kommer att läsas dubbel, och vokalen deremot höres kort; t. ex. *Fast-na*, *Älsk-a*, *Torp*, *Ilsk*, *Kraft-ig*, *Barm-hert-ig*.

Härvid märkes:

a) Konsonanternas antal utmärker alldeles icke att en stafvelse *skall vara* lång, eller, som är detsamma, att den skall hafva tonvigt; ty ganska ofta händer, att en stafvelse med flera konsonanter saknar all tonvigt (§. 4). Konsonanternas antal gör endast tillkänna, hvarest, inom en lång stafvelse, tonvigten förorsakar det egentliga uppehållet. I Sv. Pros. äro för öfrigt några reglor uppgifna för accentens läge i afseende på hela stafvelser i enskilda ord.

b) I lång stafvelse åtföljes vokalen af två konsonanter, och bibehåller likväl, tvertemot regeln, accenten på sig sjelf, hvarigenom den närmast påföljande konsonanten icke kommer att läsas dubbel, i följande fall:

1:o Genitiver af sådana nominativer, som ändas på någon af de så kallade enkla konsonanterna; t. ex. *Fats*, *Rens*, *Djurs*, *Hops*, *Taks*; af Fat, Ren, Djur, Hop, Tak.

2:o Neutra af sådana adjektiver, som i masculinum ändas på någon af de enkla konsonanterna; t. ex. *Gement, Stort, Falt, Groft*; af Gemen, Stor, Fal, Grof. Hit höra likväl icke de, som i masculinum ändas på *d*; emedan *dt*, som då blir ändelsen för neutrum, alltid låter såsom *tt*; t. ex. *Godt, Snedt, Blidt*; af God, Sned, Blid.

3:o När ett ord är en böjning af ett verbum, som har en enda konsonant framför infinitivi slutvokal *a* (eller hvars infinitivus ändas på *ja*, med en enda konsonant framför denna ändelse, såsom *vänja*; eller hvars infinitivus har *fv* mellan ändelse-vokalen *a*, och någon annan vokal, såsom *Kräfva*); t. ex. *Myst, Lyst, Vand, Vände, Kräft*; af Mysa, Lysa, Vänja, Kräfva.

Härifrån undantagas endast:

Haft af Hafva, *Sagt* af Säga och *Viste* af Veta, ehuru detta sista ord rättare skrifves *Visste*, dels emedan *te* är en härledningsstafvelse, och ordet bör sålunda tastafvas Viss-te; dels till skillnad ifrån *Viste*, sammandraget af *Visade*.

4:o Stafvelser, som ändas på *rd, rl, rn, art, ort* (med uttal af långt *o*) och *årt*; t. ex. *Bard, Bord, Kard-a, Ord, Jord, Mord, Nord, Dyrd, Gård, Hård, Vård, Färd, Flärd, Börd, Skörd, Mörd-a, Fullbörd-a, Verld, Karl, Sorl, Porl-a, Perl-a; Barn, Quarn, Garn, Flarn, Skarn, Gern-a, Stjern-a, Spjern-a, Jern, Horn, Korn, Torn, Urn-a, Värn, Årn-a, Tårn-a, Törn-e, Örn, Björn; Art, Fart, Kart, Ort, Hjort, Port*;

Fort, *Lett*, *Kort* (spel); *Bort* (af Böra); *Mårt-en*, *Tårt-a*, *Vårt-a*.

Härtill kunna läggas substantiverna *Bert*, *Fest*, *Aln*, *Moln*, *Fält*, och namnen *Hans*, *Måns*, *Lars*.

Ändelsen *ert* följer dock i några fall regeln: *Svart*, *Hvart*, *Mart-era*, *Quart-era* m. fl.

§. 9.

Stumma Konsonanter.

1. Man kallar en bokstaf stum, då den icke höres i uttalet, ehuru den står tecknad på papperet. I Svenskan är ingen vokal stum, men väl stundom en och annan konsonant i vissa sammanställningar med andra konsonanter. Sålunda äro följande konsonanter stumma:

1:o *D* är nästan stumt framför *j*, i början af ord; t. ex. *Djerfve*, *Djefvul*, *Djup*; men om *d* och *j* böra delas på två stafvelser, så höras de begge; t. ex. *Bed-ja*.

2:o I stafvelser, sådana som *Gjo*, *Gju*; *Skjo*, *Skju*, höras rätteligen icke *g* och *k*, utan endast *j*; t. ex. *Gjorde*, *Gjuta*; *Skjorta*, *Skjuta*.

3:o *H* är stumt framför *v* och *j*; t. ex. *Hvarje*, *Hvit*, *Hvass*, *Hjelpa*, *Hjul*, *Hjerna*.

4:o *L* är stumt framför *j*, i början af ord; t. ex. *Ljud*, *Ljuga*, *Ljuta* (Lida).

5:o *L* höres icke i orden *Karl*, *Verld*.

6:o *T* är stumt i *Stj*; t. ex. *Stjelpa*, *Stjelk*, *Stjerna*.

7:o *N* är stumt mellan *m* och *d* eller *t* i slutet af stafvelser, och förekommer i denna ställning i böjningar af verber, som i infinitivus ändas på *mna*, och gå efter 2:dra konjugationen; t. ex. *Nämnd*, *Nämnt* af Nämna; och i ord som härledas af sådana verber; t. ex. *Nämnd* (Tolfmanna). Det är icke ovanligt att utesluta *n* ur sådana ords stafning; men med en så lätt och nära derivation bör ett sådant stafningssätt räknas för ett sjelfsvåld.

8:o *D* är stumt i orden *Utländning*, *Utländsk*, *Inländsk*; *Mindst*, *Åtmindstone*. De skrifvas också ofta *Utlänning*, *Utländsk*, *Inländsk*, *Minst*, *Åtminstone*, hvilket stafningssätt likväl, hvad orden *Utländning*, *Utländsk*, *Inländsk* beträffar, i anseende till deras tydliga derivation ifrån *Land*, tyckes icke kunna gillas. Hvad åter *Minst*; *Åtminstone*, angår; så borde man rätteligen skrifva superlativus *Mindst* (och i likhet dermed *Åtmindstone)*, för det att comparativus *Mindre* har ett d. Men man skrifver vanligast comparativus *Mindre*, och superlativus *Minst*.

TREDJE DELEN.

B.

SVENSKA RÅTTSKRIFNINGEN,
(Orthografien).

§. 1.

Förerinran.

1. Om man för ett språk skall sägas hafva träffat den rätta stafningen; bör det vara en fullkomlig öfverensstämmelse mellan ljud och bokstaf, d. v. s. ögat borde se hvarken annat, mer eller mindre, än örat hör i talet; hvarje ljud i språket borde hafva sin motsvarande bokstaf; och ingen bokstaf borde kunna stå såsom tecken för mer än ett ljud. Ett sådant alfabet och stafningssätt kan uttänkas, men finnes icke i något språk. Svenska alfabetet eger sina ofullkomligheter, ehuru i betydligt mindre antal än många andra språk. För att afhjelpa dessa, måste man söka regler och föreskrifter. De behöfvas icke för de bokstäfver, som aldrig ändra sitt uttal, utan endast för de föränderliga: således för konsonanternas fördubbling, då den bör iakttagas eller icke; för vokalerna *a* och *e*, som stundom läsas för *å* och *ä*; för konsonanterna *g*, *j*, *k* och *c*, hvartill några strödda anmärkningar kunna komma om bruket af *f* eller *fv*; af *f* eller *ph*, af *f* eller *v*, och om stafningen af de utländska ord, som i språket blifvit upptagna och nu mera behandlas såsom alldeles inhemska.

2:o För att finna dessa reglor och föreskrifter, har man velat antaga bruket för den högsta lagen, och detta är alldeles rätt, då bruket har en obestridd och af tiden stadgad allmänhet. Det är i synnerhet vid undantag ifrån reglor, som bruket måste åberopas såsom den högsta lagen. Skall för öfrigt bruket vara något annat än ett nyckfullt mode; så måste det erkänna någon regel, eller grunda sig på någon princip. Har man funnit en sådan princip som är sann, och kan man uppgifva några säkra allmänna reglor; så blir språkbruket efter hand mer och mer stadgadt; det enskilda godtycket jemkar sig småningom efter allmänna omdömet; och det är till och med att hoppas, att många undantag och afvikelser, som bruket i början godkänt, äfven med tiden återgå under regeln.

3. *Den principen, som vidsträcktast verkar på Svenska stafningssättet, är den så kallade Stafbyggnadsprincipen*, d. v. s. ett rigtigt begrepp om Grundstafvelsen, hvartill äfven hör en rigtig kännedom om tonvigtens rätta läge, icke blott i afseende på hela stafvelser, utan äfven inom en stafvelse, antingen den verkar en uthållning på stafvelsens vokal, eller ett uppehåll på den derpå följande konsonanten, i fall en sådan finnes (se 2 och 5 §.§. af Orthoëpien).

4. Utom stafbyggnadsprincipen, som är den allmännaste, gälla äfven i enskilda fall såsom principer: *Härledning* ifrån sådana ord, som ännu befinnas i språket, och från hvilka härledningen är lika så lätt som påtaglig, och

Ordskillnadsprincipen, så vida nemligen dessa grunder icke strida emot stafbyggnadsprincipen.

5. Det kan gifvas ett och annat fall, t. ex. då *fv* nyttjas i stället för *f*; *e* och *ä* omvexla med hvarandra i lång stafvelse, i hvilka stafbyggnadsprincipen icke får utöfva sin fulla kraft. Det är då, som bruket betydligast visar sin lagstiftande makt.

§. 2.

Konsonanternas Fördubbling.

1. Rätta orsaken till dubbelt konsonantljud är tonvigtens uppehåll, i lång stafvelse, på den på vokalen följande konsonanten. Deraf borde tvertom följa, att så ofta accenten, i en lång stafvelse, icke hvilar på sjelfva vokalen, utan på den derefter följande konsonanten, borde denna skrifvas dubbel, på det en fullkomlig öfverensstämmelse skulle ega rum mellan ljud och stafning. Detta iakttages likväl icke alltid i Svenskan, dels emedan ett par konsonanter aldrig eller sällan läsas enkla efter vokal (se 8. §. Orthoëpien), och deraf anses såsom sjelfdubbla, dels emedan en viss ställning af andra konsonanter inom samma stafvelse gör, att man lätt känner igen, om de böra läsas dubbla, eller icke; och man har derföre ansett öfverflödigt att fördubbla skrifteckuen, då intet misstag af denna oraktlåtenhet uppkommer. Man har fastställt följande reglor:

2. *Konsonanten, då han höres dubbel, måste skrifvas dubbel,*

1:o I enstafviga ord, och i långa slutstafvelser, med undantag af *j*, *x*, *m*, och några få ord som ändas på *n*; t. ex. *Att*, *Hatt*, *Besatt*, *Påstått*, *Grann*, *Kall*, *Upp*, *Till*, *Oss*, *Bygg*, *Ack*, *Förr*.

Anm. 1. Om ett ord, såsom enkelt, skrifves med dubbel konsonant i slutet, så måste äfven den dubbla konsonanten bibehållas dubbel i sammansättning med andra ord, så framt icke derigenom en och samma konsonant skulle komma att skrifvas tre gånger efter hvarandra; t. ex. *Grann-laga*, *Hopp-full*, *Upp-stå*, *Kall-svett*, *Till-samman*. — Men icke *Till-lika*, *Upp-passa*; utan *Til-lika*, *Up-passa*.

Anm. 2. På samma sätt som sammansatta ord, förhålla sig ord med härledningsstafvelser; t. ex. *Förhopp-ning*, *Flytt-ning*, *Säll-skap*, *Grann-skap*, *Sann-ing*, *Lått-ja*, *Grubb-la*, *Käbb-la*. Endast verbala ändelsen *ja* tillåter icke fördubblingen af *l* framför sig, såsom uti orden *Välja*, *Skilja*, och egentliga orsaken dertill är, att deras grundstafvelse, som säkrast igenfinnes uti imperativus, är *Välj*, *Skilj*. Man skrifver likväl *Skill-nad*, *Vill-kor* (af Skilja, Vilja).

2:o Emellan två vokaler, så framt icke den konsonanten, som höres dubbel, är antingen *j* eller *x*, hvilkas natur det är att aldrig skrifvas dubbla; t. ex. *Finn-a*: *Hopp-as*, *Kall-a*, *Skick-a*, *Ypp-a*, *Giss-a*, *Hugg-a*; men *Svaj-a*, *Box-era*.

3. *Konsonanten, ehuru han höres dubbel, får icke skrifvas dubbel.*

1:o Om stafvelsen slutas med en af de tre konsonanterna *j*, *m*, *x*; t. ex. *Svaj-a*, *Stoj*, *Kom*, *Fram*, *Fox*, *Ax-el*, *Ox-e*.

Anm. *M* skrifves likväl dubbelt, då det står mellan två vokaler; t. ex. *Komma*, *Sammankomst*, *Dömma*.

Härifrån undantagas dock *nomina* på *dom* och *döme* med deras böjningar och härledningar, t. ex. *Fördöm-ar*, *Ungdom-en*, *Omdöm-e*.

2:o *N* får icke fördubblas i slutet af orden *Min*, *Din*, *Sin*, *In*, *Hin*, *Sen* (sammandraget af sedan), *Men*, *Den*, *En* (Art. och Räkneord), *Än*, *Igen*, *Vän*, *Män*, *Mån*, *Hen*, *Hon*, *Kan*, *An*, *Mun*, och i första stafvelsen af ord, sammansatta med *kun*; t. ex. *Kun skap*, *Kun göra*. Icke heller i orden *Hon-om*, *Hon ung*, *Sön-er*, der *n* efter det allmänna uttalet låter dubbelt.

Anm. Man fördubblar likväl *n*, då vissa af dessa ord stå i definit. ställning eller i pluralis; t. ex. *Vänn-en*, *Vänner*; *Mannen*, *Månn-erne*; *Munn-en*, *Munn-ar*.

3:o Då den konsonant, som höres dubbel, inom samma stafvelse åtföljes af en, eller flera konsonanter; t. ex. *Sats*, *Kors*, *Frust a*, *Älsk-a*, *Tag-ling*, *Ant-varda*.

Härifrån undantagas

a) Genitiver af sådana nomina, som i nominativus ändas på en tvåskrifven konsonant; t ex. *Hopps*, *Hatts*, *Lönns*, *Brunns*, *Talls*, af nominativerna Hopp, Hatt, Lönn, Brunn, Tall.

b) Neutra af sådana adjektiver, som i masculinum ändas på en tvåskrifven konsonant; t. ex. *Slappt*, *Sällt*, *Knappt*, *Allt*, *Kallt*, af Slapp, Säll, Knapp, All, Kall.

Anm. De adjektiver, som i masc. ändas på *dd* bibehålla dock icke fördubblingen i neutrum; således får man icke skrifva *Kläddt*, *Tillstaddt* (utaf Klädd, Tillstadd), utan *Klädt*, *Tillstadt*.

Det samma är ock af Sv. Akad. stadgadt om *nn*; således skulle man icke få skrifva *Sannt*, *Grannt* (utaf

Sann, Grann), utan *Sant*, *Grant*; men denna regel tyckes sakna skäl, och bruket är derföre deladt.

c) Böjningar af verber, som hafva tvåskrifven konsonant mellan de sista vokalerna i infinitivus; t. ex. *Ställt*, *Ställ-de*; *Släppt*, *Släpp-te*, af Ställa, Släppa.

Anm. 1. Under denna regel höra likväl icke, utom præteritum *Lagt* af Lägga, sådana verber som hafva *mm* mellan de begge sista vokalerna uti infinitivus; ty man får aldrig tvåskrifva *m* utom mellan två vokaler; således skrifver man i infinitivus *Gömma* med *mm*, men *Gömt*, *Gömde*. Samma undantag gäller äfven för *nn*; det skäl som dertill anföres är likväl besynnerligt, och passar bättre för neutra af adjektiva masculiner på *nn*, nemligen att *n* aldrig får tvåskrifvas framför *d* eller *t*. Man borde således icke få skrifva, och man får också sällan se skrifvet, *Kännt*, *Kännde*; *Kunnde* (utaf Känna, Kunna), utan *Känt*, *Kände*, *Kunde*. Detta skäl kunde, som sagdt är, passa för neutra af adjektiver på *nn*, der *t* förekommer inom samma stafvelse, och för participier i passivum, och för supinum; t. ex. i *Känd*, *Känt* af Känna; men mindre för imperfectum, der *de*, som följer på *nn*, icke hör till samma stafvelse, utan utgör en härledningsstafvelse för sig sjelf. T. ex. af Bränna, Känna är imperativus (som är sjelfva rotstafvelsen) *Bränn*, *Känn*, och imperfectum bör sönderstafvas sålunda: *Bränn-de*, *Känn-de*. Men det öfvervägande bruket utöfvar här sin rätt.

Anm. 2. Neutra af vissa passiva participier, som genom fördubblingen skulle få fyra konsonanter, undantagas jemväl ifrån regeln. Man skrifver väl t. ex. i masc. *Byggd*, *Välld*, *Ställd*; men i neutrum *Bygdt*, *Fäldt*, *Ställdt*.

4:o Man har stadgat såsom regel, att konsonanten icke behöfver tvåskrifvas i slutet af två- eller flerstafviga ord, i hvilka sista

stafvelsen är tonlös; t. ex. i *Någ-ot*, *Sanning-en*, *Lej-on*. Denna regel är rigtig, men på visst sätt öfverflödig; emedan ett egentligt dubbelt konsonantljud endast kan finnas i en stafvelse, som har accent.

§. 3.

O och Å.

1. *Då vokalljudet å är långt*, d. v. s. då accenten inom en lång stafvelse hvilar på sjelfva vokalljudet, *så bör det skrifvas med sitt eget tecken* å; t. ex. Stå, Får, Vårt-a, Tål-ig.

Undantag:

1:o Utom i orden (Fisk) *Håf*, *Gåfva*, *Påfve*, *Håfvor*, som följa regeln; skrifves för öfrigt alltid ljudet *å*, ehuru långt, med *o* framför *f*. Således (Konunga) *Hof*, *Lof*, *Skrof*, *Skof*, *Dof*, *Sofva*, *Klofve*, *Ofvan*, *Sofra*, *Förtofra*.

2:o I Tolf ord af olika stafvelse: *Hon-om*, *Kon-ung*, *Hon-ung*, *Kon-a*, (Bränn) *Kol*, *Rodnad*, *Kor-a* (Väl) *Bor-en*, *Son*, *Moln*, *Dold*, *Tjog*.

3:o I tre ord på *rl: Sorla*, *Morla*, *Porla*; och i ord på *rd*, af främmande ursprung; t. ex. *Lord*, *Hord*, *Ordning*, med deras böjningar och härledningar.

2. I lång stafvelse, då accenten icke hvilar på sjelfva vokalljudet *å*, utan på den efterföljande konsonanten; och i tonlösa stafvelser; det vill säga med få ord: *Då vokallju-*

det å uttalas kort, betecknas det med o; t. ex. Komma, Stock, Konst, Kopp, Stolt; Stack-ot, Pär-on.

Undantag:

1:o Orden *Våm*, (Fisk) *Råm*.

2:o Blotta böjningar utaf infinitiver, som ändas på långt *å*, eller neutra af adjektiver, som hafva långt *å* i sista stafvelsen af maskulinet; t. ex. *Förstått* af Förstå, *Blått* af Blå, *Brådt* af Bråd, *Vårt* af Vår.

3:o Alla stafvelser som ändas på *nd*, *ng*, *nk*; t. ex. *Stånd*, *Vånd-a*, *Månd-e*; *Lång*, *Krång-la*, *Mång-la*; *Stånk-a*, *Stånk-a*.

4:o Följande ord: *Hålla*, *Fålla*, *Sålla*, *Vålla*, *Såld* (af Sälja, men *Sold*, en soldats aflöning), *Frässa* (äta öfverflödigt, men *Frossa*, en sjukdom), *Tråckla*; *Mått*, *Månne*, *Råtta*, *Åtta*, *Påsk*, *Ålder*, *Åska*, *Plåster*, *Tråss*.

§. 4.

E och Ä

1. Då *e* ljuder såsom *ä*, skall det vara kort, antingen i kort eller i lång stafvelse (se Sv. Rättläsn. 6 §. 2 mom.). Deraf borde följa tvertom, att ljudet *ä*, så snart det är kort, borde skrifvas med *e*; men okunnigheten om rätta grunden för Svenska stafningssättet har i så många ord infört ett felaktigt bruk, att man i denna punkt, utom i några vissa fall, icke med säkerhet kan rätta sig efter stafbyggnads-principen. Sedan man derföre för dessa

fall uppsökt några andra minnesreglor, måste man öfverlemna de öfriga åt bruket. Det tyckes likväl som bruket efter hand mer och mer börjat rätta sig efter stafbyggnads-principen, sedan den en gång blifvit känd; och då minnet för något visst ord är osäkert, kan man icke sägas begå stort fel, om man, enligt stafbyggnads-principen, tecknar kort *ä* med *e*, det må instämma med bruket eller icke.

2. Deremot, då *ä* är långt, säger oss stafbyggnads-principen med temlig säkerhet, att det bör tecknas med *ä*, och icke med *e*. Undantagen finnas lätt i följande speciella reglor.

3. Ljudet *ä* tecknas med *e*.

1:o I räkneord; t. ex. *Fem*, *Sex*, *Tvenne*, *Trenne*, *Fjerde*, *Begge*.

2:o I ord af främmande härkomst; t. ex. *Protest*, *Testamente*, *Process*, *Pendel*.

Härunder begripas ord, sammansatta med *er* (i hvilken stafvelse långa ljudet *ä* höres); t. ex. *Erbjuda*, *Erfarenhet*, *Erkänna*.

3:o Framför konsonanten *j*; t. ex. *Lejon*, *Prej-a*, *Nejd*, *Pastej*, *Lejd*.

4:o Efter Konsonanten *j*, i synnerhet om en annan konsonant står framför *j*; t. ex. *Tjena*, *Djefvul*, *Hjelpa*, *Stjelpa*, *Spjell*, *Mjelte*, *Djerf*, *Stjerna*, *Bjessi*, *Bjert*, *Fjerran*.

Undantag: *Själ*, *Tjäll*, *Fjäll*, *Mjäll*, *Fjät*, *Fjäs*, *Pjån*, *Stjäla*, *Fjäder*, *Tjäder*, *Tjära*, *Mjäkig*.

5:o Framför *rl*, *rg*, *lg*; t. ex. *Verld*, *Perla*, *Merla*, *Sädesärla*, *Ferla*; *Berg*, *Merg*, *Dverg*, *Erg*; *Helg*, *Elg*, *Belg*.

Undantag: *Färg*, *Kärl* (sammandraget af Käril).

6:o Alltid i stafvelser, som sakna all tonvigt; t. ex. Fiende, Frestelse, Merendels, Regel.

7:o Då härledningar finnas från det nu brukliga språket, som kunna bestämma valet af tecknet *e* i stället för *ä*; t. ex. *Enka* af En; *Flesta* af Fler; *Mest* af Mer; *Helsa* af Hel; *Renta* af Ren; *Grensle* af Gren; *Kexa* af Keke; *Egna* (verbum) af Egen, och likaså *Ega* (verbum) af samma härledning, ehuru bruket i detta ords stafning visar en besynnerlig egensinnighet att föredraga det origtiga *Äga*.

8:o I följande särskilda ord: *Der*, *Det*, *Gerning*, *Gerna*, *Jern*, *Persika*, *Neglika*, med flera.

4. Till vidare rättelse bifogas utur Svenska Akademiens Handlingar

Alfabetisk Minneslista på de ord i språket, hvilka böra skrifvas med e i stället för ä, dels såsom likagällande tecken af detta sistnämnda ljud, dels för uttalets ovisshet emellan begge.

A.	Beckasin.	Bjebba.	Bjesse.
Akleja.	Begge.	Bjefs.	Bleck (Jern).
	Belg.	Bjelke.	C.
B.	Berg.	Bjellra.	Conterfej
Barmhertig.	Besk.	Bjert.	(Konterfej).

D.
Degel.
Deja.
Den.
Denna.
Dem.
Der.
Derest.
Dess.
Dessa.
Desto.
Det.
Detta.
Djefvul.
Djekne.
Djerf.
Dregla.
Dreja.
Dverg.

E.
Ebb.
Efter.
Egendom.
Egg (svärds)
Egna.
Ej.
Ejderdun.
Elf.
Elfenben.
Elfva.
Elg.
Eljest.
Eller.
Embete.
Embar.
Emedan.
Emellan.
Engel.
Engelsman.
Enka.
Enkel.
Enkling.
Erg.
Esping.
Etsa.
Evig.

F.
Feja.
Fejd.
Fem.
Femton.
Femtio
Ferla.
Fernissa.
Fest
Fjegga.
Fiende.
Fjerran.
Fjermare.
Fjerde.
Fjesk.
Fjettrar.
Fleste.
Fresta.
Förderf.

G.
Galmeja.
Gerna.
Gerning.
Gers.
Grensle.
Gret (af Gråta).

H
Hej.
Hejda.
Helg.
Helgon.
Helhre.
Helsa.
Helst.
Henne.
Hermelin.
Herre.
Hersgryn.
Hertig.
Hexa.
Hexeri.
Hjelm.
Hjelpa.
Hjerna.
Hjerpe.
Hjerta.
Hjessa.
Hvarest.
Hvem.

I
Jemn.
Jemföra.
Jemka.
Jemlike.
Jemna.
Jemte.
Jemväl.
Jern.
Igen.
Ihjel.
Inhemsk.
Invertes.

K
Kedja.
Kegla.
Keke.
Kersing.
Kexa.
Klerk.

L.
Lakej.
Leja.
Lejd.
Lejon.
Lektare.
Lemna.
Let (af Låta, Ljuda).
Lett (Färg).
Lexa.

M.
Med.
Meja.
Mejram.
Men.
Menniska.
Merg.
Merla.
Merend els.
Messing.
Messling.
Mest.
Mjelte.

N.
Necken.
Neglika.
Nej.
Nejd.

Nejonögon.

O.

Ordentligen.
Offentligen.
Omtrent.

P.

Pastej.
Pejla.
Penna.
Penning.
Pensel.
Pelk.
Pels.
Perla.
Perma.
Pers.
Persedel.
Persika.
Persilja.
Person.
Peruk.
Pest.
Predika.
Pregla.
Preja.
Prenta.
Prest.
Prinsessa.

R.

Ref-orm.
Refvel.
Regn.
Remna.
Rensa.

S.

Semsk.
Sen (Sedan).
Sex.
Sexton.
Sextio.
Sjelf.
Skallmeja.
Snert.
Speja.
Spenar.
Spenslig.
Spjela.
Spjelka.
Spjell.
Spjerna.
Stjelpa.
Stjerna.
Stjert.
Sädeserla.

T.

Temmeligen.
Tenlika.
Trenne.
Trens.
Tress.
Trettio.
Tretton.
Tvedrägt.
Tvenne.
Tvers.
Tvert.
Tvertom.
Tvetydig.

Verld.
Verk (arbete).
Verkeligen.
Vers.
Vessla.
Vest.
Vestan.
Vester.
Vexel. (Omvexla).
Väsendtligen.

§. 5.

G och J.

1. När man påminner sig, att *g* har sitt eget hårda ljud framför vokalerna *a*, *o*, *u*, *å*, och sitt lena ljud, liknande ljudet af *j*, framför e, i, y, ä, ö: så följer, 1:o att man icke bör skrifva *j* mellan *g* och vokalerna, e, i, y, ä, ö, såsom somliga bruka. Således icke: *Gjerna*, *Gjyttja*, *Gjälda*, *Gjöra;* utan: *Gerna*, *Gyttja*, *Gälda*, *Göra;* 2:o att man bör skrifva *j* emellan *g* och vokalerna *o*, *u* (stafvelserna gju, gjå förekomma aldrig), om *g* skall uttalas såsom *j;* t. ex. *Gjord* (af Göra), *Omgjorda* (af Gördel), *Gjuta*.

Men denna regel är endast till någon nytta, då man redan förut vet, om ett ord skall stafvas med *g* och icke med *j*; Svårigheten ligger likväl just deri, att få veta hvilketdera af dessa tecken för ljudet *j* man bör bruka. Följande reglor kunna tjena till någon rättelse.

2. *Reglor för Skillnaden i bruket mellan G och J.*

a) *I början af orden* tecknas ljudet *j*

Alltid med j

1:o Framför vokalerna *a u* och långt slutet *o*; t. ex. *Ja*, *Jo*, *Jaga*, *Jonas*, *Jungfru*, *Jude*.

Undantag: de ofvananförda orden *Gjord*, *Omgjorda*, *Gjuta*.

2:o Framför vokalerna *e* (med uttal af *ä*) och *o* (kort med uttal af *å*); t. ex. *Jemn*, *Jemmer*, *Jern*; *Joller*, *Job*.

Undantag: orden *Igen*, *Gerna*, *Gerning*, *Gestrike*.

Alltid med g

Framför vokalerna i, y, ö, och slutet *e*; t. ex. *Gemenligen*, *Gifte*, *Genom*, *Gyuna*, *Göl*, *Göra*.

Omsom med g och j

Framför vokalen *å*; t. ex. *Gårde*, *Åtgärd*, *Gäst*; *Jäf*, *Jägare*, *Jätte*, *Jäsa*.

Anm. *J* förekommer aldrig framför *ä*, om icke i hvardagsorden *i jäns*; *jämig*.

b) *Inuti Orden och i slutet.*

Ljudet j, *så snart det ej börjar orden, tecknas alltid med* j, *utom i följande fall:*

1:o I slutet af substantiver och adjektiver på *rg* och *lg*; t. ex. *Berg*, *Merg*, *Elg*, *Talg*, *Arg*, *Färg*, *Sorg*.

2:o I verbala, äfven som nominala, härledningar från sådana substantiver och adjektiver, så framt ej vokalen ombytes; t. ex. *Talga*, *Berga*, *Färgning*, *Förarga*, *Sorglig*, och enligt denna regel skrifva somliga *Högd* (af Hög) med *g*, ehuru det allmännare bruket har *Höjd* med *j*, i likhet med verbum *Höja*.

Men om vokalen förändras uti härledningen, så förbytes äfven *g* till *j*; t. ex. *Svälja* af Svalg; *Sörja* af Sorg; *Föjderi* af Fogde.

3:o Efter *ar* och *or*; t. ex. *Sarg-a*, *Dorg-a*, *Targa*; (i hvilka stafvelser uttalet kan vara både *j* och hårdt *g*).

4:o I orden *Helg*, *Helgd*, och ord sammansatta med *ögd*; t. ex. *Gråtögd*, *Blåögd*.

5:o Man räknar härtill orters namn på *ge*; t. ex. *Norrige*, *Sverige*, äfvensom substantivum *Galge* och verbum *Tälga* (Slöjda), till skillnad ifrån *Tälja* (Räkna).

§. 6.

G och K.

1, *Uttaladt såsom hårdt k nyttjas g.*

1:o I alla böjningar af verber, som haf-

va *g* uti infinitivus; t. ex. *Sagt* af Säga; *Bragt* af Bringa.

2:o I alla omedelbara substantiva och adjektiva härledningar af någon sådan infinitivus; t. ex. *Vigt* af Väga; *Flygt* af Flyga (men Flykt af Fly), *Dugtig* af Duga; *Drägt* af Draga; *Jagt* af Jaga.

3:o I neutra af adjektiver, hvilkas maskuliner ändas med *g*; t. ex. *Löjligt*, *Försigtigt*, *Troligt*, af Löjlig, Försigtig, Trolig.

4:o I tydliga härledningar från substantiver som ändas med *g*; t. ex. *Slägt*, *Slagt* af Slag; eller från verber; t. ex. *Jägta* af *Jaga*.

2. *För öfrigt tecknas alltid* k, *då detta ljud höres*; t. ex. *Prakt*, *Aktning*, *Vakt*, *Lykta*. Man skrifver till och med *Makt* med *k*, ehuru af samma stam som *Förmåga*, men derivationen tyckes vara temligen påtaglig och bruket är derföre också, i afseende på detta ord, deladt.

Anm. Man skiljer mellan *Pligt* (Skyldighet) och *Plikt* (Böter). Likaså bör man skilja mellan *Rigta* (Syfta) och *Rikta* (Göra rik). Man kan också, såsom stadgadt af bruket, bibehålla *g* i *Utsigt*, *Afsigt*, *Försigtig* med flera sådana ord.

§ 7.

K, *Tj* och *J*.

1. Såsom K har tvenne slags lenare ljud, ett liknande *tj*, och ett annat liknande *j*, framför vokalerna e, i, y, ä, ö; och ett hårdare framför vokalerna a, o, u, å; så föl-

ja deraf följande reglor: 1:o *Man får aldrig skrifva* j *mellan* k *och vokalerna e, i, y, ä, ö.* Således icke; *Kjänna, Kjöra, Kjyla;* utan *Känna, Köra, Kyla.* 2:o *Man bör skrifva* j *mellan* k *och vokalerna* o *och* u, *så ofta* k *har något, dera af de lenare ljuden;* t. ex. *Skjorta, Skjul, Skjuts, Kjortel.*

På samma sätt borde man också skrifva *Menniskja, Marskjalk, Skjabrak, Skjack* m. fl. Men orden *Menniska, Marskalk* stafvas allmänt utan *j.* Man skrifver ömsom *Schabrak* och *Skabrak;* andra ord stafvas bäst med *Sch,* såsom *Schack, Schavott, Scharlakan* m. fl. Stafvelseljudet *Skjå,* förekommer endast i utländska ord, t. ex. *Chokolad.*

2. Men dessa reglor äro dock i hufvudsaken otillräckliga; emedan man förut måste veta, om *k* bör nyttjas eller icke; och några fullkomligt säkra reglor för bruket af *k, tj,* och *j* kunna icke heller uppgifvas. Endast såsom en ofullständig anvisning föreslås följande:

1:o *Ljudet* tj *tecknas med* k *framför vokalerna* i, y, ö; t. ex. Kink, Kyrka, Köra.

2:o *Ljudet* tj *tecknas med* tj *framför vokalerna* a, o, u, å; t. ex. *Nyttja, Tjock, Tjäg, Tjusa, Tjänka;* och man borde på samma sätt skrifva *Tjortel,* men stafningssättet *Kjortel* är mera vedertaget.

3:o *Ljudet* j *tecknas med* k *efter* s *och framför* i, y, ö; t. ex. *Skicklig, Skynda, Skör, Skört,*

samt i orden *Menniska*, *Marskalk*, och efter ett osäkert bruk i *Skabrak*.

4:o *Stafningssättet är osäkert framför* e *och* ä. Man skrifver *Tjena* och *Keke*; *Stjelpa*, *Stjelk*, *Stjerna*, men *Skela* (se snedt), *Skena*; *Tjäder*, men *Kämna*, o. s. v.

§. 8.

K och Q.

I stället för k *tecknas alltid* q *framför* v (*eller* u, *uttaladt som* v); t. ex. Qvinna, Qvist, Qvarn, Qvast, Qvick, Qvar, Qviga, Qväfva.

§. 9.

K, C, S.

1. C förekommer rätteligen icke i ord af Svenskt ursprung utom vid fördubblingen af *k*, hvilket skrifves *ck*, t. ex. *Flick-a*, *Lyck-lig*; och i ordet *Och*.

2. Uti främmande ord deremot, och i namn förekommer det ofta och låter framför *e*, *i*, *y* såsom *s*; och framför *a*, *o*, *u* såsom *k*. Det förekommer aldrig framför *å*, *ä*, *ö*, om icke i Tyska namn framför *ö* (oe), der det läses såsom *k*; t. ex. *Cöln*, *Cöthen*.

3. Man har i nyare stafningssättet börjat att mer och mer aflägga bruket af *c*, uttaladt såsom *k*, äfven i främmande ord och i namn; men uttaladt såsom *s* bibehålles *c* ännu; t. ex. *Civil*, *Ceremoni*; *Citadell*, *Cedera*, *etcetera*.

4. Man har ingen säker regel för skillna-

den mellan *c* och *s* framför *e*, *i*, *y* i utländska ord, om man icke vill antaga såsom sådan, att de utländska orden i början hafva *c* oftare än *s*. Detta beror af härledningen.

5. För nyttjandet af *k* i ord, som i främmande språk skrifvas med *c*, har bruket icke ännu vunnit tillbörlig stadga, och de flesta reglor, som i detta hänseende kunna gifvas, tåla motsägelse. I allmänhet börjar *c* att bortbytas mot *k*, så snart ett ord antagit en fullkomligt Svensk ändelse, det vill säga, om genitivus singularis får en tillökning af s. Såsom de enda godkända reglor kunna antagas:

C, uttaladt såsom k, i ord af främmande ursprung, bibehålles:

1:o När tvenne *c* följa på hvarandra, då det första låter såsom *k*; t. ex. *Accessit*, *Accis*, *Accent*, *Accept*.

2:o I Latinska ändelsen *cus*; t. ex. *Medicus*, *Akademicus*, *Kriticus*; men bruket är deladt, huruvida *c* eller *k* bör tecknas i andra stafvelser af ord med denna ändelse: om man bör skrifva *Akademicus* eller *Academicus*; *Kriticus* eller *Criticus*.

3:o I substantiver, sammansatta med Latinska partickeln *con*, om ändelsen i genitivus singularis är Latinsk; t. ex. *Consistorium*, *Collegium*.

Men om ändelsen i genitivus singularis är Svensk; så skrifves *k*; t. ex. *Konsonant*, *Kompliment*, *Korrektur*. Likaså i verber; t. ex. *Kollationera*, *Konfrontera*.

4:o I nomina propria; t. ex. *Carl*, *Conrad*, *Christofer*, *Christus*; ehuru bruket äfven i afseende på dessa börjar mer och mer införa *k*, åtminstone skrifver man Grekiska namn hellre med *k*, än med *c*; t. ex. *Sokrates*, *Xenokrates*, *Kreta*.

§. 10.

F, *V*, *FV*, *PH*.

1. F, då det slutar en stafvelse i verkligen Svenska ord, utom efter *m* (se Sv. Orthoëp. 5 §. 8 mom.) låter såsom *v*. Deraf följande regel.

I slutet af stafvelser får man icke skrifva v, *utan* f, *om ordet tydligen är Svenskt*; t. ex. *Af*, *Hof*, *Harf*, *Elf*.

Anm. Om ett ord tydligen är af utländskt ursprung, börjar man äfven att teckna *v* i slutet med *f*; t. ex. *Elef*, *Infinitif*, *Produktif*, *Kreditif*. Detta stafningssätt har i denna lärobok icke blifvit iakttaget, icke af glömska, utan af följande skäl. Såsom *ph* i utländska ord efter Svenska stafningssättet börjat aflägg-gas och tecknas nu mera med *f*, t. ex. *filosof*, *paragraf*, *epitaf*, och derigenom den regeln uppkommit, att *f* i slutet af utländska ord har sitt naturliga hväsande uttal; så bör, i de utländska ord, som hafva *v*, och i Svenskan bibehålla detta uttal, ljudet *v*, till skillnad från *ph*, tecknas med *v*. Således *Elev*, *Infinitiv*, *Produktiv*, *Kreditiv*, *Adjektiv* m. fl. Så länge bruket är deladt, kan man likväl icke stadga något visst i detta afseende.

2. Genom okunnighet, huru stafvelser böra fördelas, har bruket af *fv* uppkommit i Svenska stafningssättet; t. ex. då man skolat sönderdela sådana ord som *Harfven*, *Arfva*, har

man icke besinnat, att ljudet *v* rätteligen bör räknas till den föregående stafvelsen, hvarest det höres uti rotstafvelserna *Harf*, *Arf*, och icke till den efterföljande. Men sedan bruket nu mera är så allmänt, att man derföre kan stadga säkra och lätta minnesreglor, måste det följas. Följande reglor böra iakttagas.

1:o *Mellan två vokaler, samt emellan* l *eller* r *och en påföljande vokal, tecknar man alltid ljudet* v *i Svenska osammansatta ord med* fv; t. ex. *Hafva*, *Trifvas*, *Slafven*, *Harfvar*, *Halfvor*, *Sjelfva*, *Skålfva*, *Årfva*, *Hårfva*.

2:o *De sammansatta orden stafvas såsom de enkla;* således icke Efvig, Ofvig, Ofvett, Alfvetenhet, Alfvar, Helfvete; utan *E-vig*, *O-vig*, *All-vetenhet*, *All-var*, *Hell-vete*.

3:o *Ord af tydlig utländsk härkomst behålla sin utländska stafvelse med v;* således om de i slutet stafvas med *v*, skall detta *v* äfven bibehållas i ordets böjningar; t. ex. *Substantiver*, *Elever*, *Infinitiven*, *Kreditivet*, *Produktiva*. Men den, som stafvar dessa ord med *f* i slutet, måste också stafva böjningarne med *fv*: *Substantifver*, *Elefver*, *Infinitifven*, *Kreditifvet*, *Produktifva*.

Inuti ord, af utländsk härkomst, likasom i namn, der ljudet *v* förekommer antingen mellan två vokaler eller mellan *l*, *r* och en vokal, tecknas det temligt allmänt endast med *v*; t. ex. *Juvel*, *Leventen*, *Levé*, *Kravél*, *Eva*, *Hallvar*, *Batavia*, *Pavia*, men bruket är också i anseende till flera ord temligt nyckfullt; t. ex. man skrifver *Lefverera*, men *Bravera*, *Derivera*, o. s. v.

§. 11.

Ch, Ph, Th.

1. *Ch* är ett sammansatt bokstafstecken, som i egentligen Svenska ord är onödigt, och derföre äfven aflagdt utom i konjunktionen *och*; men i främmande ord och i namn förekommer det ofta.

1:o Framför vokal i Franska ord, och i namn, under uttal af *Sch* eller *Sj*, bibehålles det i början af ord, t. ex. *Charmant*, *Chokolad*, *Charlatan*, *Charlotta*; men i slutet af sådana ord tecknas detta ljud med *sch*, t. ex. *Marsch*, *Affisch*.

2:o Uttaladt såsom *K*, bibehålles *ch* framför konsonant; t. ex. *Christus*, *Christofer*.

Anm. Man börjar temligt allmänt skrifva *Kristen*, *Kristendom*, ehuru tydligen härledda ifrån *Christus*. Möjligen torde bruket efterhand aflägga *ch*, likasom *c*, äfven i namn.

2. *Ph*, med uttal af *f*, bibehålles, efter nyaste stafningssättet, i nästan intet enda fall.

3. *Th* förekommer i det nyare språket endast i ordet (Konunga) *Thron*, till skillnad från *Tron*, definitum af Tro. Dessutom i fornsvenska namn, såsom *Thor*, *Thorgny*, och i sådana ord, som *Thesslikes*, *Therstädes* m. fl., för hvilka man har *Desslikes*, *Derstädes*; och i några ord, lånade från de gamla språken, t. ex. *Orthodox*, *Orthografi*, *Orthoëpi*, *Theater*, hvilka likväl kunna skrifvas: *Ortodox*, *Ortografi*, *Ortoëpi*, *Teater*.

§. 12.

W och Z.

1. Dessa begge konsonanter äro alldeles öfverflödiga i Svenska språket; emedan de uttalas, den ena såsom *v*, och den andra såsom *s*.

2. *W* får rätteligen endast skrifvas i orters namn och tillnamn på personer, och i främmande ord; t. ex. *Westman*, *Westerås*, *Shawl*. I förnamn på personer bör det kunna afläggas, t. ex. *Vilhelm*.

I andra ord bör *w* alldeles icke brukas; i synnerhet inuti orden, och inuti meningen. Således icke *wara*, *hafwa*; utan *vara*, *hafva*. I början af ett ord, och tillika i början af någon större afdelning i en skrift kan W tillåtas såsom fylligare för ögat, än V; men bruket deraf kan dock anses såsom origtigt.

3. *Z* är underkastadt nästan samma reglor som *w*.

1:o I nomina propria bibehålles det, både i början och inuti orden; t. ex. *Zedekias*, *Hezekiel*, *Zakarias*; men i appellativer endast i början; t. ex. *Zekin*, *Zoologi*, *Zon*, ehuru man i några ord börjat aflägga bruket af *z*; t. ex. *Siffra*, *Sirat*, *Sefir*, i stället för Ziffra, Zirat, Zefir.

2:o Inuti nomina appellativa och deraf deriverade ord är bruket af *z* temligt urmodigt; t. ex. Man skrifver nu mera hellre *Kansler*, *Kansli*, än *Canzler*, *Canzli*.

Fjerde Delen

SVENSKA PROSODIEN.

§. 1.

Jemförelse mellan Prosa och Vers.

1. Likasom all frivillig rörelse, så är äfven Talet stundom långsammare, stundom hastigare. Detta röjes så väl i hela meningar som enskilda ord. Den omvexling, som sålunda uppkommer mellan långsamhet och hastighet i takt, mellan långa och korta stafvelser, kallas Rhythmus (på Grekiska ῥυθμός).

2. Rhythmen i prosa är icke så noga fastställd eller strängt bunden, som i vers, utan omvexlingen mellan långa och korta på hvarandra följande stafvelser rättar sig endast efter några allmänna för ljudskiftet gällande reglor, som hufvudsakligen hafva sin yttersta grund i ett godt gehör. Derföre säges prosan, likasom dess rhythm, vara *fri* eller *obunden*. Versen åter säges vara *bunden*; emedan den afmätes genom tidslängder, omvexlande, men återkommande i en viss fastställd ordning.

3. Dessutom röjer sig vid uppläsningen af prosa och vers, åtminstone i Svenskan, en annan olikhet, bestående deri, att i versen inga stafvelser få förekomma, som ej tydligt läsas antingen långa eller korta; då deremot i prosa vissa stafvelser sväfva mellan fullkomlig längd och fullkomlig korthet; t. ex. *Fruktbara* bör i

vers antingen tydligt läses Fr'ûktbâ'rȁ, hvilket onekeligen är rättast, eller också tydligt Fr'ûkt-bâra, hvilken accentuation i vers anses vara falsk. I prosa åter är andra stafvelsen ba i detta ord hvarken lång eller kort, utan hälften så lång, som den första; men dubbelt så lång som den sista.

4. En Svensk vers bör visserligen vara så skrifven, att den, åtminstone i de mera kända verslagen, så snart meningen är klar, kan läsas med samma lätthet som prosa: men för att kunna skrifva en sådan vers, är det nödigt att känna Prosodien, som uppger reglorna för versbyggnaden.

§. 2.

Jemförelse mellan Qvantiteten i de Äldre Språken och Svenskan.

1. Med qvantitet menar man en stafvelses längd eller korthet. En kort stafvelse räknas för en *Mora* (Tidslängd), och tjenar såsom en enhet eller måttstock för afmätandet af tidslängder i vers. En lång stafvelse innehåller två *moras*, eller svarar i tidslängd mot två korta stafvelser; t. ex. Gästfri uttalas i vers på lika lång tid som Gästĕrnĕ.

2 I de gamla språken (Grekiskan och Latinet) berodde stafvelsernas längd på intet sätt af accenten, utan rättade sig efter bokstäfvernas ställning eller naturliga beskaffenhet. Sålunda, om en stafvelse innehöll en diftong,

var den lång; åtföljdes vokalen af två konsonanter, var också stafvelsen lång. I Grekiskan voro ett par vokaler af naturen långa, och således äfven de stafvelser i hvilka de stodo; ett par voro af naturen korta, och således äfven stafvelserna, om ej position eller någon annan omständighet gjorde dem långa; de öfriga vokalerna kunde i detta språk förekomma på begge visen. I Latinet fanns ingen sådan naturlig längd eller korthet för vokalerna; emedan en och samma vokal kunde förändra sin qvantitet till och med inom samma ord. Qvantiteten rättade sig i vissa stafvelser mycket efter deklinationer och konjugationer: en vokal framför en annan vokal var alltid kort; i *slutet* af ord voro vissa ändelser, som slutades med konsonanter, korta, andra långa, och så bortåt. De gamlas sätt att låta accenten höras är oss obekant. Nog vete vi, att Grekerne hade tre accenter; acutus, gravis, och circumflexus; men att vi i vårt uttal af Grekiskan rigtigt uttrycka dessa accenter, lärer ingen kunna påstå. Om vi också skulle hafva träffat det rätta uttalet, så märkes bäst på vårt sätt att uppläsa en Grekisk vers, huru litet accenten verkade på qvantiteten; ty ehuru den står tecknad för ögat, höres den icke af örat. I Svenskan deremot är det endast accenten, d. v. s. *tonens vigt*, som bestämmer en stafvelses längd.

Anm. Då ett ord har en dubbel tonvigt, äro alle ense derom, att den rådande accenten gör sin stafvelse lång. Det är om den svagare accentens verkan på qvantiteten, som olika meningar spörjas.

5. I Svenskan är vanligen rotstafvelsen lång, och utbildningsstafvelserna korta; men om denna regel bekymrade man sig icke i de gamla Språken. T. ex. uti ordet *Ălskădĕ* är *Ålsk* rotstafvelse, och således lång; både *a* och *de* äro utbildningsstafvelser, och således korta: men ehuru *Am* är rotstafvelse i *Ămābāmŭs*, och de begge nästföljande utbildningstafvelser, är dock *Am* kort, och de begge nästa stafvelserna långa.

§. 3.

Enskilda Ords Accent i Dagligt Tal.

1. Alla enstafviga ord hafva den högre accenten (acutus); t. ex. *Min*, *Tak*, *Hög*, *Frukt*, *Bord*, *Få*, *Fick*, *Fred*. Och samma accent bibehålles äfven af alla de enstafviga substantiverna uti bestämd ställning i singularis, men endast af neutra äfven i pluralis; t. ex. *Táket*, *Táken*; *Bórdet*, *Bórden*; *Fréden*, men obestämda pluralis *Frèder*.

Anm. Man bör noga komma ihåg, att här talas om enskilda ord, utan allt sammanhang med andra. På det viset kan man t. ex. icke höra någon åtskillnad mellan artickeln *En* och räkneordet *En*. Men i sammanhang med andra ord är alltid artickeln tonlös, och följaktligen kort, då deremot räkneordet alltid är accentueradt. Om de enskilda ordens rubbning genom *ordförbund*, *tonställning* och *meningsvigt* handlas längre fram.

2. Två- och flerstafviga enkla ord hafva den lägre accenten (gravis) på första stafvelsen, eller rotstafvelsen; t. ex. *Skàpa*, *Skàpare*, *Lèds*-

nad, *Prydnad*, *Snille*, *'Älska*, *'Älskare*, *'Älskande*, *Flitig*, *Flitigare*, *Flitigast*, *Sammerligen*.

Undantag

1:o Nomina på *el*, *er*, *en*, och adjektiver på *er* och *isk*, som hafva den högre accenten på första stafvelsen; t. ex. *Fågel*, *Tecken*, *Fjäder*, *Fager*, *Jordisk*. Likaså några andra ord af lika, eller nästan lika, ändelser; t. ex. *Härnesk*, *Ynnest*, *Ädel*, *Himmelsk*, *Öfver*, *Under*, *Neder*, *Eller*, *Åter*; tvåstafviga komparativer och superlativer; t. ex. *Högre*, *Ypperst*, *Öfverst*, *Nederst*; verbala ändelser på *er* i præs. ind. t. ex. *Blifver*, och de ofvannämnda definiterna af enstafviga substantiver.

2:o De i språket upptagna främmande ord, af två eller flera stafvelser och alla slags ändelser, som alla hafva den högre accenten, några på den första stafvelsen, såsom *Muskel*, *Möbel*, *Nummer*, *Fysisk*, *Ferier*, *Studier*; men de flesta på andra eller tredje stafvelsen, såsom *Natur*, *Person*, *Signal*, *Auktion*, *Fysik*, *Kritik*, *Dentist*, *Ordikel*, *Spektakel*, *Erotisk*, *Dramatisk*, *Regera*, *Formera*, *Eremit*, *Favorit*, *Harmoni*, *Dokument*, *Labyrint*, *Okulist*. *Operera*. En del af dessa antaga naturen af sammansatta ord, derigenom att de hafva den högre accenten på två stafvelser, dels på den första och fjerde, såsom *Ceremoni*, *Realisera*, *Antiquiteter*; dels på den andra och fjerde, såsom *Kavalleri*, *Infanteri*, *Artillerist*, utan att ordens bestämda ändelse eller andra böjningar härvid göra någon ändring. Det bör likväl anmärkas, att accenten på fjerde stafvelsen alltid höres

starkare i sådana ord, som hafva den högre accenten på tvenne stafvelser.

3. Sammansatta ord hafva begge accenterna, en för hvarje beståndsdel: den lägre, som är den rådande, på första stafvelsen. Om också beståndsdelarne äro sammansatta; så ändrar detta icke regeln, eller ökar accenternas antal; t. ex. *'Oldórd*, *Bistå*, *M'ånggifte*, *Fritálig*, *'Upphöra*, *'Understöd*, *'Öfverklók*, *'Eftersé*; *Bifallsróp*, *Vintersolståndet*, *H'östdagjémning*, *'Oförutsédd*, *Fosterlandskärlsla*.

Härvid märkes:

Några härledningsstafvelser hafva samma accent, som andra sammansättningsdelar: dessa äro 1:o *het*, *dom*, *lek*, *skap*, *bar*, *sam*, *aktig*; så att rotstafvelsen har den rådande accenten, som är gravis, men härledningsstafvelserna den lägre, som är acutus; t. ex. *Gòdhét*, *'Egendóm*, *K'ärlék*, *Vèttenskáp*, *'Årbár*, *'Undersám*, *Dèlaktig*, hvilket i synnerhet röjes, då dessa ord förlängas genom någon stafvelse; t. ex. *Gòdhéten*, *'Egendómen*, *K'ärléken*, *Vèttenskáper*, o. s. v. Till dessa kan man räkna orden *'Arbéte* (*'Arvóde*), *'Anléte*, *'Embéte*, *'Allvár*. — 2:o ändelserna *ri*, *inna* och *era* af hvilka den första har acutus på sista stafvelsen, och de begge andra på näst den sista. Dessa ändelser röja sin utländska härkomst derigenom, att de föregående stafvelserna nästan äro tonlösa, åtminstone äro de mycket lindrigt accentuerade; t. ex. *Fiskerí*, *Gycklerí*, *Herdínna*, *Regéra*.

Undantag från Regeln.

1:o ord, som börjas med partiklarna *Be* och

För (då det e jär detsamma som Före) och *Ge*, hafva på första stafvelsen ingen accent, och på de följande blott den högre; t. ex. *Begå'r*, *För-êning*, *Besy'nnerlig*, *Förúnderlighét*, *Behágsjúk*, *Förkórtningstécken*, *Gelíke*, *Gestált*. Hit höra äfven andra ordfogningar, som börjas med tonlösa prepositioner, såsom *Påny'ttfö'dd*, *Urákltå'ta*, *Tillfrédsstä'lla*. Likaså förlorar genom bruket första stafvelsen sin accent uti sammansatta orden *Fullkómlig*, *Allsmä'ktig*, *Barmhértig*, m. fl.

2:o De, hvilkas första beståndsdel är ett af substantiverna på *ri* eller *inna*, som på begge beståndsdelarna få den högre accenten; t. ex. *Herdínnedrä'gt*, *Gycklerispél*.

3:o De i språket upptagna sammansatta främmande ord, två eller flerstafviga, af alla slags ändelser, hvilka alla hafva den högre accenten på en stafvelse, om de äro två- eller trestafviga, såsom *Remíss*, *Dialóg*; och på två stafvelser, om de äro fyra eller femstafviga, såsom *Métafysík*, *Kómmendéra*, *E'xpediéra*.

4:o Sammansatta particklar i Svenskan följa inga säkra reglor; t. ex. *Båkfrå'n*, *Bákifrå'n*, *Dy'mèdelst*, *Emèllertíd*, (*'Emellertíd*), *Frámstúpa*, *Hémifrå'n*, *'Uppomkring*, *'Utomlánds*, *'Öfverállt*, *Främóm*, *'Uppifrå'n*, *'Utö'fver*.

§. 4.

Accentens rubbning genom Ordförbund, Tonställning och Meningsvigt.

1. Med *ordförbund* menas det syntaktiska samband, som är emellan vissa språkde-

lar, hvarigenom händer, att de, som endast uttrycka ett bibegrepp, förlora sin accent, för att så mycket närmare sluta sig till uttrycket af deras hufvudbegrepp. De märkligaste bland dessa ringare ordklasser äro *pronomina*, *konjunktioner*, *prepositioner* och stundom *hjelpverber*; t. ex. *Jăg* gå'r *tĭll* tórget; *Hăn* sitter *pă* stólen; *Tўll* kyrkan? *Mĕllăn* Stockhólm *ŏch* Göthebórg; *Ĕdră* Barn; *Ĭ hăns* vå'rd; *Blĭfvă* ónd; *Tŏr* hä'nda; *Jăg hăr* tä'nkt; *Ĭ* krig *ŏch* Ĭ fréd; Lif *ĕllĕr* dö'd; *Jăg* kom, *jăg* så'g, *ŏch jăg* ségrade.

Äfven verber, ehuru hufvudord, förlora stundom i sammanhanget sin accent, då deras bemärkelse starkt modifieras af en partickel, i synnerhet då denne sättes efteråt; t. ex. U'pp-*stŏd*; *Fără* fórt; *kŏmmă* frám.

2. Med *tonställningen* menar man: läget af den rådande tonen, han må vara djup eller hög, i eller utom sammanhanget. Tonställningen verkar

1:o Inom enskilda tre- eller flerstafviga ord; t. ex. I ordet *Mìddág* har första stafvelsen den lägre men starkare accenten; den andra den högre, men svagare. Uti *Mìddăgshö'jd* försvinner den svagare accenten på andra stafvelsen. På samma sätt *Mìdsómmar* och *Mìdsŏmmărsdág*. Den högre accenten, då han blir den rådande, verkar ännu starkare. *Öfveréns* har den rådande, lägre, accenten på första stafvelsen. Denna förvandlas till den högre, och höres nästan omärkligt uti ordet *öfveréns*-

kommelse, hvartill orsaken bör sökas i den öfverton, om man så får kalla den, hvilken tredje stafvelsen *sas* fått i sammansättningen, och som äfven borttager mycket af den följande stafvelsens längd.

2:o Tonställningen verkar äfven i konstruktion af flera ord, i synnerhet på ord af dubbel tonvigt; t. ex. H'ögfä'rd hàtas; men H'ögfärd är hàtad, Tjènstvìllìg òch rèdlìg màn, men Tjènstvìllìg màn.

3. *Meningsvigten* (Emphasis) följer egentligen inga säkra reglor, och dess verkan är i synnerhet att återgifva accenten åt vissa språkdelar, som genom ordförbund skulle hafva förlorat honom, eller åtminstone icke skulle få honom så stark som meningsvigten fordrar; t. ex. Icke *Jág* utan *Du* talade; Han var aktad icke blott *inom*, utan äfven *útom* sitt fäderneslånd.

§. 5.

Tillämpning af det föregående på Prosodien.

1. Skillnaden mellan accenterna acutus och gravis är vigtig hufvudsakligen för språkets rätta uttal, och betyder nästan intet i afseende på en stafvelses qvantitet; emedan hvarenda stafvelse, som har en accent, denne må vara acutus eller gravis, är lång. Utredandet af detta skulle således tyckas rätteligen endast höra till Orthoëpien, om ej skillnaden mellan stark och svag ton (den rådande och svagare accenten) i ord af dubbel tonvigt, så lätt förblandades med skillnaden mellan acutus och gra-

vis; hvarföre också detta ämne med skäl, och för sammanhangets skull, kan anses höra till Prosodien.

2. I ord med dubbel tonvigt är gravis vanligen den rådande accenten, och förorsakar en afgjord lång stafvelse, då deremot acutus, såsom vanligen i sådana ord den svagare accenten, gör sin stafvelse endast halflång. Deraf har i Svenska prosodien uppstått en strid om den svagare accentens verkan, som svårligen kan biläggas, förrän försvararne af de stridiga meningarne lära sig förstå hvarandra. Svenskar äro i allmänhet icke kända för att vårda sitt språk, men väl benägna att åberopa hvardagsspråkets sjelfsvåld såsom regel för skriftspråket och det högtidligare föredraget. Då nu derjemte sjelfva språkets lynne fordrar, dels att i enkla ord en rotstafvelse har den rådande tonen, dels att tonens vigt i sammansatta ord vanligen lägges på den första sammansättningsdelen; så händer lätt vid ett hastigare uttal, att de följande stafvelserna, antingen de äro alldeles tonlösa eller svagare accentuerade, höras såsom korta. Sålunda uttalar man i hastighet, såsom här tecknas, t. ex. *Frĭhĕtĕn*, *Tācksămmă*, *Trōfăstă*, *Tjēnstvĭllĭg*, i stället för: *Frīhētĕn*, *Tācksāmmă*, *Trōfāstă*, *Tjēnstvīllĭg.* Rätteligen är, såsom förut anmärkt blifvit, den andra stafvelsen icke fullt lång; men man märke dock det hvardagslika, och följakteligen opassande, om man i en bön från predikstolen, finge höra, t. ex. *Āllgŏdĕ*

Gud och Fader, i stället för det högtidligare *Allgode* Gud och Fader.

Anm. Då acutus någon gång blir den rådande accenten, tager han ut sin fulla rätt att höras, och försvagar i en ännu högre grad, än gravis, stafvelsernas längd både före och efter sig.

3. Det ges äfven andra fall, i synnerhet i afseende på tonställning och ordförbund, der prosan är friare än versen. Detta kan inhemtas af följande

Reglor för quantiteten i vers.

1:o I flerstafviga enkla Svenska ord är vanligen rotstafvelsen lång, utbildningsstafvelserna korta; t. ex. *Förtär*, *Nyttă*, *Nyttĭgă*, *Nyttĭgărĕ*, *Synnĕrlĭgĕn*.

Undantag

Nominala ändelserna *rī* och *īnna*, samt verbala ändelsen *ēra*, hafva lång stafvelse, och göra den föregående rotstafvelsen kort; t. ex. *Frĭĕrī*, *Răsĕrī*, *Fŭrstīnnă*, *Rĕgēră*, *Stŭdēră*, så framt ej ett sådant ord är fyra eller femstafvigt, då äfven någon föregående stafvelse är lång; t. ex. *Ārtillĕrī*, *Ămirālīnnă*, *Kōmmĕndēră*. I allmänhet följa ord med dessa ändelser reglorna för utländska ord.

2:o De utländska orden draga vanligen hufvudaccenten, och lägga följaktligen qvantiteten, på någon utbildningsstafvelse, utan att några bestämda reglor derföre kunna uppgifvas.

3. I sammansatta ord äro alltid två rotstafvelser tydligt långa; men finnas flera rotstafvelser, så äro de öfriga obestämda, t. ex. *Vägskifte*, *Fäderneshus*, *Anstånd*, *Tröfast*, *Midsommar*. Men ett sådant sammansatt ord som *Midsommarsdag*, i hvilket tre rotstafvelser: *mid*, *som* och *dag*, finnas, förlorar väl medlersta rotstafvelsen *som* i vanligt tal sin qvantitet, men i vers bör det vara tillåtet att nyttja den såsom lång, så att detta ord får tre långa stafvelser. Likaså: *Högtuppflammande*, *Långtkringskådande*, *Medborgarerätt*, m. fl.

Anm. 1. Particulae inseparabiles *Be*, *Ge* och *För* (då det icke betyder *Före*) äro i sammansättning alltid korta; t. ex *Besätt*, *Betala*, *Gestalt*, *Förtörnad*.

Anm. 2. Utom de nyss anförda particklarne *Be*, *Ge*, *För*, böra alla andra particklar, helst om de äro två eller flerstafviga, hafva åtminstone en lång stafvelse i sammansättningar; t. ex. *Tillstå*, *Ursprung*, *Anlita*, *Genomgå*, *Efterfölja*. Endast particula inseparabilis *o* är obestämd i vers.

Anm. 3. Om man får räkna härledningsstafvelser till sammansättningsdelar; så äro *het*, *dom*, *lek*, *skap*, *bar*, *sam*, *aktig* obestämda. Dock nyttjas de helst långa vid ordens förlängning; t. ex. *Salighetén*, *Ungdomen*, *Vitterleken*, *Arbara*, *Vaksamma*, *Läraktiga*.

4. Genom ordförbund förlora alltid artickłarne *En* och *Den* all tonvigt, och förekomma i vers, liksom i dagligt tal, alltid såsom korta. Deremot är räkneordet *En* alltid långt, och pronomen *Den* obestämdt.

5. Genom ordförbund äro alla *enstafviga* pronomina, prepositioner, konjunktioner och hjelpverber obestämda, till och med enstafviga hufvudverber någon gång, då accenten lägges starkt på något dit hörande adverbium; t. ex. *Sĕ dĕr! Stā ūpp.* Men af tvåstafviga partickl ar eller andra biord anses endast konjunktionen *ĕllĕr* (rätteligen ēllĕr) kunna hafva begge stafvelserna korta. Dock tillåta sig stundom godkände författare i detta afseende någon frihet, t. ex. med pronomina *Hŏnŏm*, *Hĕnnĕ*, *Ĕder* och några andra lätt flytande biord.

6. Hvarken tonställning eller ordförbund får i vers rubba qvantiteten för sammansatta ord, ehuru en rubbning af accenten röjes i dagligt och vårdslöst tal. Således får man icke göra andra stafvelsen kort i *Trōfăste*, ehuru en lång stafvelse kommer straxt efter, såsom *Trōfăstĕ vān*, utan *Trōfāstĕ vān*; icke den *Snīllrĭkĕ männĕn*, utan *Snīllrīkĕ männĕn*, o. s. v.

§. 6.

Om Pedes, (Versmått, Versfötter).

1. För att afmäta rhythmen i en vers, har man uppfunnit de så kallade pedes eller versfötter. En versfot (Pes) kan icke innehålla mindre, än två stafvelser, men kan väl innehålla tre eller fyra.

2. En versfot kan vara enkel eller sammansatt.

Enkla äro: *Spondeus*, som består af två långa stafvelser; t. ex. *Gåstvån*.

Pyrrichius, som består af två korta; t. ex. *Ěllěr*, det enda ord, som af stränga prosodister godkännes såsom pyrrichius. Pyrrichier uppkomma oftast af två på hvarandra följande betydelselösa biord; t. ex En Kung *ŏch ĕn* Drottning. *Hăn är* sträng *ŏm ĕj* hård.

Trochaeus eller *Choraeus*, som består af en lång och en kort stafvelse; t. ex. *Bēdĭg*.

Jambus, som består af en kort och en lång stafvelse; t. ex *Bĕstāmd*.

Molossus, som består af tre långa stafvelser; t. ex. *Ōmtānksānt*. I Svenskan äro dock molosser i enskilda ord sällsynta, och iakttagas sällan i dagligt tal.

Tribrachys, som består af tre korta stafvelser. Härpå kan intet enskildt Svenskt ord tjena till exempel, utan endast utbildningar i mångstafviga ord; t. ex. *Klagăndĕrnĕ*.

Amphimacer, som består af två långa stafvelser med en kort mellan sig; t. ex. *Jēttĕvērk*, *Krīgărstām*.

Amphibrachys, som består af tvenne korta stafvelser med en lång mellan sig; t. ex. *Bĕstāndĕt*, *Fŏrnīmmă*.

Bacchius, som består af en kort och två långa stafvelser; t. ex. *Sŏldātskick Trīūmftåg*.

Palimbacchius (en omvänd Bacchius, som

består af två långa stafvelser och en kort: t. ex. *Undvikā, Motvārnēt.*

Dactylus, som består af en lång och två korta stafvelser; t. ex. *Skyndādē, Sonnīngēn.*

Anapaestus, (en omvänd Dactylus) som består af två korta stafvelser och en *lång*; t. ex. *Ĕrĕmīt, Ănătōm*, allt ord af främmande ursprung, med hvilka trestafviga Svenska ord på *ri* hafva mycken likhet, emedan acutus på sista stafvelsen är så stark, att den nästan borttager tonvigten icke endast på den näst-föregående, utan öfver första stafvelsen; t. ex. *Rŭsĕrī, Gyckl̆ĕrī.*

De sammansatta versfötterna äro fyrstaf-vige, uppkomna genom alla möjliga samman-sättningar af tvåstafviga pedes, och äro till antalet sexton. Deras namn behöfva kännas endast af dem, som studera Latinska proso-dien.

§. 7.

Versslagen.

1. En series af flera versfötter utgör en vers, och efter slaget af de rådande vers-fötterna kallas versen antingen *Daktylisk, Jam-bisk* eller *Trokaisk* och så vidare.

2. Bland de gamlas Daktyliska versslag är hexametern i synnerhet bekant, och har i sednare tider börjat efterbildas i de nyare språ-ken, äfven i Svenskan, hvarföre den förtjenar att särskildt betraktas.

a) Detta versslag har sitt namn deraf, att hvar vers innehåller sex pedes (hvilka äfven stundom kallas *metra*), af hvilka den sista måste vara en spondeus (eller trochaeus), den femte vanligtvis en dactylus (sällan en spondeus), och (i de gamla klassiska språken) de fyra första daktyler och spondeer efter behag.

b) Emedan så väl alla de fem första versfötterna kunna bestå af idel daktyler, som de fyra första jemte den sista af idel spondeer; så är högsta antalet af stafvelser i en hexameter 17, och det minsta 13. Skulle äfven den femte pes, såsom någon gång händer, vara en spondeus, blefve stafvelserna endast 12.

c) Till versens välljud anser man de så kallade cesurerna bidraga. *Cesur* (Caesura, afskäring), uppkommer, då, vid afmätandet af en pes, en stafvelse af ett ord afskäres och qvarstår till nästa versfot; t. ex.

"Ändtlig för | löst, hon | eger den | son, hon af | himlen sig | utbedt.

Hvarest, vid första versfotens afmätning, ordet *förlöst* afskäres, så att sista stafvelsen *löst* blir öfver och räknas till nästa versfot. Sådana cesurer kunna finnas icke mindre än fyra i en och samma vers, och hafva olika namn, allt som de förekomma efter första, andra, tredje eller fjerde versfoten.

Ett nästan lika slag af afskärning är en så kallad incision, då två eller flera stafvelser afskäras genom en versfot af ett ord; t. ex.

Nu kring | strändernas | bugt upp | häfva sig | klagan
och | jemmer.

Hvarest den tredje versfoten af ordet *upphäfva*, afskär två stafvelser *häfva*, hvilka ingå i den fjerde versfoten.

d) Utom cesurerna och incisionerna uti en hexameter, bör man äfven gifva akt på dess pauser (takthvilor), hvilka äro af två slag: det ena slaget har att göra med förståndet och meningen, det andra med versens melodi. Vid slutet af en vers sammanträffa naturligast dessa begge slags pauser; men hvad meningspausen beträffar, kan den äfven inom versen inträffa än här, än der, utan några bestämda reglor. Annorlunda förhåller det sig med melodiens paus.

e) Utom den tydliga paus, som är vid slutet af hvarje vers, och de tvenne halfpauser i första och sista hälften inuti versen, som mindre förtjena uppmärksamhet, är det en melodisk paus midt i en hexameter, då man afmäter två pedes och första stafvelsen af den tredje, som i synnerhet är märkbar. Tvertemot lagarna för cesurer, måste denna paus eller takthvila, om den skall befordra versens välljud, falla vid slutet af ett ord, och icke afskära det, så framt ej en kort stafvelse följer derpå, då den för meningens skull framflyttas; t. ex.

Pigan till | porten | sprang || och | öppnade. Närmre
och | närmre
Hördes nu | bjellrornas | klang || och den | klatsjande |
piskan, och | slutligt
Äfven | hästarnes | traf || etc.

eller

Sådant var | ej min | syster || be | kant; för | skräckt när hon | ville
Vända tillbaka &c.

I de första verserna faller takthvilan vid slutet af ett ord på vanligt ställe, i den sista framflyttas takthvilan, för den följande kortheten, en stafvelse till, men måste dock inträffa vid slutet af ett ord. Den sista versen har dessutom tvenne cesurer uti orden *bekant* och *förskräckt*, som bidraga till dess välljud.

f) Meningshvilan och den melodiska takthvilan kunna väl inträffa på samma ställe inom versen, och versen är fullkomligast, då detta sker; men i ett större poëm är det hvarken möjligt att alltid iakttaga detta, eller skulle det, som är skönt i en enskild vers, också blifva skönt i en mängd på hvarandra följande verser. Deraf skulle uppkomma en entonighet, tröttande för örat. Vid uppläsningen af ett skaldestycke måste man ofta halka öfver den melodiska takthvilan för meningens skull, hvarigenom en behaglig omvexling i ljudet uppkommer, såsom exempel på en sådan uppoffring af versens takthvila för meningens kunna anföras följande verser:

Snart hon samtal öppnade; || snart, när på Jupiter orden
Vändes, hon suckade. || »O att det Jupiter vore! hon sade.

I hvilka meningen fordrar en paus vid den förra versens uppläsning efter den egentliga melodiska takthvilan, som rätteligen inträffa vid stafvelsen *öpp* i ordet *öppnade*, och vi

den sednares framföre *O*, ehuru takthvilan egentligen ligger efter *O*.

g) Utaf hexameterns naturliga benägenhet att lägga sin förnämsta takthvila efter första stafvelsen af tredje versfoten var det lätt att ytterligare stärka denna paus dermed, att man på detta ställe gjorde en half versfot för sig sjelf, som vid slutet af versen sedan fick sin motsvarande halfpes. På detta sätt har, såsom det tyckes, Pentametern uppkommit af Hexametern, med hvilken han alltid i hvarannan rad omvexlar, och förekommer aldrig ensam. Exempel på en pentameter är följande vers:

Grafven för|sonar ju |allt ||, himlen | gör det än | mer.

3. Vid de efterbildningar af de gamlas hexametrer och pentametrer, som man har i Svenskan, hafva författarne varit, af språkets lynne, tvungne att i vissa fall afvika från reglorna för den Latinska prosodien. Dessa afvikelser härröra hufvudsakligen deraf, att man icke har så rik tillgång på cesurer och spondeer, som i Latinet. Hvad cesurerna beträffar, så ersättas de väl, ehuru i ringa mån, derigenom att man skiljer pronomina, articklar, prepositioner och andra mindre vigtiga ord genom versfotens afskäring ifrån de hufvudord, till hvilka de höra, och som ifrån dem draga tonvigten till sig: men hvad spondeerna angår, måste de ofta ersättas genom trokéer. Om härigenom den Svenska hexametern vinner så mycket i omvexling af ljud, som den förlorar i fyllighet och säker takt, kan vara

fråga och tvist underkastadt. Exempel på sådana med trokéer, spondéer och daktyler blandade hexametrer äro följande:

Först ūpp|grŏddĕ ĕn |gyllĕnĕ| tīd, sŏm, |ūtān rĕ|gēring
Frī från |bānd ŏch āf |sjēlfmānt| drīft vār| dўgdўg ŏch |rättvis.

De nyssnämnda afvikelserna från Latinska versläran äro oundvikliga: men mindre öfvade versifikatörer, förledde af hvardagsspråkets sjelfsvåldiga uttal, som icke ens i ett högtidligt prosaiskt föredrag kan gillas, tillåta sig friheter, som såra ett laggrant öra, och hvad värre är: de försvara dem såsom språkrigtiga. Dessa äro i synnerhet användandet af falska daktyler, hvilket tillgår på det viset, att de antingen i sammansatta ord göra den sednare stafvelsen, som har den svagare accenten, till alldeles kort, eller göra tvåstafviga prepositioner, pronomina och andra mindre vigtiga ord till pyrrichier, ehuru de vanligen äro trokéer. Uti följande vers

Dŏck ŭr |āllmännă| nödĕn |stūndŏm |ūppstĕgŏ| hjēltăr.

finnas två sammansatta ord *āllmännă* och *ūppstĕgŏ*, hvilka ehuru afgjorda palimbacchier, förekomma såsom daktyler.

Hvad åter de tvåstafviga pyrrichierna beträffar, så kunna de väl, för någon gång brukade, ursäktas i anseende till fattigdomen på goda daktyler i Svenskan, och i anseende till

behofvet att ofta nyttja prepositioner, pronomina o. s. v. t. ex. i följande vers:

Talte med |uedstämd| röst och |bād hĕnnĕ| skynda till |vedbon.

der *hĕnnĕ* utgör de sista begge stafvelserna *i* en daktylus, hvilka måste vara korta. Men hvad skall man säga om en sådan vers som denne?

»Ack", |sādĕ hōn, "hvart | fly? nej | — blott i det | eviga | lugnet.

i hvilken vers ordet *sade*, ehuru ett hufvudord, mot alla metriska reglor nyttjas med begge stafvelserna korta, då pronomen *hon*, som derpå följer, deremot är långt?

5. De jambiska versslagen äro i Svenskan så mycket lättare att härma, som språket öfverflödar af ord med hvarannan stafvelse lång och kort.

6. Huru många pedes en jambisk vers skall innehålla är icke inskränkt inom så stränga gränsor, som i hexametern; emedan det ges jambiska verser af fyra, sex, åtta pedes. Den enda skillnaden mellan Latinska och Svenska jambiska verser är, att i Latinet jamben kan omvexla med andra versfötter, men icke i Svenskan, hvaraf följer, att stafvelsernas antal kan variera i en Latinsk jambisk vers, men icke i en Svensk.

7. Att genomgå alla de i de gamla språken förekommande versslag kan så mycket mindre fordras i en lärobok, hvarest endast det vigtigaste kan upptagas, som imitationer af de här icke nämnda sällan förekomma.

8. Hvad Svenskan åter har, och som de gamla klassiska språken sakna, är rimmad vers. *Rim* kallas nemligen likhet i slutstafvelsernas ljud i motsvarande verser. Dessa motsvarande verser kunna följa efter hvarandra; de kunna också vara skiljda genom andra verser. Man har exempel på begge sätten att hoppara rimmen i följande:

Hvad våda! Hvad fasa!
Vindarne rasa!
Grufliga syn!
Sig klipporna bryta
Mot böljor, som ryta
Och ljunga mot skyn!

9. *Qvinnliga* kallas de rim, som bestå af likljudande trokéer i de begge sista stafvelserna; t. ex. *Fasa* och *Rasa*; *Bryta* och *Ryta*. *Manliga* rim ligga endast i den sista stafvelsen; t. ex. *Syn* och *Bryn*.

10. Om rimmen skola vara goda, böra de, som svara mot hvarandra, icke endast ändas lika, utan äfven hafva lika stark tonvigt. Sålunda äro *Sé* och *Betè* goda rim, men *Se* och Älskan*de* dåliga.

11. Då i de gamlas verser endast gjordes afseende på lika lång tid, emedan, oaktad all omvexling af pedes, mot en lång stafvelse alltid beräknades två korta; så måste i en rimmad vers alltid stafvelsernas antal vara bestämdt.

12. Bland den mängd rimmade versslag, som i Svenskan förekomma, kan man icke

